

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Vilh. la Cour

LUKKEDE DØRE

COELESTEM ADSPICIT LUCEM

HAASE

Vilh. la Cour

Lukkede Døre

Træk fra min Manddoms Aar

P. Haase & Søns Forlag

København

1956

Copyright 1956 by P. Haase & Søns Forlag. Omslagstegning af Forfatteren.
Klicheer: Dansk Reproduktionsanstalt. Papir ugl. Tryk E. Skrift: 11 Pkt.
Garamond. Trykt i S. L. Møllers Bogtrykkeri, København.

Tidligere udkom:

LIVET BEGYNDER 1933
TO LIVSLINIER 1934

S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

Til
ALMA MATER
fra hendes
lydige Søn.

I.

Det er slemt at blive lukket ude – værst, naar man er uden Skyld i det. Har man haft en Finger med i Spillet, saa man maa tænke: Dette her kan du egentlig takke dig selv for, min Ven! – forliger man sig langt bedre med Situationen. Man finder den maaske endda rimelig. Hører man til de lykkelige Mennesker, er det heller ikke afgørende, om en eller anden Dør bliver smækket i for Næsen af en. Lykken bestaar nemlig deri, at man aldrig lader sig overvælde af Skæbnen, men altid uden Betænkning er parat til at byde den op til en ny Dyst. Selv om man har lidt Nederlag paa eet Punkt, er det i høj Grad tænkeligt, man vil kunne sejre paa et andet. Og i hvert Fald: Sejre og Nederlag er ikke i første Række ydre Begivenheder. De vindes eller lides udelukkende i ens eget Sind. Saa længe Modet er blankt, har man overhovedet ikke lidt noget Nederlag. Saa er der kun indtraadt en Kamp pause, brugelig til en Reorganisation af de Hjælpetropper, som hedder Evne, Maal og Vilje, og naar Tiden er inde til et nyt Fremstød, forsøger man det, som var man aldrig blevet standset.

»Hvem tæller vel de tabte Slag
paa Sejrens Dag?«

Jeg har Livet igennem prøvet paa at kæmpe under denne Bjørnsons Devise. Folk har derfor kaldt mig »en uforbederlig Optimist«. Men Betegnelsen er nu ikke *helt* rigtig. Optimisme har jeg ganske vist aldrig savnet – den har kun været af en anden Art end Mr. Micawbers blinde Tillid til, at »noget vil vise sig«. Jeg har søgt noget ganske *bestemt* – nemlig fri Udfoldelse af den Personlighed, som Arv, Opdragelse og Temperament har skænket mig. Jeg har mange Gange haft svært ved at finde Vejen, fordi to stærke Drifter i mit Sind har kæmpet indbyrdes om at fastslaa den, saadan som jeg har fortalt om det i »To Livs linier«.

Jeg har ogsaa gjort mig skyldig i mange Fejlgreb – har ladet mig lokke af Lygtemænd, der kun ledte mig paa Vildspor og stjal min Tid. Men saa var det jo egentlig en Lykke, at jeg løb paa en lukket Dør, der spærrede, et »Adgang forbudt!«, der kunde vende mine Tanker i en anden Retning og stille mig det Spørgsmaal: »Mon der laa andet end Skuffelser gemt for dig *bag* Døren?«

Det er vanskeligt for mig at give noget Svar. De Folk, som nøje overvejer hvert eneste Skridt, de tager, gaar vel nok sikrest paa Jorden; men *Garanti* for, at de ikke nu og da løber Sur i Livets besynderlige Labyrinth, giver alle deres Spekulationer dem ikke. Jeg veed den Dag i Dag ikke, om jeg gjorde ret, da jeg efter mange Overvejelser og indre Brydninger selv smeldede Døren i for en Museumsgerning og kastede mig ud i frie Studier og en folkelig Skribentvirksomhed. Mit Liv var blevet enklere, hvis jeg havde handlet anderledes. Men var det mellem Montrer og Skabe blevet saa mættet med Opgaver og med Kampe for deres Løsning, som det blev, og kunde andet end netop dette have tilfredsstillet mig? Sikkert ikke. Det bragte mig flere *tilsyneladende* Nederlag, end jeg vilde have lidt inden for Prinsens Palæes ærværdige Mure, men ingen *virkelige* Nederlag. For hver Gang en Dør blev slaaet i, gav det mig Styrke til Forsøg paa at aabne en anden, og det var langt fra altid, Forsøget glippede. Om jeg i det lange Løb fik dirket mig igennem, til jeg naaede derhen, hvor jeg inderst inde vilde, maa andre dømme om. De, som har læst »To Livslinier«, vil nogenlunde vide, hvad jeg stiledede imod. Selv kan jeg ikke slutte mit Regnskab af. Jeg veed kun, at hverken Embedsstillinger eller Bøger, Taler og Artikler for mig var noget Maal i sig selv. Maalet var at give andre Part i det *Liv*, hvis overbevisende stærke Pulslag jeg følte i mit Folks Fortid og Nutid, og derfor kan kun disse andre afgøre, om mit Livs Opgave blev løst.

Saadan sidder man og resonnerer i det sidste Kvarter, inden der ringes til Afgang. Manddomstiden, som man ser tilbage paa, har langt fra forenklet ens Tilværelse. Forpligtelserne er blevet flere, Ansvaret er vokset, Evnen til at tvinge Skæbnen i Knæ er taget af. Det er Fornemmelser, som Ungdommen slet ikke kender. Den er helt opfyldt af Trangen til at prøve sine Kræfter, og den stoler – heldigvis – naivt paa, at de vil være mere end tilstrækkelige. Eftertanken, Resignationen melder sig først senere.

Det skete for mit Vedkommende i 1920'erne og 1930'erne. Jeg var

paa Vej til de 38 Aar, da Genforeningen fejredes, og jeg var godt 57, da Besættelsen fandt Sted. Det er netop i de mellemliggende 20 Aar, man staar paa Livets Middagshøjde. Alle regner med, at man endda et Stykke Tid forud maa være modnet og afgæret, og man vil som Regel være velegnet til at lagres paa Kælderhylden, naar man har passeret det halve Aarhundrede. Kun Genierne kan glæde sig ved andre Frister.

De fleste Mænd i Slutningen af 30'erne er for længst naaet ind i Ægteskabets Havn – med Kone og Børn og Hjem og en social Position at forsvare. Hensyn af mangfoldig Art har lagt deres Jernring om dem, og hele deres Væsen er blevet præget deraf. Deres Vækkeur om Morgenen hedder Kampen for Brødet, deres God Nat om Aftenen er fyldt med stille Klager over, at ikke mere blev naaet, inden Solen gik ned. Klarer du det bedre i Morgen? Har du dit Initiativ, din Styrke og din Optimisme i Behold? Eller begynder dine Chancer at tyndes ud?

Oprigtigt talt – det var *meget* sjældent, jeg for mit eget Vedkommende henfaldt til saadanne mørke Betragtninger. Jeg havde ganske vist endnu ikke fundet en Levevej, som foruden det daglige Brød gav mine og mig, hvad vi Mennesker trænger til: aandelig Tilfredsstillelse; men jeg følte ikke af den Grund Hang til Jammer og Selvmedlidenhed. Det »rigtige« kunde jo endnu vise sig! Jeg mærkede ingen Nedgang, hvad Kræfterne angik. De blomstrede tværtimod, jo stærkere Presset blev. Jeg havde aldrig arbejdet bedre, lettere og mere oplagt, end da jeg nærmede mig de 50. Og som de fynske Piger efter Sigende reserverer Lørdagsnætterne for sig selv, reserverede jeg hver skoleledig Time, hver Eftermiddag og hver Aften i Ugens Løb til Arbejde for mine Ideer. Jeg indrømmer, at det var en Form for Egoisme – farlig og ikke at anbefale for nogen Ægtemand og Familiefader. Husk paa Professor Tygesens dyrekøbte Erfaring, at »bare geografi, ser du, og slet ingen kjærlighed, det går ikke«. Men jeg dulmede min Samvittighed med hans lige saa rigtige Tilføjelse, at »bare kjærlighed og slet ingen geografi, det går ikke det heller«.

Medens Grænsestriden huserede, havde jeg gjort et forgæves Forsøg paa at komme ud af Skolens Spændetrøje og i Stedet faa et Arbejde, som kunde fylde mig med virkelig Interesse – og alligevel lade Tid tilovers til mine Studier og min Grænsevagt. Paa Opfordring af *Alexander Foss* søgte jeg Stillingen som Generalsekretær ved Foreningen »Norden«, der var ved at blive dannet i Foraaret 1920, og da Foss var et af dette Foretagendes drivende Kræfter inden for det nedsatte Udvalg, ansaa jeg

mig for ret sikker paa at naa Maalet. Det gik dog ikke. *Aage Friis* nægtede, støttet af *Bramsnæs*, bestemt at betro Stillingen til mig og lagde sig i Stedet fast paa min Medansøger: *Bertel Dahlgaard*. Sagen skulde egentlig have været afgjort i et Møde den 13. Maj; men Foss fik den udsat et Par Dage for at faa den gennemdrøftet privat med *Niels Neergaard* og *Sigurd Berg*, der endnu ikke havde taget bestemt Standpunkt. Samtidig raadede han mig til at tale med Overpræsident *de Jonquières* – en fin, ældre Embedsmand; der viste sig yderst venlig, men – som naturligt var – forbeholdt sig sin Stilling, til det kommende Møde fandt Sted.

Paa dette mødte Foss en endnu mere forbitret Modstand mod min Kandidatur. Jeg var – paastod Aage Friis – en »Danevirkerumler« (egentlig ikke nogen synderligt vellykket Karakteristik!), der havde kompromiteret sig ved at skrive i Organer som »København«, »Jyllands-Posten« og »Ugens Tilskuere«. »Det kommer ikke an paa, hvor man skriver, men hvad man skriver«, bemærkede Berg. Saa rykkede *Heilbuth* Friis til Undsætning og erklærede Valget af mig for helt indiskutabelt efter den Voldsomhed, jeg havde vist under Grænsestriden. Hvis Foss vilde lade min Kandidatur falde, var man imidlertid fra Modpartens Side villige til at droppe Bertel Dahlgaard. Foss var ikke tilbøjelig til at indgaa noget Kompromis, og Neergaard foreslog da, at man lod Stemmeflertallet afgøre Sagen. Som Forholdet i Øjeblikket laa, vilde jeg have Udsigt til 7 af 11 Stemmer. Men derpaa tog *Jonquières* Ordet og hævdede, at man for Sagens Skyld burde undgaa denne Tovtrækning, enes om at lade begge de omstridte Kandidater fare og i deres Sted vælge en ganske »neutral« Mand. Det medførte, at Foss atter forlangte Afgørelsen udsat. Han vilde give mig Lejlighed til ved en Samtale med Berg at faa denne til at »staa fast«, som han sagde. Berg var imidlertid straks efter Mødet rejst fra Byen, og Spørgsmaalet var faktisk afgjort: Flertallet inden for Udvalget havde sluttet sig til Tanken om at vælge et ubeskrevet Blad, og derved blev det – naturligvis til stor Skuffelse for mig. Det er dog sandsynligt, at man traf et rigtigt Valg. Om jeg virkelig til Gavns havde evnet det store Organisations- og Agitationsarbejde, der forestod, veed jeg ikke, og de Forpligtelser, det vilde have medført, havde jeg i hvert Fald sikkert inden længe følt som endnu tungere end mit – Sandheden i Ære! – lemfældige Skolearbejde.

Lad mig være oprigtig paa endnu et Punkt: naar jeg havde søgt Pladsen, havde økonomiske Bevæggrunde været stærkt medvirkende dertil.

Da min Kone og jeg havde været gift i ni Aar, og det saa ud til, at vort Ægteskab skulde blive barnløst, havde vi adopteret en lille Pige. Hun var født paa Ringsaker den 18. Oktober 1918, men havde mistet begge sine Forældre, da hun ikke var stort mere end maanedgammel. Det fik min Kone til at rejse til Norge, samtidig med at jeg illegalt foretog den Nytaarsrejse til Flensborg, jeg har fortalt om i »To Livslinier«, og da jeg kom hjem, laa der Brev til mig, at Sagen var i Orden. Den lille Pige havde faaet Navnet *Gerd*, og inden mange Dage vilde min Kone bringe hende med sig til Birkerød. Kort efter traf jeg *Vilh. Andersen* og fortalte ham den store Nyhed. Han skød Underlæben frem og hviskede: »Nu vil Resten komme af sig selv!« Men der hændte intet trods hans velvillige Spaadom, og Aaret efter foretog vi saa en ny »Aggression«: i det lokale Spædbørnshjem havde min Kone faaet Øje paa en fortryllende lille Purk, der laa og sprællede med Benene over Dynen. Ogsaa ham bragte hun hjem. I Forvejen var han døbt og var kommet til at hedde *Niels*.

Vi søgte at give disse to smaa Væsener et virkeligt Hjem. Maaske husker De fra »To Livslinier«, at vi paa dette Tidspunkt boede i Fru *Helga Knudsens* Ejendom paa Rolighedsvej i Birkerød, hvor vi havde fundet en Ankergrund, som vi end ikke rev os helt løs fra, da vi fik sat Bo under eget Tag. At vor Trang til selv at faa Hus voksede nu, da Børnene inden længe kunde begynde at kræve Plads, er forstaaeligt, og vi gennemtrawlede alle Byens Udkanter i Haab om at finde en Villa, der vilde passe os. Men det lykkedes ikke – vi var vel for fordringsfulde og foretrak om-sider at bygge selv. Og vi behøvede kun at gaa tværs over Vejen for at finde en god Byggegrund: dør laa en grøn Græsmark, fuld af Skørtidsler og Mælkebøtter, af den købte vi en Parcel, som senere blev udvidet, og saaledes stod vi til sidst med en halv Tønde Land, som vi kunde muntre os med.

Over Marken havde Folk fra Kajerød traadt sig en Sti. Det var deres Smutvej, naar de skulde til Stationen, og de blev dybt fortørnede, da vi satte Hegn om Lodden, saa Stien spærredes. De fandt det utroligt hensynsløst. Ak, de anede næppe, at Faderen til ham, af hvem vi havde købt Grunden, i mine Drengenaar havde vist en langt større Mangel paa medmenneskelig Forstaaelse! En tidlig Morgen havde han ladet nedramme en Pæl med et Skilt, hvorpaa han med store, ubehjælpsomme Bogstaver slet og ret havde malet:

AL FÆRDSSEL PAA JORDEN FORBUDT!

Hverken mere eller mindre! Et kategorisk Forbud, der ikke alene gjaldt vor egen Klodes jordbundne Skabninger, men ogsaa maatte forudsættes at gælde eventuelle interplanetariske Gæster. Og dette paa et Tidspunkt, da vi endnu ikke havde haft Besøg af flyvende Tallerkener! Jo, Anders Larsen var en Mand med Fremsyn!

Paa det afspærrede Jordstykke var der mere end nok at lægge Kræfterne i, og det tør siges, at de blev brugt. Først gik vi i Gang med Opførelsen af Huset. Jordbunden var pletvis stærkt leret, og da en af mine gamle Skolekammerater, Arkitekt *Sven Risom*, netop agiterede for Opførelsen af lerstampede Huse, sluttede jeg optimistisk den Aftale med vort Postbud, at vi i Fællesskab skulde »stampe« min nye Bolig. Det gjaldt om at komme billigst muligt til den, for Penge havde jeg ikke mange af. Lykkeligvis godtgjorde en Analyse, at Leret paa Grunden var uanvendeligt til Formaålet, saa Planen maatte opgives. Var den blevet til noget, kan man være sikker paa, at alt vilde være skredet sammen over Hovederne paa den lille Familie, inden den første Vinter var gaaet. Nu maatte jeg slaa min Lid til regulære Mursten og prøvede Haandværkere, og godt var det. Den 11. November 1921 blev Byggegrunden sat af, den 14. December holdt vi Rejsegilde, og det følgende Aars Juni flyttede vi ind. I Mellemtiden havde jeg haft den Fornøjelse at trodse en Arbejdsstandsning, som fandt Sted, netop da Væggene i Tagetagen skulde berappes. Jeg agerede Haandlanger for Mester – blandede Mørtelen og slæbte den op til ham. Men jeg nægter ikke, at det værkede fælt i Ryggen, utrænnet at klatre op ad Stigerne med disse tunge Børfulde – godt 50 i Løbet af en Dag!

Samtidig skulde ogsaa Haven anlægges. Langs Rolighedsvej skulde der plantes en Lund af Birk, Gran og Fyr, og hele Mængden af smaa Skovtræer kom, da vi Lærere vilde afslutte et privat Dansekursus med Balfaldera paa Byens tekniske Skole. Her svang vi os til Kl. 2, saa skyndte jeg mig hjem, trak i Arbejdstøjet og plantede Træer, indtil jeg Kl. 1/28 maatte ind, komme i Dagligtøjet, faa slugt lidt Morgenmad og gaa i Gang med Timerne oppe paa Skolen. Det gik – storartet. Man var jo da ikke mere end i Slutningen af 30'erne!

Det er klart, at man kommer til at elske en Plet, hvor man selv har haft Haand i Hanke med alt lige fra Begyndelsen af, alt – undtagen Finansieringen. Netop da vi skulde gaa i Gang med Byggeriet, strøg Staten, som i 1920 havde overtaget Kostskolen, det saakaldte Kostskolelærertillæg

for alle Adjunkter og Lektorer, der ikke boede paa Skolen selv. Jeg prøvede at afværge Katastrofen ved at paatage mig Ekstraundervisning om Eftermiddagene og ved at skrive Kronikker, saa det føg, men det hjalp kun lidt. Havde ikke min Rektor, *H. Cbr. Engelsen*, uopfordret af mig tilbudt at sætte Penge i Huset, vilde jeg afgjort have knækket Halsen. Den Tillid, han viste mig, glemmer jeg derfor ikke. Med ham i Ryggen kunde mine Planer gennemføres, og vi fik en dejlig Ejendom, som vi ikke senere har forladt, og som kun den bitreste Nød vil være i Stand til at drive os fra.

II.

Med Skolens Forvandling i 1920 til »Birkerød Statsskole« blev jeg Adjunkt (1921, Lektor 1932), og det kunde saadan set være meget godt. Men samtidig steg mit ugentlige Timetal fra 11 til 25, Aaret efter til 28 Timer, og det var unægtelig Reversen af Medaillen. Jeg havde hidtil haft den privilegerede Stilling kun at undervise i Gymnasiet (Dansk og Historie), nu maatte jeg ogsaa overtage Timer i Realklassen og Mellemskolen, og den Styrtso af Stile, som Adjunktværdigheden medførte, fik mig ofte til at tabe Vejret. At Stilene altid blev rettet hurtigt og omhyggeligt, vil jeg ikke paastaa. Det vilde jo heller ingen tro!

Hvorvidt jeg duede til Undervisningen, maa andre end jeg selv afgøre – først og fremmest Ofrene for den. Naar jeg har truffet gamle Elever eller ved særlige Lejligheder har faaet Breve fra dem, synes det, som de har været glade for Timerne, men det kan jo skyldes saa mange Ting. Det kan bl. a. hænge sammen med, at jeg vistnok aldrig var »mavesur«. Jeg var streng, siger de. De var klare over, at jeg ikke taalte Brud paa Disciplinen, naar der arbejdedes, men tillige, at jeg i høj Grad forstod Trangen til Pauser ind imellem – særlig i Skoledagens sidste Timer. Den Trang følte jeg selv. I en Anmeldelse af »Livet begynder« skrev en af mine gamle Elever, at mine egne Skolehistorier, der vidnede om »en ikke – for at sige det mildt – let Elev«, hos Tusinder af Drengene og Piger vilde fremkalde Mindet om »en Lærer, der ikke var taalsom over for de Skavanker, der kunde præge en Elev«. Og det er sikkert rigtigt. Sandsynligvis har de fleste følt sig som i en Skruestik, naar vi brændte paa med Dagens Tema. Saadan følte jeg mig selv. Og Skældud maatte til nu og da. Men disciplinære Vanskeligheder kendte jeg ikke. Det kunde hænde – jeg hu-

sker specielt et Tilfælde fra Realklassen –, at jeg ud paa Dagen var overkørt paa Grund af forudgaaende, anstrengende Nattearbejde, saa jeg havde min Hyre med at holde Tankerne samlede. Saa sagde jeg til en af de store Tampe: »Hør, du dør i Krogen, ryk over til en af dine Kammerater og lad mig faa din Plads. Jeg maa lukke Øjnene bare fem Minutter. Imens kan I læse paa, hvad I vil«. Det skete. Der var ikke en forstyrrende Lyd i Klassen. Jeg fik min Hvil og følte mig frisk igen.

Men selvsagt er Undervisningen ikke klaret med, at man kan skaffe sig den nødvendige Respekt. Den er kun en Forudsætning for, at man i det Hele kan faa noget ud af Timerne, og jeg har den dybeste Medlidenhed med den Lærer eller Lærerinde, som skælvende gaar til sin Gerning. En af mine Kolleger, en Lærerinde, havde det paa denne Maade. Hvor ofte saa jeg hende ikke staa stille foran Døren til Klasseværelset, bange for at aabne den og gaa ind. Det var *hendes* »to be or not to be«.

Ved siden af Evnen til at holde Disciplin maa man naturligvis kunne beherske sit Stof. I den Henseende var det saa som saa for mit Vedkommende, hvad Undervisningen i *Dansk* angik. Jeg var ærlig talt blank i dansk Sproghistorie, da jeg blev sat til at føre op til Studentereksamen; men jeg havde det Held, at Emnet interesserede mig levende, og at jeg kunde faa Brug for det ved mine egne Studier, og saa er det jo forbavsende, hvad man kan lære sig i forholdsvis kort Tid. Det blev ikke en saadan Undervisning, som en uddannet Filolog kunde have præsteret; men oprigtigt talt: kan unge Mennesker ikke nøjes med mindre paa dette specielle Felt? Og i hvert Fald: i dansk Litteratur spiller den filologiske Analyse efter mine Begreber en uendelig meget mindre Rolle for disse Aldersklasser end Forsøget paa slet og ret at levendegøre Indholdet – Ideen, Stemningen, Tonen, Tanken. Jeg skal ikke paastaa, at jeg forstod Kunsten; men jeg veed, at det var mig en Glæde at *dele* med Eleverne, hvad jeg umiddelbart selv følte som skønt, sandt og værdifuldt.

Det var heller ikke svært i Gymnasiet. Undervisningen i Mellemskolen stillede helt andre Krav, og paa ikke faa Punkter fandt jeg, at Regulativet saa bort fra det væsentlige til Fordel for det mindre betydningsfulde. Det forekom mig f. Eks. ikke nok at tilstræbe en korrekt, flydende og forstaaende Læsning af Eleverne – selve *Udtalen* af Sproget maatte plejes, saa Børnene fik Respekt for den og ikke jaskede den af, hvad Artikulationen angik. Det var et Sisfyusarbejde. Til Tider fandt vist baade Elever og Kolleger, at jeg var lidt til en Side. Men fri og bevare mig for et Sprog,

man ofte præsenteres for, f. Eks. i Radioen. Og løber det Dem ikke koldt ned ad Ryggen, naar De forestiller Dem en Landsmand, der blandt Nordmænd og Svenskere kælent »tæler Dænsk«?

I en anden Henseende fik mine Særmeninger Medhold – i hvert Fald hos Eleverne. Disse Mellemskoledrenge og -piger skulde jo lære *Svensk*. Det foregik ved Hjælp af en Læsebog, der indeholdt Smaadigte og Prosastrykker i vild Blanding. Og Svensk behandledes formelt som et fremmed Sprog – med Vægten lagt paa korrekt Udtale og omhyggelig Oversættelse af hvert Ord i Teksten. Efter mine Begreber var dette komplet meningsløst, ja dræbende for den Idé, som laa bag Svenskundervisningen. Hvorfor i al Verden skulde Børnene lære dette Sprog, hvis det ikke netop skete i den Hensigt at frigøre dem for alle urimelige Forhaandsforestillinger om det som noget fremmed? Svensk er jo ikke et Verdenssprog, som man kan have Glæde af at kunne tale og skrive korrekt. Desuden eksisterer der ingen dansk Lærer eller Lærerinde, som *kan* udtale det, saa en virkelig Svensker ikke høfligt-umærkeligt trækker paa Smilebaandet, hvis den paagældende forlanger at blive taget alvorligt. Og i Svensktimerne vil de omhyggelige Ordforklaringer som Regel slaa baade Sprog og Stil og »Fornemmelse« ihjel. Naturligvis kunde jeg ikke sætte mig helt ud over Forordningens Bestemmelser. Statsskolen er ingen Friskole og *kan* ikke være det. Men baade i Mellemskolen og i Gymnasiet lod jeg Eleverne ved Siden af den obligatoriske Læsebog læse *virkelige* svenske Bøger – lette Bøger af Selma Lagerlöf (f. Eks. »Hr. Arnes penningar« eller »Körkarlen«), lidt vanskeligere af Heidenstam (»Heliga Birgittas pilgrimsfärd«) eller Strindberg (»Hemsöborna«) – læse dem, *aldeles som de læste dansk Litteratur*. »Kør bare paa«, sagde jeg. »Husk, at det ikke er noget fremmed Sprog. Standser I ved et Ord, som I slet ikke begriber, saa klarer vi det her i Klassen. Aner I bare Meningen, saa sæt over det med samlede Ben, for næste Gang, I møder det, og endnu mere tredje Gang, det dukker op, vil I være helt paa det rene med Betydningen«. Det var en Undervisningsform, som ikke tjente noget Eksamensformaal. Den tilsigtede kun rationelt at nedbryde den fjollede Opfattelse, at det dansk-svenske Sprogskille er af nogenlunde samme skræmmende Art som f. Eks. den dansk-tyske Sprogbarriere.

Saa meget om min ureglementerede og autodidakte Sprogundervisning. Mærkeligt nok greb Undervisningsinspektionen aldrig tilrettevisende ind over for mig. I alle Aarene havde jeg kun een Gang Besøg af Dr. *Henrik Bertelsen* – i en halv Time! Saa nikkede han elskværdigt og gik ud i

Skolegaarden, hvor Solen skinnede. Men han var nu ogsaa en Inspektionshavende af Format.

Historie var mit Hovedfag, og d r manglede jeg naturligvis ikke de saglige Forudsætninger for at kunne yde noget. Grundlaget var givet baade i Gymnasiet og Mellemskolen: en Række Lærebøger i Nordens Historie og Verdenshistorie, og Grundlaget kunde saamænd være meget godt. Det har nemlig altid forekommet mig at være af underordnet Betydning. Det indeholder de Kendsgerninger, som skal kunnes – hele det Hukommelsesstof, som for største Delens Vedkommende hurtigt siver ud igen, naar Skolen selv hører Historien til. Man søgte i de senere Aar at levendegøre det ved Hjælp af Billeder, som gav Eleverne Anledning til selvstændige Iagttagelser – Lektor Th. A. M llers K phest og virkelige Force og en i sig selv udmærket Idé. Indtil det blev krævet, at udvalgte Billeder skulde lægges op til Studentereksamen. Saa var man gaet Amok.

Nej, det var andet end Lærebøger og Billeder, man efter min Mening burde lægge Vægt paa. Det var slet og ret dette at faa Fortiden til at *leve* i Sindene – faa dens fremtrædende og ledende Personligheder til at tænke, forberede og fuldføre, hvad øjeblikket havde lagt til Rette for dem. Derfor maatte ogsaa Samtidssituationen tegnes – Samfundet, Fællesskabet og Modsætningerne – ikke i Form af Statistik og økonomiske Diagrammer, som man forfaldt til, da jeg heldigvis forlod Scenen, men i Form af disse Personers og Samfunds egne *levende Ord*. Havde jeg bare formaat at give, hvad jeg selv som Dreng havde modtaget, vilde det være gaet som Fod i Hose. Men jeg var ingen Kold'sk Fortæller – er vist i det Hele en ret maadelig Fortæller, naar jeg ikke kan betro mig til Pennen. Og er man klar over denne Mangel, skal man ikke gøre Forsøget, saa skal man i Stedet gaa til de Kilder, som har bevaret Datiden frisk og uforandret – maaske gennem Aarhundreder.

Lad os tage et Eksempel. Sæt Dem et  jeblik paa Skolebænken, og lad os prøve at forstaa, hvordan en Mand som Christian IV *egenlig* var. Ellers forstaa vi jo ikke de facts, som Lærebogen ramser op om ham, og som vi skal kunne. Vi læser først Uddrag af B sseskytten Jon Olafssons Optegnelser. De viser den jævne Mands Opfattelse af Kongen og Kongens af den jævne Mand. Bagefter vælger vi nogle Sider af Ditlev v. Ahlefeldts Memoirer. Her ser vi Kongen i Adelens Kreds – hører hans Dundertale til disse »K rnem lkskarle«, som vil sabotere hans Rustninger, og rives med af Hofvindernes Hurraraab for ham, naar han i et ube-

vogtet Øjeblik overrasker dem, medens de gør sig til gode i hans Vin-kælder. Derpaa tager vi Brudstykker af Beretningen om den udvalgte Prins Christians »Bilager«. Vi møder hele Datidens internationale Etikettesystem med diplomatiske Rangstridigheder, som ikke kunde være større i vore Dages Øst- og Vest-Uvejr; men først og sidst møder vi den gæstfrie Konge selv, tidligt i Arbejde trods Nattesvir, en fantastisk Vært, naar han paa Rosenborg med egen Haand øser Vin op til sine Gæster, saa den ædle Druesaft driver ham langt op ad Armen. Naar vi har hørt om det, læser vi et Par Stykker eller flere af hans egne Breve. Her har vi ham ikke alene som Rigets Styrer, men som Familiens snart omsorgsfulde, snart rasende, fordømmende og tilgivende Hoved, en Mand med store Skrøbeligheder, men ogsaa med en enestaaende Rummelighed og Allestedsinteresse. Tror De, at De nu kender ham? Lad os alligevel afrunde Billedet ved at se paa de væsentligste Portrætter af ham – lige fra Hans Kniepers Kontrafej af den smækre, elegante Yngling, som endnu ikke bærer Kronen, til Bernt Hilwaertz gribende Maleri af den gamle, døde Konge. Ja, jeg veed ikke – men har dansk Ungdom egentlig Brug for mere, naar den desuden faar Lærebogens Kendsgerninger indprentede?

Det fandt jeg i hvert Fald ikke. Og paa denne Maade søgte jeg i saa stor Udstrækning som overhovedet muligt at gøre Fortiden levende for baade Ungdommen og Børnene – alt afpasset efter Alderstrinet. Der findes ikke den Personlighed af Betydning, ikke den Situation eller Samfundstilstand, som ikke kan belyses ved fortrinlige Samtidsvidnesbyrd. Men naturligvis maa disse Udtog og Brudstykker ikke læses, som var det »Husmoderens to Minutter« i Radioen. Man maa selv være med i, bag ved, ja foran Ordene, saa de kommer som ens egne. Man maa føle hele Dramaet i Hændelserne – det har ofte været himmelstormende stort (tænk paa Churchills Fortælling om hans Deltagelse som Krigskorrespondent i Boerkrigen!) –, man maa ved sin Læsning kunne levendegøre hele Frodigheden og Logikken i den Udvikling, Ungdommen skal faa et Indtryk af. Og saa maa man bide Tænderne sammen og sige: Skidt være med, at dette ikke rager Eksamen det mindste, ja at det til Tider kun rent perifert berører Lærebogens Stof. »Non scholæ, sed vitæ discimus«!

Min gode Ven fra Studenterdagene, Historikeren *Erik Møller*, fortalte mig en Gang, at man i Historielærernes Forening havde drøftet Muligheden af at faa mig til at indlede en Diskussion paa Hingsgavl om Historieundervisningens Metode. Man havde ventileret Tanken over for Dr. Henrik Bertelsen, som havde svaret: »Magister la Cours Undervis-

ning er sikkert god nok; men om han egentlig egner sig til at drøfte nogen *Metode*, er jeg ikke sikker paa«. Han havde ubetinget Ret. Der var ingen »Metode« i min Undervisning. Hver Gang jeg gik uden for Lærebogen, lod jeg mig inspirere af Øjeblikket. Jeg kendte ingen anden Vej til at faa Livet genvakt.

Maaske vil man spørge, om min bestemte Opfattelse af, hvad der har Værdi for det enkelte Menneske og for et Folk, ikke gjorde mit Emnevalg ensidigt. Jo, ganske sikkert. Men det er ikke det samme som, at jeg skulde have brugt Timerne til at agitere for mine Anskuelser. Jeg tror meget lidt paa en Agitations Effektivitet. Det eneste, der batter, er at de Unge ved Selvsyn ser, hvor man staar – altsaa, at man uden for Klassen prøver paa at *handle* efter de Principper, man har tillagt Vægt i Timerne. Personligheden er den alt afgørende Faktor, og jeg kan ikke være min Rektor taknemmelig nok for, at jeg altid uhindret fik Lov til at være mig selv.

Kun een eneste Gang beklagede et Par skrækslagne Forældre sig til Rektor over den uheldige Paavirkning, jeg underkastede deres Pøde. I en Mellemskoleklasse havde jeg givet mig til at læse »Erik Menveds Barndom« op for Børnene, naar Timerne var ved at løbe ud! Det var ikke Romanens lidt tvivlsomme historiske Kolorit, der var faldet de bekymrede Mennesker for Brystet, det var dens Lovprisning af Ridder-væsen, Turneringer, dristige Kampe og »usund Patriotisme«, som opelskede brutale og chauvinistiske Anlæg hos deres Afkom. Rektor smilede, da han meddelte mig Klagen. »Hvad skal jeg svare?« spurgte han. »Intet«, sagde jeg. »Maa jeg ikke nok have Lov til at klare den Sag selv?«

Og saa læste jeg Romanen færdig, som var der ingen Ting sket. Da den var endt, sagde jeg til Klassen: »Nu laver vi et Lotteri! Hver enkelt af jer kan tegne et Billede af den Begivenhed i Bogen, som I synes har været mest spændende. Naar I har gjort det, samler vi Tegningerne i en lille Mappe og sælger 25-Øres Lodder paa den. Saa skal I se, hvad I faar til Gengæld her i Klassen!«

Baade Drengene og Pigerne var yderst interesserede i Foretagendet. Det blev til Kongemord og Turneringer og Forfølgelse af Skurke og Fredløse i lange Baner. Lodderne blev solgt, Pengene kom ind, Summen suppleredes, og jeg købte en stor Fotogravure af Rosenstands Maleri: »8. Brigades Modangreb paa Dybbøl den 18. April 1864«. Den blev indrammet, og medens vi sang Sankelmarkssangen, afsløredes Billedet.

Fra de skrækslagne Forældre hørte jeg ikke en Lyd. Og det var den eneste Konflikt, min Undervisning førte med sig.

Det er dog ikke *helt* rigtigt, men min anden Kontrovers var vidt forskellig derfra.

Ved Foraarstid 1922 stod Rektor en Overgang uden Geografilærer til 2. Mellemskoleklasse. Han spurgte mig, om jeg vilde gøre ham den Tjeneste midlertidigt at overtage Timerne, saa han kunde blive hjulpet ud af Klemmen, og jeg lovede at gøre mit bedste. Saa optraadte en skønne Dag den respektive Undervisningsinspektør – lad os kalde ham Lektor X – for at paahøre en af mine Timer. Vi havde om Englands Byer, og vi foretog bl. a. Togter gennem London, saa Tower, Westminster og Buckingham Palace, og hvad der nu ellers kunde forlyste os i den store By. Vi morede os udmærket. Men da Timen var endt, og Eleverne var kommet ud, spurgte Lektor X ret syrligt: »Har De ikke modtaget en Liste over Bøger, som en Lærer i Geografi bør gøre sig bekendt med?« – »Det er meget muligt«, svarede jeg. »Jeg husker det ikke«. – »De husker det ikke?« sagde han skarpt. »De har altsaa ikke forberedt Dem ved at læse noget af Faglitteraturen?« – »Nej, det har jeg ikke«, svarede jeg; »jeg skal jo kun vikariere nogle Maaneder«. – »Det kommer ud paa eet«, erklærede han. »De underviser i Øjeblikket i Geografi og har derfor Pligt til at sætte Dem ind i Faget«. Nu blev det mig for morsomt. »Jeg har virkelig andet at bruge min Tid til«, kom det hvast. – »Tør jeg spørge, hvad De har saa travlt med?« spurgte han blussende. Det hidsede mig endnu mere op. »Hvis De fulgte lidt bedre med, vilde De vide det«, svarede jeg. »Det falder mig ikke ind at staa Skoleret for Dem«.

Vi var kort sagt ikke i Hyggehjørnet. Fra begge Sider tog det ene Ord det andet, og til sidst afbrød han Diskussionen ved at sige: »Jeg agter at gaa direkte op til Deres Rektor og fremsætte en Klage baade over Deres Undervisning og Deres Optræden« – »Fortræffeligt!« svarede jeg. »Saa kan vi følges ad. Det vil De sikkert faa stor Fornøjelse af!«

Han storkede af; men mine Ben er jo temmelig lange, saa vi kom samtidigt ind paa Kontoret, begge højrøde i Kammen. Rektor blev synligt nervøs over denne enestaende Afslutning paa en Inspektion. Lektor X fremlagde mit Synderegister, og Rektor indskød gentagne Gange: »Ja, men kære Hr. Lektor, De maa dog huske paa, at Magister la Cour kun hjælper os over en foreløbig Vanskelighed med disse Geografitimer. Det er en personlig *Tjeneste*, han viser mig«. Det ministerielle Hjerte

var upaavirkeligt. Lektoren mobiliserede Resterne af sin Værdighed og erklærede harmfnysende: »Jeg rapporterer til Ministeriet. Jeg agter ikke at inspicere her paa Skolen under disse Omstændigheder«. Saa røg det ud af Munden paa mig: »Der er sandt for Dyden heller ingen her, som har haft Bud efter Dem!« Hvorpaa Keruben uden et Ord forsvandt ud af Døren. Rektor rystede paa Hovedet.

Jeg skal ikke forsvare min Fripostighed; men en »Overdjævel«, som Eleverne noget respektstridigt kaldte disse Sendebud fra Skolens højere Luftlag, kan jo bære sig for taabeligt ad. I de allerfleste Tilfælde var de sikkert overordentlig forstaaende, og jeg hørte ikke sjældent unge Kolleger tale med Velvilje om de Raad, de nu og da havde faaet under Samtaler efter Timerne. I ganske enkelte Tilfælde kunde en af mine Medlærere være synligt irriteret over Formen for den Tilrettevisning, han havde modtaget, og han havde desværre manglet moralsk Mod til at tage Tyren ved Hornene. For mit eget Vedkommende har jeg altid været ude af Stand til at imponeres af Folk, der hænger sig i Reglementer og Ensretning i en Gerning, der – det gælder under alle Omstændigheder de humanistiske Fag – skal fyldes af Liv og Individualitet, hvis den skal frugte noget.

Og eet er givet: uden den Frihed, jeg tog mig, og den Forstaaelse, min Rektor viste mig, havde jeg ikke kunnet udholde saa mangfoldige Aars Skoletjeneste. Nu kom de trods alt til at rumme adskilligt, som gav baade Tilfredsstillelse og Glæde, skønt de stjal saa mange af de Kræfter, jeg langt hellere havde brugt til Grænsevagt og til videnskabelige Studier. Paa det Tidspunkt, da det overvejedes at forhøje Adjunkternes pligtige ugentlige Timetal fra 24 til 28, havde jeg i anden Anledning en Samtale med daværende Undervisningsminister *Jacob Appel*. Han hørte om, hvad jeg for Øjeblikket havde mellem Hænder, saa paa mig og sagde med et uudgrundeligt Smil: »De maa jo egentlig siges at være et Vidnesbyrd om, at vi godt kan forhøje Timetallet!«

Det har jeg haft vanskeligt ved at tilgive ham.

III

Da Grænsestridens aarelange Spænding var udløst og det store Konge- og Folkestævne paa Dybbøl den 11. Juli 1920 var endt, stod Hverdagens Arbejde for Døren. Det forudsatte, at de Saar, der var slaaet, kunde heles,

og det var ingen let Affære. Nogle var saa at sige skaaret helt ind til Benet og væskede stadig. Den gensidige Mistænksomhed mellem de hidtil aabenlyst stridende Grupper – »Flensborgfolk« og »Aabenraafolk«, som de kaldtes – var lysvaagen og gav sig mange Udslag.

Godt var det heller ikke, at der blandt »Flensborgfolkene« herskede vidt forskellige Anskuelser. Mange af dem havde i deres Hjerte drømt om og arbejdet for en Grænse ved Danevirke, og de følte stadig stor Bitterhed ikke alene over for Tilhængerne af den Grænse, der var opnaaet, men ogsaa over for dem, som havde koncentreret Kampen til at gælde Flensborg og Mellemslesvig. Da jeg unægtelig var den, som her i Kongeriget havde givet Signalet og ført an, hvad Flensborgbevægelsen angik – og havde »svigtet Danevirke« –, stod jeg i manges Øjne som en Person, man burde omgaas med Forsigtighed og i hvert Fald ikke medtage i Ledelsen af det Arbejde, der *nu* skulde udføres.

Derfor fik jeg ingen direkte Forbindelse med og var helt uden Indflydelse paa de Organisationsdannelser, der fandt Sted. Kun en Mand som Rektor *H. P. Hansen* kunde ikke se bort fra, at vi forud for Striden havde været gamle Fæller, og holdt mig derfor nogenlunde underrettet om Tingenes Gang.

Lysteligt tegnede Forholdene sig ikke. De danske Sydslesvigere tiggede og bad, at alle danske Kræfter maatte blive sat ind paa – uden Hensyn til Fortiden – at bringe dem den nødvendige Hjælp. Der var ogsaa Folk nok, som var ivrige efter at komme til Undsætning, men det var mere end vanskeligt at faa dem til at gaa i Trit med hinanden. At samle alt paa en Maade, der vilde begrænse den enkelte sønderjydske Organisations selvstændige Initiativ, betragtedes af adskillige som en Form for »Diktatur« – saa kunde man forøvrigt Syd for Grænsen forlange Samling og Fodslag, saa meget man vilde.

Før Krigen havde »*De samvirkende sønderjydske Foreninger*« udgjort en meget løs Rameledelse for de eksisterende Enkeltforeninger, og under Krigen havde denne Ledelse totalt svigtet, hovedsageligt fordi dens Formand, Tandlæge *Axel Carstens*, havde hyldet Munchs Dogme om »Frelsen ved at ligge død«. Misfornøjelsen med »*De samvirkende*« gav sig samtidig med Genforeningen Udslag i Ønsket om at faa dannet en »*Grænseforening*«, som i »*De samvirkende*«s Sted kunde varetage hele det sønderjydske Hjælpearbejde. Men den Bredde, det var Meningen at give den nye Organisation, fik halvlægte Saar fra Grænsestriden til at

bryde op igen, samtidig med at Forsøget paa en Centralisering af Ledelsen vakte ikke ringe Modstand. Da et nedsat Udvalg den 21. Oktober meddelte, at Grænseforeningen nu stod foran sin Dannelse, blev Efterretningen mødt med en Moderklæring fra fem sønderjydske Foreninger, som vilde bevare deres fulde Selvstændighed og sluttede sig sammen i et »Fællesraad«, der ikke var stort mere centraliseret, end »De samvirkende« havde været det. Resultatet blev, at da »Den danske Grænseforening« oprettedes den 2. November med Prof., Dr. jur. *Fr. Vinding Kruse* som Formand og Gaardejer *Peter Grau, Pøl*, som Næstformand og med Tilslutning af 29 Enkeltforeninger, mødte »Sønderjydske Foreningers Fællesraad« op med Generalmajor *Hjalmar Ulrich* i Spidsen for 8 Foreninger.

Det var trist, at en saadan Splid mellem sønderjydsk interesserede Kredse skulde følge umiddelbart efter Genforeningen, og de Forhandlinger, som trods alt kom i Stand mellem Parterne, da man naaede Nytaaret 1921, var ofte pinlige. Det siger dog sig selv, at en Ordning *maatte* træffes. Den 3. Februar lykkedes det at finde et Kompromis, og fra da af fandtes bare een Fællesramme: »Grænseforeningen, Sønderjydske Foreningers Fællesraad« med *Vinding Kruse* som Formand og med *Hjalmar Ulrich* og *Peter Grau* som Næstformænd.

I de forudgaaende Stridigheder havde jeg, som nævnt, ikke deltaget. Ingen havde bedt mig om at være med til nogen af Forhandlingerne, og til at blive valgt ind i Hovedstyrelsen – hvor forøvrigt *Ulv* og *Lam græssede Side om Side* – var jeg heller ikke fundet værdig. Alligevel var jeg i høj Grad direkte interesseret i Udfaldet. Det havde nemlig hurtigt vist sig umuligt for mig at gennemføre Udgivelsen af mit Tidsskrift »*Grænsevagten*«, hvis det ikke blev taget under Armene af Grænseforeningen.

I sig selv var dette et nedslaaende Tidens Træk: saa længe Grænsestriden blussede og Sindene var fuldt optaget af den, strømmede Abonnenterne til; men da Festblussede var slukkede paa *Dybbøl*, Sensationen forduftet, og det i Stedet var et sejgt Arbejde paa langt Sigt, der proklameredes, faldt Abonnenterne fra i katastrofal Mængde. Dybt grebet af Lykke- og Pligtfølelse havde altsaa kun et Faatal været. Heldigvis blev Tidsskriftet foreløbig sikret økonomisk, mod at Rektor *H. P. Hansen*, Folketingsmand *Holger Andersen* og Generalmajor *Hjalmar Ulrich* indtraadte i Redaktionen – man ønskede fra bestemte Sider at gardere sig imod, hvad jeg kunde finde paa! Men det var et rent formelt Arrangement, der aldrig

kom til at begrænse min fuldkommen frie Ledelse af Tidsskriftet, og som forøvrigt ganske stille bortfaldt allerede ved Sommertid 1922.

Da »Grænsevagten« nu var blevet et Organ for Grænseforeningen, vilde det have været naturligt, om man havde givet mig Adgang til at overvære Hovedstyrelsesmøderne, saa jeg paa den Maade kunde holdes à jour med Foreningens Arbejde. Men derom var der ikke Tale. Man nedsatte et litterært Udvalg, som ogsaa skulde varetage »Grænsevagten«s Interesser, og af dette blev jeg Medlem – indtil jeg en skønne Dag i December 1922 pludselig fandt mig sat paa Porten, uden nogen som helst Motivering, ja uden nogen Meddelelse derom! Jeg beklagede mig til Udvalgsformanden, Rektor *H. P. Hansen* (Brev af 6. Decbr. 1922) og fik det overraskende Svar, at *H. P. Hansen* selv uden videre var blevet droppet som Formand og erstattet med Prof. *Knud Fabricius*. »Dette lyder sikkert meget mystisk for Dem«, skrev han; »men det hænger sammen med de sære og vanskelige Forhold, som vi har haft i Grænseforeningens Bestyrelse, som vi under vor nuværende udmærkede Formand er ved at arbejde os ud af, men som endnu sætter deres Efterdønninger« (Brev af 13. December 1922). Hvad han hentydede til, var de Omstændigheder, der i 1922 havde medført, at Vinding Kruse var traadt tilbage som Grænseforeningens Formand og afløst af Ulrich. Anledningen til Formandsskiftet vidste jeg intet om, men *H. P. Hansen* meddelte i et følgende Brev (29. December 1922):

»Hvis De kender de rent ud burleske Forhold, hvorunder vi en Periode levede i Grænseforeningen, er jeg tilbøjelig til at mene, at De vil erkende, at hele Sagen snarere er latterlig end egner sig til at tages alvorligt . . . Hvad Hovedsagen angaar, om Grænseforeningen har Brug for Dem, beder jeg Dem være overbevist om – jeg anerkender, at jeg her kræver en Overbevisning om det, som *absolut ikke ses* –, at det har den i høj Grad, og at alle de Mænd, som De nævner, er ganske paa det rene hermed«.

Saa slog jeg mig til Taals; men at min totale Udelukkelse vanskeliggjorde det for mig at redigere Tidsskriftet i Overensstemmelse med Grænseforeningens Retningslinier, som jeg kun under Haanden kunde lære at kende, siger sig selv, og tilsyneladende skulde min Karantæne vedvare. I Begyndelsen af 1924 karakteriserede Red. *Willemoës*, Ribe, den som »absurd« (Brev af 16. Januar 1924), og da der endnu ved Aarets Udgang ingen Ændring var sket, gav jeg ondt af mig over for *H. P. Hansen*. Han svarede (Brev af 23. December 1924):

»De har Krav paa Klarhed i Forholdet og den skal forhaabentlig naas. Men hvis De vil se det hele som Udslag af »Forvrøvlethed« – og det er virkelig det rette Synspunkt –, saa har De vel nok rimelig Grund til at være gal i Hovedet over, at der vrøvles saa meget; men Bitterheden vil, mener jeg, i væsentlig Grad forsvinde«.

Set paa Aarenes Afstand var der saamænd heller ingen Grund til at tage Karantænen saa tragisk. Langt værre var det med den »Forvrøvlethed«, som gjorde sig gældende i Ledelsen. Den havde – som »Vrøvl« gerne har det – baade personlige og prestigemæssige Aarsager. Sammensmeltningen mellem »Den danske Grænseforening« og »Sønderjydske Forningers Fællesraad« var ikke gaaet smertefrit for sig, og Prof. Vinding Kruses Forsøg paa, »vid lindrig våld« at faa Samarbejdet konsolideret havde vakt stærk Kritik. Synderligt bedre gik det ikke, da Ulrich overtog Ledelsen. Han var en særdeles fintfølede, hensynsfuld og personligt beskeden Mand, han havde den allerbedste Vilje til at naa et frugtbart og godt Resultat, og han var i enhver Henseende loyal; men nogen egentlig *Leder* var han ikke, og den bløde Haand mødte en lignende Modstand, som den haarde havde mødt – kun udadtil mindre mærkbar. Ja, selv da han i 1926 afløstes i Formandsstolen af Rektor H. P. Hansen, havde Bølgerne endnu ikke lagt sig. Dønningerne mærkedes lige til 1932, og det var betegnende, at først Aaret efter – 1933 – kunde min Karantæne ophæves.

Som Forholdene laa, var der i alle Aarene to Navne, der stadig gik igen baade i offentlige Indlæg og i de Breve, jeg modtog. Det ene var Red. *Ernst Christiansens*, det andet *H. P. Hanssens*.

Til *Ernst Christiansen* havde jeg fra Grænsestridens Dage et gammelt Venskabsforhold, skønt vi ikke havde været af samme Opfattelse, og han kun modstræbende – og med al *reservatio mentalis* – omsider havde opgivet den aabenlyse Agitation for Danevirkegrænsen. I Maanederne inden Afstemningen naaede han – som *A. Svensson* udtrykte sig (Brev af 11. Januar 1927) – »sit Livs Højdepunkt som Bladmand«. Hans Ledere i »Flensborg Avis« i Aarene efter den store Skuffelse godtgjorde, at hans Styrke ikke var af politisk-taktisk Art, og han havde derfor vanskeligt ved at følge en Linie, som kunde fremme, hvad han dog stadig opstillede som Maalet: en dansk Enhedsfront. Hans Bitterhed over, at »Forposterne paa dansk Folkegrund« var blevet svigtet, var slaet ind, saa selv den lempeligste Kritik af Ytringer i »Flensborg Avis« eller det danskredigerede »Neue Flensburger Zeitung« opfattedes som Mangel paa god Vilje.

Maaske var jeg ikke altid varsom nok; men naar jeg nu ser, *hvad* der kunde udløse hans Vrede, faar jeg en tydelig Fornemmelse af den Overfølsomhed, som Nederlaget og Øjeblikkets strenge Vilkaar havde fremkaldt hos ham – eller muligvis kun forstærket.

For egen Regning maatte jeg jo tage Stilling til de aktuelle Problemer – f. Eks. til den Ravage, som en Bemærkning i »Neue Flensburger Zeitung« afstedkom i Efteraaret 1922. Bladet havde skrevet:

»Landsforræderi mod Slesvig har de Slesvigere begaaet, som har raadet til Slesvigs Deling«.

I Augustheftet af »Grænsevagten« kaldte jeg denne Paastand for højst uheldig. Den var en Genspejling af Grænsestridens lidenskabelige Sprogform. Hvad der var Parterne imellem nu, var ikke længere et statspolitisk Spørgsmaal, men den offentlige Diskussion drejede sig om, hvorvidt man kunde have Tillid til og basere noget paa det Sindelagsskifte, som havde fundet Sted i forholdsvis store sydslesvigske Kredse, og om Tvivl i saa Henseende nødvendigvis skulde stemples som »Snigløb« af og »Angreb« paa Forposterne. Det var herom, der havde været ført en løbende Polemik i hele Sommerhalvaaret, og det var i den Forbindelse, »Neue Flensburger Zeitung« havde talt om »Landsforræderi« ved Slesvigs Deling. Jeg skrev om selve Hovedproblemet:

»Der er noget *umandigt* ved kun at tale om disse Tvivleres »Angreb« paa Forposterne. Nuvel – hvad Glæde kan et Angreb bringe dem, naar man har sagligt Svar paa rede Haand? Om Tvivleren er »uforbederlig«, saa er Læserne det næppe alle. Der findes mellem dem Folk, som rystes op ved Debatten. Det er den sikre *Vinding*, som »Angrebet« byder, naar det bliver kækt og fast mødt. At gøre Tvivlen *tavs* formaar dog ingen Besværgelser. Lad os meget hellere høre den »tale ud« – saa forstummer den før eller senere over for Kendsgerningerne«.

Disse Ord sigtede først og fremmest til adskillige af Red. Christiansens Ledere, der forekom mig alt for klynkende, alt for nærtagende og uden Saft og Kraft. Alligevel virkede det som en Bombe, da jeg modtog et Brev (dat. 6. September 1922), i hvilket han udøste sin Harme over min Kritik og f. Eks. foreholdt mig, at jeg i »Grænsevagten« udførligere citerede H. P. Hanssens Organ, »Hejmdal«, end »Flensborg Avis«. »Vi hernede«, skrev han, »synes, at man derved kun hjælper deres Syn frem, hvor Tavshed vilde være det bedste Vaaben mod dem«. Og han fortsatte:

»Det kan næppe være »Grænsevagten«s Opgave i en Tid, da der fra alle Sider faldes over »Neue Flensburger Zeitung« for om muligt at slaa den ned, offentligt

at sætte sig til Doms over den og derved levere Angriberne nye Vaaben. Er en Paatale berettiget, saa kan den gøres direkte og under Haanden . . . Bladets Skæbne er efter min Mening uadskillelig knyttet til, om vi skal have Fremgangshaab eller tvinges til at smuldre hen . . . Man vil næppe nordpaa være i Stand til at sætte sig ind i vor Tankeverden efter Krigen, da det dog kun er os, som har døjet Skuffelsens Bitterhed. Overlegne Ord som Deres gør kun ondt værre«.

Brevet var et tidstypisk Udslag af den Nervespænding, som Forholdene i Sydslesvig havde ført med sig efter Afgørelsen i 1920. Bebrejdelserne var aldeles urimelige, og heller ikke nu vilde jeg i en tilsvarende Situation have skrevet en Tøddel anderledes, end jeg gjorde den Gang. Vor sydslesvigske Grænsepresse kunde aldrig hærdes til Kampen, hvis den skulde fritages for endog Venners Kritik, og at lade denne fremkomme paa Tomandshaand, vilde ikke føre til det ringeste – jeg kendte jo dog de ledende Mænd dernede ganske nøje. Var Christiansens Krav om rigsdansk Enighed ærligt mente – og det var de sikkert –, saa var det en uomgængelig Nødvendighed, at man undlod enhver Diskriminering af tidligere Modstandere. Jeg vidste, hvor dybt disse Skældsord sved. Gods-ejer *Jobs. Hage*, Nivaagaard, havde Aaret før skrevet til mig:

»At Hr. Christiansen er en Kraft, erkjender jeg naturligvis; men skal man være Fører med Udelukkelse af de Andre (kort: Aabenraamændene) véd jeg Besked. Det bliver ikke til Samling, hverken i Sønderjylland eller i det gamle Danmark! Han kan ikke samle Judas'er, Landsforrædere og Mænd, han kalder Tydskere (eller i al Fald Tilhængere af en Tydsker-Cours) som min Ringhed under sit Førskab. Det er usigeligt sørgeligt, men Splittelsen vil voxe; den er allerede for dyb« (Brev af 22. Jan. 1921).

Det var overdrevent stærke Ord; men de fortalte, hvor saarede man paa den modsatte Fløj følte sig, naar Landsforrædernavnet blev udslynget, og naar Tvivl blev gjort til eet med »Snigløb«. Uvilligheden til at føre den løbende Kamp paa lige Fod med de kongerigske Tivlere viste, at Christiansen ikke længere var den virkelige fighter. Hvad han havde ejet af sandt og friskt Kampmod, var forbrugt under Grænsestriden og ebbet ud med Nederlaget. Hans Ledere i »Flensborg Avis«, hvori det lyriske som oftest spillede en langt større Rolle end det nøgternt dokumentariske og det polemisk hvæssede, underbyggede min Opfattelse. Jeg antydede det i mit Svarbrev (af 9. September 1922), hvori jeg gjorde det klart, at jeg tog mine Citater dér, hvor jeg fandt virkelig *positive* Oplysninger, og at han ikke kunde vente nogen Ændring i »Grænsevagten«s hele Holdning. Heldigvis satte Striden mellem os intet blivende Spor. Der

kom ogsaa for Christiansens Vedkommende en Tid, da Nerverne faldt mere til Ro og han forstod, at en Enhedsfront først og sidst forudsatte, at Stridsøksen blev begravet.

Betydeligt vanskeligere var det for mig at tage Kampen op med den Uvilje, som enkelte Medlemmer af Grænseforeningens Hovedstyrelse stadig nærrede imod det andet Navn, der stadig dukkede op: *H. P. Hanssens*. Jeg havde selv været blandt hans haardeste Modstandere, men jeg har altid søgt at holde mig fri for at lade et Nederlag »slaa ind«. Naar Kampen er endt, maa Fremtidens Arbejde gøres paa det Grundlag, som faktisk foreligger. Man kan søge at lempe eller ændre det, men ikke ved Metoder, som faar de gamle Saar til at bløde, og navnlig ikke, naar der trods Nederlaget er skabt en vid Arbejdsmark, som ikke kan dyrkes forsvarligh, hvis ikke begge Parter gør fælles Sag.

Opfattelsen af H. P. Hanssens Personlighed var det maaske mest brændende Spørgsmaal mellem Danevirke- og Flensborgfolk. Selv en Mand som Højskoleforstander *Frede Bojsen* paa Rødkilde, der som gammel moderat Venstrepolitiker skulde foretrække »det muliges Kunst« fremfor Slag i Blinde, blev opbragt, naar to af hans Højskolefæller, Forstanderne *Holger Begtrup* (Frederiksborg) og *Alfred Povlsen* (Ryslinge) hyldede H. P. Hanssen. Bojsen protesterede i en Række Artikler i »Møens Dagblad« og lod dem udsende som Pièce, og han følte sig meget ilde berørt, da Piécen ikke blev anmeldt (Brev af 8. April 1922). For ham var H. P. Hanssen »blevet mellemproportionalen mellem Tydsk og Dansk. Heftye [det norske Medlem af den internationale Afstemningskommission i 1920] sagde om ham, at han gjorde indtryk af at være Tydsk rigsdagsmand – og så vidt er vi komne, at han åbenbart selv mener, at dette er en anbefaling mellem nuværende Danske. Derfor er han så farlig, og derfor har jeg gjort, hvad jeg har kunnet for at advare alle vedkommende imod ham. Men man tør ikke engang læse advarslen. Ingen boghandler har turdet forlægge den, og selv de gamle Sönderjydske foreninger har kun turdet udtale sig *privat*, for ikke at drive Åbenråmændene bort fra forposttjenesten« (Brev af 12. April 1922).

Man kunde nu langt fra paastaa, at Angrebene skete privatissime. De saa Lyset baade hist og her, og de hindrede det helt tillidsfulde Samarbejde, som forsøgte etableret ved Nedsættelsen af det saakaldte 6-Mands Udvalg (27. Jan. 1927) med to Repræsentanter for hver af de tre nationale Foreninger: Grænseforeningen, Sprogforeningen og Skole-

foreningen. Ikke saadan at forstaa, at de seks Udvalgsmedlemmer manglede Forstaaelse af den Loyaltet, hvorpaa en Enhedsfront maatte hvile; men de skulde jo hver for sig være sikre paa Rygdækning inden for deres respektive Bestyrelser, og her kunde det ofte knibe, naar Grænseforeningen holdt Hovedstyrelsesmøde, fordi en Del af Medlemmerne stadig levede i Atmosfæren fra 1918–20. Mere end een Gang fik jeg at vide, at man savnede de rette Signaler i »Grænsevagten«. Men de kom ikke. For mig var Enhedsfronten et absolut Maal, og omsider blev et skel-sættende Opgør nødvendigt for mig personlig og for Foreningen.

Jeg havde holdt min Kontakt med H. P. Hanssen vedlige, og han havde mødt mig med aaben Tillid. Af Breve vekslede vi kun faa, men vi mødtes, dels naar han kom til København, dels naar jeg selv gæstede Aabenraa. Da han i 1932 fyldte 70 og hyldedes ved en stor Folkefest paa »Folkeshjem«, fandt jeg det ganske naturligt at deltage i Festen og bagefter i »Grænsevagten« give Udtryk for, hvad der – al Uenighed til Trods – havde præget hans Personlighed: Tjenersindet over for Sagen og Uselvisheden, hans Trang til at give uden at kræve Gengæld. Det viste sig hurtigt, at denne Artikel fik Bægeret til at flyde over. Hans uforsonlige Modstandere vilde nu sætte Sagen paa Spidsen.

Medlem af Hovedstyrelsen, Overkirurg, Dr. med. *Jonas Collin* sendte mig en Protest, som han forlangte optaget i »Grænsevagten« (Brev af 27. Marts 1932). Jeg havde i min Artikel beklaget, at ingen ledende Sydslesviger havde fundet det rimeligt at deltage i Festen for dèr at tolke de Følelser, man maatte nære for H. P. Hanssens menneskelige Egenskaber og for den Hjælp, han vitterligt ydede vort Arbejde Syd for Grænsen. Dette opfattede Collin som en utilladelig Fremfærd. Jeg var optraadt »som Hovmester for Sydslesvigerne«, men disse »vide godt nok selv, hvor langt de af Hensyn til »Enhedsfronten« bör gaa; det skal ingen nordfra lære dem; og de skulle vide, at Dr. la Cour ikke havde talt paa Grænseforeningens Vegne«. Protesten endte med følgende Salut:

»Personlig ønsker jeg overfor den megen Tale om H. P. Hanssens udmærkede Ungdomsgjerning i Nordslesvig at minde om Runebergs Ord om ham, som forraadte Sveaborg til Russerne: Dock, om sitt ljus, sin glans en värld utaf hans klinga fått, om solar bleknat för hans svärd, skall han föraktas blott«. H. P. Hanssens Arbejde i 1918–19 for at udelukke Flensborg og Sydslesvig sletter hans Fortid. Paa det skal han dömmes«.

Collin var en uforbederlig Fanatiker. Og han gjorde aldrig nogen Røverkule af sit Hjerte. Der er heller ingen Tvivl om, at hans Synspunkter, som endnu helt beherskedes af Grænsestridens Bitterhed, fandt Forstaaelse hos en vis Fløj inden for Grænseforeningen – ikke stor, men stor nok til hos anderledes sindede at fastholde Mistænksomheden over for Foreningens Hensigter og Politik. Og det *var* en absolut uholdbar Stilling at tale om Enhedsfronten som en Nødvendighed og samtidig sabotere den, naar man mente, at den mindste Lejlighed dertil kunde foreligge. Der maatte forlanges Respekt for Loyalitetens Krav. Derfor nægtede jeg at optage Protesten og henviste Sagen til Grænseforeningens Formand, hvis Tilslutning til mit Standpunkt jeg telefonisk havde sikret mig. Svaret fra Collin faldt omgaaende (Brev af 31. Marts 1932): han vilde paa det kommende Aarsmøde anmelde til Drøftelse »Grænsevagtens Værdi for vort Arbejde«. Og han skrev:

»Da jeg nu dog har Pen i Haand, vil jeg sige Dem, at det har været mig og andre en stor Skuffelse at se, hvorledes De følger Deres Bysbarn Valdemar Rørdams Exempel og med fuld Musik slutter Dem til H. P. Hanssens Folk. Ikke mindre har det skuffet mig, at De, som skulde have Historikerens kritiske Blik paa Mænd og deres Færd, kan tale om H. P. H.'s Tjenersind og Uselviskhed – han, for hvem personlig Forfængelighed og Magtsyge har været en Hoveddrivfjeder, han, som har misbragt sin Stilling til at gennemtrumfe sine Planer, endog med Trusel om at melde sig fra Arbejdet! Det styrker ikke Tilliden til Deres øvrige Forskningsresultater. Hertil kan De naturligvis sige »Pas Dem selv!« men naar jeg siger sligt om Dem, kan jeg bedst lide ogsaa at sige det *til* Dem«.

Det var en ridderlig Aabenhed, Collin lig. Men det var fuldkommen klart, at naar et fremtrædende Medlem af Grænseforeningens Hovedstyrelse kunde indtage dette outrerede Standpunkt, *maatte selve Foreningens Holdning underkastes en endelig og afgørende Prøve*, saa det uimodsigeligt blev dokumenteret, hvor stor eller lille en Tilslutning, Collin kunde regne med. Enhedsfronten maatte ikke med nogen som helst Berettigelse kunne sættes i Gaaseøjne. Foreningens Fremtid vilde faktisk komme til at afhænge af Prøven.

Selv var jeg jo stadig udelukket fra Hovedstyrelsen; men jeg sonderede Stemningen blandt en Del af de Medlemmer, jeg havde Forbindelse med. »Der maa slaas et saa eftertrykkeligt Slag, at Spøgelset nedmanes«, lød det fra Mors. »Noget saa fanatisk og ved Siden af al sund Fornuft ... har jeg ikke i min vildeste Fantasi troet muligt«, sagde man i Midtsjælland. »Dies lässt tief blicken!« udtrykte en sprogkyndig køben-

havnsk Lektor sig. At H. P. Hanssens Person ikke kunde bringes til aaben Debat paa et Aarsmøde var alle enige om. Kampen maatte ud-kæmpes bag lukkede Døre, og den blev derfor opført paa Dagsordenen for Hovedstyrelsesmødet den 11. April. Collin ønskede nu ogsaa »Grænsevagten«s eventuelle *Ophør* drøftet, og han fik sin Vilje.

Ved denne specielle Lejlighed fandt man det rimeligt, at jeg modtog en Indbydelse til at overvære Mødet og føre mit eget Forsvar. Jeg var parat. Ikke med Skygge af Ret maatte Grænseforeningens Hovedstyrelse kunne mistænkes for Tvetunghed.

Collin var ingen Taler. Han var skarp, men Skarpheden virkede kun halvt, fordi han talte lavmælt og uden retoriske Understregninger af Pointerne. »Grænsevagten«, sagde han, var hverken Fugl eller Fisk, hverken et videnskabeligt Tidsskrift eller et ordinært Medlemsblad (begge Paastande fuldkommen rigtige) og derfor af meget lidt Værdi, ja, Tidsskriftet var *skadeligt* – Motiveringen heraf var H. P. Hanssen-Artiklen – og derfor burde man tage dets Ophør under Overvejelse og erstatte det med et mindre Organ, der kunde udsendes til samtlige Grænseforeningens Medlemmer. Efter at han havde talt, erklærede Rektor H. P. Hansen sig for at være i absolut Modstrid med den fremsatte Opfattelse og gav Ordet til mig.

Jeg valgte at tage Offensiven med det samme. Angrebet, sagde jeg, var ikke farligt for *mig*, men for *Foreningen*, »af hvis Hovedstyrelse Dr. Collin *endnu* er Medlem«. En Redegørelse for de Principper, jeg havde fulgt ved Tidsskriftets Redaktion, voldte ingen Besvær – jeg kunde bl. a. henvise til meget klare Udtalelser om »Grænsevagtens«s Betydning, fremsat paa Tryk af samtlige de Formænd, der hidtil havde ledet Foreningen. Og de økonomiske Ofre, Foreningen havde bragt, for at Tidsskriftet kunde holde sin Standard, var minimale i Sammenligning med, hvad et lille Medlemsblad vilde kræve. Alene Postpengene vilde løbe op i mange Tusinder af Kroner. Jeg havde forudset, at Collin vilde bringe dette Spørgsmaal paa Bane, og havde indsamlet alle nødvendige Kalkulationer.

Men fra denne Forpostfægtning gik jeg over til selve Hovedproblemet. Det var, sagde jeg, faktisk Grænseforeningens *Skæbnetime*, som var inde – Spørgsmaalet om dens fremtidige Arbejdsmuligheder og om Befolkningens Tillid til Vederhæftigheden af dens Ord. Vilde man stiltiende godkende, ja, vilde man bare lempeligt undskylde Udtalelser, der jævnstillede H. P. Hanssen med Admiral Cronstedt, som havde forraadt Sveaborg, »saa vil denne Hovedstyrelse ikke overleve dette Møde«. Nogle

af de bedste, mest arbejdsivrige og virksomme vil melde sig fra. »Man maa vide, at her staar man over for et *Valg*. Mangeaarigt Venskab og en i sig selv smuk Trang til at udjævne Modsætninger, har ingen Gyldighed, hvor det gælder et saa afgørende Spørgsmaal: om man skal fortsætte et goldt, umandigt og smaatskaaret Had og lade Foreningen dække dets Udslag, eller man skal forpligtes i et frit og ærligt Samarbejde med Folk, som tidligere har været ens Modstandere, men som man nu selv har ytret Ønske om at komme i Kontakt med. Vil man opretholde Hadet, hvorledes skal man da kunne kræve Tillid i 6-Mands Udvalget? Hvorledes skal det da være muligt for Dagudvalget at henvende sig til alle politiske – ogsaa grænsepolitiske – Kredse med Bøn om den 18. April at støtte Indsamlingen til Fordel for Grænseforeningen? Hvorledes vil Enkeltforeningernes Ledelser være i Stand til at overbevise deres Medlemmer om, at man tilstræber Enighed, hvis man ikke værner den mod Sabotage? Hele Grænseforeningens Organisation vil blive rystet, hvis man bare saa meget som undskylder den collinske Linies Demonstrationer. Ude i Landet vil man sige: Grænseforeningen trænger aabenbart til atter at komme i den Karantæne, som den befandt sig i ved Tyvernes Begyndelse. Og hvordan vil Ungdommen stille sig? Hvis det sønderjydske Spørgsmaal vedblivende skal farves af den Ufordragelighed, som ikke kunde undgaas under Grænsestriden, saa vil Døren ind til Ungdommens Sind blive slaaet i Laas. Jeg kender Ungdommen, for jeg har daglig med den at gøre. Den mangler hverken Følelse eller Idealer, men den kræver Arbejdet *sagligt* underbygget – hvad vi ældre gjorde vel i at gøre. Derfor ser jeg i Dr. Collins Angreb en uhyre Risiko for Foreningen. Og jeg tilføjer: man kan ikke gøre Krav paa Sæde i Hovedstyrelsen, bare fordi man som Student eller ung Kandidat har gjort et udmærket sønderjydske Arbejde. Den eneste moralske Adkomst til at tage Sæde her er den, at man ærligt og helt ud – i Ord og Skrift – respekterer det Grundlag, hvorpaa Foreningen formelt arbejder: den gensidige Tillid mellem dem, som uanset tidligere Stridigheder nu maa staa Skulder ved Skulder, hvis Danskheden skal faa den fulde Støtte baade Syd og Nord for Grænsen.

Man har bedt mig komme her i Dag, saa jeg over for Hovedstyrelsen kunde redegøre for min Stilling. Det har jeg gjort. Der er næppe nogen til Stede, som ikke har fattet min Mening. Jeg har været skarp, men ikke *for* skarp. Jeg har set Sagen i dens Alvor, men ikke *for* alvorligt. Jeg veed, at jeg trods de skarpe Ord har talt roligt, men ikke roligere, end at De har fattet den afgørende Vægt, jeg tillægger Deres Stillingtagen i

Dag. Nu sætter jeg mig og beder Consulerne se til, at Staten ikke lider Skade« (Manuskript til Mødet).

De to Indlæg fulgtes af en meget livlig Drøftelse. At jeg havde vundet det overvældende Flertal for mine Synspunkter, kom hurtigt for en Dag; men Collin savnede heller ikke Sekundanter, og der var dem, som først og fremmest vilde glatte ud og spejle efter et forløsende Kompromis. Omsider mente Guvernør *Helweg-Larsen* at have fundet et saadant. Han foreslog en Resolution, hvori man anerkendte min Ledelse af Grænsevagten, men paa den anden Side ikke vilde tage Stilling til Angrebet paa min H. P. Hanssen-Artikel. Jeg rejste mig straks og sagde, at Guvernøren aabenbart ikke havde forstaaet mit Indlæg – det maatte alligevel ikke havde været tilstrækkelig klart. Kompromisser kunde i mange Tilfælde være gode nok, men *ikke*, hvor det gjaldt om at værgе Foreningen mod Beskyldning for Tvetunghed. Jeg krævede uden Afkortning et klart Svar. Man maatte for mig gerne unnlade at *nævne* Stridens Genstand, den famøse Artikel, men jeg forlangte en ubetinget Godkendelse af den *Aand*, hvori Artiklen var skrevet og som var »Grænsevagten« egen.

Det bøjede man sig for. Dommer *Juhl* fra Aalborg foreslog en Resolution, som jeg i et og alt kunde godtage, og den vedtoges med samtlige Stemmer mod een, Collins egen. Han tog Nederlaget som den Mand, han var, lagde Papirerne tilbage i Mappen, rejste sig og sagde: »Jeg havde ikke ventet at opnaa noget Flertal. Jeg erkender Udfaldet af Afstemningen. Og jeg foretrækker at gaa«. Saa forlod han Salen og udtraadte af Hovedstyrelsen.

Det havde for mig været en meget pinlig Kamp at føre. Gennem mange Aar havde jeg kendt og samarbejdet med Collin. Under Grænsestriden var vore Veje skiltes, og han havde aldrig tilgivet mig, hvad han betragtede som et Frafald. Jeg nærrede den største Respekt for hans Helstøbthed og hans ranke Holdning, men ikke for hans Dømmekraft. Jeg bar ikke Nag til ham – dertil var hans og min Kærlighed til Sagen for dyb. Men Vandene *maatte* skilles. Der var nu gaaet tolv Aar siden Genforeningen, fra begge Sider af Grænsen blev der kaldt paa en enig dansk Indsats – vi kunde ikke stadig være et Bytte for Komplekser fra Striden i 1918–20.

Gud ske Lov, at Vejen nu var definitivt banet. Fra dette Opgør at regne var H. P. Hanssen ikke længere noget Stridsemne inden for Grænseforeningen. Ja, mere endnu: da vi holdt Sendemandsmøde i Aabenraa

den 22.–23. Maj 1936, var han vor Hædersgæst. Ved dets afsluttende Møde holdt han – syg, som han var – den sidste Tale, det blev ham forundt at holde. Fire Dage efter sov han hen. Men ved Mindefesten paa »Folkehjem« efter hans Jordefærd tog Grænseforeningens Formand, Rektor *H. P. Hansen* Ordet. Han huskede den døde Stridsmand, som han havde set ham i Ungdommens Aar, sagde han. Han saa ham for sig, som han havde set ham ved Skamlingsbankemødet den 18. Maj 1893,

»da han stod frem blandt Hoben,
den unge, ranke Mand,
der førte Aandens Vaaben
som født af Ridderstand«.

Og han saa ham, som han havde mødt ham for bare otte Dage siden. »Nu var det en gammel Mand, der talte. Aarene havde bøjet hans Ryg. Men gennem hans Ord følte den samme Hjertets Varme. Jeg er lykkelig over at have faaet dette Billede med, at kunne føje dette Minde til de mange andre. Og hvilken Daad, hvilken Livsgerning rammer disse Billeder ikke ind!«

Saadan svandt i disse Aaringer den sidste Rest af Bitterhed fra Striden om Grænsen. At jeg selv havde faaet Lov til at bidrage lidt dertil havde ikke alene sin *saglige* Motivering. Det tilfredsstillende ogsaa et *personligt* Behov: det slettede noget af den Uret, jeg havde begaaet imod *H. P. Hanssen*, da Lidenskaberne beherskede os alle.

IV.

Desværre havde Grænseforeningens Støtte af mit Tidsskrift vist sig at være noget af en Illusion, og jeg greb derfor til, da der i 1922 blev dannet et »Slesvigsk Forlag« i Flensborg, som var villigt til at overtage Udgivelsen. Ansvarlig over for den tyske Presselov blev daværende Redaktionssekretær ved »Flensborg Avis«, *L. P. Christensen*, en af mine trofaste Medarbejdere og i 1940 Ernst Christiansens Efterfølger i Redaktørstolen. Men »Slesvigsk Forlag« kæmpede med store Vanskeligheder, ogsaa selvforskyldte, og det gik inden længe op for mig, at jeg var kommet fra Dynen i Halmen. Hefterne udkom meget uregelmæssigt, Klager gik ubesvarede i Papirkurven og Abonnenttallet sank og sank, til det i Maj 1924 var nede paa ca. 450 – fuldkommen utilstrækkeligt til at holde Liv i Foretagendet. Jeg *vilde* imidlertid ikke kapitulere. De to tyske Kampids-

skrifter – »Der Schleswig-Holsteiner« og »Die Königsau« – klarede sig storartet, fordi de udkom med Tilskud fra offentlige Midler, og man raadede mig til at gaa en lignende Vej og faa Finansudvalget til at tage »Grænsevagten« under Armene. Det var et temmelig meningsløst Forslag – dels fordi Udgivelsen ikke kunde siges at være nogen Statsopgave og Finansudvalgets Afslag paa en Ansøgning derfor maatte være en given Sag, dels fordi jeg ikke vilde gøres afhængig af politiske Partihensyn med en deraf følgende Censur. Jeg vilde kunne skrive, som jeg i hvert enkelt Tilfælde fandt det rigtigt og nødvendigt.

Og saa meldte omsider Grænseforeningen sig for anden Gang som Tidsskriftets Redningsmand. Den 1. Oktober 1924 overtog den Udgivelsen, der sikredes indtil Udgangen af 1925, og da 1925 var gaaet, blev Aftalen fornyet. Man vilde dog atter have en vis Kontrol med Redaktionen og forslod denne udvidet med Rektor *H. P. Hansen*, Overretssagfører *Knud Dahl* og Dr. med *Vald. Harsløf*. Harsløf vægrede sig imidlertid bestemt ved at overtage Hvervet. »Men hvorfor dog?« spurgte jeg overrasket. »Fordi det alligevel altsammen bare vil gaa efter *Deres Hoved*«, svarede han aabenhjertigt. Han var ingen daarlig Menneskekender, og han havde Respekt for sine egne Meninger. I Stedet indtraadte Prof. *Knud Fabricius* i Redaktionen; men Betydning fik denne redaktionelle Udvidelse lige saa lidt som den forudgaaende. Man lagde intet Baand paa mine Dispositioner, og kun i yderst sjældne Tilfælde fandt jeg det nødvendigt at drøfte en eller anden Enkelthed med *H. P. Hansen*, inden jeg lod et Hefte gaa til Trykkeriet. Jeg kunde ikke have ønsket mig bedre Arbejdsforhold. At »Grænsevagten« endelig havde faaet en Position, som det laa i Grænseforeningen egen Interesse at forsvare og underbygge, var en stor Opmuntring. Hvad jeg havde drømt om under den første Verdenskrig, og hvad mange havde spaaet en kort og betydningsløs Levetid, da det i 1918 blev sat i Værk, var blevet en Institution, som alle Venner af den sønderjydske Sag var paa det rene med ikke kunde undværes. Det blev gjort til en lovfæstet *Pligt* for Enkeltforeningerne at tegne Abonnement paa Tidsskriftet, og i Hovedstyrelsen kunde jeg være sikker paa det store Fler-tals ubetingede Forstaaelse og Imødekommenhed, hvis jeg havde noget paa Hjerte. Først Landets Besættelse greb forstyrrende ind i dette Forhold.

Ved Siden af mit Arbejde med »Grænsevagten« havde jeg det Held ofte at blive benyttet som Taler rundt om i de sønderjydske Foreninger. Det skaffede mig et indgaaende Kendskab til Forholdene, til aktive og

passive Kredse, det knyttede personlig Forbindelse mellem mig og mange af Lederne, og det gav Impulser, øget Arbejdslyst, friskt Mod til at tage »endnu et bette Nøkk«. Oplevelserne kunde være vidt forskellige, baade opmuntrende og tragiske – ganske enkelte Gange tragikomiske. Hvorfor ikke mindes de sidste? De bar trods alt Ved til Baalet – om ikke til andres saa til mit.

Forestil Dem en hundekold Februaraften i 1934. Der skal være sønderjydsk Møde i Lynges Kro – et enkelt lille Led i en omfattende Agitationsuge med ca. 600 Møder Landet over, som min gamle Kammerat fra »Københavns Amts Skyttekorps«, Sygehusinspektør *H. C. T. Møller* har faaet Ideen til og nu med Hovedstyrelsens Velsignelse har ladet løbe af Stablen. Det har paahvilet mig at arrangere Lynges-Mødet, fordi jeg er Formand for den lokale Forening i Birkerød, og da Lynges aldrig tidligere har været udset til Operationsfelt for Sagen, har jeg søgt at gøre Mødet saa tillokkende som muligt. En Taler er skaffet fra Helsingør, musikalsk Underholdning er aftalt, og jeg selv skal efter Evne sætte Sindene i Bevægelse og opløse Samvittighederne. I Krosalen er der dækket til en uoverskuelig Skare, for naturligvis skal der sættes Punktum med et festligt og animeret fælles Kaffebord.

Nu var det – jeg gaar over til at skrive i Datid for ikke at gøre det følgende for dramatisk – et aldeles usandsynligt modbydeligt Vejr den paagældende Aften, klingrende Frost, Fygevejr og spejlglatte Veje, og det undrede mig ikke, at endnu ingen var mødt, da jeg Klokkeren 1/28 arriverede med Taleren, den musicerende Dame og en Ladning Agitationsbrochurer for at se til, at alt var i Orden – baade det ustemte Klaver og det hestekoformede Bord med Papirdugene og Kaffekopperne. Salen var som en Iskælder; men den indre Varme, vi agtede at fremkalde, skulde nok faa Publikum til at glemme Termometret, og desuden er det fabelagtigt, hvor en stor Menneskemængde formaar at varme et koldt Lokale op.

Klokkeren blev 8, og der kom stadig ingen. Vel, tænkte jeg, man indretter sig akademisk her i Lynges. Naar et Kvarter er gaaet, vil Salens Rammer begynde at sprænges! Og paa Slaget 8,15 stillede virkelig Lynges eneste Akademiker: Sognepræsten. Vi tre »optrædende« modtog ham smilende og opmuntrede i Krostuen – vi havde ikke kunnet holde Kulden i Salen ud –, og jeg indlod mig med ham i optimistiske Vendinger. Han saa alvorligt paa mig. Saa sagde han bittert: »Her i Lynges interesserer Folk sig ikke for andet end Svinekort!«

I det samme gik Døren op, og to Personer »strømmede« ind – en ung Mand og en ung Pige. Ser man det! tænkte jeg. Den gode Præst bliver omgaaende dementeret, saa sandt som disse to Uskyldigheder *ikke* kan forudsættes at tænke paa Svinekort. Det er højere Interesser, som har drevet dem herhen. Og havde jeg ikke Ret? De to unge Mennesker gik nemlig ind i det tilstødende Lokale, hvor de kunde være alene, bestilte Kaffe og gav sig til uforstyrret at pleje den Kærlighed, som *ogsaa* kan skaffe indre Varme en hundekold Aften.

Vi bed Tænderne sammen og travede op og ned ad Gulvet for at holde Frosten fra Kroppen. Klokken blev 8¹/₂, den blev en Kvart i 9 – *da* kom der atter to ind fra Forstuen, to ældre, respektable Herrer, som jeg hurtigt afskar enhver Mulighed for at trække sig tilbage til andre Lokaler ved gæstfrit at byde dem velkommen til Mødet. »Skal vi virkelig holde Møde med Præsten og de to?« spurgte Helsingørtaleren hviskende. »Selvfølgelig«, svarede jeg, »uafkortet Møde – med Fællessang, Musik, Taler og Kaffeboard! Lad os nu bare begynde!«

Og beslutsomme marcherede vi – seks i alt – ned i Iskælderens, hvor Værten under de foreliggende Omstændigheder havde fundet det tilstrækkeligt at oplyse en Tredjedel af Rummet. Jeg gav mig til at ordne Agitationsmaterialet ved de tre Kuverter, som havde mest Lys; men da jeg vendte mig om – var den ene af Tilhørerne forduftet!

Jeg stormede ud – ind gennem Krostuen – tom! - videre ud i Skænkestuen: *der* fandt jeg Kalorius bænket med en Whisky-Soda foran sig! »Er De aldeles forstyrret, Menneske!«, udrød jeg. »Sidde her og drikke Whisky! De repræsenterer 33 % af Tilhørerne! Sæt Glasset fra Dem og kom med tilbage til Salen!« Manden saa fortvivlet paa mig. Han saa ikke mindre sørgmodigt paa det kun halvtømte Glas. Men saa rejste han sig, drak det ud og fulgte tavs tilbage med mig.

Og vi tog fat. Alle Kræfter blev lagt i, hele Programmet gennemført, tænderklaprende, desperat, lige indtil sidste Punkt: det fælles Kaffeboard. Saa lod jeg en sky Bemærkning falde om, at Værten maaske havde et mindre køligt Opholdssted, hvor vi kunde faa lidt Varme i Kroppen, og jeg gik ind for at tale med ham. Han viste sig at forstaa Nødraabet, der dækkedes til os seks i et lille Værelse, vi gned os i Hænderne (for at faa dem en Smule varme) og beredte os til Aftenens sidste, festlige Akt. Men da vi skulde sætte os – var min Ven paa ny som sunket i Jorden!

Nu kendte jeg hans Skjulested og styrede lige løs paa Skænkestuen.

Ganske rigtigt! Dør sad han med et tørt Whiskyglas foran sig. Af Frygt for en ny Overrumpling havde han skyllet hele Indholdet ned paa een Gang. »Hvad er dog *det*?« sagde jeg fortørnet og bebrejdende. »Skal jeg igen finde Dem her, medens vi holder sønderjyds Møde? Veed De ikke, at det fælles Kaffebord er en Slags rituel Handling, som ingen Deltager kan undslaa sig for at overvære? Se at komme op! Vi venter bare paa Dem!« Manden stirrede opgivende paa mig. Saa tog han en fast Beslutning, rejste sig og sagde alvorligt: »Ja, men saa vil jeg have Flødeskumskager!« »Du Himmell!« udbrød jeg. »Hvad *er* det, De siger? De maa spise, hvad De faar, og takke, naar De gaar. Kom nu!« Og tilintetgjort sjokkede han efter mig.

Vi drak Kaffen stiltfærdigt og eftertænksomt. Jeg *sørgede* virkelig for Flødeskumskager til Manden. Og saa brød vi op.

»Hvem var den Herre?« hviskede jeg til Præsten og nikkede over imod Manden, som nu for tredje Gang var paa Vej til Skænkestuen. »Aa«, svarede Hans Velærværdighed, »det er den stedlige Referent til vor radikale Avis!«

Slagne kørte vi bort. Helsingørmanden var blevet hæs. Den musicerende Dame beklagede, at hendes Spil ikke havde været fuldendt, fordi hun havde frosset saa skrækkeligt om Fingrene. Og selv sad jeg og tænkte paa, hvordan det mon var gaet i Birkerød. For ogsaa dør havde jeg arrangeret et Agitationsmøde den selvsamme Aften – med Red. *Ernst Christiansen* som Hovedtaler.

Jeg behøvede ikke at frygte noget. Da vi naaede hjem, var Mødet endnu ikke forbi. Vi fandt en propfuld Krosal, en fortræffelig Stemning, en opmuntret Taler og løssluppen Sangglæde. Jeg sagde intet om Oplevelserne i Lyng. Hvorfor ikke lade Folk tro, at man kunde gaa fra det ene svimlende Stormøde til det andet? Jeg fik Tid til endnu en Gang at tale Grænseforeningens Sag og ruske op i Samvittighederne hos de Tilhørere, der havde undladt at indmelde sig. Saa fulgte »Kongernes Konge«, Salen tømtes, Lysene slukkedes, og en i Sandhed uforglemmelig Aften var gennemlevet.

Lad os springe fra Vinter til Sommer. Tænk Dem en vidunderlig solblank Sommersøndag – med drivende Godvejrsskyer over en blaa Himmel, med gumlende Køer i det knæhøje Græs og med det lille Futtog til Gilleleje sneglende sig nordpaa gennem den varmedirrende Gribskov. Man havde bedt mig tale ved et stort Folkemøde i Græsted, og jeg kom

med straalende Forventninger – i et saa velsignet Vejr kunde Folk da ikke sidde hjemme! Stævnepladsen vilde myldre med Mennesker!

Paa Stationen tog Formanden for den stedlige sønderjydske Forening, en herlig Sjællænder, imod mig. »God Dag, god Dag!« sagde jeg. »I Dag skal vi have et rigtig stort og godt Møde!«

»Ja-h«, svarede han lidt drævende. »Men Højskolen dernere i Fresbor' holder ellers Møde paa Fruebjerg'. Kaské er mange Folk ta'et derner«.

»Aa hvad«, sagde jeg, »det kan da kun være de ældre, som har været paa Højskolen. De unge kommer til os!«

»Ja-h, men«, fortsatte Formanden, »vi har Fodboldskamp i Byen i Dav!«

Saa tog jeg mig sammen og sagde med tilkæmpet Optimisme: »Skidt, vi holder os til Børnene!«

Da kunde han ikke holde Alvorsmasken længere. Han smilede paa godt Sjællandsk, skottede til mig og svarede: »Ja-h, men vi fik Karrusel til Byen i Gaar Avtes!«

Solen blev borte, Himlen blev sort, Græsset blegnede. Men Festpladsen var vidunderlig – og tom! En vældig Græsmark og i det fjerne Kulens disblaa Ryg som Symbol paa et Haab, der brast. Under Talerstolen sad fire Bestyrelsesmedlemmer og tre Herrer, som truttede i Horn ved Fællessangene. Og vi sang. Og jeg talte. Ikke eet Argument blev udeladt, ikke eet Minut ofret. Da jeg var færdig, klappede de fire, Hornisterne stemte op til Slutningssangen – og jeg vilde ønske, de havde kunnet høre den helt nede paa Fruebjerg. To nordsjællandske »Folkemøder« paa samme Dag og med kun elleve Kilometers indbyrdes Afstand – har vi Nordsjællændere ikke Grund til at være stolte!

Man maa nu ikke af denne Fortælling om to sørgmuntre Møder faa den Tro, at Folk over alt faldt i Søvn i Løbet af 1920'erne. Der kunde holdes fortræffelige og meget opmuntrende Møder, alt afgang af den stedlige Ledelses Evne til at sætte Folk i Gang, og Vilkaarene var meget forskellige fra Egn til Egn. Der var døde Egne, hvor en energisk Formand fik skabt Liv, og der var de Steder, hvor der under Grænsestriden havde været stort Røre, men hvor ingen forstod at holde Sindene i Aande. Lad imidlertid dette Emne blive reserveret for den, som om en Menneskealder eller saa skal skrive Grænseforeningens Historie. Her skal det ikke tynges Bladene. Derimod er der et Forhold, jeg har Trang til at klarlægge for mit eget Vedkommende, og det er den Lejlighed, som dels »Grænse-

vagten«s Redaktion og dels Mødevirksomheden gav mig til at lære ejendommelige og værdifulde Landsmænd at kende. Det blev i Aarenes Løb en Mangfoldighed af særprægede Personligheder, jeg kom paa nærmere Hold – samarbejdede med eller fik en mere forbigaaende, men dog fast formet Opfattelse af –, og ingen af de mange Venner, jeg vandt, maa føle sig brøstholden, naar jeg ud af Flokken vælger bare to, for det var disse, som frem for de øvrige gav mig det stærkeste Indtryk af de skjulte aandelige Kræfter, vi kan tage vor Tilflugt til, hvis Skæbnen stiller os over for store Afgørelser.

En skønne Dag i Foraaret 1921 fik jeg Telefonbesked om straks at komme ind i »Løveburet« (»To Løver«s daværende Kontor i Studenterforeningsbygningens Kælder), hvor en Mand fra Sydslesvig meget gerne vilde tale med mig. I Buret fandt jeg en lille, undersætsig Bonde, fuld af Vitalitet, Beslutsomhed og Energi. Han præsenterede sig som Gaardejer *Hans Brodersen* fra Tarup ved Flensborg, og han gik lige løs paa Sagen – talende et højst ubehjælpsomt Dansk, hvert Øjeblik famlende efter et Udtryk, der kunde dække hans Tanke. »Tal bare Tysk«, sagde jeg. »Men De forstaar vel Dansk? For *jeg* taler ikke bedre Tysk end *De* Dansk. Hvordan er det forøvrigt gaaet til, at De er begyndt at tale vort Sprog? Det maa sikkert være noget helt nyt for Dem«.

Op saa fortalte han mig sin Historie. Den bør huskes af andre end mig; men som jeg her gengiver den, er den flikket sammen af mange Samtaler med ham, baade i Flensborg og paa hans Gaard i Tarup.

Han var, da Krigen brød ud i 1914 en anset Bonde i sit Hjemsohn, Stedets Amsforstander og Landraad Anton Wallroths Omgangsfælle. I sin preussiske Skoletid havde han modtaget de reglementerede Kvanta historisk Belæring, hovedsagelig drejende sig om Preussens Gloire og vel-signelsesrige Befrielse af Sønderjylland for det danske Aag og Genindlemmelse i det store tyske Fædreland. At han var *tysk*, kunde det ikke et Øjeblik falde ham ind at tvivle om. Han var belæst i tysk Litteratur og videbegærlig i god Forstand – ikke spredende, men samlende de Impulser, han modtog fra mange forskellige tyske Hold.

Efter Krigen fulgte Opgøret af det tyske Fallitbo. Den internationale Kommission, der skulde lede Afstemningerne i de to sønderjydske Zoner, slog sig ned paa »Flensburger Hof«, og danske og tyske »Tilforordnede« traadte til for at være den behjælpelig. Paa tysk Side blev *Hans Brodersen* udpeget til Hvervet. Det var saa naturligt. Han havde Omløb i Hovedet,

Evne til at træffe hurtige og rigtige Beslutninger, var kendt med det stedlige Administrationsmaskineri og saa – var han altsaa *tysk*.

Som Tilforordnet sad han ofte oppe i Forværelset paa »Flensburger Hof« og ventede paa at blive kaldt ind til Kommissionen. Midt i Værelset stod et stort, rundt Bord, hvor det flød med tyske og danske Aviser, saa han havde altid nok at fordrive Ventetiden med. Han havde ingen Kontakt haft med Byens eller Omegnens danske Kredse, dels fordi det faglige Samkvem ude i Angel jo gik paa Plattysk, ogsaa naar danske Bønder deltog i det, og dels fordi han aldrig havde følt sig tilskyndet til at drøfte nationalpolitiske Emner med nogen – de stod slet ikke paa Dagsordenen i disse Egne forud for Krigen.

Men nu snakkede al Verden i Flensborg om dette »danske«, og Sindene var i stærkt Oprør. Enten han vilde det eller ej, trængte Afstemningskampen sig ind paa ham, og han fulgte den i de lokale tyske Aviser. Det var ikke mindst *Sproget*, der hamredes paa – denne utrolige Lyst til at »danisere« Sproget, som Modstanderne havde, og deres frække Paastande om, at Befolkningen i Virkeligheden slet ikke var tysk, men kun vildledte og fortyskede Danskere. Sproget –? Ja, mon man i det Hele *forstod* noget saa fremmed som Dansk, hvis man prøvede at læse det? Han tog en Dag et Nummer af »Flensborg Avis« og begyndte at løbe Annoncerne igennem – det maatte nok være dem, der bød paa de færreste Vanskeligheder. Og saa sandelig, det *var* ikke Volapyk! Maaske gik det an at arbejde sig igennem en af Bladets Ledere? Jo, saamænd – Meningen kunde man da fatte i al dens Fordrejelse af Kendsgernerne, og det var ingen Skade til at se disse danske Tricks og Finter efter i Sømmene, saa man kunde advare sine Meningsfæller imod dem. Det blev til Læsning af *flere* Ledere. For ikke sandt: det var ikke *bare* Modsigelser af tyske Paastande, man traf. Man løb ogsaa paa Ting, som man aldrig før havde hørt noget om, og sæt nu de var rigtige?

Brodersens havde hørt, der skulde være et dansk Bibliotek i Byen. Han havde faaet Lyst til at læse en mere sammenhængende Fremstilling af de danske Synspunkter, end en Avis kunde faa Plads til, og en Dag vandrede han hjem fra »Margrethesminde« med Rektor H. P. Hansens lille Oversigt over Sønderjyllands Historie i Lommen. Det var dog en mærkelig Læsning! Donnerwetter, sagde han til sig selv, hvad er dette for noget? Kendsgerner eller Propaganda? Perfid dansk Løgnagtighed eller –?

Det var dette »eller«, som satte ham i Gang. Hvad Oversigten indeholdt kunde jo være lige saa nytteløst som det, han havde lært i Skole-

tiden og siden glemte saa meget af. Men han kunde ikke slippe Spørgsmaalet, og Livet begynder altid med et Spørgsmaal. Har vi Stof i os til at leve, gaar vort følgende Arbejde ud paa at finde Svaret.

Hvor gemte det sig? Han kunde ikke stole fuldt og fast paa andres Svar, hvis han ikke kunde faa det omsat i en personlig Form. Og saa kom han til at tænke paa en gammel Dragkiste, der stod paa Gaarden. Den indeholdt bl. a. Breve fra hans Forældres unge Dage – Breve, som han ikke før havde skænket en Tanke, for baade hans Fader og Moder var døde, da han var ganske lille, og deres Verden havde altid været ukendt for ham. Nu tog han Brevene frem i Haab om, at de skulde indeholde et eller andet, som kunde vise ham Vej til Svaret. Han maatte stave sig igennem dem, for de fleste af dem var skrevet paa Dansk. Og hvad opdagede han? At hans Forældre havde deltaget i det store sønderjydske Stævne i København i 1861 og holdt en Korrespondance gaaende med sine Værtsfolk, efter at de atter var vendt hjem til Angel! Hvilke Forestillinger mon de havde huset om den slesvigske Befolknings Arv og Liv? Selv om Begivenhederne folkeligt set havde slaet dem ud, gjort dem tavse og klippet Baandene over mellem dem og disse Københavnerne, saa end ikke Sønnen havde haft nogen Anelse om, hvad der forud var passeret, saa *laa* der altsaa noget forud! Det *var* en anden Skæbne, en anden Aand, som havde været Forældrenes oprindelige! De havde kunnet næres af den, udvikles af den og gaa i Graven som helstøbte Mennesker, hvis ikke – dette andet var kommet med Krav om, at Fortiden skulde slettes ud!

Og nu blev Hans Brodersen ivrig. Han maatte have *Bund* i sin egen Tilværelse. Han vandrede igen til »Margrethesminde« og gav sig til at læse i Allens og A. D. Jørgensens Skrifter. De gav ham yderligere Blod paa Tandem. Men det var og blev hans Problemer, set med *andres* Øjne. Kunde han ikke finde en rent *personlig* Sti, som vilde føre ham til Maalet? Hvad var han, naar alt kom til alt, for et Menneske – en Person, som havde levet paa en Illusion, eller en Mand, som var ved at falde i Fjendens Snare?

Saa kastede han sig ud i de snævrere mulige Studier. Han begyndte med sin egen Hjemstavn, ja, med sin egen Gaard. Den *laa* i Tarup. Var Tarup et tysk Navn? Eller nu hans Moders Fødested, Flensborg? Var Navnet ikke Dansk? Og han gik videre. Tarups Nabobyer i Øst hed Rylskov, Mosbøl og Veseby – lutter danske Navne. Mod Syd *laa* Volstrup, Bilskov, Oversø, Aagaard, Smedeby o. s. v. – hvor blev det tyske

af? Endnu længere nede fulgte Helligbæk, Isted, Grydeskov, Langsø, Lyrskov, Skovby, til sidst Danevirke – *hvor i al Verden blev det tyske af?*

Han tog Matrikulskortet over sine egne Jorder frem. Han havde mange Gange forud set paa det, men nu var Formaalet et andet. Det indeholdt alle de gamle Marknavne. Og for første Gang opdagede han, at han raadede over »Lund« og »Skov« og »Mose« og »Eng«. Hvad *var* dog dette for noget? Se nu til Naboer og Genboer, hele Befolkningen omkring Tarup: de hed jo Jensen og Petersen og Hansen og Svendsen og Jepsen og – han selv hed Brodersen! Ogsaa tyske Navne kunde der forekomme, men de var Undtagelser, som druknede i den danske Mængde. Forældre eller Bedsteforældre eller i værste Fald Oldeforældre havde døbt deres Børn med danske Navne. Saa maatte de vel selv have været danske, ikke sandt?

Hør nu her, tænkte han, nu maa du samle dine Tanker og passe paa! Hvad er det for et *Sprog*, du taler. Højtysk med Embedsmændene – det er der ingen Tvivl om. Men dit Hjemmesprog – Anglerplat, hvad er det? Danske paastaar jo, at det slet ikke er rigtigt Tysk?

Som Tilforordnet havde han straks efter Kommissionens Ankomst til Flensborg faaet udleveret en Mængde store Plakater, hvorpaa Befolkningen opfordredes til at overholde Ro og Orden. De fleste havde han slaaet op, men nogle Stykker var i Behold. Deres Bagsider var naturligvis blanke. Nu tog han en saadan Plakat og delte dens Bagside i tre lange Rubrikker. I den midterste skrev han alle de Udtryk paa Anglerplat, som han kunde finde paa, i den anden de samme Udtryk paa Højtysk, og i den tredje samlede han møjsommeligt i den følgende Tid Udtrykkenes Form paa Dansk. Og saa sad denne Bondemand om Aftenen paa sin Gaard og sammenlignede de tre Sprog med hinanden, Ord for Ord, for at finde ud af, hvad det egentlig *var* for et Sprog, han selv talte! Tænk, det *var* jo virkelig en Slags fortysket Dansk! Siden lærte han sig mere. Han opdagede, at Anglerplat ogsaa hvad Grammatik og Syntax angik, var langt mere Dansk end Tysk. Og saa var han midt ude i Revolutionen!

Alligevel – hvad kunde alt dette nytte? Han var opdraget paa tysk, *følte* sig som Tysker, kunde ikke skifte Ham saadan uden videre. For der var jo ogsaa andet, der talte med i Regnskabet. Aandeligt Liv f. Eks. Havde de Danske noget af det – noget, som kunde hamle op med, skal vi sige tysk Litteratur?

En Dag drog han hjem til Tarup med Heibergs Vaudeviller. Man

havde paa »Margrethesminde« givet ham noget let og muntert at begynde med. Og han læste! Og han lo! Humør havde de i hvert Fald derovre i Danmark! Og Elegance! Donnerwetter, *det* var noget for den muntre Tarupbonde!

Lidt efter skulde han til København for at deltage i nogle Forhandlinger om Levnedsmiddeltilførslen til Afstemningszonerne. Han havde aldrig været der før og besluttede at komme i god Tid, saa han kunde faa noget af Byen at se ved samme Lejlighed. Forhandlingerne skulde føres paa en Mandag, og allerede Lørdag Aften stillede han paa Missionshotellet i Løngangsstræde og fik sig et Værelse.

Søndag Formiddag gik han ned gennem Strøget, over Kongens Nytorv og ad Bredgade, til han stod stille uden for en Kirke med en mægtig Kuppel og nogle Statuer ved Indgangen. Det var netop Kirketid, og Brodersen fik Lyst til at gaa derind. Selv om han ikke kunde forstaa Prædikenen, kunde han dog altid glæde sig over Orgelspillet og Salmesangen og holde sin egen stille Andagt. Prædikenen fik han ganske rigtigt intet ud af, men da Præsten bad Slutningsbønnen, opsnappede han et Par Ord, som satte hans Sind i stærk Bevægelse. Det var noget med »de fraskilte Brødre i Sønderjylland« – noget med, at de »atter maatte vende tilbage«. Og dette var jo da rent bespotteligt! Det var at føre Politik ind i Guds Hus og vanhellige Embedet. *Saa* hensynsløst udnyttede altsaa de Danske Afstemningstidens opbrusende Stemning! De *agiterede* i selve Kirkebønnen!

Da han kom tilbage til Hotellet, fik den arme Tjener at høre, hvor forarget Gæsten var. Men Skæbnen kan være mild: Tjeneren vidste virkelig Besked og kunde fortælle ham, at det slet ikke var Øjeblikket, som havde lagt Præsten disse Ord i Munden. Rundt om i Landets Kirker havde mange danske Præster Søndag efter Søndag bedt Gud om Sønderjydernes Befrielse – helt fra 1864. Brodersen tænkte sig godt og vel om. Naa, saadan. Saa var Bønnen altsaa Udtryk for en uovervindelig *Trofasthed*, det slog Bro over alle Aarene – fra Dagen i Dag til den Tid, som Faderens Breve havde fortalt om. Den skabte Sammenhæng mellem det, han havde sporet paa den gamle Dragkistes Bund og i Angels Bondemaal, og saa det, han nu selv oplevede. Det var som et dybt Aandedrag – dette ukendte, men mærkelige danske Folks.

Tidligt næste Morgen var han paa ny ude for at se paa Byen. Han standsede ved Glyptoteket. Hvad var det for en sær Bygning? Ogsaa den havde Kuppel og Statuer, men var vist alligevel ingen Kirke? I det samme

kom en Politiofficer ridende. Mon han ikke skulde kunne forstaa et Spørgsmaal paa Tysk? Brodersen gik hen imod ham, saa Hesten blev holdt an.

»Det Hus dér?« sagde Manden. »Jo, det kan jeg godt sige Dem – (og han talte udmærket Tysk) –, det rummer en stor Samling af græske og romerske og mange andre Kunstværker. De er alle samlede af en Mand, der Carl Jacobsen og var Brygger. Han skænkede dem og Huset til Københavns Kommune, saa enhver kan komme ind at se dem. Derhenne ved Døren er en Plakat med Aabningstiderne. Jeg tror, der er gratis Adgang paa bestemte Dage. Gaa hen og se efter!« Politimanden gjorde Honnør og red videre.

Brodersen vendte sig om og fik Øje paa en Herre, der stod og smilede. Var det mon ham, han lo ad? »Veed De ikke, hvem Rytteren var?« spurgte Manden. Hvor skulde Brodersen kende ham fra? Men han holdt heller ikke af at røbe sin Uvidenhed. »Jo, naturligvis«, sagde han; »det var en Politiofficer«. »Nej«, svarede Manden, »det var Kong Christian!«

Da var Brodersen ved at gaa bagover! Donnerwetter! Kunde det lade sig gøre! Kunde Kongen ride rundt i Byen uden Følge og give fremmede Folk Besked, naar de bad om det? Famos!

Han kom til at huske paa en Gang, da Kejser Wilhelm besøgte Flensborg. Timevis havde Brodersen staaet i Trængslen nede ved Havnen for at vente paa det store Øjeblik, naar Landets Hersker vilde vise sig. Og endelig var »Hohenzollern« ankret op, en Bil var kørt hen til Landgangen, en Uniform var lynsnart forsvundet i den, medens Folk raabte Hurra uden at kunne se noget. Andre Officerer var myldret ud af Skibet og ind i andre Biler og – ritsch! – var det hele forsvundet op til Officerskasinoet. Bedre Held havde han ikke med sig om Eftermiddagen, da han atter var troppet op ved Havnen. Fra Officerskasinoet var Bilen kommet jagende ned til Landgangen og – ratsch! – var Kejseren om Bord i Skibet og gemt i Salonen. Og atter havde Folk raabt begejstret – i Blinde.

Men *her* red altsaa Danmarks Konge rundt i sin Hovedstad – uden Følge. Og vilde man ham noget, spurgte man ham bare pænt om Besked. Saa gjorde han Honnør og gav de Oplysninger, man bad om. Endnu en Gang: *Famos!*

Saa var det Eventyr sikkert ganske rigtigt, som han med stor Skepsis havde læst om: at Kong Frederik VII havde svunget de flensborgske Madammer til en sagte Vals i »Borgerforeningen«, naar der blev holdt Bal, og Majestæten kom ind fra Lyksborg. Eller – hvor var det nu, han havde set det omtalt? – at Kong Frederik VI havde roet rundt i Kana-

lerne i Frederiksberg Have, medens hans trofaste Undersaatter stod inde paa Bredden og bukkede og nejede for »den højtelskede Familie«. Det var jo stadig noget saadant, der gik for sig, kunde han forstaa. Det var vel dette *Demokrati*, de snakkede saa meget om i »Flensborg Avis« og paastod, at Tyskerne slet ikke kendte noget til. Det gjorde de virkelig heller ikke. Aldrig havde Brodersen kendt Magen. Nu forstod han, at Demokrati var gensidig menneskelig *Tillid*. Men eksisterede den overhovedet mellem Befolkning og Embedsmænd i Sydslesvig, hvor ikke personligt Venskab bar den? Hvor let maatte ikke Livet kunne forme sig i et Demokrati! Hvor fri maatte man ikke kunne føle sig under det!

Det var det sidste Led i Kæden. *Nu* kunde han besvare det store Spørgsmaal, som han i ugevis havde tumlet med. Han hørte hjemme i *dette* Folk. Trofastheden og Tilliden, det muntre Lynne, den jævne Tone, Viljen til at vinde og bevare Friheden, *alt* var Værdier, som han havde savnet i de Kredse, hvor han hidtil havde haft sin Gang, Embeds- og Bestillingsmandskredse i By og Amt. Med hans egne Hjemstavnsfæller var det noget andet. De var stedt som han selv. De vidste det kun ikke. De lod sig blænde af de lokale tyske Blades Propaganda – som *han* havde været blændet af den. Saa at sige ingen af dem kendte Hjemstavns *virkelige* Historie. Men med den maatte de begynde. De maatte sættes i Vej. Og det var netop af denne Grund, han søgte Hjælp hos mig. »Vil De skrive en Sønderjyllandshistorie *paa Tysk?*« – det var hans Spørgsmaal i »Løveburet«.

Nej, det var ikke noget Spørgsmaal. Jeg opfattede det i hvert Fald som *en Ordre*, og saaledes blev jeg paa Hovedet kastet ud i den Opgave at skrive »*Geschichte des schleswigschen Volkes*«, hvis 1. Bind blev udgivet af »Slesvigsk Forlag« i 1923, skrevet af mig paa Dansk og oversat til Tysk af Jens Jessens og Ernst Christiansens gamle, omhyggelige Medarbejder ved »Flensborg Avis«, *P. Simonsen*.

Det stod for mig som en Nødvendighed først og sidst at gøre Rede for den sønderjydske Befolknings *etniske* Forhold. Det var meningsløst at tale om dansk eller tysk i fjerne Tidsrum, hvor saadanne Betegnelser overhovedet ikke eksisterede. Og alligevel saa man det ofte gjort i populære Skrifter. Man maatte derimod søge at vise, hvorledes Befolkningen i Sønderjylland ganske naturligt var vokset sammen med det danske Folk, da dette i Folkevandringstiden blev til, og Skellet mellem os og Sachserne i Syd traadte frem som en baade sproglig og politisk Barriere. Forhisto-

rien maatte altsaa faa en relativt bred Plads i min Fremstilling, og Grænselandets Bebyggelseshistorie maatte blive Hovedemnet. Her kunde jeg støtte mig til Studier, som jeg var begyndt paa allerede under Norgesopholdet i 1916–18, og som jeg har fortalt om i »To Livslinier«. De Studier havde jeg ikke sluppet trods Skole, Grænsevagt, Mødekampagner og meget andet. Der var jo dog noget, som hed Frikvarterer og Fritimer, der kunde benyttes, og jeg tør hævde, at de *var* blevet brugt. Men endnu var Stoffet langt fra gennemarbejdet. Jeg havde fulgt bestemte Forskningsprincipper, eksperimenterende med et Materiale, der ikke tidligere havde været set under *min* Synsvinkel. Derfor var Problemerne stadig flere end deres Løsninger, og derfor kunde jeg ikke skrive andet og mere end et Udkast, gøre en Skitse, der vilde trænge baade til Efterprøve og til Supplerings, men som i store Træk viste de Retningslinier, man burde følge, naar en senere udtømmende Behandling skulde finde Sted.

Til en saadan fik jeg ikke Tiden tilmaalt. Baade Brodersen og andre pressede paa for at faa Bogen ud. Det hastede, sagde de. Man maatte smede, medens Jernet var varmt, og ikke give Tyskerne Lejlighed til endnu i en Aarrække uimodsagte at bringe deres fejlagtige Paastande til Torvs. Vilkaarene var strenge, tilfreds med mit Arbejde blev jeg ikke, og jeg opdagede meget hurtigt, at hvis en førstehaands Bearbejdelse af Stoffet var Maalet, vilde det kræve mere end een Mands Kraft. Der var trods Slægtleds Forskning ubegribeligt mange Punkter, som man enten havde savnet Blik for, eller som man havde behandlet paa Grundlag af Metoder, der nu var forældede. Den virkelig tilfredsstillende Fremstilling af Sønderjyllands Historie maatte blive et team-work, hvor en Kreds af Forskere delte Arbejdet imellem sig og tog hver sit Tidsrum op til dybtgaaende Studier, inden de skrev. Noget sligt laa slet ikke for, og hvad jeg gav mig i Lag med svarede vist paa ingen Maade til det, Brodersen havde forestillet sig. Han havde ventet en overkommelig, letlæst og populær Redegørelse for Forskningens seneste Resultater – jeg prøvede paa helt at gaa mine egne Veje, naturligvis at skrive saa let forstaaeligt som muligt, men alligevel med mangfoldige Enkeltheder, som Læseren næppe kunde se Berettigelsen af, hvis han ikke havde en Forhaandsviden at støtte sig til. Da jeg var naaet til Begyndelsen af det 9. Aarhundrede, brød jeg af og sendte det, der var færdigt, ud som et første Bind. Noget andet Bind kom aldrig. Omstændigheder af forskellig Art hindrede mig i at fortsætte, og min »Geschichte« blev altsaa en Torso. Hvad der kom, blev imidlertid mødt med den største Venlighed – ikke alene af Initiativtage-

ren, Brodersen, som havde Indsigt nok til at forstaa Ideen i Værket, og heller ikke bare af hans sydslesvigske Sindelagsfæller, som her havde faaet et nyt Vaaben, de kunde svinge paa deres egen Maade, men ogsaa af mine hjemlige Kolleger inden for Faget. Jeg gaar ud fra, at de saa Manglerne; men de havde tillige Øje for, at der var traadt nye Stier, som – hvis de blev fulgt – kunde føre Forskeren langt ud over Sønderjyllands Grænser og løfte Sløret for det Problem, jeg inderst inde syslede med – det, jeg i mit stille Sind kaldte »dansk Folkebyrd«, d. v. s. Opfattelsen af, hvorledes *det danske Folk som Helhed betragtet* var blevet til. Men det skal vi senere vende tilbage til.

Saa var der den anden Mand, De skal lære at kende: *Graabonden*, som han kaldtes. Lad ham beholde Navnet ogsaa i disse Erindringer. Det tegner ham meget bedre end hans Døbenavn. Med hans og mit flygtige, men overordentlig betydningsfulde Bekendtskab hang det saaledes sammen.

Gennem lange Tider havde jeg syslet med den Tanke at faa afholdt et *Grænselandskursus*, paa hvilket Deltagere fra alle danske Egne skulde lære vore sønderjydske Landsmænd og deres Hjemstavn at kende ikke alene gennem Foredrag, men ved Selvoplevelse og Selvsyn. Jeg gjorde Rede for Planen i Hovedstyrelsen, saa snart jeg i 1933 var indvalgt i den, og senere fremkom – uafhængigt af mig – Oberstløjtnant *Hansgaard* i Haderslev med en tilsvarende Tanke. Det blev derfor ham og mig, som realiserede den, da Muligheden forelaa i April 1935.

Til Stævnested havde vi valgt Rønshoved Højskole ved Flensborg Fjord. Bedre Valg kunde vi ikke have truffet. Her havde vi det vide Udsyn over Fjorden til Lyksborgskovene og hele Angelkysten, til Flensborg By i Fjordens Bund og til Okseøerne, hvor den store Dronning Margrethe havde udaandet, lige da hendes Drøm om atter at fæstne Forbindelsen mellem Kronen og det slesvigske Hertugdømme var ved at gaa i Opfyldelse. Og bedre Værtsfolk end Højskolens Forstander, *Aage Møller*, og hans Hustru, *Julie*, en Datter af Farbror Poul paa Askov, kunde vi heller ikke ønske os. De havde »Grænsens Sang« i Sindet. De var draget netop her ned for at »styrke de svage, trøste de bange og flokke de stærke, Mand ved Mand«. De sad paa Springet til at rykke endnu længere mod Syd, hvis der skabtes Mulighed derfor. En dansk Højskole ved Danevirke var deres store Drøm – den, de ikke skulde se realiseret.

Dette første Grænselandskursus lykkedes i den Grad, at der med det

samme var skabt en fast Institution. Aar efter Aar blev i den følgende Tid tilsvarende Kurser holdt paa dette Sted – med skiftende Ledere, men baa- ret af den samme Idé, og det var paa et saadant, jeg som indbudt Taler lærte Graabonden at kende.

Blandt Deltagerne var det Aar Bibliotekar *Eiler Haugsted* fra Aarhus. Vi sad en Sommeraften og talte sammen, og jeg bragte Graabonden paa Tapetet. Hvem havde kunnet undgaa at lægge Mærke til denne lille, tæt- byggede Bondemand, der var en af de ivrigste Lyttere ved Foredragene og en af de muntreste i Flokken, fuld af Liv og Aktivitet, spørgelysten og selvstændigt dømmende. Jeg spurgte Haugsted, om han kendte ham. »Han er simpelt hen en af de mærkeligste Landsmænd, jeg har mødt«, svarede han. »Han ikke alene *læser* Danmarks og Nordens Historie, han *lever* den. Han har lært mig Akademiker og Bybo, hvor uendeligt store Værdier, der gemmer sig i vor Fortid – hvis den bliver en levende Del af vor daglige Tilværelse«. Og Haugsted fortalte:

»Graabonden ejer den Gaard, paa hvis Jorder ude i Graahede Syd for Viborg Valdemar den Stores Sejr over Sven Grade i 1157 skabte Mu- ligheden for Danmarks Genrejsning, ja for en dansk Storhedstid. Det har været hans sjældne Indvielse. Gang paa Gang har han gennempløjet Grundtvigs Fordanskning af Sakse for at lære Valdemarstiden at kende ud og ind. Paa hans Marker har man fundet tydelige Spor efter Kampen – Grundmuren til Kapellet med den dræbte Kong Svens Grav, rustne Stridsøkser, Pileodde, Spydblade o. lign. Alt, som har knyttet sig til denne afgørende Hændelse, har faaet Liv i hans Sind. Intet er blevet til død Bal- last. Det har baade opmuntret og advaret, kaldt og skræmt ham. Kan De tænke Dem en bedre Skolegang?

For tre-fire Aar siden traf jeg ham tilfældigt paa Odden Kirkegaard. Han stod sammen med sin Kone ved Mindesmærket over vore faldne Sø- helte fra 1808, og stiltfærdigt reciterede han paa sit trohjertige Jydsk Ind- skriftens vidunderlige Slutningslinier, Grundtvigs pompøse Lovtale over Landsmændene, som havde ofret deres Liv for Fædrelandet:

»Her er jeg sat til en Bautasten
at vidne for Slægter i Norden:
Danske de vare, hvis møre Ben
under mig smuldre i Jorden,
Danske af Tunge, af Æt og af Id,
thi skal de nævnes i løbende Tid
Fædrenes værdige Sønner«.

Hvorfor var de to Mennesker kommet her over til Sjælland, spurgte jeg. Jo, fortalte han, Vinteren igennem havde de hjemme paa Hedegaarden læst om Søkrigen 1807–14, om Grundtvig og Willemoës, og nu syntes de, at de *maatte* se Graven, hvor Willemoës hvilede. »Saa bliver det hele jo først rigtigt sandt for en«, sagde han. »Saa er man ligesom med i det«.

To Aar senere kom jeg paa en Sverigesrejse gennem Vadstena og gik ind i den herlige Klosterkirke. Hvem tror De, jeg traf? Graabonden og hans Kone! De stod ved den hellige Birgittas Grav. »Men hvad i al Verden«, udbrød jeg, »er De nu her, Graabonde!« »Ja«, svarede han beskedent, »Mor og jeg læste i Vinter saa meget om Birgitta og Kirken i Norden paa hendes Tid, og saa tøv (syntes) vi, te' det vilde være saa skjønt, om vi kunde komme til det Sted, hvor hun havde færdedes, og hvor hun ligger begravet. Det er jo nok lidt dyrt for os; men hvad, saa kan vi spare paa andre Maader. Vi bruger alligevel ikke saa meget paa saadan en Rejse«.

Og nu er han altsaa kommet til Kurset her. Forleden fortalte han mig, at det var sket af een eneste Grund: han vilde have sit Livs allerhøjeste Ønske opfyldt: at komme til *Danevirke*. I Programmet havde han set, at vi skal paa Udflugt over Flensborg, Sankelmark, Isted og Slesvig til Danevirke. Selv om Mor ikke kunde komme med denne Gang, *maatte han* dog af Sted! Læg Mærke til ham, naar De fører os dernede!«

Det behøvede Haugsted saamænd ikke at opfordre mig til. Jeg var vagtsomt vaagen, da vi en af de følgende Dage rullede mod Syd. Graabonden var paa samme Tid beskedent tilbageholdende og fuld af Liv. Han spurgte, saa, pegede og vilde have endnu mere at vide end det, jeg fik Tid til at fortælle den store Flok. Treaarskrigen og 1864 kendte han lige saa godt som jeg. Men jeg havde haft det store Held som Dreng at færdes i disse Egne med en Mand – Højskoleforstander *Hans Rosendal* –, der staar for mig som en af de bedste Fortællere, jeg har kendt. Han vidste bogstavelig talt, hvad der i Krigens Dage var foregaaet ved hvert Hegn, hvert Vejtræ, hver Bro. Og som jeg havde spurgt ham, spurgte nu Graabonden mig. Han skulde have placeret Træk for Træk ude i Terrænet. F. Eks. ved Sankelmark: »Hvor er det Hegn, hvor 1. Regiments 1. Kompagni tog Opstilling?« Jeg viste ham det. »Naa, og kan man her fra Landevejen se det Sted, hvor Jens Paludan-Müller sidst blev set i Live – med løftet Geværkolbe og sammenbidt Mund?« Jeg pegede derpå, hvor Hegnet slut-

tede. Graabonden behøvede ingen anden Forklaring end at faa Navnene fæstede til de Banker, de Træklynger, de Huse, vi saa – saa levede alt det svundne i hans Sind. Gryde Skov, Langsø, Øvre Stolk, Isted, Bøgmose – han vidste saa sikkert, som Solen skinnede, at Kampen endnu ikke var døet hen. Dens Larm og Flammer omgav ham. Han, jeg, alle vi Deltagere i Udflugten stod *selv* i Geledet, ansvarlige som de faldne Soldater for det Land, hvis Frihed var vundet ved deres Offerdød.

Ud paa Eftermiddagen naaede vi Danevirke. Og vi fulgte de lange, grønne Volddrag, standsede ved Skardes Runesten – Mindet om vor tidligst kendte Kamp mod tyske Overfaldsmænd i denne danske Odels-Egn – og sluttede af ved Valdemarsmuren, »halvt skjult under Brombærranker«. En i Flokken reciterede Valdemar Rørdams Digt. Kunde Stemningen finde enklere og mere manende Udtryk?

»Dog staar paa Kalegats Banker
halvt skjult under Brombærranker
endnu den Munkestens Mur.
Her hvisker Absalons Tanker,
her kalder Kong Valdemars Lur.

Det nytter ikke, du nægter
den haandfaste Virkelighed
af tusind Aars danske Slægter
med alt, hvad de kæmped' og led.

Men dødt skønner Skabningens Mester
det Folk, som ej kæmper mer.
Sløvt skrider dets sidste Rester
lig en uskøttet Havskrænts Ler.

Der løber en Vold histnede.
Langt ind over Mark og Hede
gaar Mindets mægtige Spor.
Det varsler os: Er I rede?
Eller, elsker I kun – i Ord?»

Det var næsten for vældige Indtryk for den lille Bonde fra Graahede. Taarerne randt ned ad hans Kinder – mens han søgte at skjule det. »Aa«, sagde han, »hvor *er* jeg dog glad, fordi jeg kom med«. Han blev ved at gentage det: »Hvor *er* jeg dog glad! Tænk, jeg *er* ved Danevirke – *her!*« Og han stampede med Foden i Græsset, som søgte han Tryghed for, at han ikke bare drømte.

Vi sang vore danske Sange paa hele den lange Hjemtur. Sjældent har

jeg sunget saa længe og saa bevæget, for grebet af Dagens Oplevelser var vi alle. Vi kom sent hjem; men da vi havde faaet stillet Sulten, var det alligevel umuligt at gaa til Ro i den lune, lyse Sommernat. Flensborg Fjord laa svøbt i Dis og Maanerøg. Langt inde i dens Bund blinkede Lysene matte gennem Sløret.

En stor Del af Stævnedeltagerne havde samlet sig paa Plænen under mine Vinduer. De talte dæmpet, smaalo, sang. Saa dannede der sig efterhaanden en Kreds om en lille, tæt Mand i Flokken. »Kan du ikke fortælle noget, Graabonde?« hørte jeg, at der blev spurgt. Han skulde aabenbart nødes en Kende, forstod jeg. Han var vel træt efter Dagens stærke Indtryk. Men omsider gav han sig. Og paa hans sindige jyske Maal lød – klart og fast – lange Brudstykker af Ingemanns »Valdemar den Store og hans Mænd«. For en Hukommelse, han maatte have! Og for et dansk Sinds Varme, der forløstes i hans Ord! Hvor passede de baade til ham selv og til de Tanker, Dagens Oplevelse havde skænket os:

»Stig op af Graven, du Slægt, som døde!
Forkynd dit Fald og afmal din Brøde!
Advar os for Udslettelsens Dom,
og vis os, hvorfra din Frelse kom!

Og blunder atter i Blødheds Drømme
mit Fædreland ved de dybe Strømme –
hvad heller raser i blinde Lyst
forvildet Slægt mod sit eget Bryst –
da ryster Sjælen og vækker Aanden
og styrker Hjertet og ruster Haanden
til dansk og stor og til herlig Id –
til Danmarks Frelse i Nødens Tid!«

Hvem var saa Graabonden? Har De kendt ham? Eller – er det ikke en Landsmand, som De i Taknemmelighed vil vedkende Dem nu, da De har hørt om ham?

I saa Fald forstaar De, hvad historisk Sans er. Og saa behøver De slet ikke at tvivle om vort Folks Fremtid!

V.

Studiet af »dansk Folkebyrd« forkom mig at være en central og paatrængende nødvendig Opgave, som i enestaaende Grad maatte kunne fængsle

en dansk Historiker. Det var den, der var dæmret for mig i Norgesaarene under min Syslen med Bebyggelseshistorie, og efterhaanden havde den antaget fastere og fastere Form. Hvorledes skulde man kunne skrive en Danmarkshistorie, hvis man ikke i store Træk kendte Folkets Genesis – dets Rod og dets Fødselsskæbne? Men det var Problemer, som vore Historikere var gaaet omhyggeligt uden om. Hvor de ikke havde haft skriftlige Kilder at bygge paa, havde de overladt Valpladsen til Arkæologer og Sagnhistorikere og havde selv kun refereret – mere eller mindre korrekt –, hvad man i de to Discipliner havde fundet ud af. Sløret var løftet for raadende Kulturforhold i Aartusinder forud for vor Tidsregning; men hverken Stenøkser eller Broncesværd, hverken Jernfibulaer eller det pure Guld og Sølv, som Jorden gav, fortalte jo i sig selv om det, jeg var paa Jagt efter. Man opstillede kun en og anden Indvandrigs- eller Udvandringsteori, der forekom saa underligt umotiveret, fordi alle dens Forudsætninger syntes at mangle, og derved blev det. Og trods *Axel Olriks* ihærdige, omfattende og aandfulde Fortolkning af vore Heltesagn, kom der heller ingen Folkegenesis ud af *dem*. De kunde – hvor han fik nogenlunde sikker Grund under Fødderne – afspejle længst svundne Kulturtilstande; men synderligt langt tilbage i Tiden førte de ham ikke, og det var hovedsagelig Toppen i Samfundet, han kunde faa med – Kongen og hans Huskarle, i visse Tilfælde Stormanden, Flokken af Ungkrigere, Husfruen og Ungmøen, i allerheldigste Fald enkelte vældige Begivenheder, som havde været med til at forme Folket i dets første Leveaar, maaske endda havde været direkte Fødselshjælpere, men som intet oplyste om den aartusindlange indre Vækst i Samfundet, der nødvendigvis maatte ligge forud for Sagnenes Verden, og som dybest set havde muliggjort, at et særpræget Folk overhovedet var blevet til.

Hvad krævedes af den Forsker, der vilde søge at belyse hele denne Baggrund og dens sluttelige Konsekvens: det danske Folks Tilblivelse? For det første maatte han kunne kaste Lys over den sociale Strukturs Udvikling – fra Flokken til Folket, fra Bopladsen til Riget. Og dertil havde han kun to Kilder: de arkæologiske Mindesmærker og Fund – og det ufor-gængelige Stempel, som Stednavnene havde sat paa al dansk Jord. Altsaa maatte vedkommende Historiker lære sig til selvstændigt at beherske baade det arkæologiske og det filologiske Materiale, han vilde faa Brug for. Men det var ikke nok. I gamle, klassiske Skrifter fandtes dunkle Meddelelser om Befolkningsgrupper, som havde haft hjemme her i Landet, og som socialt – politisk, om man vil – var kommet langt ud over Flok-

kenes Stade, men endnu ikke havde naaet Folkets. Historikeren maatte alt-saa ogsaa gøre sig til Etnolog, hvis han vilde naa sit Maal. Og hertil kom selvsagt de Strejflys, som Sagnene kunde tænkes at kaste over Problemet – vanskelige at behandle, fristende for den, som vilde springe over, hvor Gærdet var lavest, og fulde af Faldgruber for enhver, der lod sig lokke uden for de yderst faa Samtidsmeddelelsers faste Grund.

Alt dette gærede i mit Sind, og med det tumlede jeg, saa ofte jeg kunde snappe ledige Stunder fra Skolen og Striden om Grænsen. Hvilken pragtfuld Opgave at løse! En Forlængelse bagud af alt, hvad man hidtil havde forstaaet ved dansk Historie, et dybt Perspektiv, som lod det gammelkendte faa klarere Konturer og øget Vægt! Hvorfor havde dog ingen før grebet Sagen an paa denne Maade? Tænk, hvad vi nu vilde have haft at bygge paa, hvis Rydningsarbejdet allerede havde været gjort! For længere end til *det* var det umuligt at naa for en Pioner. Siden maatte Efterfølgerens Revisioner og Fuldstændiggørelse af Billedet komme. Saadan er Loven for al videnskabelig Forskning.

Fra og med 1919 tog jeg fat inde paa Nationalmuseet med at indsamle arkæologisk Materiale til mit specielle Formaal. Det var mærkeligt atter at gaa gennem Porten til Frederiksholms Kanal 12, men ikke som før vandre tværs over Palæets Gaard og op i den historiske Afdelings beskedne Lokaler, hvor Museets øverste Leder, Dr. *M. Mackeprang*, residerede sammen med den Stab, jeg kendte fra min tidlige Ungdom. *P. Hauberg* fandtes endnu; han tilbragte dog som Regel sin Tid ovre i Møntsamlingsen og trak sig tilbage i 1920, 76 Aar gammel. *Chr. Axel Jensen* og *Jørgen Olrik*, vidt forskellige baade som Forskere og Museumsmænd, men ens, hvad venlig Hjælpsomhed angik, stod derimod i deres fulde Kraft, begge i Begyndelsen af 40'erne. Som ny Mand var i 1910 *Hugo Matthiesen* kommet til. Han var endnu et ubeskrevet Blad for mig, skønt han før 1919 allerede havde udsendt de første fire Bind af den Række kulturhistoriske Studier, der skulde slaa hans sjældne Evner som baade Forsker og Kunstner fast. Mere end een Gang følte jeg det, som begik jeg en Troløshed, naar jeg ikke fortsatte Gangen op til Mezzaninen, hvor disse Folk havde hjemme, men fra Porten drejede ind i Forbygningens Stengang og bankede paa Døren til den forhistoriske Afdeling, »de smaa Hedninger« Revier.

Hvor var Atmosfæren her forskellig fra den, jeg huskede som fremherskende ovre i Palæets Hovedbygning bag den tunge, jernbundne Dør!

Dér havde man haft en umiddelbar Følelse af indbyrdes godt Kammeratskab eller Venskab og en velgørende uformel Maade at tage Tingene paa – ikke mindst en uhøjtidelig Vurdering af ens *egne* Kapaciteter. Nede i 1. Afdeling var Forholdene helt anderledes. Kammeratskab og Venskab var ukendte Begreber undtagen for to af de tre sidstansattes Vedkommende: *Knud Friis Johansen*, som var blevet Underinspektør i 1911 og i 1922 blev Inspektør ved (Leder af) Antiksamlingen, hvorfor jeg kun i de første Aar saa ham nogenlunde regelmæssigt, og *Jobs. Brøndsted*, der tiltraadte som Underinspektør i 1918. Her var endelig Mennesker, man kunde tale menneskeligt med, naar Lejlighed bød sig, interessere for det Arbejde, man sled i, og faa Raad hos, naar man stod fast. Forøvrigt blev de i 1926 Svogre, idet Friis Johansen ægtede Brøndsteds Søster, *Charlotte Brøndsted*, der fra 1922 til Aaret efter sit Bryllup var Underinspektør ved Antiksamlingen. Da jeg en Dag saa, hvor omhyggeligt han sørgede for at faa hende anbragt i en Sporvogn, kunde der ikke være Tvivl om, hvad *det* maatte ende med!

Men de øvrige! Nej – der herskede i Sandhed ingen gensidig Venlighed mellem dem, og de vidste hver for sig, hvad de var værd, en enkelt endda, at han var adskilligt mere værd, end han virkelig var.

Førstemanden var Afdelingens Direktør, Dr. *Soph. Müller*. Jeg har flygtigt nævnt ham i »To Livslinier«, fordi han nu og da krydsede gamle Haubergs Vej og i bogstavelig Forstand skræmte ham fra den ene Landsende til den anden; tillige fordi der herskede en kold Krig mellem ham og hans Meddirektør, Lederen af 2. Afdeling, Dr. W. Møllerup. Men først nu, da jeg fik min Gang i Forbygningen, kom jeg ham paa nærmere Hold og modtog et stærkt personligt Indtryk af ham.

Nu maa man billigvis huske, at han var en Mand af stort videnskabeligt Format. Han *var* mere end et Hoved højere end de to Kolleger, der sad i Kontorerne nærmest hans eget. Den eneste, der kunde siges at have været hans jævnbyrdige, Dr. *Chr. Blinkenberg*, havde i 1916 forladt Museet for at overtage det første danske Professorat i Arkæologi, og en anden betydelig Kraft, *Georg F. L. Sarauw*, kom i saa spændt et Modsætningsforhold til ham, at han i 1911 tog sin Afsked. Tilværelsen var simpelt hen blevet uudholdelig for ham, som baade var stejl og kantet og tilmed meget ømfindelig. Tilbage var den unge *H. C. Broholm*, der blev ansat som Underinspektør i 1919, men som jeg kun nu og da stødte paa, *Thomas Thomsen*, der allerede i 1894 var blevet Medhjælper ved Museet, og som var Elskeligheden selv, stilfærdig, venligt smilende, men ude af

Stand til at holde det barske Klima i Forbygningen ud, saa han søgte Lyovre i etnografisk Samling, hvor Stormene ikke sled saa voldsomt i Takkelagen, og endelig *Carl Neergaard* og *Hans Kjær*, de eneste jeg – foruden Direktøren selv – fik med at gøre.

Og man behøvede ikke mange Dage for at mærke den latente Spænding, der hvilede over Afdelingen. Det var ikke Neergaard og Kjær, som aabnede sig over for mig – enhver, der har kendt de to Herrer, vil finde en saadan Tanke fuldkommen barok. Men Ufreden, Utrygheden kan jo »ligge i Luften«, og der var Perioder, da den følte tyk deraf.

Soph. Müller var en herskesyg Mand – det er vist ikke for meget sagt. Han traf sine Beslutninger og gennemførte dem, hvor det lykkedes, uden at tage synderligt Hensyn til andres Meninger. Han løb heller ikke Panden mod nogen Væg, naar det gjaldt Neergaard eller Kjær. Den førstnævnte havde han selv i 1892 faaet knyttet til det nyorganiserede Nationalmuseums 1. Afdeling, skønt Neergaard hidtil hovedsagelig havde systemet med vore middelalderlige Mindesmærker, specielt Klostrene. Soph. Müller saa med Rette en Dytighed i ham og betroede ham Opgaver, som han løste med Indsigt og Omhu, og som Undersøger i Marken var han ubetinget sin Chef overlegen – den teknisk fuldkomne Gravning blev aldrig Soph. Müllers Sag. Derimod kunde han med fremragende Evne udnytte de Resultater, hans Medhjælpere indvandt med Spaden, og Neergaard, der ikke selv var meget produktiv, fandt ofte, at Fløden blev skummet af hans Mælk.

Hertil kom den arrogante Maade, hvorpaa Direktøren som Regel optraadte, naar han paa Forhaand vilde afskære enhver Modsigelse. Han var stærkt tunghør og maatte ved alle Samtaler gøre Brug af et Hørerør. Men vejrede han Skepsis over for det, han vilde, sagde han sin Mening i bestemte Vendinger – og lod derpaa Hørerøret falde! Saa var al Forbindelse med ham afbrudt og enhver Protest gjort nytteløs. Jeg kan huske, hvor det imponerede mig, da jeg en Dag saa Friis Johansen efter en skarp Bemærkning fra Soph. Müllers Side gribe Hørerøret i Faldet og holde det op for Direktørens Øre, saa han ikke kunde undgaa Riposten. Noget saadant vilde Neergaard aldrig have indladt sig paa. Han vilde i sit stille Sind have udøst en Fylde af Sprogets mindre velklingende Gloser over sin Modparts Hoved, og for Kjærs Vedkommende vilde en Modattak have været endnu langt mindre tænkelig. Kjær var Overkorrektheden selv, og en korrekt Embedsmand er sin Chef underdanig.

Soph. Müller havde derfor let Spil med dem begge. Men hos Neergaard slog Bitterheden ind, saa den tog Magten fra ham, da Chefen gik fra Borde i 1921, 75 Aar gammel, og nu stod vaabenløs, naar han søgte sin tidligere Skude. Det var oprørende at se den hensynsløse Til-sidesættelse, Neergaard vovede at byde ham under de ændrede Forhold. At finde ham i bogstaveligste Forstand fejlet hen i en Krog, i hvert Fald til Tider anbragt ved et usselt lille Bord ude i Stengangen, ofte forment Adgang til Materiale, som var nødvendigt for hans stadig lige ildfulde Studier – det var et *ondt* Syn. Over for mig kunde han lejlighedsvis, naar jeg fandt ham siddende derude med en Plaid svøbt om Benene, fordi der baade var Træk og Fodkulde, beklage sig over, at der ikke var levnet ham andre Steder til en Samtale; men han lod sig ved disse Lejligheder ikke henrive til voldsomme Udbrud. Maaske har andre ikke gjort samme Erfaringer – givet er det, at han maatte føle den uværdige Behandling som en svidende Haan, og for sig selv har han – sin Natur tro – i hvert Fald *ikke* sparet paa Kommentarerne.

Neergaards Hævn var mere end smaalig – og han var vel endda en af dem, som havde mindst at hævne. En Mand som Kjær kunde med langt større Ret have følt sig fristet til at »slaa igen«, da »Sophus« først var afvæbnet. Men det faldt ham ikke ind. Jeg saa ham altid behandle den gamle Mand fuldt ud korrekt, høfligt, men uden mindste Tegn paa en Venlighed, som Fortiden i Sandhed heller ikke opfordrede ham til at vise. Kjær havde været en uafsladelig Skive for Soph. Müllers Sarkasmer, hans bidende Spot og hans slet skjulte Despekt. At Kjær selv indbød dertil ved sit hele Væsen, var en Sag for sig, men kunde aldrig være nogen Undskyldning. Kjær havde virkelig mange gode og værdifulde Egenskaber – han skal f. Eks. have været en udmærket Lærer, ikke alene pligt-opfyldende, men i Stand til at *være* noget for Eleverne, samle dem hos sig, tage paa Udflugter med dem og ud gennem Aarene holde Forbindelsen med dem vedlige, og det er ikke nogen ringe Evne. Men det gav ingen Reputation i Videnskabens Verden, og det var i *den*, han søgte sit egentlige Element – som Forsker og Museumsmand.

Han følte sig i disse Henseender som en Personlighed af Betydning, hvad han kun i beskeden Grad var. Det var vel hans udprægede Mindreværdskompleks, som drev ham til at overvurdere sig selv, og netop derfor maa Soph. Müllers skarpe Tunge og hensynsløse Brug af den mangfoldige Gange have saaret ham dybt. Jeg husker en Gang, da en ung, svensk Forsker ønskede at gøre Studier i Museet og af den Grund blev

henvist til Direktøren. Skønt jeg var placeret i Kjærs Kontor, og der laa to Værelser mellem dette og Soph. Müllers, kunde ingen af os undgaa at høre Samtalen gennem de aabenstaaende Døre. Svenskeren talte højt for at blive forstaaet og Soph. Müller, fordi døve Folk kan have den Vane. Den fremmede Gæst, sagde han, kunde henvende sig til Kjær om Assistance – han var en meget elskværdig og hjælpsom Mand, »men ikke videre begavet«. Hvad den stilige Svensker har tænkt om de kollegiale Forhold ved det danske Nationalmuseum, behøver man ikke at spekulere længe over!

Ja, elskværdig og hjælpsom *var* Kjær. I det første Adjektiv skal man dog lægge særlig Vægt paa Slutningen: *værdig* – ikke fordi Kjær havde Korpus eller Aand til nogen Værdighed, men fordi dette »at holde paa Værdigheden« (undtagen over for Soph. Müller) var en Livsmaxime for ham. Han var Inspektør »af første Grad« i Modsætning til Underinspektørerne, der kun var det »af anden Grad«. Efter hans Udnævnelse i 1916 til denne Værdighed fik man et levende Indtryk af, at han overhovedet aldrig selv havde været »af anden Grad« (hvad han vitterligt havde været siden 1914). Glemselens Slør blev udbredt over Forstadiet. Men det var ikke kun sit fatale Mindreværdskompleks, han søgte at komme til Livs paa denne Maade. For ham var hele Museet »af første Grad«, og hans egen Værdighed var kun et Led af den, der tilkom Museet. Derfor taalte han meget daarligt, at den krænkedes.

Desværre kom jeg en Gang uforvarende til at gøre det – i *hans* Øjne. Jeg havde været nødt til at afbryde Arbejdet en halv Times Tid, fordi jeg ude i Byen skulde træffe Undervisningsinspektør Bertelsen. Det var smeltende hedt Sommervej, og da Samtalen var overstaaet, styrtede jeg tilbage til Museet. Jeg var drivende varm, da jeg atter naaede Kjærs Kontor, smed derfor Jakken og tog fat paa en frisk. Men lidt efter mærkede jeg, at Kjær kredsede nervøst omkring min Plads – nærmede sig, gik igen hen til sit eget Bord og satte sig, var et Øjeblik efter atter paa Stikkerne og betragtede mig, som var noget skæbnsvangert indtruffet. Til sidst stod han stille. »Undskyld«, sagde han og gjorde et afmaalt, men korrekt lille Buk, »vi kan ikke godt have Skjortetærmer paa Nationalmuseet!« Jeg saa aldeles uforstaaende paa ham. »Jeg tror min Sandten, De ikke maa være rigtig i Ho'det!« udbrød jeg – særdeles ukorrekt. Kjær trak sig rædselsslagen tilbage, og jeg gik atter i Gang med mine Kort. Men jeg har ofte siden tænkt paa Situationen. I Virkeligheden var han saa-

mænd rigtig nok i Ho'det. Han forstod bare ikke, at Værdighed intet har med den *ydre* Korrekthed at gøre, men er en Egenskab, som udspringer af en *indre* Kvalitet, og at Museets Værdighed derfor ikke kunde hvile paa formel Uangribelighed (f. Eks. i Klædevejen), men udelukkende paa en personlig, videnskabelig Indsats.

VI.

Min Arbejdsplan var enkel nok. Jeg vilde begynde med det Tidsrum, da de første »boende« (Bønder) »tog Land« her i det senere Danmark, fældede eller sved Skov og drev deres Plovøksne over de nybrudte Agre. Jeg vilde prøve paa at lede mig frem til Forstaaelse af den Samfundsform, der maatte have betinget Fremvæksten af vore ældste Bygder, undersøge disses indre Struktur og de naturlige Erhvervsmuligheder, der gav den enkelte Lokalitet Betydning, og som i Aarhundredernes Løb havde ført enten til dens Vækst eller dens Visnen. Jeg vilde se Bygderne gro sammen til større Helheder, hvori man naaede ud over Stammens snævre, af Blodsbaandene prægede Sammenhæng og frem til mere udviklede Former – Tjodsamfund, som jeg kaldte dem – med det langt større Territorium, Landsdelen, som Basis for Samfundets Liv og med et relativt udviklet Vejnet som Aarer, der pumpede baade Styrke og Følelse af Fællesskab ud i Tjodets Legeme. *Saa* langt maatte man nogenlunde sikkert kunde naa, hvis man skaffede sig det fyldigst mulige Højkort over Landet. De Tusinder og atter Tusinder af Gravhøje fra Sten- og Broncealderen, som dækkede største Delen af Danmark, gav alle nødvendige Oplysninger. Det var i hvert Fald faa Steder, hvor Vandaler havde formaaet at slette ethvert Spor. Derfor var det min første Opgave paa Generalstabens Atlasblade at afsætte samtlige Høje, der ved Nationalmuseets Herredsundersøgelser op igennem Aartierne var blevet indtegnede paa Matrikulkort eller Maalebordsblade, og samtidig ved en omhyggelig Gennemgang af Herredsberetningerne at samle Oplysninger om hvert enkelt Mindesmærkes Karakter. Jeg tog fat paa Sjælland, fordi dette endnu var et helt ubearbejdet Omraade, medens Soph. Müller havde benyttet vidtstrakte nørre- og sønderjydske Egne til Studier, der paa visse Punkter tangerede mine.

Men selv om det lykkedes mig at faa det vældige Materiale gennemarbejdet, vilde jeg alligevel have langt til Vejs Ende. Efter Broncealderen

var der fulgt mere end eet Aartusinde, fra hvilket synlige Spor ikke paa samme Maade tegnede sig i Terrænet. Her var jeg tvunget til at tage Stednavnene til Hjælp, dels for at se, om deres Placering – f. Eks. ved Oldtidsvejene – tydede paa en langt større Ælde, end danske Forskere i Almindelighed vilde tilkende dem, dels for at klarlægge, om de forskellige Navnetyper maaske tegnede ligesom Aarringe uden om de gamle Bygdekerner, saa man deraf kunde aflæse Bygdernes Vækst ned gennem Aarhundrederne, helt til vi stod paa de skrevne Kilders Grund og fik bedre Mulighed for at følge Problemet videre. Jeg maatte altsaa samtidig med Arbejdet paa Nationalmuseet gøre paralleltløbende Studier i Stednavneudvalgets Samlinger, hvor Lederen, *Gunnar Knudsen*, stillede sig overordentlig imødekommende over for mig. Ifølge hele hans hyperforsigtige Natur indlod han sig imidlertid nødigt selv med Problemer, hvis Løsning kunde aabne vide Perspektiver, og han stillede sig lunt-skeptisk over for de Resultater, jeg drømte om at naa.

Det her skitserede udgjorde Rygraden i mit Arbejde. Ind imellem føjede sig Undersøgelser af etnologisk, mytologisk og sagnhistorisk Art; men de kunde først paa et langt senere Tidspunkt indarbejdes i Helhedsopfattelsen, og det blev kun spredte Tilløb, jeg gjorde paa disse Felter (*»Lejrestudier«* (1920–21 og 1924), *»Hejmdals Navne«* (1923), *»Solens Personifikation i vor Bronzealder«* (1924), *»Skjoldungefejden«* (1926) og *»Oldtidshavnen i Ferring«* (1927) – alle i Danske Studier).

I 1921 fik jeg Lyst til at faa min metodiske Fremgangsmaade underkastet en Diskussion, saa jeg kunde se, om jeg efter Fagfællers Mening befandt mig paa et Vildspor, eller jeg havde fat i en Traad, som det var Møjen værd at følge. Jeg greb Anledningen, da man opfordrede mig til at tale i Selskabet for germansk Filologi, og mit Foredrag – *»Oldtidsveje og Stednavne«* – blev senere trykt i *Fra Fortid og Nutid* (1923). Paa tilsvarende Maade gjorde jeg i Oldskriftselskabets Januarmøde 1922 rede for de bebyggelseshistoriske Studier, der laa bag *»Geschichte des schleswischen Volkes«* (1923).

Det vil altid være risikabelt for en Historiker at strejfe rundt i de Grænseomraader, hvor Arkæologi, Filologi og Etnologi føler sig som de eneste hjemstavnsberettigede – uden forøvrigt indbyrdes at kunne forliges om Pladsen. Impulserne havde jeg faaet fra norsk og svensk Forskning, hvor Maalene ganske vist ikke fuldt ud havde været de samme som mine, men hvor Dristighed til Gengæld – navnlig i et Værk som Dr. Andr. M. Hansens *»Landnåm i Norge«* – slog enhver Rekord. Naar jeg nu selv

søgte at bryde Vej for en lignende dansk Forskning, var jeg naturligvis meget spændt paa den Reaktion, Forsøget vilde fremkalde blandt de respektive Specialforskere.

Hvis dansk Arkæologi endnu i 1923 kunde føle sig repræsenteret ved sin hæderkronede Stormester *Soph. Müller*, kunde jeg umuligt være utilfreds med Dommen. Han skrev efter Læsningen af »Oldtidsveje og Stednavne«:

»Jeg maa sige, at det Hele er overmaade tiltalende, og at jeg for min Del er overtydet om, at De ikke blot er paa rette Vei, men at De ogsaa – med heldigt og sikkert Greb – har fremdraget godt, oplysende og overtydende Materiale, og at Deres vigtige Hovedslutninger er rigtige... Metoden at tage Sagen baade arkæologisk og philologisk er henrivende, og ad ingen bedre Vei vil Navnenes Ælde kunne bevises. Jeg tror paa denne Ælde. Jeg maa da ønske Dem til Lykke og samtidig mig selv. Det er mig en Glæde at se, at mine Studier gjøre Nytte.

Men besværlige og vanskelige Studier har De for. Gid De maa have Held til at gjøre ligesaa gode Greb og ligesaa gode Fund. Men for Dem vil det nok komme, det tillader jeg mig at spaa efter det foreliggende« (Brev af 5. Juli 1923).

Det var en Lykke, at jeg ikke fik Lov til at hvile uforstyrret paa disse Laurbær. Der *var* kommet en ny Slægt af danske Arkæologer, som saa med egne Øjne paa mange af Problemerne, ogsaa dem, hvormed jeg baksede. Inde paa Museet var der i første Række *Knud Friis Johansen* og *Jobs. Brøndsted*. Med Friis Johansen havde jeg nu og da haft Lejlighed til at drøfte mine Teorier, og han var principielt ikke bange for at drage vidtrækkende Slutninger, naar de kun fik et absolut sikkert Fundament at hvile paa; men han tvivlede om, at et saadant kunde tilvejebringes i den Udstrækning, jeg vilde det. Det havde han givet Udtryk for under Diskussionen, som var fulgt efter mit Foredrag i Selskabet for germansk Filologi, og det gentog han nu paa Prent (Brev af 15. Aug. 1923). Han følte sig »imponeret over det mægtige Stof«, jeg raadede over, men var ikke i Stand til at bedømme den filologiske Side af Sagen, og hvad mit Forsøg paa en arkæologisk Datering af Stednavnene angik, »da maa jeg ærligt tilstaa, at skönt jeg egentlig føler mig fristet til at tro, at De har Ret i Deres Kombinationer, kan jeg dog stadig ikke faa Bugt med mine Tvivl... Men det skulde glæde mig, hvis De faar Ret. I saa Fald er det jo virkelig et meget betydeligt Fremstød«.

Naar man modtager en saadan velvillig, men paa et bestemt Punkt reserveret Anerkendelse, sætter man sig til at spekulere alvorligt over sit Arbejde. Kritik af den Art er langt mere værd end forbeholdsløs Til-

slutning. Det nye arkæologiske Slægtleds Indstilling var aabenbart den, at man i og for sig ikke tvivlede om, hvad der for mig var det essentielle: at der paa Grundlag af Mindesmærkernes Fordeling kunde kastes Lys over væsentlige Sider af Danmarks Forhistorie, som man hidtil ikke havde haft Øje for – erkendes Byggedannelser, Bygdevækst og Bygdeforskydninger, som dels vilde røbe skiftende Erhvervsforhold, dels registrere sociologiske Udviklingslinier –, men at Tvivlen meldte sig, naar man paa Grundlag af Højfordelingen og Vejlinierne vilde forsøge en *Datering* af visse Stednavnegrupper. De mente, at saa længe man ikke ad arkæologisk Vej kunde slaa en absolut sikker bebyggelsehistorisk Bro mellem Broncealderen og den historiske Tid, maatte man stille sig yderst reserveret over for den Tanke, at vore allerældste Stednavne skulde høre til hinsides dette broløse Svælg.

Det var en gavnlig Paamindelse for mig. Her var virkelig et Punkt, hvor det var min Pligt enten at fylde Svælg et eller indrømme, at Opgaven ikke lod sig løse. Blev jeg tvunget til det sidste, var det dog kun en enkelt, fremskudt Skanse, der faldt. Hovedformalet for mit Arbejde – Klarlæggelsen af den »danske Folkebyrd« – vilde ikke blive berørt deraf.

Men hvad sagde Stednavneforskerne til Sagen?

Her bragte Problemerne mig i livlig Brevveksling med to Forskere, som hver for sig blev stærkt optaget af de Perspektiver, jeg efter deres Mening havde aabnet.

Den ene var Dr. *Gudmund Schütte*. Jeg huskede ham fra mine tidlige Studenterdage, da han i 1907 disputerede om »vore Forfædres Land, Folk og Race« (»Oldsagn om Godtjod«). Siden havde fælles sønderjydske Interesser med Mellemrum ført os sammen, og jeg havde op gennem Aarene fulgt hans svulmende Produktion, der sagde Sparto til alt, hvad jeg selv havde faaet fra Haanden.

Schütte var paa en Maade stedt ganske nøjagtigt som jeg: ogsaa han kørte med Tospannd – havde »to Livslinier«, som tilsyneladende optog ham lige stærkt. Han bekæmpede Datidens Altsykeri og Pangermanisme med glødende Iver og en fantastisk Taalmodighed til at gentage og gentage, og han fortsatte ved Siden heraf sine Studier i nordisk og gottonsk Sagnhistorie, Etnologi og Folklore. Til Tider udgav han – som jeg – populære Smaaskrifter, til andre Tider samlede han sig om videnskabelige Enkeltundersøgelser. Men i disse hæmmedes han ikke saa lidt derved, at han havde forladt København og bosat sig paa sit Gods, Eskjær i Sal-

ling. Det er og bliver begrænset, hvad man kan samle af Kildemateriale, naar man isolerer sig fra videnskabelige Biblioteker og Institutioner, og man fristes alt for ofte til at slaa sig til Taals med, hvad man i Øjeblikket har for Haanden i sin Stue. Hertil kom en anden Ting, som bevirkede, at hans og min Arbejdsmaade afveg stærkt fra hinanden. Han var, hvad vi paa Sjællandsk kalder »ophavsfuld« – sprængfyldt med Ideer, som langt fra alle var lige godt funderede. Væsentlige og uvæsentlige Elementer kunde blandes i hans Fremstillinger, uden at han tillagde dem forskellig Vægt, og rene »Huskud« (som han sagde) kunde dukke op og faa paalagt en Bevisbyrde, som de slet ikke magtede at bære. Jeg kender ingen dansk Forsker af Format, hvis Produktion er af saa blandet en Beskaffenhed som hans. Side om Side med Værker, der vil kunne staa gennem Fremtiden som Pionerarbejde, man ikke kan forbigaa, findes Skrifter, præget af umodnet og utilstrækkeligt gennemarbejdet Stof. Naa – derom er han jo ikke ene. Man kan sige noget lignende om meget af det, jeg selv havde bag mig, inden jeg i Efterkrigstiden endelig kom ind i en – videnskabeligt set – mere stabil Periode.

Schütte arbejdede netop i disse Aar med Studier, som laa mine nær, og som han i 1927 forelagde Offentligheden i den lille Bog »Danske Stednavne fra Arilds Tid«. Det var derfor intet Under, at han blev Fyr og Flamme, da han hørte om, hvad jeg syslede med. Han havde paa sin fjerne jydsk Herregaard ingen Mulighed for at tage arkæologisk Materiale i Betragtning, men han var Filolog og søgte som saadan Løsningen ud fra helt andre Præmisser, der »med Fuldkommen Træfsikkerhed« fortalte ham, hvilke af vore Stednavnegrupper, der var de ældste (Brev af 12. Decbr. 1922). At Kendskab til de ældste Bygders Vejlinier vilde være af stor Betydning, var han ikke et Øjeblik i Tvivl om; hidtil havde han imidlertid »maattet nøjes med et moderne Vejgrundlag«, og det fandt jeg unægtelig noget skrøbeligt, hvorfor jeg paa Opfordring sendte ham, hvad jeg selv havde liggende. Det var udmærket, mente han, men mit Arbejde gik for langsomt for sig. Han vilde, at vi »i ikke altfor fjern Fremtid« i Fællesskab skulde offentliggøre en »Extrakt«, saa der dog kom *noget* ud af det (Brev af 31. Decbr. 1922).

Det følte jeg mig slet ikke lysten efter. Jeg vilde have langt solidere Grundlag under Fødderne, inden jeg begyndte at »extrahere«. Men Schütte kunde ikke vente. Han skrev løs – og maatte omarbejde Manuskriptet fire-fem Gange, fordi han stadigvæk fik nye »Huskud«, som skulde indarbejdes. »Jeg tvivler om, hvorvidt mine Iagttagelser i Manuskriptet endnu

er tilstrækkelig gennemtænkte og underbyggede«, indrømmede han (Brev af 13. Maj 1923), og »maaske finder De ikke min Opfattelse tilstrækkelig solid og gennemtænkt ... Paa den anden Side mener jeg, at en Del af mine Iagttagelser nu er saa gennemarbejdede, at de til Gengæld maa kunne tjene til Støtte for den arkæologiske Undersøgelse, saa et Samarbejde vilde kunne lønne sig« (Brev af 1. Juni 1923), og han fandt, at jeg i nogen Grad undervurderede hans »Bidrag til metodisk Oplysning« om vore ældste Stednavnegrupper (Brev af 9. Aug. 1923).

Det vilde vel være rigtigere at sige, at mine Begreber om de Krav, en videnskabelig Metode stiller, afveg meget stærkt fra hans. Noget Samarbejde kunde derfor heller ikke blive Resultatet af Brevvekslingen, og hans hyppige Forsikringer, at nu *maatte* jeg da kunne fæste Lid til hans Iagttagelsers og »Huskud«s Betydning, røbede tilstrækkelig klart den Skepsis, jeg følte. Jeg beundrede hans Myreflid, hans overordentlige Kundskabsfyldte og hans Ildsjæl, og hans fuldt gennemarbejdede Studier over baade gottonsk og germansk Etnologi og Sagndigtning vil bevare hans Navn – det kan der ingen Tvivl herske om; men han, som nu var ved at runde de 50, havde for stærk Fart paa, naar han kastede sig over hjemlige Problemer af mytologisk og bebyggelseshistorisk Art, og hans Fantasi og Kombinationsevne tog da i alt for mange Tilfælde Vejret fra ham.

Helt anderledes stillede det sig med *Svend Aakjær*, den nuværende Rigsarkivar i København. Ham lærte jeg at kende, medens han i 1916–24 gjorde Tjeneste i Stednavneudvalget, og jeg betragtede det omtrent, som havde jeg trukket det store Lod i Lotteriet. I hvert Fald kendte jeg ingen anden ung Videnskabsmand, med hvem Samtaler gav mig et større Udbytte.

Han var paa det Tidspunkt midt i 20'erne, blev i 1921 cand. mag. i Engelsk, Tysk og Dansk og sad umiddelbart efter i Studier til op over begge Ørene. Det var Landsbyens og Bondesamfundets Udvikling, der laa i Spidsen af hans Interesse, og hans Ambolt og Hammer var den uendelige Række af Markbøger fra Christian V's Tid – en Kilde, hvori »hele det danske Bondeland med sine gamle Byer og Vange ligger foran Forskeren, krystalliseret, fæstnet, men ikke stivnet« (Brev af 14. Novbr. 1921). »Kan De bygge Broen til Jernalderens Begyndelse, saa skal min filologiske Stednavnemetode og landøkonomiske, statsøkonomiske Metode nok føre ned til den ældre Middelalder, og derfra til Udskiftningen er jeg særlig vejkendt; men det er jo for os begge Maalet at faa fat i »Oldtiden«,

at faa rykket »Historien« et stort Trin længere tilbage ad *sikker Vej* og ved *eksakte Metoder*, ikke ved Anelser og dunkle Syner« (samme Brev). Over for ham faldt det af sig selv, at jeg foreslog et Samarbejde, og han tog med Glæde mod Forslaget, fordi – som han skrev – »jeg absolut *maa* tro, at der kan komme noget godt ud af det«.

Samarbejdet bestod i stadige Meningsudvekslinger, dels ved personlige Møder paa hans Hybel eller – snart efter – i hans Hjem (han holdt Bryllup i 1922), dels debatterede vi Problemerne pr. Brev, og jeg tør antyde, at Spørgsmaalene blev kølhalet! Om og om igen blev de svage Punkter i min Bevisførelse gennemgaaet ud fra hans langt større filologiske Indsigt, og saa krydredes Samværet til sidst med Drøftelser af de ledende Personligheder inden for den lærde Republiks humanistiske Guvernement. Vi havde den samme Opfattelse af de fleste blandt Universitetets Lærere, og vi samstemmede med hinanden i Bedømmelsen af dem, der ligesom vi selv bevægede sig i det farlige Grænsebælte mellem Disciplinerne: Akademikere som H. V. Clausen og Gudmund Schütte og en Autodidakt som Thorkil Gravlund.

Aakjær manglede langt fra Intuition og Dristighed – i saa Fald vilde han heller intet have kunnet udrette som Forsker. Men han holdt dem i Ave ved aldrig at slappe Kravene om planmæssig og taalmodig Indsamling af det nødvendige Kildemateriale, kritisk Vurdering af dets Rækkevidde og metodisk Behandling af dets Vidnesbyrd. To store Afhandlinger om »Fly Gaarde« og »Fjends Herreds Selvejrbønder«, der fremkom netop i disse Aar (henholdsvis i Skivebogen 1919–22 og Historisk Tidskrift 1921–23), var Mønstereksempler paa, hvordan *han* arbejdede.

Han sparede ikke paa sine Lovord over mine Præstationer. Endelig var der da kommet en Mand, »som kan *se* Problemerne og ikke blot se dem, men ganske utvivlsomt ogsaa *løse* dem«, en, som skitserede, »det vi alle dunkelt har anet skulde gøres« (Brev af 14. Novbr. 1921). Den Slags overdrevne Udtryk for faglig Begejstring maatte naturligvis kildre min Forfængelighed – i den Henseende har vi alle en Rem af Huden. Alligevel var det ikke dem, der fyldte Samtalerne eller Brevene fra ham – heldigvis. Det var dels metodiske Betragtninger i Almindelighed, dels Redegørelser for hans eget Arbejdes Fremgang eller Stillestaen, dels en nøgtern Kritik af visse Punkter i mit.

Hans Indvendinger ramte ganske det samme, som Arkæologerne havde hæftet sig ved, skønt hans Grundlag jo var et andet end Friis Johansens. Det var mit Forsøg paa ved Oldtidsvejenes Hjælp at føre vore ældste

Stednavnegrupper helt tilbage til Broncealderen, som faldt ham for Bry-stet. *Her* var »det springende Punkt«, og *her* fik jeg »vist en tung Bevis-byrde« at bære. Ganske sikkert! »Jeg læser«, hed det i et af hans Breve, »med Begærlighed Deres Arbejder, fordi jeg synes, at det, De vil gøre: paa det eksakte Stof – Høje og Veje – at afgrænse Bygdernes Omraade og *dernæst* sætte de vigtigste Navnetyper i Relation til Bygderne – det er det fornuftigste og mest spændende Arbejde paa disse Omraader, der er i Gang«. Men saa fulgte en ny kritisk Indvending: »Kun forekommer det mig, at De lidt for gerne ser Bebyggelsen foregaa i videre og videre *Ringe* – hver ny uden om den gamle. Dette simple Skema kan vi vist desværre ikke vente at se fulgt her i vort flade og ret venlige Danmark, hvor der med Guds Hjælp – Frøys eller Frøyas – og lidt Haandkraft lod sig skabe Bygd snart sagt hvorsomhelst og i hvilkenensomhelst Tid. Eller hvad mener *De?*« (Brev af 2. Maj 1923). Jeg mente – og mener – at Skematisering altid er farlig, og at jeg maaske enkelte Gange havde været for tilbøjelig til den. Men det forekom mig, at Logikken paa dette Punkt bristede for Aakjær, saa sandt som Landets topografiske Forhold *netop* vilde gøre »Aarringe« i Bebyggelsen naturlige – hvad de derimod *ikke* vilde være, hvor Terrænet i sig selv lagde Hindringer i Vejen derfor. Om jeg havde Ret eller ej, kunde kun fortsatte Studier godtgøre. Jeg havde gjort et foreløbigt Forsøg i min »Geschichte«, og det var min Hensigt at gaa Spørgsmaalet efter paa en bredere Basis.

Det betød meget for mig, hvorledes mine egne Fagfæller, Historikerne, stillede sig. Kunde der blandt dem spores nogen Sans for, at der virkelig fandtes nye Veje at bryde, og at ogsaa *de* havde Pligt til at arbejde med, hvis de til Bunds vilde erkende Forudsætningerne for det historisk kendte Samfund, som de hidtil udelukkende havde holdt sig til?

Prof. *Steenstrups* Velvilje kunde jeg stadig regne med. Han havde ogsaa i disse Aar støttet mig økonomisk ved at skaffe mig Tildelinger fra de Fonds, paa hvis Midler han havde Indfyldelse; men jeg kendte hans dybe Tvivl om Arkæologiens Mulighed for at sprede Lys over andet og mere end den rent materielle Kulturudvikling, og det var derfor en glædelig Overraskelse, da jeg efter hans Læsning af »Oldtidsveje og Stednavne« modtog et Brev, der viste meget stor Forstaaelse. Det plejer sandelig ikke at være nogen let Sag for en Mand, der gaar i sit ni og halvfjerdsindstyvende Aar, at indstille sig paa helt nye Bølgelængder. Han skrev:

»Det forekommer mig, at De har givet en saare bemærkelsesværdig og gennemført Prøve paa Deres Arbejdsmaade, der kan faa megen Betydning. Maaske kan jeg ikke følge Dem overalt, maaske kunde man nogle Gange være kommet til samme Resultat uden Arkæologiens Hjælp... Hovedsagen er, at De har givet en fortræffelig Prøve paa, hvordan en Undersøgelse kan anlægges og med grundig Omsigt gennemføres«.

At han paa dette Tidspunkt var for gammel til selv at tage Traaden op, er klart. Men det var mig en uvurderlig Opmuntring, at Nestoren i vort Lag havde Øjet aabent for Betydningen af den Studieform, jeg eksperimenterede med, og som jeg tillagde saa afgørende en Vægt ogsaa for den i gammeldags Forstand »historiske« Forskning.

Min Overraskelse blev endnu større, da Steenstrups Efterfølger ved Universitetet, Prof. *Erik Arup*, med hvem jeg ingen personlig Forbindelse havde haft, og som jeg kun af Høflighedsgrunde havde tilsendt Afhandlingen og min »Geschichte«, efter sin Læsning gav uforbeholdent Udtryk for sin Tilslutning og med Bemærkninger om, hvor hans og min Opfattelse divergerede. Af Hensyn til det skarpe Modsætningsforhold, der senere opstod imellem os, og som satte Offentligheden i saa voldsom en Bevægelse, er det vist praktisk uafkortet at citere Brevet, det eneste, han nogen Sinde har skrevet til mig:

»3 - 7 - 1923

Hr. cand. mag. Vilh. la Cour.

Jeg takker Dem meget for Deres venlige brev og tilsendelsen af Deres afhandling, som jeg iøvrigt allerede med fornøjelse havde læst, fordi jeg naturligvis ogsaa er abonnent paa »Fra Fortid og Nutid«. Ligeledes har jeg med fornøjelse læst Deres »det slesvigske folks historie« – med fornøjelse lyder lidt banalt, men jeg bruger med vilje dette udtryk, fordi det skal udtrykke den særlige tilfredsstillelse, man føler ved at se, at en jævnaldrende forsker uafhængigt er naaet til samme resultater, som man selv har accepteret, eller arbejder paa den maade, med den metode, som man selv vilde have arbejdet paa og med hvis o. s. v.; men jeg maa her forklare mig nærmere. Som De maaske ved, skal jeg skrive en »Haandbog i Danmarks Historie«; det har kostet mig aars arbejde at naa op i nærheden af 1523. Naturligvis er vort fædrelands bebyggelsehistorie et væsentligt led deri, jeg havde nær sagt: det væsentligste. Jeg har haft at tage standpunkt til alle de spørgsmaal, deri er involveret – og jeg har gentagne gange fremstillet min opfattelse deraf i forelæsninger for de studerende. Det er nu engang min pligt, og jeg har maattet gøre det efter bedste overbevisning, vel vidende, at jeg aldrig selv havde gjort indtrængende studier paa dette omraade. Derfor er det, at jeg »med fornøjelse« konstaterer, at en forsker, der har gjort disse indtrængende studier, naar til resultater som jeg kan støtte mig til.

Kun paa et punkt er jeg naaet til en meget fast overbevisning: det er om, at landsbyens grundlæggelse er en følge af hjulplovens indførelse, at landsbyen i sin

oprindelse er et hjulplovfællesskab. Denne forklaring har jeg fremsat i et foredrag i det kgl. landhusholdningsselskab 15. marts 1916 – jeg er meget ked af, at jeg ikke kan sende Dem et særtryk af dette foredrag, som De vistnok ikke kender, men maa henvise Dem til Tidsskrift for Landøkonomi for dette aar. Det synspunkt, jeg dær har anlagt, har jeg videre udviklet i mine forelæsninger, og naar jeg betragter Deres studieresultater, tror jeg, at De vil kunne acceptere min forklaring.

Jeg er glad ved, at De som jeg staar paa Steenstrups gamle forklaring af stednavnene paa -um som en gammel dativ, derfor glad over, at farum betyder »ved overgangsstederne« – naturligvis med alle nødvendige undtagelser. Men hör nu min videre forklaring. Stednavnene paa -um er – med adskillige andre, som den videre metodiske stednavneforskning, som den drives f. e. af Dem, vil udsondre for os – blandt de ældste stednavne i landet; de hører til den tid, da landsbyer endnu ikke var grundlagt, da bebyggelsen var spredt og tog navn efter naturforhold. Men hvorledes er disse stednavnes af Steenstrup paaviste nære forbindelse med stednavnene paa -ing og -inge at forklare? Deraf, at -um var stedet, -inge folkene paa stedet. Jeg behøver ikke at gaa i detalier, De kender eksemplerne: Skaaning, en mand fra Skaane, Bjerrum: paa bakkerne, Bjerring: en mand fra bakkerne eller fra stedet paa bakkerne. De giver selv i Deres afhandling et udmærket eksempel derpaa: Farum og Ferring maa have samme oprindelse; det er blot, at i Farum har selve stednavnet givet den senere landsby navn, i Ferring er det betegnelsen for beboerne ved dette overgangssted, der senere har givet landsbyen dær sit navn. De, der boede ved farum, var ferringer, som de, der boede ved bjerrum, var bjerringer, de der boede ved hederne var hedinger.

Da landsbygrundlæggelsen begyndte, tog landsbyerne, der grundlagdes i de gamle bygder, navn snart efter stederne, snart efter befolkningens bygdenavne. Og saa kom de nye, udflyttede landsbyer, som i en senere tid torperne – det var dem paa -lev og -sted, ikke som H. V. Clausen vil, militære kolonier, men simpelthen nybrud, der tog navn efter nybryderen – overhovedet modbevises H. V. Clausens hele hypotese jo bedst ved, at man stiller det simple spørgsmaal: hvorfra kom da torpfolket?

Jeg har her saa kort som muligt villet fremstille Dem min stednavnetheori, fordi det synes mig, at Deres studier uafhængigt fører i samme retning. Jeg tror, at den metode, De anlægger, vil føre til rigtige resultater, og da jeg havde læst Deres: det slesvigske folks historie, var det min første tanke, at jeg burde skrive til Dem for at bede Dem om, at jeg maatte bruge Deres kort i min Danmarks historie med, som De af det foranstaende vil forstaa, lidt andre forklaringer, end De selv knytter dertil. Jeg tillader mig nu herved at rette denne anmodning til Dem. Stednavneforskninger har jo for tiden ikke faa tilhængere, og der er mange, som fremfor alt søger at finde overraskende nyheder frem. Jeg glæder mig, naar jeg læser Deres afhandlinger, over den soberhed, De er talsmand for, og Deres stræben efter fast metode. Jeg vilde gerne, at vi faa, der arbejder med de samme ting, skulde mødes i fuld fortroenhed. Et ung selskab »til udforskning af Danmarks historie« vilde ingenlunde være afvejen. Jeg vil, som De af det foregaaende vil forstaa, gerne støtte Deres studier, hvis jeg kan.

Deres ærbødige
Erik Arup.

Det var et baade smukt og venligt Brev, som jeg kun havde Grund til at være taknemmelig for. Og det viste en Mand, der gik og arbejdede alvorligt med Problemerne, selv om det var ud fra mangelfulde Forudsætninger. Hele Teorien om Landsbyens Oprindelse i et Hjulplovsvælleskab hvilede nemlig paa Ukendskab til arkæologiske Undersøgelser i Mellemuropa. Landsbybebyggelse havde været benyttet, Aartusinder før Hjulploven kom frem – allerede i den yngre Stenalder. Saadan maatte Forholdet ogsaa have været hos os. Siden 1923 er forøvrigt Stenalderlandsbyen blevet arkæologisk paavist her i Danmark, og længe forinden var man klar over, at den før eller senere vilde dukke frem. Men Hjulplovsvællesskabet var et Kardinalpunkt i Arups hele Opfattelse af den danske Oldtids Bebyggelsesmaade og Samfundsstruktur, og samtidig med at jeg takkede ham for hans venlige Brev, kunde jeg jo ikke undlade at gøre ham opmærksom paa, at han her tog grundigt fejl. Selvfølgelig havde jeg læst hans Afhandling i Tidsskrift for Landøkonomi – jeg havde kun ikke taget Hensyn til den, fordi den hvilede paa en Misforstaaelse. Han maatte med Glæde gøre Brug af mine Kort i »Geschichte«, hvis han fastholdt Ønsket derom; et Selskab til Udforskning af Danmarks Historie fandt jeg derimod overflødigt, fordi vi i Forvejen havde den gamle, hæderkronede Historisk Forening, i hvis Tidsskrift enhver videnskabelig Drøftelse kunde finde Sted.

Mit Svar var altsaa afvisende – jeg haaber kun, at det ikke tillige var overlegent og arrogant, men jeg har ingen Kopi af det. Og jeg gjorde ham sikkert Uret ved ikke at gaa ind paa hans Tanke om Selskabet. Forholdet var – og er – nemlig det, at vel havde Historikerne deres videnskabelige Tidsskrift, men bortset fra »Historisk Samfund«, hvor de historiestuderende udgjorde Majoriteten, savnede de et Forum for *mundtlige* Meningsudvekslinger, et Sted, hvor man kunde faa *personlige* Indtryk af hinanden – hvilket er en vigtig Betingelse for uhildet og retsindig gensidig Bedømmelse, naar Anskuelserne tørner sammen. Imidlertid – jeg hørte ikke siden noget fra Arup, og da vore Veje krydsedes nogle faa Aar efter, var Uvejret allerede ved at trække op. Jeg har ofte tænkt paa, om dette vilde have kunnet undgaas, hvis en personlig Kontakt havde været etableret. Trods alle dybtgaaende Uoverensstemmelser imellem os *var* der Punkter, hvor vi saglig set stod nogenlunde paa Linie med hinanden. Men da Tordenen først bragede, var der ingen, som tænkte paa dem – heller ikke vi selv.

VII.

Medens Arbejdet skred paa Nationalmuseet og Herred efter Herred blev gennemgaaet, nærmede den Tid sig, da jeg maatte se at faa det indsamlede Materiale behandlet og fremlagt. Jeg var paa det rene med, at en Kombination af Arkæologi og Stednavne foreløbig maatte udskydes. Der var for mange Faldgruber til, at Problemerne kunde tænkes løst inden for en rimelig Tidsfrist, og det var heller ikke dem, der i første Række skulde klares. Øverst stod Fremvæksten af selve Bygden – dens indre Struktur, de enkelte Bygders Vejforbindelser, eventuelle Forskydninger i Bebyggelsesbilledet, som kunde røbe ændrede Levevilkkaar, og endelig Bosættelsens Form – Enkeltgaard eller Landsby eller en Blanding af begge Former. Alt dette kunde belyses ved Hjælp af mit sjællandske Materiale, der omsider var færdigtindsamlet, og benyttes til en Disputats for Doktorgraden. Det havde længe været min Plan.

Men det kneb med at faa Arbejdet gennemført, fordi saa mange andre Jern skulde passes i Essen. Skolen, Grænsevagten, Mødevirksomheden – altsammen tog sin Tid og huggede min Dag i Stykker. At den »gik i Spaaner«, var et stadigt Jammerraab, som mine nærmeste maatte prøve paa at udholde Gentagelsen af, og ind imellem følte jeg mig faktisk overkørt, fik for lidt Nattesøvn og taalte daarligt, hvad jeg tidligere uden Vanskelighed havde budt mig selv. Skralt var det ogsaa med Økonomien. Ejendommen slugte mere, end jeg magtede, og selv om jeg i Pressen nu og da tjente en Skilling, der altid »kom paa et tørt Sted«, var ogsaa Pengevanskeligheder med til at stemme mig for Brystet. I Begyndelsen af 1925 maatte jeg »for det usle Mammons Skyld« – som Prof. Birch lejlighedsvis udtrykte sig – tiltræde som Medleder af »Akademisk Korrespondanceinstitut«, der kvikkedes op med norsk Kapital og ændrede Navnet til »Danmarks Brevskole«. Her forpligtede jeg mig til at kontrollere Lærernes Rettelser af de indsendte Elevopgaver, skulde personligt overtage Undervisningen i Dansk, besvare skriftlige Forespørgsler, underkaste Tryksager en kritisk Revision o. s. v. Det var fantastisk, hvad man maatte spille Tiden med at sidde og svare højtideligt paa – om en Færing kunde faa et Kursus i Barberlære, om en Morsingbo kunde uddannes pr. Brev til Skomager, om man vilde paatage sig at give Undervisning i »Kærlighedsbreve, da jeg skriver en Del af dem«, om vi indlod os paa Vejledning i Forstaaelsen af »Sipranus (Cyprianus) Bog« og meget lignende. Eller hvad vilde *De* have sagt til at blive stillet over for

følgende Problem: »Jeg Spørger hvad er en Brök. og hvor stor kan den blive, inden den faar en anden benævnelse, og hvad er den benævnelse saa, og hvor lille kan den blive uden at faa en anden benævnelse, og hvad er den benævnelse?« Ak ja, Livet er fuldt af Gaader. Men at løse bare en lille »Brök« (jeg har ingen anden »Benævnelse«) af dem slugte for mig Eftermiddage og Aftener, hvor mine Gravhøje i Stedet skulde have rejst sig paa gloende Pæle.

Desuden afstedkom inden Aarets Udgang en Artikel af mig i »Grænsevagten« et Frontalangreb fra nogle vrede Højskolefolks Side. Det førte til langvarig Noteudveksling »paa højeste Plan«, som det vist hedder – latterligt i sig selv, men tidsspildende og først afsluttet op under Jul med et højtideligt Forhandlingsmøde, hvor begge Parter – Grænseforeningens Ledelse og jeg kontra Højskolens Repræsentanter – geraadede i en livlig Diskussion, som ingen Verdens Ting førte til, hvis man da ikke regner en komplet intetsigende Fælleserklæring for et Resultat. Jeg havde i den paaklagede Artikel værget Grænseforeningen mod hyppigt fremsatte Mistæneliggørelser, karakteristiske for 1920'erne, og da de efter min Opfattelse havde faaet særligt prægnante Udtryk paa et Højskolemøde den 4. September, havde jeg trukket fra Læderet. Grænseforeningens daværende Formand, Generalmajor *Ulrich*, fandt min Protest fuldt berettiget, men var samtidig meget ængstelig for at støde netop Højskolen for Hovedet, og Debatten sluttede derfor med en Fredstraktat, som begge Krigsførende underskrev, og hvori det kun hed, at man »meget vel forstod de Hensyn af forskellig Art, som for hver af Parterne havde betinget deres Standpunkter«, hvorfor man kunde »slutte med Haabet om, at Strid maatte afløses af fremtidig indbyrdes Forstaaelse«. Haabet stabiliseredes ved en efterfølgende Kop Kaffe.

Kort efter fulgte en Begivenhed, som unægtelig havde en langt lysere Tone. Den 1. Februar fik min Kone og jeg, hvad vi forgæves havde ventet paa i næsten 15 Aar: en lille Pige, et ganske lille Væsen, der – for at indhente Forsinkelsen – havde skyndt sig i den Grad med at komme til Verden, at hun maatte behandles paa Klinikken efter alle Kunstens Regler for ikke straks at forlade Tilværelsen igen. I den Henseende var jeg dog rolig. Da jeg styrtede ud i Byen for at finde en Præst, som kunde døbe hende – man ansaa det for usikkert, om hun kunde klare sig Natten over – holdt netop Sygeplejerskerne Aftenandagt, og i Farten ned ad Trappen naaede jeg at opsnappe de to Salmelinier:

»Troens stærke Sejersfane,
Haabets rette Ankergrund«.

Jeg har aldrig anset sligt for Tilfældigheder. Guds Stemme taler altid til hver den, som vil høre. Den lille Pige, vort Livs største Gave, klarede alle Skær med Glans og fik i Daaben Navnet *Aagot*.

Ser jeg min Dagbog fra denne Periode igennem – den, i hvilken Slutspurten til Disputatsen skulde finde Sted – forbavser det mig, saa stærkt jeg har givet mig selv Lov til at sprede Arbejdet. Jeg var allerede dybt inde i en lignende Gennemgang af Jyllands Mindesmærker som den, jeg havde givet Sjællands, jeg arbejdede med mytologiske og etnologiske Emner, planlagde sydslesvigske Studier, skrev paa en Sønderjyllands Historie og en folkeligt fortalt Danmarkshistorie m. m. Dertil kom Artikler i Pressen og i Konversationsleksika, Læsning – delvis Anmeldelse – af nyudkommen historisk Litteratur, Tilrettelæggelse af Forelæsninger, jeg vilde holde efter vel overstaaet Disputats (at min Afhandling skulde kunne forkastes faldt mig aabenbart slet ikke ind!), og medens alt dette gik for sig, og Skolen, Brevskolen, Grænsevagten og Mødevirksomheden passedes, blev Disputatsen skrevet færdig, de store Kort, der skulde følge som Bilag til Bogen, blev tegnet, Manuskriptet blev sat og læst i Korrektur, og den 12. August 1926 kunde jeg indlevere Arbejdet til det filosofiske Fakultets Bedømmelse. Ikke underligt, at jeg under dette Jag ofte følte mig sløj, nedstemt og pirrelig og maatte holde Sengen en Dag eller to for igen at komme til Hæjterne. Hjemme gik det for meget paa Professor Tygesens Manér: »Geografien« tog Luven fra »Kjærligheden«. Og nu var der dog fire, som kunde gøre Krav paa den.

I ovenstaaende Opremsning har jeg endda undladt at nævne et meget vigtigt Arbejde, jeg tog op. Ledende Historikere havde i 1925 besluttet at udsende et Værk – »Det danske Folk gennem Tiderne« – til Afløsning af »Danmarks Riges Historie«, der var udkommet 1897–1907, men nu maatte siges at være forældet paa en Del Punkter. Stoffet skulde fordeles blandt yngre Forskere, som hver for sig skulde behandle det Afsnit, der laa vedkommendes Studier nærmest, og mine Publikationer i 1921–23 bevirkede, at Redaktionskomiteen – Prof. *Aage Friis*, Museumsdirektør, Dr. *M. Mackeprang* og daværende Stadsarkivar, senere Rigsarkivar *Axel Linvald* – henvendte sig til mig med Anmodning om at overtage Afsnittet vedrørende »Folkets Tilblivelse, Landets Bebyggelse,

Sagntiden, Samfundstilstandene, som de afspejler sig i Sagnene, Gudsdyrkelsen og Stednavnene«. Det var som at blive præsenteret for en af Davidsens berømte Smørrebrødslistes, og alt skulde foreligge færdigt »se- nest 1. April 1926«. Prof. Arup havde i 1925 sendt 1. Bind af sin »Danmarks Historie« ud, saa Prof. Friis kunde – uden at det vilde virke paa-faldende over for Offentligheden – rette Henvendelse til mig og ikke til ham. Saadan kan Omstændighederne til Tider løse en indviklet Knude!

Det var fristende at sige Ja – men turde jeg? Der var jo endnu Bunker af Materiale, som i saa Fald maatte samles og kritisk analyseres, inden det kunde litterært behandles. Opgaven laa imidlertid i Centrum af det, jeg saa længe havde arbejdet med, og da jeg havde faaet Afleveringsfristen forlænget til Aarets Udgang, slog jeg til. Tværs gennem alt det øvrige – fra Stilretning i Birkerød til fortsatte frugtbare Samtaler med Aakjær, der i 1925 var blevet Underarkivar i Rigsarkivet – tog jeg fat med friskt Mod. Resultatet blev »*Vort Folks Oprindelse og ældste Historie*«, spændende fra den tidligste faste Bosættelse i vor yngre Stenalder til Sagntidens Afslutning.

Da denne Oversigt forelaa trykt, var Disputatsen overstaaet. Paa Universitetet havde man følt sig lidt i Klemme, fordi Professoren i Arkæologi, Dr. *Chr. Blinkenberg*, havde taget sin Afsked i 1926 og helt helliget sig Bearbejdelsen af de store Fund, han havde fremdraget ved Gravninger paa Lindos i det græske Arkipelag, saa *ham* kunde man ikke distrahere ved at bede ham foretage en Bedømmelse og tilrettelægge en Opposition. Men hans Efterfølger var endnu ikke udnævnt, og man stod altsaa for Øjeblikket uden sagkyndig Arkæolog paa Frue Plads. Dekanen meddelte derfor, at Sagen maatte bero, indtil en nyudnævnt Professor i Arkæologi kunde tage Affære, og da dette maaske vilde have lange Udsigter, henstillede jeg til Fakultetet i dette særlige Tilfælde at tilkalde en sagkyndig ude fra. Det fandt man aabenbart ikke opportunt, og det var for saa vidt forstaaeligt, som man skulde synes, det naturligste slet og ret vilde have været hurtigt at udnævne Dr. *Knud Friis Johansen* til det ledige Embede. Hvorfor det trak ud, kan jeg ikke sige; men først ved Udgangen af 1926 kom Udnævnelsen, og Friis Johansen, som havde fulgt mit Arbejde og kendte min Metode, traadte til som officiel Opponent. Den anden officielle Opponent blev Inspektør ved Nationalmuseets etnografiske Afdeling og Lektor ved Universitetet, Dr. *Gudmund Hatt*. Den

16. Marts fik jeg Meddelelse om, at Disputatsen var antaget, og den 12. April stod Slaget.

Man kan have forskellige Meninger om det mundtlige Forsvars Betydning. Ved Fakultetets Antagelse af en indleveret Afhandling er i Realiteten Sagen afgjort – det er vist kun en eneste Gang set, at en Doktorand har knækket Halsen ved den mundtlige Handling. Der maatte kunne findes en rimeligere Form for Prøven. Da Doktorgraden giver jus docendi, vilde det være naturligere, at man ved Forelæsninger over bundne og selvvalgte Emner lod Doktoranden dokumentere, at han ikke alene sad inde med de nødvendige Egenskaber som Forsker (hvad forøvrigt allerede hans Afhandling skulde have godtgjort), men at han tillige havde Ordet i sin Magt og forstod at give sin Fremstilling en Form, som Universitetsundervisningen kunde være tjent med. Naa – det Spørgsmaal maa Alma mater snakke med sine kaldede Børn om, jeg havde intet andet at gøre end paa den fastsatte Dag at trække i Kjole og Hvidt og give mig Opponenterne i Vold.

Og jeg maa sige, at for mit Vedkommende blev det lærerige Timer, jeg stod for Skud. Jeg er begge Opponenters taknemmelig ikke alene for deres mange overordentlig anerkendende Ord, men mindst lige saa meget for den til Tider alvorlige Kritik, som navnlig Friis Johansen underkastede enkelte af mine Teser. I Samtaler med dem begge forud for Handlingen havde jeg faaet en Anelse om, paa hvilke Punkter de vilde sætte ind, og det var maaske af den Grund, en Dagbladsreferent fandt, at jeg var »den mindst nervøse – og mest selvsikre – Præses, der har staaet paa Skafottet i Studiestræde«. Jeg haaber, at mine Opponenters ikke har haft helt den samme Opfattelse. Selvsikkerhed over for en velbefaren Arkæolog og en ikke mindre søvnt Etnograf vilde i hvert Fald ikke være klædelig for en Historiker, der – for at bruge Friis Johansens Ord – »gik dem i Næringen« (Den var mere forstaaelig, da Ingeniør *W. Marstrand* opponerede ex auditorio). Friis Johansen understregede det »Mod«, der skulde til, før en Historiker vovede sig ud paa »dette fristende, men vanskelige og utrygge Studiefelt«, og det var derfor klart, at mine Vurderinger og Domme kunde præges af Usikkerhed. Men, sluttede han, »der er i det omfangsrige topografiske Kapitel og paa de ledsagende Oversigtskort, der alene som Arbejdspræstation aftvinger Beundring, fremlagt et overordentlig stort, hidtil uudnyttet Stof af ubestridelig Værdi for Studiet af vor ældste Bebyggelseshistorie; og selvom den fremtidige Forskning sikkert

paa mange Punkter vil føre til en væsentlig Modificering af la Cours Fortolkning af Materialet, maa det dog utvivlsomt siges, at han har naaet Resultater af blivende Værd og ikke ringe Interesse, fremfor alt ved Paa-visningen af de ejendommelige Forskydninger i Oldtidsbosættelsen«.

Jeg rettede min Tak dels til Opponenterne og Universitetet, dels til gamle Professor Steenstrup, der »aldrig af goldt Hensyn til Regler og Metoder slap det af Sigte, som er det egentlige Grundlag for en Fremstilling af det svundne: Evnen til menneskelig Fordybelse, til Medleven, til Ansvarfølelse over for baade Fag og Sag«. Saa gik den lærde Republiks Repræsentanter fra det overfyldte Auditorium ind paa Lærerværelset for med egenhændigt Protokollat at bevidne, at Præses havde kunnet svare tilfredsstillende – om end ikke altid selvsikkert – for sig.

Men derefter fulgte et Nachspiel, som jo efter Holbergs Sigende er det artigste. I Døren til Værelset begyndte Prof. *Arup* at opponere imod den Opfattelse, Friis Johansen havde gjort gældende, særlig hans Fremhæven af det fortjenstfulde i min Redegørelse for Bygdeforskydningerne. Friis Johansen svarede først venligt smilende, derefter let irriteret, til Slut afskar han yderligere Diskussion med et højlydt: »Ja, det kommer man nu ikke uden om!« Saa vendte han sig og gik bort for at underskrive.

Arup –? Mig bevidst havde der endnu ikke været et ondt Ord mellem os. Men det er jo tænkeligt, han allerede den Gang har været klar over, at jeg delte adskillige Fagfællers Kritik af hans »Danmarks Historie« 1. Bind. Kritikken laa saa at sige i Luften. Jeg har vel heller ikke Mand og Mand imellem undladt at sige min Mening, naar Værket kom paa Tale, og mine Ytringer kan i saa Fald være blevet refereret for ham. At han var meget følsom, naar det gjaldt Kritik, kan ikke undre. Hans »Danmarks Historie« skulde være og blive hans Hovedværk – ja, ikke bare det, men et Hovedværk i dansk Historieskrivning. Og saa mødtes det med kritiske Bemærkninger, som han fandt smaalige, og en Uvilje, der forekom ham usaglig. Jeg antager, de fleste af os i hans Sted vilde have reageret med en lignende Bitterhed.

Alligevel tror jeg ikke, det i første Række kan have været en Forudfølelse af Kritik fra min Side, som har været Aarsag til den overraskende nye Holdning, han indtog over for mig – vidt forskellig fra den, der havde præget hans venlige Sommerbrev i 1923, den eneste direkte personlige Forbindelse, jeg fik med ham. Jeg har antydnet, at mit Svar paa Brevet *kan* tænkes at have haft en Form, der paa et vist Punkt føltes som

Udtryk for Arrogance. Jeg havde i hvert Fald afvist en Teori, han selv lagde den største Vægt paa, og ligeledes afvist hans Forslag om Opretelse af et eksklusivt historisk Selskab. Det var en kendt Sag, at han havde meget svært ved at finde sig i Modsigelser. En Bitterhed mod mig kan godt have ligget i hans Sind siden da. Men det er ikke Forklaring nok, og jeg tror, man kommer den fulde Sandhed nærmere ved at tage et andet Moment med i Overvejelserne.

I Februar 1926 havde jeg ansøgt Undervisningsministeriet om en Reduktion af mit ugentlige Timetal ved Birkerød Statsskole. Skulde jeg efter Disputatsen forberede og gennemføre den Forelæsningsrække paa Universitetet, som jeg havde planlagt, og desuden videreføre mine Studier i dansk Oldhistorie, vilde en saadan Reduktion være en absolut Nødvendighed. Ansøgningen blev af Ministeriet tilstillet det filosofiske Fakultet til Erklæring, og Dekanen, Prof. *Kuhr*, bad Professorerne *Friis Johansen* og *Aage Friis* om at formulere et Udkast til den. Det har slaet mig, at denne Fremgangsmaade maatte virke paafaldende. Hvorfor henvende sig til Aage Friis og ikke til Erik Arup? Arup var Professor i Nordens Historie og Antikviteter, Friis havde et helt andet Arbejdsfelt – almindelig Historie i Tiden efter ca. 1750. Det havde ubetinget været naturligt, om *Kuhr* havde bedt *Arup* udtale sig om Rimeligheden i min Ansøgning, og jeg begriber ikke, hvorfor han undlod det. Naar man erindrer, at der var opvokset et Modsætningsforhold mellem Friis og Arup, der uden Overdrivelse kunde kaldes et gensidigt Fjendskab – det kunde antage ligefrem groteske Former –, har man vist en psykologisk rigtig Forklaring paa, hvad der nu hændte: Da Friis og Friis Johansen kort før min Disputats kom til et Fakultetsmøde med en meget smuk anbefaling af min ønskede Timereduktion, var Arup den eneste af Fakultetets Medlemmer, som tog Forbehold, og han irriteredes yderligere, fordi Friis riposterede, at jeg i Virkeligheden burde have mit Timetal reduceret til 12 og ikke – som jeg søgte om det – til 18 ugentlige Timer. Dermed var Spillet gaaende. Der udspandt sig en Diskussion, som snart fik Karakter af et rent Mundhuggeri mellem de to Parter, idet Arup stadig stod ene med sin Uvilje mod Anbefalingen. Først da han havde opnaaet enkelte, rent formelle Ændringer i Teksten, gav han op og tiltraadte den.

Det kan næppe undre, at jeg – som modtog et ret farvet Referat af Diskussionen – baade overraskedes og harmedes. Et Par Maaneder senere korrigeredes det af Prof. *Norvin* i Overensstemmelse med den her givne Fremstilling, og da *Norvin* udtrykkeligt betegnedes som neutral i Striden

mellem de to Parter, var hans Referat af Episoden sikkert den, der kom Virkeligheden nærmest. Spørgsmaalet var næppe heller indviklet. Arup, som i 1923 havde villet gøre mig til *sin* Mand i Spillet, havde mærket, at jeg holdt mig afvisende tilbage. Nu, i 1927, saa han mig blive taget under Armen af Friis, knyttet til et Værk, i hvis Redaktion hans Modstandere sad, og støttet specielt af Friis, naar det gjaldt at sikre Betingelserne for min Brug af jus docendi – altsaa var jeg i Stedet blevet *hans* Mand og maatte tage Skade for Hjemgæld. Eller med andre Ord: uden at jeg selv anede det, var jeg blevet en Brik i det haarde Spil Friis kontra Arup og fik Følgerne deraf at mærke!

Havde de Herrer kendt mig lidt bedre, vilde de begge have vidst, at jeg aldrig blev den enes eller den andens Mand, men til det yderste holdt paa kun at være min egen. Da de savnede indbyrdes Forbindelse, vidste Arup ikke, at jeg ved Lejlighed ogsaa maatte værgе mig over for Intriger fra Prof. Friis' Side. At der mellem ham og mig desuagtet kom et personligt Forhold i Stand, medens et tilsvarende aldrig saa Lyset mellem mig og Arup, fik sin Betydning, efterhaanden som Striden mellem de to Professorer tog til i Hæftighed og – ved Skæbnens Lune – ofte kom til at dreje sig om netop *min* Position. Kløften mellem Arup og mig udvidedes derved hastigt, og da jeg trak blank over for ham, brød Striden ud i lys Lue.

Med større Retsindighed tror jeg ikke, jeg kan se paa Spiren til det, der skulde faa saa overordentlig en Betydning for mig og i Perioder forbitre baade Arups og min Tilværelse, medens Offentligheden forfærdedes over den Krigslyst, der huserede blandt Historikerne.

VIII.

Timenedsættelsen vilde betyde en alvorlig Nedgang i min Løn, og jeg havde ikke kunnet søge den, hvis ikke Grænseforeningen havde erklæret sig villig til at erstatte mig Tabet. Den kunde gøre det, fordi det var min Hensigt at benytte Forelæsningsretten til paa Universitetet at docere sønderjydsk Historie og samtidig udarbejde en virkelig Haandbog i Emnet, hvorved der kunde skabes et Grundlag, »paa hvilket der siden ved Universitetets og Statens Hjælp kan bygges videre«, saa et ordinært Docentur vilde blive Følgen. At et saadant ikke kunde oprettes i Øjeblikket, var givet. Tanken vilde møde Modstand hos baade Friis og Arup, som vilde

finde en af de saare sjældne Lejligheder, hvor deres Stridsøkser kunde be-
graves, og heller ikke Statens Sparepolitik gjorde Tidspunktet egnet til
at slaa for stort et Brød op. Ved en Forhandling den 2. Decbr. 1926 med
Rektor *H. P. Hansen* og Overretssagfører *Knud Dahl* havde jeg motive-
ret mine Planer, og begge havde stillet sig til det yderste imødekommende.
Grænseforeningen vilde, sagde Rektor, ved sin Støtte blive Bærer af et
haardt tiltrængt Lektorat i Grænselandets betydningsfulde Historie, og da
Sagen kom for paa et Hovedstyrelsesmøde den 8. April 1927, blev Be-
villingen vedtaget uden Diskussion, medens alle rejste sig under Bravo-
raab og Haandklap. Den trufne Ordning havde kun een Skyggeside: jeg
skulde indfri Forventninger, som jeg slet ikke var sikker paa, jeg kunde
magte, naar det kom til Stykket. Min Dagbogsnotits, efter at jeg telefonisk
havde modtaget Meddelelse om Udfaldet, vidner tilstrækkelig stærkt
derom.

Længe i Forvejen var jeg begyndt at tilrettelægge Forarbejderne. Jeg
vilde indlede Forelæsningsrækken med en sønderjydsk Historik – en
Oversigt over de Studier og Fremstillinger af Landsdelens Historie, som
havde set Lyset siden ca. 1800 – snart efter udvidet til at omfatte alle Ar-
bejder af denne Art fra og med sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede.
Med det havde jeg arbejdet Vinteren igennem, havde efterhaanden skaf-
fet mig et Overblik over dette hidtil uopdyrkede Felt og var saa smaat be-
gyndt at gøre Detailstudier. Da Grænseforeningen holdt Sendemandsmøde
i København den 28. Maj, kom mine Planer frem for Offentligheden.

Derved bragtes der omgaaende Liv i Lejren. Spørgsmaalet fandt Vej
til Pressen, og for at afværge den Modaktion, jeg kunde vente, at Prof.
Friis vilde sætte i Gang, skrev jeg personligt til ham og underrettede ham
om, hvordan Landet laa. »Som Privatdocent er jeg naturligvis stillet frit
over for de Herrer Professorer; men det vilde for Sagens Skyld fore-
komme mig højst utilfredsstillende, om jeg ikke fra første Færd indtog
en Holdning, der gjorde, at De med Sympati kunde følge en Virksom-
hed, som jeg selv har til Hensigt at røgte i fuldeste Loyalitet mod enhver
anden Forsker af sønderjydsk Historie« (Brev af 24. Maj 1927). Om mit
Forhold til Friis hed det Dagen efter i et Brev til Rektor *H. P. Hansen*,
at det var »høfligt venskabeligt«:

»Jeg tror, vi skal optræde ganske aabent og – om man kan bruge Udtrykket –
utvungent over for Friis i ethvert Forhold, hvor hans og vore Veje kan krydse
hinanden, dels fordi vi faktisk ikke har det ringeste at stikke under Stolen, dels
fordi det af taktiske Grunde vil være det klogeste. Jeg nærer naturligvis ingen naive

Forestillinger om at kunne »vinde« ham – jeg vil kun paa loyal og redelig Vis se at *neutralisere* ham« (Brev af 25. Maj 1927).

Til en vis Grad lykkedes det ogsaa. Friis takkede mig og ønskede mig »megen Glæde af at arbejde videre paa dette Omraade, paa hvilket De har erhvervet Dem mange gode Forudsætninger foruden Deres levende Interesse for Emnet. At De vil virke i videnskabelig Aand, nærer jeg ingen Tvivl om«. Men – han maatte i *høj* Grad beklage,

»at Grænseforeningen ved *offentlig at proklamere* den direkte Forbindelse mellem den og Deres Universitetsforelæsninger efter mit Skøn har handlet meget uklogt og gjort baade Dem personlig og dette Deres videnskabelige Arbejde en meget daarlig Tjeneste. Det er, saa vidt jeg ved, første Gang, at en politisk (national-politisk) Organisation paa denne Maade offentlig har stillet sig i Forhold til Forelæsninger, der skal holdes paa Københavns Universitet« (Brev af 28. Maj 1927).

Det var netop den Holdning, jeg havde forudset. Mistænksomheden over for Grænseforeningens Virke var, som ofte bemærket, endnu meget stor i bestemte Kredse, og den kastede et odiøst Skær over snart sagt alt, som Foreningen gav sin Støtte. Derfor svarede jeg, at naar jeg »samvittighedsfuldt og i enhver Henseende videnskabeligt forsvarligt« gennemførte mit Arbejde, vilde det ikke alene hævde sig selv, men »ogsaa gøre den Sammenslutning Ære, som ved sit Offer har muliggjort det«. »Jeg haaber«, tilføjede jeg, »at jeg ogsaa i Fremtiden kan faa Lejlighed til uden Forbindende for nogen af Parterne at æske Deres Opfattelse vedrørende Spørgsmaal, som paa saa afgørende en Maade berører baade Deres og mine Interesser« (Brev af 30. Maj 1927).

Mit Ønske om at faa den altid aktive Prof. Friis ikke alene neutraliseret, men – saa vidt det stod i menneskelig Magt – ogsaa pacifiseret hang sammen med to andre Sager, som stod paa Dagsordenen.

Den ene gjaldt Udsendelsen af en ny statistisk-topografisk Haandbog vedrørende Sydslesvig – en »*sydslesvigsk Trap*«. Den gamle Gehejmekonferensraad J. P. Traps fremragende dygtige Arbejde fra 1861–64 kunde i Sandhed siges at trænge til Fornyelse. Det skete efter Genforeningen for Nordslesvigs Vedkommende, idet Bd. IX af den nye (4.) Udgave af Trap: »Danmark« bragte Beskrivelsen af de nordslesvigske Amter, og Grænseforeningens litterære Udvalg fik da den Tanke at supplere den »nordslesvigske Trap« med en tilsvarende »Sydslesvigsk«. I Aarene før 1914 havde H. V. Clausen og Prof. Weitemeier med Carlsbergfondets

Støtte indsamlet Materiale til en Nyudgave af en samlet »sønderjyds« Trap, og et lille Restbeløb var endnu tilovers. Blev dette af Fondet stillet til Grænseforeningens Raadighed, haabede den at kunne realisere sin Plan, og det litterære Udvalg bad Lektor *Knud Kretzschmer* om at paa-tage sig Redaktionen.

Men da kom Aage Friis i Vejen med sin Slæde! Efter Raadførelse med ham stillede Carlsbergfondet sig afvisende til Tanken, og baade Kretzschmer og Prof. Fabricius, der var Udvalgets Formand, fik ved Henvendelser til Friis Kendskab til Motiveringen af hans Indvendinger. Paa Fabricius gjorde de ikke større Indtryk. Alligevel maatte Sagen stilles i Bero.

Nu skal det indrømmes, at en rolig Vurdering af Friis' Holdning ikke var let paa dette Tidspunkt, da Bølgerne i Sommeren 1927 gik meget højt blandt Historikerne. Endvidere var Fabricius særdeles kritisk indstillet over for Friis, medens han følte sig nærmere knyttet til Arup. Paa Historisk Forenings Generalforsamling den 27. Juni angreb han Redaktionen af Foreningens Tidsskrift, som Arup havde frasagt sig i 1925, efter at han Aaret før demonstrativt var udtraadt af Historisk Forenings Bestyrelse. Fabricius blev kraftigt imødegaaet paa Generalforsamlingen af *Axel Linvald*, som stod Friis meget nær, og dette Indlæg efterfulgtes af et helt ubehersket Angreb, som *Arup* selv rettede mod en anden af Friis' Venner, Museumsdirektør, Dr. *M. Mackeprang*. Mackeprang sprang op i en saadan Forbitrelse, at han væltede Stolen, medens Underinspektør ved Nationalmuseet, Dr. *Poul Nørlund* kom sin Museumschef til Undsætning og slog i Bordet, saa det rungede i Auditoriet. Det var kort sagt en Generalforsamling med Fynd og Klem. Men Styrkeforholdet viste sig som ventet: Linvald (»Friis' Parti«) genvalgtes med 17 Stemmer mod Fabricius (»Arups Parti«), der kun samlede 4.

Da Efteraaret kom, gik jeg ud til Friis (7. Septbr.) for personligt at høre hans Invendinger mod Planen om en sydslesvigsk Trap. De forekom mig at være af fuldt ud saglig Natur og uimodsigeligt rigtige. En i videnskabelig Henseende tilfredsstillende statistisk-topografisk Redegørelse for Sydslesvig maatte hovedsagelig bygges paa Oplysninger fra de lokale tyske Myndigheders Side, og det var tvivlsomt, om vi kunde regne med saadanne. Men at udsende et Skrift, der ikke stod fuldt paa Højde med, hvad tyske Forskere kunde præstere, vilde være meget uheldigt. For at faa Spørgsmaalet yderligere belyst skrev jeg (28. Septbr.) til baade Dr. Mackeprang og Prof. Friis Johansen, som jeg bad om skriftlige Udtalelser. De indløb omgaaende – begge stærkt fraraadende Planen – og dermed var

mit eget Standpunkt taget. Ved det litterære Udvalgs Møde den 25. Oktober foreslog jeg, at man skrinlagde Arbejdet paa en egentlig »Trap« og i Stedet søgte at faa udsendt sydslesvigske Egnbeskrivelser, nærmest svarende til de fyldige Amtsbeskrivelser i Daniel Bruuns »Danmark« – altsaa med oversigtsmæssige Redegørelser for de enkelte Egenes Topografi, Kulturforhold og Historie. Fabricius vilde dog ikke give Køb. Han foreslog, at man nøjedes med at Trap-behandle en enkelt »Forsøgsmark«, som han sagde – et Herred og en Købstad –, og prøve, om ikke Carlsbergfondet vilde gaa med til at støtte denne begrænsede Opgave, hvad jeg modsatte mig, fordi »Forsøgsmarken« vilde stille nøjagtigt de samme uopfyldelige Krav som det hele Omraade. Da det endelig den 2. November kom til en mundtlig Forhandling mellem Fondets Direktion og Udvalget, afvistes ogsaa i Realiteten »Forsøgsmarken«, og Tanken blev ikke genoptaget; men Egnbeskrivelserne blev i Stedet sat paa Grænseforeningens Dagsorden, og 1. Bind udkom i 1933 under Redaktion af Gunnar Knudsen og Knud Kretschmer (»Sydslesvig. Hedeegnene mellem Angel og Frisland«).

Prof. Friis' Indgreb i Trap-Sagen, som jeg først i Tillid til Fabricius havde anset for urimeligt og intrigant, havde altsaa vist sig at være baade sagligt og fornuftigt. Men saaledes stillede det sig ikke i det andet Spørgsmaal, der samtidig havde været brændende, og hvori hans og mit Standpunkt divergerede stærkt.

I 1925 havde Professor ved Universitetet i Kiel, Dr. *Otto Brandt* udsendt en lille »Geschichte Schleswig-Holsteins« til Brug for de studerende ved Universitetet dernede. At hele hans Fremstilling udelukkende afspejlede tyske Synspunkter, kunde man ikke bebrejde ham. Men Sagen blev prekær, da der Aaret efter forelaa en *dansk* Udgave af Bogen. Det kunde dog vel ikke være Mening, at ogsaa *danske* Studenter skulde ty til dette Skrift som Rettesnoren under deres Studium? Da endnu ingen dansk Forsker havde skrevet en videnskabeligt underbygget, men i Omfang overkommelig Sønderjyllandshistorie (egentlig en ubegribelig Kendsgerning!), løb man Fare for, at det virkelig skulde blive kielsk Lærdom, der gav Tonen an blandt vore egne historiestuderende i København. Følgen var, at min gamle Tanke om at skrive et saadant Grundrids fik Aktualitet.

Med det Arbejdspres, jeg levede under, vilde det dog være mig umuligt at realisere Tanken, og jeg henvendte mig derfor til *Knud Kretz-*

schmer, som jeg foreslog at paatage sig Opgaven. Han havde Lyst til det, men var ikke sikker paa at kunne magte den, og nogle Dage senere gik han til Fabricius for at spørge ham til Raads. Fabricius var i Sandhed ikke den, som animerede ham. Personlig vilde han være meget betænkelig ved at skulle skrive et Grundrids af samme Størrelse som Brandts, sagde han, og skulde Opgaven løses, maatte der i hvert Fald i Spidsen staa et Navn, »hvis videnskabelige Anseelse af alle var anerkendt som værende af højeste Rang«, f. Eks. gamle Steenstrups. Endvidere maatte man »søge Tilslutning hos »de andre«, d. v. s. H. P. Hanssens Folk«, og, sluttede Kretschmer sin Rapport, »da der her er fremsat nye og værdifulde Synspunkter, som jeg i det væsentlige kan slutte mig til helt og fuldt, synes jeg, at Sagen med et Grundrids af Sønderjyllands Historie fortjener nye Overvejelser«, saa ingen behøver at føle sig bundet af, hvad der forud er aftalt (Brev af 26. Jan. 1927).

Jeg var alt andet end indstillet paa noget Tilbagetog, og jeg svarede, at jeg var »i Bund og Grund, fuldkommen og aldeles afgørende uenig med Fabricius«. Og saa fik Kretschmer en Opstrammer, der tillige sagde ham, hvad jeg ansaa – og anser – for det vigtigste for en *Historieskriver* (ikke *-forsker*):

»Til at skrive en saadan lille Oversigt kræves ikke det fjerneste andet end 3 Ting: 1) *Videnskabelig Skole og Samvittighed*, 2) *moralsk Mod, d. v. s. Karakter* og 3) *Arbejdsevne*. Absolut ikke andet!

Hvad man skal med det første og det sidste, behøver jeg næppe at forklare. Begge Dele skaffer tilsammen Forfatteren det Overblik over Emnet og den Detailkundskab, som i Øjeblikket vilde mangle os alle, men som vi Historikere uden Vanskeligheder, der kan sammenlignes med Lægmandens, er i Stand til at faa . . . Naa – hvor mange Forkundskaber tror De, Brandt sad inde med, da han begyndte? Hvor lang Tid behøvede han? *De* veed om Sønderjylland adskilligt mere, end *han* vidste. Drag saa selv Sammenligningen – for en Professortitel kan vel ikke imponere Dem større? . . .

Men, fortsatte jeg, det er Punkt 2, som er det vigtigste i den nuværende Situation,

»det er ogsaa paa det, Fabricius er gaaet rejkt – og altid vil gøre det. Hvad der ikke i særlig Grad skal bebrejdes ham, for han lider af den samme Brist som saa mange andre af vore forskende Ærværdigheder.

Hvad forstaar jeg ved moralsk Mod, alias Karakter? Sempelthen dette, at man kan sige til sig selv, naar Betænkelighederne og Vanskelighederne og Pernittengryns-overvejelserne melder sig: Sludder – du gør det! Det er denne ene lille store Evnes Forlis nu om Dage blandt os Danske – ogsaa inden for Historikernes Børstenbinder-

laug – som gør, at jeg paa langs og paa tværs havde Ret i min Nytaarsartikel («En dansk Historikers Nytaarsbetragtning», Nationaltidende 3. Jan. 1927). De sagde forleden, at vi manglede Personerne til at gøre de nye Fremstød. Nej, vi mangler *Karaktererne*. Der skal Mod til at gøre Fejl, som gamle »Sophus« en Gang sagde. Ogsaa han har gjort Fejl, men Gud bevare os for et Mod, han har haft, og for værdifulde Erobringer, han har skaffet os. Jeg giver ikke en sur Sild for Kildekritik og Diplomatiik og hele Pibetøjet til Magisterkonferens, hvis det er sløjt med *Karakteren*. Gold Viden har vi nok af. Frugtbar Viden kommer kun fra en selv.

Derfor skal man aldrig løbe fra Herodes til Pilatus og bede om Raad, hvis der ligger en Opgave, som man har Mod paa. Man skal slet og ret *løse* den i det Omfang, ens Evner muliggør. Naturligvis konfererer enhver af os om Enkeltheder med Specialister. Det er jo deres eneste fornuftige Berettigelse i Tilværelsen, og det er da ogsaa derfor, de skriver deres mere eller mindre vejledende Bøger. Men et *helt* Arbejde skabes kun af een. Lad gamle Steenstrup og Hjelholt og Aakjær og H. V. Clausen og Linvald og Fabricius og mig og hele Herligheden være, hvad vi er – *læs, tænk og skriv løs!* Andet kommer det overhovedet ikke an paa ved en saadan Oversigt. Har De været ude i et eller andet, hvor De har følt Grunden svigte, saa gaa til en af disse Hædersgubber og spørg, om han monstro ved bedre Besked – hvad han sikkert ikke gør. For *Hovedlinierne* kan De lige saa let faa fat paa som alle vi andre, og *Detallien* vedrører jo slet ikke et Grundrids paa ca. 200 Sider.

Men saa kommer vi til det værste af det hele og det Punkt, der tydeligere end andet viser, at det er det moralske Mod, det kniber med i den Forklaring, De har hentet Dem. Det er det rent ud forbandede Sludder om »*Tilslutning fra »de andre«*«. Maa jeg minde Dem om, at Videnskaben overhovedet ikke kender Begrebet »de andre« i den Forbindelse. Den kender udelukkende *sine egne* – d. v. s. dem, som dyrker den retskaffet og nidkært. Jeg fik selv paa det Punkt en Lektion fornylig, som jeg havde godt af. Da jeg afleverede mit Manuskript («Vort Folks Oprindelse og ældste Historie») til Friis, takkede jeg i et vedlagt Brev, fordi han havde været med til at stille mig denne morsomme Opgave, skønt jeg i Grænsestriden havde maltrakteret ham temmelig grundigt – pænere udtrykt: havde hørt til »de andre«, set fra *hans* Synspunkt. Han svarede mig ordret – og jeg blev saa flad som dette Stykke Papir: »Der er ingen Grund til at takke mig . . . Jeg fandt, at De sagligt og videnskabeligt var mest egned til at løse den foreliggende Opgave; jeg lader mig i slige Spørgsmaal ikke paavirke af personlige Hensyn« . . .

Aandsarbejde kan ikke finde Sted uden Bedriftsraad. Hvis der er en Mand, som vil gøre det, saa skal han have Opgaven og Ansvar og Æren. Alt andet er Sludder . . . Vil vi Danske ud af den sterile Elendighed, hvori vi er havnet, takket være Ungdommens nuværende Underernæring baade i Skolen og paa Universitetet, saa maa vi, selv om det gipper i os, træne os op til at blive Frisvømmere, og det sker kun uden Redningsbælter.

Og tag saa dette lange Skolemesterbrev som et Udtryk for en ubetinget Ven-skabs- og Kammeratskabsfølelse – og som et Haab om, at De inden næste Lørdag er kommet i Gang med første Kapitel!« (Brev af 27. Jan. 1927).

Jeg havde haabet, at min »Opeggetale« (omtrent som Starkads til Kong Ingild) vilde sætte Mod i Kretschmer, men den lod ikke til at

virke. Der skete i hvert Fald intet. Den 19. Februar kom Fabricius i et Udvalgs møde ind paa dette med »det ansete Navn« som den nødvendige Garanti. Han foreslog, at man slet og ret bad Prof. Steenstrup om at skrive Grundridset. Jeg fastholdt, at det ikke var Navnet, men Indholdet, som var det afgørende, at Kretzschmer fuldt ud evnede Opgaven, naar han bare ikke fik slaaet Modet ned, og at han burde prøve sine Kræfter paa den. Rektor H. P. Hansen vilde nødigt støde nogen af os for Brystet og foreslog paa ægte dansk Manér et Kompromis: Kretzschmer skulde skrive Bogen, og Steenstrup velsigne Foretagendet med et Forord! En Cereemonimester *maatte* der aabenbart til. Det vedtoges; men heller ikke dette bragte Skub i Foretagendet. Maaned gik ubrøgt efter Maaned, Sommeren svandt – først ud paa Efteraaret lod Kretzschmer atter høre fra sig.

Da var Friis nemlig tonet frem – unævnt, i Baggrunden! Vore Planer havde ikke været hemmeligholdt, vi havde ikke anset det for nødvendigt, og det vidstes altsaa, at Grænseforeningens Folk syslede med den Tanke at faa Sønderjyllands Historie kort, men videnskabeligt behandlet af en ung Historiker. Var det ikke bedre, at »de andre« paatog sig Opgaven, saa man var sikker paa, at alt – ogsaa den seneste Tid – blev forsvarligt behandlet? Det kan vel ikke have været noget andet Resonnement, som pludselig – via Friis og hans Meningsfæller – bragte *H. V. Clausens* Navn i Forgrunden. Ingen kunde med Rette indvende det mindste imod hans Kvalifikationer. Han havde et indgaaende Kendskab til baade Oldtidens og Nutidens Forhold i Grænselandet, han havde det meget omspurgte »Navn«, og han var en udmærket Skribent. Men det virkede besynderligt, at han netop i *dette* Øjeblik, da man vidste, at der var rettet Henvendelse til en *anden* kvalificeret Historiker om Løsningen af den selvsamme Opgave, skulde blive kastet ind i Diskussionen. Clausen havde man for Aar og Dag siden villet have til at skrive et Grundrids som det paatænkte, men han havde bestemt afslaaet at gøre det. Og nu meddelte han overraskende Kretzschmer, at han »efter stærkt Tryk fra interesserede Kredse herhjemme og i Sønderjylland« trods alt havde givet sit Tilsagn (Brev af 28. Septbr. 1927)!

Dermed fik *vor* Plan sit Grundskud. Paa det litterære Udvalgs Møde en Maaned senere (25. Oktbr.) afslog Kretzschmer definitivt at imødekomme *vor* Anmodning. I det højeste vilde han paatage sig at behandle en enkelt Periode. Vel, svarede jeg, saa opgiver vi Tanken om et *Grundrids* og samler i Stedet Kræfterne om en *Haandbog* i Sønderjyllands Historie. Jeg skal trods al Travlhed paatage mig selv Afsnittet indtil 1460,

hvis Fabricius vil føre Arbejdet videre indtil 1721 og Kretzschmer fortsætte det indtil 1920. Kretzschmer sagde Ja, men – Fabricius undslog sig, og dermed faldt ogsaa *den* Plan til Jorden. Den blev ganske vist genoptaget, da Fabricius en skønne Dag erklærede sig villig (25. Jan. 1928); men han stillede som Betingelse, at Kretzschmer lagde for med *sit* Afsnit, og deraf blev der intet. Jeg tror ikke, Kretzschmer saa meget som kom i Gang.

Det gjorde vist heller ikke H. V. Clausen; men han havde fungeret som den velanbragte Kæp i Hjulet, der havde faaet vor Vogn til at standse. Det var fikst og overlegent gjort af hans Inspiratorer – en saglig Motivering havde de derimod savnet. Nu kom den haardt tiltrængte Fremstilling først til Verden under Besættelsen, da Dr. *Troels Fink* i 1943 udsendte sit fortjenstfulde »Rids af Sønderjyllands Historie«.

Vist kunde en ung og evnerig Historiker paatage sig denne Opgave, naar han kun havde Skole, Arbejdsevne og – Mod!

IX.

Fra det Øjeblik, jeg i Sommeren 1927 havde indleveret min Disputats til Fakultetets Bedømmelse, var der kommet noget hektisk, noget utaalmodigt og utilfredsstillet over min Tilværelse. Eller – for disse Elementer havde den vel ogsaa rummet før – jeg følte stærkere end tidligere, at Dagen ikke slog til – og alligevel dyngede jeg mere Arbejde paa mig selv. Hvorfor?

En Grund til det forcerede Slid laa i de økonomiske Vanskeligheder, jeg maatte kæmpe med. Jeg havde sat mig for at slippe af med direkte personlige Laan og Kautionslaan i Ejendommen, saa kun 1. Prioritet stod tilbage, og jeg gennemførte det, hjulpet af min Kone, som havde paataget sig et trælsomt Oversættelsesarbejde. Men aldrig saa snart var den Sag bragt i Orden, før vi maatte udvide og ombytte et Træskur, jeg selv havde tømret, med en veritabel Tilbygning. Familien talte jo nu fem Mennesker, som skulde have Plads til baade det ene og det andet, og jeg kan vel heller ikke fragaa, at vi var lidt forvante med Pladsen. Skolen og Brevskolen gav ikke tilstrækkelig Basis, Carlsbergfondet var traadt til med en – den Gang – mindre aarlig Understøttelse; men alligevel maatte jeg skaffe Kongens Mønt ved Aviskriverier for at holde alt gaende. I »Jyllands-Posten«, som jeg havde gammel Forbindelse med, begyndte jeg

i September 1927 en Artikelrække, »Historiske Strejftog«, der gled over i større Kronikker, hovedsagelig behandlende sønderjydske Emner fra Fortid og Nutid, og derved fik jeg suppleret mine maanedlige Indtægter. Men det spredte naturligtvis min Arbejdskraft og hindrede min Studiero.

En væsentligere Aarsag til min hektiske Tilværelse var dog nok den, at jeg mindre end før kunde slaa mig til Taals med Skolearbejde som noget, jeg skulde være bundet til Resten af mit Liv. Fra 1. August 1927 opnaaede jeg ganske vist den Timenedsættelse, jeg havde søgt om; men alligevel gik stadig nogle af Døgnets bedste Arbejdstimer tabt, og jeg skal med god Grund afholde mig fra at prale af det, jeg præsterede som Lærer. Lad mig hellere citere følgende Notits i Dagbogen: »Den 21. Marts 1927. Har ikke faaet gjort andet end at rette Stile, men det var ogsaa paa Tide. Jeg *maa* tage mig mere af det Skolearbejde«. Hvis min Rektor har ført Dagbog, maa den indeholde adskillige Bemærkninger, som ikke taler til min Fordel. Men lige forstaaende og imødekommende stillede han sig. Han hjalp mig med at skaffe Timenedsættelse, og han saa med Interesse hen til den Virksomhed som Privatdocent, jeg forberedte.

Ja, det var vel *her*, Skoen trykkede! En Privatdocent – det vidste jeg paa Forhaand – svæver faretruende mellem Himmel og Jord. Det hændes, at en Haand strækkes ud fra Skyerne og haler ham op, men det sker hyppigere, at hans Vinger bliver trætte, naar han har holdt Flugten gaaende i nogle Semestre, og saa styrter han atter ned til Jorden. Og der er endnu en Ting, som gør hans Gerning utilfredsstillende i det lange Løb: hvad han forelæser eller holder Laboratorieøvelser over, kommer ikke Studenterne til direkte Nytte ved deres Eksaminer. Det slapper deres Lyst til at melde sig – og holde ud. Studiet i sig selv er krævende nok. At følge en Privatdocent er en Slags Luksus, som de færreste har Sind og Raad til.

Fandtes der mon nogen som helst Mulighed for, at jeg kunde glide ind i det ordinære Universitetsarbejde? Var det ikke en Illusion at foregøgle sig det? Med Arup som Modstander og med Fabricius under hans Paavirkning var der næppe store Chancer. Jeg kunde maaske ikke engang stole paa *Friis* som en velvillig Støtte?

Han havde paa eget Initiativ i Efteraaret 1927 søgt at skaffe mig et Legat. Det mislykkedes, fordi Legatet var tiltænkt »yngre Videnskabsmænd«, og jeg var ved at blive en ældre akademisk Knark; men Viljen havde jo været god nok, og jeg gik ud til ham for at sige ham Tak. Det førte til en længere Samtale, og – skrev jeg to Dage efter i et Brev – »jeg

har haft et stærkt Indtryk af, hvor baade frugtbart og nødvendigt det er at udveksle Tanker med en Mand, som ikke tilhører ens egen Kreds, men dog er fyldt af den samme Interesse for den samme Sag«. Under den Synsvinkel vilde jeg helst betragte ham. Kunde jeg det? Interessen, han viste mig, virkede næsten paafaldende, naar han samtidig slog et Haab ned, paa hvis Virkeliggørelse jeg havde stølet, og som vilde have kunnet udløse mig helt af Skolen, hvis det var gaaet i Opfyldelse. Da han i Stedet for Legatet, som glippede, skaffede mig – atter paa eget Initiativ – Understøttelse fra Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, noterede jeg i Dagbogen (13. Decbr. 1927):

»Naar man husker paa, hvorledes vi for faa Aar siden stod over for hinanden, spørger man uvilkaarligt sig selv: Hvad er Grunden til hans nuværende Interesse for mine Studier? Er det en uselvsk Interesse, eller skyldes det andre Motiver – f. Eks. Trang til at forberede en Alliance, som kan veje den Arup-Fabricius'ke op blandt Universitetshistorikerne? Jeg vil oprigtigt haabe, at det første er Tilfældet. Jeg ønsker ikke at indblandes i Intrigevæsen, selv om jeg naturligvis forudser, at jeg meget snart maa tørne sammen med en Karakter som Arups. Og desværre kommer det vel saa til at gaa ud over mit Forhold til Fabricius«.

Nej, Friis var ikke let at blive klog paa – undtagen for hans nærmeste Vennekreds, som helt ud kendte hans »vimsse Personlighed« (et Udtryk, der ofte blev brugt) og hans Motiver. Hvad hans Forhold til mig angaar, sagde Linvald under en Samtale (28. Juni 1927): »Han ser ikke uden en vis Nervøsitet eller Reservation hen til, hvad De kan finde paa; men han vil bedømme Arbejdet fuldt ud loyal«.

Det blev ogsaa det Indtryk, Tiden gav mig selv.

Den Strid, jeg i Sommeren 1927 hvirvledes ind i, kunde ikke influere paa hans Holdning over for mig. Den drejede sig om et Problem, som laa milevidt fra hans egne.

Mit Arbejde med Danevirkes Historie havde ført mig til en Undersøgelse af Traditionen om Dronning Tyre, og den resulterede 1926 i en større Afhandling – »Kong Gorm og Dronning Tyre« –, trykt i Historisk Tidsskrift (1927). Jeg hævdede – hvad jeg senere har forladt –, at Traditionens Skildring af Tyre som Voldbygger maatte hvile paa et Virkelighedsgrundlag, at det var hende, som havde været den aktivt handlende ved denne Lejlighed, medens Gorm havde været en sløv Hjemmeføding (Gormo stultissimus, Gormr hinn heimski). Min Tese var rettet imod den Opfattelse, som Professor ved Universitetet i Lund *Lauritz Wei-*

bull flere Aar i Forvejen havde gjort gældende, og hvori de to velkendte Skikkelsers Roller var byttet totalt om.

Nu hændte det, netop da min Afhandling var publiceret, at Prof. *Hans Brix* offentliggjorte en saakaldt »Nytolkning« at Indskriften paa den lille Jellingsten – den, Gorm havde rejst over Tyre. Han mente at kunne paavise en Mulighed for, at det havde været Gorm, der kaldtes »Danmarks Bod«, medens Tyre forsvandt i skymundan, og voldsomt opildnet heraf kombinerede Dr. *Lis Jacobsen* »Nytolkningen« med Weibulls Teori, hvorefter dette præsenteredes som en videnskabeligt garanteret Omvurdering, knæsat af »de Historikere, hvis Maal det er alene at eftersøge Sandheden«! Dermed brød et sandt Braavallaslag ud. Den samlede danske Presse benyttede Agurketiden til at fraadse i det subtile Spørgsmaal, og saa at sige hele Styrken af ældre Historikere og Filologer kom i Ilden – paa den ene Side Johs. Steenstrup, Finnur Jónsson, Gudmund Schütte, Marius Kristensen og Vilh. Andersen, paa den anden Niels Møller, Erik Arup, Edv. Lehmann og Kr. Erslev. Det var ikke Skræp, der klang, det var Tyrffing – Sværdet, der ikke kunde blottes uden at kræve Blod! – som nu blev svunget! Da jeg netop selv havde offentliggjort min Afhandling om Emnet og plukket Weibulls Tese i Stumper og Stykker, kunde jeg ikke godt undgaa at blive draget ind i denne naadeløse Holmgang, og det skete i to Kronikker i »Berlingske Tidende« (15. og 24. Juni). Jeg tog hele Sagen mere fra dens humoristiske end fra dens tragiske Side, men sluttede med at pege paa det ejendommelige Indtryk, Offentligheden maatte faa af dansk historisk Videnskab ved en Affære som denne. »*Vi-deant consules, ne quid res publica detrimenti capiat!*« skrev jeg.

»Nytolkningen« var – som man burde have kunnet sige sig selv – et Blændværk, og dette nægter ikke længere nogen Historiker eller Filolog. Dronning Tyre *er* vedvarende »Danmarks Bod«. Men Striden havde blot-tet en underlig barnagtig Lyst til »Omvurderinger« – lige saa farlig for den, der »alene eftersøger Sandheden«, som en stædig Fastholden ved en een Gang for alle støbt Tradition er det. Det var noget, man – paa begge Sider – vilde have gjort vel i at skrive sig bag Øret.

Traditionsbundethed kan gøre sig gældende paa mere end een Maade. Jeg mødte netop paa denne Tid en stærk Fastholden ved overleverede Arbejdsformer, som det af baade saglige og personlige Grunde laa mig stærkt paa Sinde at faa ændret, men hvor Modstanden viste sig overmæg-tig. Og Modstanden leledes i første Række af *Friis*.

Lige siden Genforeningen var med Mellemrum den Tanke dukket frem, at der ved Københavns Universitet burde oprettes *et Professorat i sønderjydske Historie*. Aarsagerne var flere og let forstaaelige. For det første var hele det Problemkompleks, som var knyttet til den genvundne og den endnu ikke frigjorte Part af Landsdelen, kommet Folk ind paa Livet. I ren praktisk Forstand stod vi over for adskilligt, der afveg fra, hvad vi herhjemme var vante til, fordi Sønderjyllands Skæbne gennem Aarhundreder havde afsat Spor, som det øvrige Land ikke kendte. Naar nu »Kongeaaegrænsen skulde slettes«, som Dagens Løsen hed, maatte det ske med fuld Viden om de sønderjydske Forholds særlige historiske Forudsætninger – ellers vilde der opstaa Brudlinier, som kunde vanskeliggøre den endelige Sammensmeltning mellem Moderlandet og Nordslesvig. For det andet var vi Vidne til, at man ved Universitetet i Kiel tog et systematisk og omfattende Arbejde med Hertugdømmernes Historie op – naturligvis ud fra tyske og slesvig-holstenske Synspunkter, men baaret af Iver efter ved nyt Materiale og nyt Studium at underbygge den Opfattelse, hvorpaa man havde levet siden Dahlmanns Dage for mere end hundrede Aar siden. Det var lærerigt – og det burde være inspirerende – for dansk historisk Videnskab at følge det Studium, som blev drevet ved Christian Albrechts-Universitetet i Kiel.

Intet Under, at Debatten om et tilsvarende *dansk* Fremstød efterhaanden blev mere og mere levende. Det var Ønsket om at indlede et saadant, der laa bag mine Planer om en Virksomhed som Privatdocent. Saa snart Lejligheden bød sig, skulde Privatdocenturet ombyttes med et ordinært Docentur eller Professorat. Det gjaldt desuden om at faa flest muligt af de unge med ind i Arbejdet, saa en højst tiltrængt Publikation af utrykt Kildestof og en planmæssig Bearbejdning af det i Form af Monografier og Afhandlinger kunde begynde. Her var virkelig en vid Mark at opdyrke for en samvittighedsfuld historisk Forskning, og det forekom mig, at der blandt unge danske Historikere var for ringe Mod, for lidt Initiativ, naar det gjaldt Studierne af Grænselandet. Ikke alene fra tysk, men ogsaa fra norsk og svensk Side fremkom der Bidrag og toges der Problemer op, som *vi* havde været de nærmeste til at løse. I »En dansk Historikers Nytaarsbetragtning« (Nationaltidende, 3. Jan. 1927) havde jeg været inde paa denne Side af Sagen:

»Det er ikke det ældre Slægtled af danske Historikere, Arkæologer og Stednavneforskere, som denne Bebrejdelse gælder. Det er de unge. Hvor er de *store* Maal, Kravet om *Helheds*-Opfattelsen, Længslen efter *nye* Veje? Hvor er Ideen,

Modet og Initiativet? Der er Undtagelser – akkurat nok til at bekræfte Reglen. Og det er en pauver Stilling at staa bag Grænsen og se over til Naboen og synge den gamle Sang om Peder Syv:

»Mens vi spytter, han ta'r fat
og gør mer end Pølsepinde.«

Da Planerne om mit Privatdocentur kom frem i Maj, tog Debatten i Offentligheden fart. Indlæg for og imod Tanken om en særlig Lærestol i sønderjydsk Historie fandt Plads i Dagbladens Spalter. F. Eks. skrev *Edv. Brandes* en Kronik, »Slesvig forpligter« (Politiken, 23. Aug.), hvori han paa den ene Side anerkendte Nødvendigheden af, at man lod det sønderjydske Studium faa en særlig Plads i Universitetsundervisningen, men paa den anden Side ved at udpege Prof. Friis som den eneste kvalificerede til Pladsen søgte at hindre den grænseløse Katastrofe, at en Mand uden den rette, autoriserede Tro skulde komme i Têten. Enhver vidste, at Friis var den sidste, som kunde drømme om en saadan Gerning, og det er ufatteligt, at *Edv. Brandes* kunde være saa slet orienteret; men som Landet efterhaanden var kommet til at ligge, fandt jeg det bedst at gaa direkte til Friis for at diskutere selve *Sagen* med ham.

Samtalen blev meget lang og – set fra *mit* Synspunkt – fuldkommen resultatløs. Man burde slet ikke systematisere Studiet af Grænselandets Historie ved at oprette en Universitetslærestol, sagde han. Studiet skulde som hidtil udelukkende hvile paa den enkelte Forskers private Initiativ. Det var paa den Basis, vi forhen havde været de førende, og der var ingen Grund til at skifte Arbejdsmetoder. Jeg svarede, at den enkelte Forskers personlige Indsats naturligvis var uundværlig, og at vi heller ikke efter min Mening skulde kopiere Kiels Studieform; men jeg vilde skabe Betingelser for, at der kunde kaldes paa det individuelle Initiativ, og Oprettelsen af en akademisk Lærerpost kunde netop *opmuntre* til selvstændig Forskning, saa Kredsen af ældre Historikere, der arbejdede med Grænselandets Problemer, kunde udvides med yngre Medarbejdere og Studiet blive tilrettelagt paa en saadan Maade, at det blev tilstrækkelig alsidigt og ikke som nu hovedsagelig knyttet til ganske enkelte Perioder i den nyere Tid. Friis mente, at den kielske Fremgangsmaade truede en saglig og objektiv Forskning, men indrømmede, at denne Fare endnu ikke havde manifesteret sig i de Publikationer, man hidtil havde udsendt dernede. Endvidere gav han mig Medhold i, at der selvfølgelig fandtes mange Spørgsmaal, som vi maatte være de nærmeste til at løse, specielt hvad Nordsles-

vig angik, tilføjede han. De vedrørte Landsdelens Udvikling i de senere Aarhundreder, Indsamlingen af Kildestof og dettes Publikation, samt Udarbejdelsen af lokalhistoriske Undersøgelser. *Hvordan* man skulde faa disse Studier og Publikationer sat i Gang uden Impulser fra et centralt Sted, sagde han derimod intet om.

Han gled i Stedet over til at tale om mine personlige Forhold. Jeg burde søge Understøttelse baade hos Carlsbergfondet og Hielmstjerne-Rosenrone og hvorfor ikke paa ny prøve at faa det Regenburgske Legat? Jeg indvendte, at Legatets Efor jo ikke længere var Steenstrup, men Arup; men det spillede ingen Rolle, forsikrede han. Den afgørende Beslutning laa dog ikke hos Arup, den laa hos Konsistoriet – en Paastand, man maatte være meget naiv for at kunne sluge.

Endelig førte jeg Samtalen ind paa mine kommende Forelæsninger, og først i dette Øjeblik syntes det at gaa op for ham, hvad det egentlig var, jeg havde i Sinde. Han understregede, at jeg arbejdede paa et Studiefelt, som ikke tidligere havde været opdyrket, og som det derfor vilde være for-tjenstfuldt at faa behandlet. »Men maa jeg give Dem et godt Raad«, sagde han, »hold Pressen mest muligt borte fra, hvad De foretager Dem! Tal om fornødent saa kedsommeligt, at eventuelle Referenter falder i Søvn!«

Hvad var egentlig hans inderste Mening? Det var sikkert den, gik jeg ud fra, at han vilde støtte mit Arbejde *indtil* et bestemt Punkt: Planen om en Lærestol ved Universitetet i sønderjydske Historie. Kom *den* paa Tapetet, vilde han paa enhver Maade modarbejde den. Arup vilde – ud fra samme eller andre Motiver – gøre fælles Sag med sin Fjende Nr. 1. Og Fabricius? Jeg havde absolut ingen Tro til, at *han* vilde indtage noget Særstandpunkt. Vejen vilde være spærret. Døren lukket i.

Min Opfattelses Rigtighed bekræftedes ved en Udtalelse, som Friis nogle Dage senere (23. Septbr.) lod fremkomme i Dagbladet »Hejmdal«, og den blev fastslaet med Firetommersøm paa et Møde hos ham den 30. September.

Til dette havde han indbudt en Kreds af Historikere, som mere eller mindre indgaaende syslede med Sønderjyllands Historie. Til Stede var hans nære Venner *H. V. Clausen*, Rigsarkivar *L. Laursen*, Museumsdirektør, Dr. *M. Mackeprang* og Stadsarkivar *Axel Linvald*, endvidere Underarkivar i Rigsarkivet *Holger Hjelholt*, Prof. *Knud Fabricius*, Museumsinspektør *Jørgen Olrik*, Højskoleforstander *Hans Lund*, Adjunkterne *Knud Kretzschmer* og *Ernst Larsen*, desuden stud. mag. *Svend Larsen* og stud.

mag. *Frantz Wendt* samt jeg. Afbud var sendt fra Professorerne *Oskar Andersen* og *Friis Johansen*, Museumsinspektør *Hugo Matthiessen*, Arkivar *Axel Hejls*, cand. mag. *Erik Møller* og Lederen af det midlertidige Arkivdepot i Aabenraa, mag. art. *Frode Gribsvad*. Kun Prof. *Erik Arup* havde ingen Indbydelse modtaget!

Det var klart, at et saadant Opbud af Mandskab kun kunde have een Hensigt: at ramme en Pæl gennem Planerne om et Professorat. I sin Indledningstale sagde Friis ganske vist, at der ikke skulde træffe »formelle Aftaler«, men kun finde »en fortrolig Meningsudveksling« Sted. Han havde da ogsaa indbudt baade Tilhængere og Modstandere af den Opfattelse, han selv gjorde gældende; men unægteligt var de første i født Flertal, saa Resultatet var paa Forhaand givet. Og hvad Fortroligheden angaar, havde ingen af Deltagerne nogen Tavshedspligt. Offentligheden vilde derfor ad flere Kanaler kunne faa et Indtryk af, hvad Flertallet havde hævdet paa Mødet, og dette vilde ikke være uden Betydning – navnlig over for Politikere, som havde ladet sig blænde af den overvejende Stemning i Pressen for Lærestolsplanen.

Efter Mødet fik Deltagerne fra Friis tilsendt et »privat og fortroligt« Referat. Der havde under Drøftelsen været bragt adskillige Spørgsmaal paa Bane; men om det, som for mig var og blev Hovedemnet, gav Referatet kun meget utilstrækkelig Besked. Jeg foretrækker derfor at holde mig til min egen Dagbog og til et Brev, som jeg tre Dage senere skrev til Holger Andersen.

Friis begyndte med anerkendende – og i Hovedsagen berettigede – Ord om Arbejdet i Kiel. Det gav os ingen Anledning til Nervøsitet, sagde han, for ogsaa vi arbejdede jo særdeles godt. H. V. Clausen, jeg, Ernst Larsen, Fabricius, Hans Jensen, Engelstoft, Linvald, Svend Larsen, han selv – alle havde vi Arbejder for, som direkte eller indirekte berørte sønderjydsk Historie, og til Oprettelse af et særligt Professorat var der ingen Grund. Han fremhævede fire Omstændigheder, som efter hans Mening talte imod det. For det første *havde* vi allerede et saadant Professorat, idet Professor Rostgardianus (*Erik Arup*) i Embeds Medfør skulde læse over dansk Historie – derunder altsaa ogsaa over sønderjydsk, og at udskille denne sidste under en særlig Lærestol vilde give et skævt Indtryk af Hertugdømmet som dansk Landsdel betragtet. At sønderjydske Emner kun rent tilfældigt strejfedes ved Arups Undervisning (og saadan *maatte* det jo være, naar man ikke indrømmede dem en særlig Plads),

kom Friis ikke ind paa, og efter min Opfattelse vilde man netop faa et skævt Indtryk af Landsdelens Fortid, hvis man undlod at betone den skæbnsvangre baade ydre og indre Udvikling, som dens brogede Forhold havde fremkaldt – afgjort forskellig fra, hvad der havde fundet Sted i alle andre danske Landsdele.

For det andet fremkom Friis med den Paastand, at der snarere doce-redes for meget end for lidt sønderjydsk Historie paa Universitetet – et Synspunkt, han endog understregede stærkt. Paastanden var afgjort urig-tig. Man kunde bare slaa efter i samtlige Lektionskataloger siden 1920: Arup havde overhovedet aldrig forelæst over et sønderjydsk Emne, Fa-bricius og Friis kun over enkelte Problemer fra Tiden efter ca. 1830.

For det tredje mente han, at det paatænkte Professorat vilde forlænge Studietiden og øge Eksamenskravene. Det var slet ikke *min* Tanke med det. Som Forholdene var i Øjeblikket, krævedes der til Eksamen Kendskab til en hel Række Spørgsmaal, Sønderjylland vedrørende, uden at disse no-gen Sinde blev forsvarligt gennemgaaet i Forelæsninger eller Øvelser. Studenterne maatte selv finde Vej og Sti i denne Jungle. Det var udeluk-kende en tiltrængt *Vejledning*, jeg tilsigtede – og ved Siden deraf, for ældre og viderekomne, som havde Mod og Lyst, et team-work, der kunde bidrage til, at nyt Stof og nye Problemer blev fremdraget, behandlet og publiceret.

Og endelig for det fjerde hævdede Friis, at hvis Ministeriet virkelig vilde stille Pengemidler til Raadighed for et Professorat, var der Discipli-ner, som langt mere end sønderjydsk Historie trængte til at dækkes – f. Eks. klassisk Oldtidshistorie, Handelshistorie og moderne Historie, tre Felter, hvor de nu fungerende Professorer følte sig mere eller mindre paa gyngende Grund.

Jeg var ene om at imødegaa disse Argumenter, og jeg havde ikke stor Lyst til at gøre det – dels har det altid været vanskeligt for mig at »snakke for min syge Moster« (og saaledes vilde et Forsvar for Professoratet jo opfattes), dels stod det mig klart, at skulde der i det Hele skabes Betin-gelser for at faa Planen realiseret, maatte andre end jeg slaa et Slag for den.

Under Debatten havde *Fabricius* givet Friis sin fulde Tilslutning. Den kan man ikke paastaa, at Friis skænkede *Fabricius*, da denne som et Alter-nativ fremkom med Plan til *et slesvigsk Institut* – en Kæmpemaskine, le-det af to »Forstandere« under stadigt Tilsyn af en Kommission, bestaaende af syv Professorer, og med en Række Stipendiater som Arbejdsbier. Alene

Tanken om en Kommission med samtlige tre historiske Professorer paa Rad og Række var nok til, at man trak paa Smilebaandet. Kommissionen vilde i Sandhed ikke være blevet nogen Edens Have – i hvert Fald ikke Edens Have før Syndefaldet! Planen blev afvist fra alle Sider – ogsaa af mig.

To Dage efter Mødet hos Friis drøftede jeg Sagen med *Holger Andersen* (2. Oktbr.). Han fortalte, at Udenrigsminister *Moltesen* i Juni til ham havde udtalt sig meget stærkt om Nødvendigheden af at faa et sønderjyds Professorat oprettet. Det havde glædet *Holger Andersen*, fordi han selv offentligt havde støttet Tanken, og da Statsminister *Madsen-Mygdal* overværede Samtalen, spurgte *Moltesen* ham, hvad *hans* Opfattelse var, idet han tilføjede, at der her var et Punkt, hvor man burde kunne se bort fra de gængse Sparsommelighedshensyn. *Madsen-Mygdal* svarede, at han meget vel forstod Sagens Betydning; men Spørgsmaalet var jo ikke afgjort ved, at man fik en Bevilling gennemført, man maatte ogsaa have den rette Mand til Embedet. Rent spontant udbrød da *Moltesen*, at den Side af Sagen ingen Vanskelighed vilde volde – man kunde henvende sig til mig, der maatte anses for absolut kvalificeret. *Holger Andersen* støttede Forslaget, og Statsministeren sluttede med at sige, at han gerne vilde tage Spørgsmaalet op til velvillig Overvejelse.

Nogen Tid efter talte *Holger Andersen* med Finansminister *Niels Neergaard*. *Neergaard* havde i Bladene set, at jeg vilde begynde en Forelæsningsrække over sønderjyds Historie og udtalte sin Anerkendelse deraf, men spurgte samtidig, om *Holger Andersen* vidste, hvorvidt dette Arbejde var økonomisk sikret. *Holger Andersen* kunde kun svare, at det var sikret i det første Aar, ikke længere. En Basis maatte dog paa en eller anden Maade tilvejebringes ogsaa for den følgende Tids Vedkommende, og det fandt *Neergaard* helt i sin Orden. Arbejdet maatte ikke standses, sagde han, naar det var sat i Gang.

I Slutningen af September vendte Udenrigsminister *Moltesen* under en ny Samtale tilbage til Sagen. Tanken burde realiseres saa hurtigt som muligt, fastslog han, og atter henviste han til mig som det selvskrevne Professoremne. Da *Holger Andersen* fortalte mig dette, gav jeg ham en mundtlig Fremstilling af Drøftelserne under Mødet hos *Friis* (den samme, jeg Dagen efter gav ham skriftligt), og han bed straks Mærke i *Friis'* Ytring, at man fra Universitetets Side vilde skyde f. Eks. en handelshistorisk Lærerepost i Forgrunden, hvis Regeringen stillede Pengemidler til

en ny Embedsstilling til Raadighed. »Venstreboenderne« paa Rigsdagen, sagde Holger Andersen, havde efterhaanden vænnet sig til den Opfattelse, at sociale og økonomiske Spørgsmaal maatte være Historiens egentlige Indhold, og derfor vilde de let lade sig lokke til at se bort fra national-politiske Hensyn, hvis Universitetet ønskede et Professorat i Handelsvidenskab. Det forekom ham at være et overordentligt klogt Træk af Planens akademiske Modstandere, taktisk set saa virkningsfuldt, at det kunde slaa os fuldstændigt ud.

Jeg gik fra ham uden Illusioner. Naar Sagen ikke i sig selv opfattedes som stærk nok til at bryde Modstanden, var der intet at gøre. Vi vendte heller ikke tilbage til den senere. Moltesen, som havde Forbindelse med Friis, maa en af de følgende Dage være blevet orienteret om »Resultatet« af Mødet den 30. September – og derefter blev han tavs. Neergaard var det ligeledes. Paa Rigsdagen kom Spørgsmaalet slet ikke til Behandling, for de Konservative indsaa Haabløsheden, naar Regeringspartiet ikke vilde gaa i Brechen, og undlod derfor at stille noget Forslag. Sagen blev kun berørt af Holger Andersen i Folketingsmødet den 25. Oktober. *Han* havde vanskeligt ved at opgive Tanken. Men Slaget var tabt, og Friis slog en Slutstreg under Diskussionen, da han den 18. November offentliggjorde en Kronik i »Politiken« om sit Syn paa Sagen.

Dybt skuffet over Udfaldet kunde jeg alligevel tage Nederlaget uden Bitterhed. Jeg følte mig overbevist om, at Friis virkelig kun havde ladet sig lede af Hensyn til, hvad han opfattede som det sagligt bedste, og jeg trøstede mig med, at »en saadan Lærerpost i høj Grad vilde have indskrænket min Forfattervirksomhed. Og er jeg ikke først og fremmest Skribent?« (Notat 12. Jan. 1928).

Desuden – hvem kunde vide, om der ikke før eller senere blev Mulighed for at tage Sagen op paa ny? Da en Række Aar var gaaet, hændte det virkelig: det nye Universitet i Aarhus gjorde i 1942 Dr. *Troels Fink* til Lektor i Sønderjyllands Historie og i 1946 til Docent (1950 Professor) i Historie med særligt Henblik paa Sønderjylland. *Altsaa havde trods alt min Tanke omsider sejret!* Og sammenlignet dermed var Personspørgsmaalet af helt underordnet Betydning. Troels Fink var en særdeles evnerig og samvittighedsfuld Forsker, og hans Kvalifikationer i 1942 var mindst lige saa gode, som mine havde været det femten Aar før.

X.

Medvirkende til, at jeg kunde ryste Skuffelsen af mig, var sikkert den Omstændighed, at jeg nu stod ved Virkeliggørelsen af mine Planer om *et sønderjydsk Privatdocentur*. Det kunde aflede Tankerne fra det meste andet. Jeg havde mere end et Aar igennem arbejdet med det Stof, jeg vilde fremlægge i det første Semester, og det havde formet sig som en »Opdagerfærd«, egnet til at holde Sindet friskt. Adskillige af de gamle historiske og historisk-topografiske Autores fra det 16. og 17. Aarhundrede, hvis Værker og Personligheder, jeg skulde behandle, havde aldrig før været taget under Luppen. Paa Det kongelige Bibliotek laa Mængder af Manuskripter – svære Folianter eller løse Blade, færdigtredigerede Renskrifter og Udkast, Notater og Breve, som jeg havde fordybet mig i paa Vejen fra Formiddagens Statsskole til Aftenens Brevskole, og ud af dette omfattende Materiale var ejendommelige Mennesker traadt frem, Forgængere i mit eget Fag. Til dem havde jeg efterhaanden fundet en naturlig Plads inden for de Rammer, jeg havde lagt. Det er altid fængslende at lære Mennesker at kende, enten man nu møder dem i det daglige Liv, eller de kun lever i deres Værker.

Den 24. Februar 1928 holdt jeg min første Forelæsning i det meget rummelige Auditorium Nr. 10, der var overfyldt af Tilhørere, fordi Pressen – den forudgaaende Debat in mente! – havde slaaet paa Stortromme. Adskillige maatte nøjes med et Sæde i Vindueskarmene eller med at stå ved Katederet. Det var overvældende, og jeg forstod, at det ikke kunde vinde og vare, naar Sensationen var forduftet. Det gjorde Tilstrømningen ikke heller. Efterhaanden som Dagene blev længere og lysere, tyndedes Rækkerne ud, og da jeg sluttede Semesteret, var kun ca. 50 trofaste tilbage. Men med det kunde jeg være fuldt tilfreds, sagde gamle Universitetsrotter.

Paa dette Tidspunkt havde jeg haft *mit første Sammenstød med Erik Arup*. Da det utvivlsomt var Aarsagen til, at der senere ikke under nogen Form blev aabnet Adgang for mig til en ordinær Lærestol ved Universitetet, fik det saaledes vidtrækkende Betydning for hele min Fremtid. Jeg vil umuligt kunne redegøre for Striden ud fra andre Synspunkter end mine egne; men jeg kan tilstræbe at gøre det saa redeligt, som jeg overhovedet er i Stand til, og jeg vil forøvrigt tro, at ingen Læser, der følger min Fremstilling, vil være i Tvivl om min alvorlige Vilje til at dømme retsin-

digt. Naar to Mænd i fremrykket Alder – Arup var paa dette Tidspunkt 51, jeg 44 Aar – befinder sig i en uforsonlig Kamp med hinanden, kan Skylden aldrig være kun den enes. Hver af dem maa bære *sin* Part af Ansvaret.

Og endnu en Ting vil jeg paa Forhaand understrege: *Hvor som helst* jeg i denne Bog omtaler mine Konflikter med Arup, bygger jeg paa samtidigt førte Dagbøger eller paa Breve fra hans og mine Fagfæller. At nævne Navne eller citere Ytringer, der faldt, vil i denne Forbindelse som Regel være udelukket. Af Hensyn til de endnu levende Personligheder maa jeg lade dem optræde anonymt og gengive deres Udtryk – lidenskabeligt prægede af Kampen, som de var – i en afbleget Form. Kun hvor Arup blev taget i Forsvar, er der ingen Grund til at lege Skjul, og det samme gælder naturligvis Personligheder, som traadte offentligt frem paa Arenaen. Ved min Død vil baade Dagbøger og Breve blive overgivet til Rigsarkivet, hvor de dog ikke vil være tilgængelige, før alle Deltagerne i Konflikterne – jeg havde nær sagt: alle de medvirkende i Dramaet – er gaet bort. Tilsammen belyser de ikke alene en Strid mellem to Forskere (den har kun en begrænset Interesse), men de Forhold, som i Aarene omkring 1930 var fremherskende inden for vort Universitets ærværdige Mure. Og *det* er et Spørgsmaal af ikke ringe kulturhistorisk Betydning.

Jeg har tidligere nævnt, at der fandtes Berøringspunkter mellem Arup og mig, som ingen af os tænkte paa i Kampens Hede. Naar han i sit venlige Sommerbrev af 1923 gav saa stærk Tilslutning til Fremstillingen i min »Geschichte«, var det, fordi han her fandt det Udgangspunkt underbygget, som han selv vilde anvende i Arbejdet paa en Danmarkshistorie. Det var egentlig ganske ejendommeligt, at to danske Forskere uden mindste indbyrdes Kontakt samtidig prøvede paa at skabe en helt ny Basis for Skildringen af det danske Folks Historie. *Han* gennemførte i store Træk sit Synspunkt i de første Afsnit af »Danmarks Historie«, *jeg* lagde min Opfattelse frem i »Vort Folks Oprindelse og ældste Historie«. I Detailler afveg vi fra hinanden, i Grundsynet var der vidtgaende Overensstemmelse.

Et ikke mindre væsentligt Berøringspunkt havde vi i vort Syn paa *Historieskrivningens Kunst*. Vi var begge fødte Skribenter. Arups Stil var klar, levende og helt hans egen – om min har man sagt noget lignende. Vi tog begge Afstand fra Skruethed og Krukkeri, thi »forstaaelig maa og

skal historisk Skildring være«, som han sagde. Men dette er nu alligevel en underordnet Side af Sagen. Det afgørende i vor fælles Opfattelse af Historieskrivningens Kunst laa i den begrænsede Rækkevidde, som *Kildekritikken* efter vor Opfattelse kunde have for den.

Vi var begge Erslevs Elever og fuldt ud enige om, at »den almindelige vurdering af kilderne er for os, der fra vor ungdom er gennemtrængte af kildekritikens aand og sandhed, det første og alvorligste vidnesbyrd, en forfatter aflægger om sit forskersind«. Ja, vi var enige om meget mere – Arup udtrykte sig kun mere paradoksalt end jeg. Han hævdede, at man i Virkeligheden maatte »digte« Oldtidshistorie, hvor jeg nøjedes med at sige, at man maatte have *intuitiv Evne* for at kunne skrive den. »Det er sandt nok«, tilføjede han, »at det til en vis Grad gælder om al Historieskrivning, og at det maaske var bedre, om Sprogbrugen tillod at erstatte Udtrykket: at skrive Historie, med Udtrykket: at digte Historie... Problemet er her kun det at digte over de Kendsgerninger, der virkelig kan undersøres af Kilderne som tilforladelige, over dem alle, ikke imod dem og ikke udover dem«. Der var intet i dette, jeg ikke kunde underskrive. Intuition, Fantasi, Kombinationsevne er Egenskaber, ingen Historieskriver kan undvære, hvis han vil trænge ind til det *Liv*, som rummes i og bag hver eneste kildekritisk fastslaaet Kendsgerning. Baade Erslev og Steenstrup, der ellers var saa vidt forskellige, havde stort set savnet denne Evne – og det nødvendige Mod! For *Mod* skal der til – det maa kun aldrig friste Historieskriveren til at slippe Herredømmet over den intuitive Indfølelse og den kombinerende Fantasi.

Folk, som jo gerne sætter over, hvor Gærdet er lavest, forklarede vor Strid som en Følge af den enes »Radikalisme« kontra den andens »Konservatisme«. Det er to velsignede Ord – for de siger i sig selv intet, men bilder Folk ind, at de er fulde af Mening. Vist var han radikal og jeg konservativ; men jeg tvivler om, at nogen vil kunne spore denne Forskel i vor metodiske *Forskning*. Derimod er det givet, at den maatte mærkes i vor Historieskrivning – i de Sider af Historien, vi tillagde mest Vægt, og ikke mindst i vor Stillingtagen til Personer og Begivenheder, fordi baade hans og mit Temperament krævede Udløsning paa disse Punkter. Al Historieskrivning gennemflettes af Forfatterens Syn paa Mennesker og deres Gerning – hvis han da ellers selv er en Personlighed.

Man kunde nævne endnu flere Berøringspunkter mellem Arup og mig. Var det da ikke meningsløst, at det kom til saa skarpe Konflikter imellem os? Hvad kunde dog Grunden være dertil?

I første Række den, at han efter mit bedste Skøn meget ofte forsyndede sig groft imod den Regel for historisk »Digtning«, han selv havde opstillet. Hans »Danmarks Historie« rummer en Mangfoldighed af Vidnesbyrd derom. Fantasien og Kombinationsevnen tog Magten fra ham. Naar dette er et fremtrædende Træk hos en »officiel« Historieskriver, d. v. s. en Mand, der skriver i Embeds Medfør til den studerende Ungdoms Vejledning og kræver sin Fremstilling lært med en Eksamen for Øje, bliver Sagen alvorlig. Det var ogsaa denne Arups aabenlyse Skrøbelighed, som motiverede hans Fagfællers skarpe Domme over Værket, og den Arrogance, hvormed han satte sig ud over enhver Kritik, var stærkt medvirkende til at fremkalde Uviljen imod ham. Han undsaa sig heller ikke for nu og da at spille for Galleriet – søgte at »klare Ærterne« ved at fremkalde Smil – og Smilet er i dette Land et farligt Vaaben at lege med. Det kan virke mere saarende end en hvæsset Sarkasme. Han har næppe tænkt dybere over Virkningen deraf, men han kunde ikke undgaa at faa den at føle. De fleste ældre Historikere afbrød dog ikke helt Forbindelsen med ham, saadan som Tilfældet var med Friis. De holdt den paa en eller anden Maade gaaende (med toldfrie Tanker), og dette bidrog til, at Angrebet virkede saa overraskende og uventet paa ham, fordi det med eet Slag afslørede, hvor isoleret han stod, da det kom til Stykket.

Og nu de yngre? Ikke bare hans Elever, som skulde møde ham ved Eksamensbordet, men de yngre Forskere, som f. Eks. kunde risikere at faa en Ansøgning afslaaet eller en Disputats forkastet, hvis de sagde ham deres Hjertens Mening – hvordan stillede *de* sig? De kunde paa Tomandshaand bruge de voldsomste Udtryk, men de vovede ikke at komme offentligt frem med dem af Frygt for, at en usaglig Bedømmelse af deres Præstationer skulde blive Følgen, hvis de gik ham paa Klingen. Nogle havde smertelige Oplevelser at bygge paa, og de virkede som Advarselstavler for andre. En af dem, forhenværende Rigsarkivar *Axel Linvald*, skrev (»Politiken«, 7. Maj 1928):

Offentligheden – og Professor Arup – skal vide, at der blandt hans historiske Arbejdsfæller raader Mistillid til hans Evne og Vilje til i Spørgsmaal, paa hvis Afgørelse han har Indflydelse, udelukkende at lade saglige Motiver være bestemmende for hans Handlemaade«.

Linvald skrev ud fra egne bitre Erfaringer. En anden ung Forsker, jeg havde Forbindelse med, havde erfaret noget tilsvarende. Han arbejdede paa en Disputats, samtidig med at min første Konflikt med Arup fandt Sted,

og under disse Omstændigheder *turde* han ikke (hans eget Udtryk) offentligt tage Standpunkt i Striden. »Jeg indskrænker mig til at skunle og skule i Krogene og skal ogsaa af fuld Hals og et godt Hjerte raabe Hurra, hver Gang en af disse rotteudhulede Svantevitter falder med et Brag!« (Brev af 10. April 1928).

Man skal ikke tage Ordene for bogstaveligt. *Her* »digtedes« ogsaa »ud over« de fastslaede Kendsgerninger. Men Følelsen, Stemningen, Op-hidselsen, der laa bag et saadant Raseriudbrud, kunde ikke savne Be-grundelse – jeg fik den i Sandhed selv til Overmaal bekræftet paa et se-nere Tidspunkt. Og med de usaglige Metoder kunde hverken Universi-tetet eller Videnskaben i Almindelighed være tjent. Dette var Hovedaar-sagen til, at jeg aabnede mit Angreb. Det var *mig*, der brød Freden – det vil jeg aldrig fragaa. Om man finder Bevæggrundene tilstrækkeligt tungtvejende eller ej, maa jeg lade andre afgøre.

Anledningen – men altsaa ikke *Grunden* – var en Afhandling, som Arup i Marts 1928 offentliggjorde i det nystartede historiske Tidsskrift »Skandia«. Emnet var »David og Hall. Krisen i Danmarks Historie 1863«, og det drejede sig om et kildekritisk Problem, som den Dag i Dag volder Historikerne Hovedbrud og i 1950–52 har været Genstand for nye Ind-læg. Det faar nu være, hvad det vil. Men paa Basis af sin Kildeanalyse »digtede« Arup et Situationsbillede, som hverken svarede til alle Kends-gerningerne eller holdt sig inden for Rammen af dem, han selv analyserede. Desuden savnede Billedet al psykologisk Rimelighed. Saaledes var Hall gjort til Repræsentant for en revolutionær skandinavisk Politik, og C. N. David, »denne kloge og erfarne og dog (?) hæderlige mand«, præsentere-des som Forfatter til en »gennemgaaende usandfærdig«, en »bevidst usandfærdig« Fremstilling af sit eget Forhold under Krisen, idet han derved skulde have haabet »at føre en sejrrig revolutionær undersøgelses-kommission bag lyset«.

Denne frie Digtning indledtes med Paastanden om, at *ingen* dansk Historiker hidtil havde anset det for »nødvendigt at anvende den histo-riske kritiks strenge regler paa ... beretninger fra de sidste tre aarhundre-der« og *aldrig* havde gennemført »en metodisk undersøgelse over den enkelte beretnings vidneværdi«, men havde nøjedes med »at skønne over be-etterens troværdighed«. Die ganze Armee auf einmal ruiniert! Først *nu* forelaa altsaa en Afhandling, som metodisk-professionelt viste de efter-ladende Fagfæller, hvorledes de havde at arbejde!

Denne Indledning forekom mig at være Toppunktet af Arrogance, naar man saa den i Relation til den Mangel paa Overholdelse af »Digtningen«s Regler, som hans Undersøgelse vidnede om. Følgen var, at jeg i »Berlingske Tidende« den 14.–15. Marts offentliggjorde en Kronik – »Kr. Erslevs Efterfølger« –, hvori jeg rettede et meget voldsomt Angreb paa ham.

Den Dag i Dag anser jeg Angrebet for berettiget i *Realiteten*; dets *Form* viste derimod de selvsamme Egenskaber, som oprørte mig, naar jeg mødte dem hos Arup: Arrogance og Tilbøjelighed til at spille for Galleriet, og jeg forstaar, at han maatte føle sig dybt krænknet. Desuden affyrede jeg Skud, som var rene Forbiere – kaldte Afhandlingen en »Kriminalhistorie«, hans Danmarkshistorie en »Roman« og sluttede med de meningsløse Ord: »Epigonen fantaserer« – meningsløse, for hvad man end kunde sige om Arup, *Epigon* var han saa sandelig ikke. Derfor skal jeg ikke modsige dem, som maatte finde, at jeg takket være min *Form* havde tabt Stridens første Runde.

Nu burde Arup ganske roligt have tiet. Det gjorde han imidlertid ikke. Han tilsendte »Berl. Tid.« et lille Svar (17. Marts), hvori han pure *benægtede* at have udtalt sig om sine Fagfællers – saaledes ogsaa sine to Universitetskollegers – Forskning, som han vitterligt *havde* gjort. De havde været »tvunget« (!) til at arbejde, som de gjorde, og hans Formaal havde kun været at gøre unge Historikere opmærksomme paa det vidtstrakte Studiefelt, som den nyere Tids Historie frembød. »Deres [min] totale Uvidenhed om dette Forhold, som er kendt af enhver Historiker, saavel som Deres øvrige Skriveri viser kun, hvor lidet skikket De er til at tage til Orde i Spørgsmaal af denne videnskabelige Karakter«.

Hans Svar var ubetinget i Strid med Sandheden – eller ogsaa vidste han ikke, hvad han selv skrev. Det virkede af den Grund stik imod Hensigten, og baade blandt hans Fagfæller og blandt en stor Del af hans Fakultetskolleger herskede der ingen Tvivl om, at det var ham, som havde tabt *anden* Runde.

Derfor havde det nu været *min* Tur til at tie. Hans taabelige Slutningsreplik var dog kun en »Tak for sidst«, som jeg ikke behøvede at tage mig nær. Men i Pressen rejste Magistrene *Paul Læssøe Müller* og *Henning Kehler* det Spørgsmaal: Kan en Universitetslærer virkelig udstede en Erklæring mod bedre Vidende? Og kan Universitetet som saadant tie til denne Blamage?

Dermed var Striden ført ind i et helt nyt Spor. Det var nu Spørgs-

maalet om Arups Forhold til *Sandheden*, der traadte i Forgrunden, det var det, der blev Temaet i Presseindlæggene – for og imod – og som diskuteredes paa Universitetet Mand og Mand imellem. Men Universitetet havde, som det filosofiske Fakultets Dekan, Prof. *Jobs. Østrup*, udtalte til en Interviewer, »intet Mæle«.

Det forekom mig at være en baade uklog og uforsvarlig Holdning. Fakultetet kunde ikke lade et af sine Medlemmer beskyldte for bevidst Usandfærdighed uden at dække ham eller overlade det til ham selv at rense sig. Medlemmer af Fakultetet, som jeg talte med, var lige saa rystede som jeg over hans Optræden, men gjorde det tillige klart, at Fakultetets Tavshed virkelig *var* absolut. Den Fløj, som ønskede at faa Luft renset, var ikke stor nok, sagde de, nogle Stykker var parate til at støtte Arup, og det store Flertal vilde bare have Stilhed og Ro og hurtigst mulig Afslutning. Skulde Arup tvinges til at vedstaa sin Usandfærdighed, maatte jeg selv provokere ham dertil – eventuelt med et Sagsanlæg til Følge. En af hans Kolleger (*ikke* Friis) betegnede endog en Retsafgørelse som en »baade tilfredsstillende og rigtig Løsning, men vanskelig«. Resultatet blev da, at jeg (18. April) udsendte en Pièce – »*Professor Arup og Sandheden. En Dokumentation*« – i hvilken jeg redegjorde for Anledningen til Striden, fastslog hans Erklærings Uoverensstemmelse med Sandheden og konkluderede i, at han »*mod bedre Vidende*« havde givet denne usandfærdige Sagsfremstilling.

Hermed havde jeg vovet mig ud i noget, som næppe gav mig *juridisk* Bund under Fødderne. Thi selv om Usandheden var in confesso, vilde det være umuligt at godtgøre, at den var *bevidst*. Min Paastand kunde jo aldrig blive til andet end Udtryk for et Skøn, og der fandtes dem, der skønnede anderledes – f. Eks. Prof. *Vilh. Andersen*, som jeg havde truffet og haft en lang Samtale med (10. April). Arup, havde han sagt, var ved mit Angreb (som V. A. *ikke* billigede) blevet klar over, at han havde været for langt ude, og saa havde han villet »trække i Land«. Var det andet, end hvad mangfoldige havde gjort i lignende Tilfælde? Naar det her havde vakt saa kolossal en Opsigt, skyldtes det den almindelige Uvilje imod ham; men Usandfærdighed var ikke et Træk, der prægede ham.

Jeg var ikke enig med Vilh. Andersen i hans Fortolkning af Erklæringen, men jeg satte ham saa højt, at hans Ord alligevel ikke gik hen over Hovedet paa mig. En tilsvarende, undskyldende Fortolkning gav ogsaa andre fremtrædende Universitetslærere til Kende – f. Eks. Professorerne

Vald. Vedel og Arthur Christensen. Prof. Østrup gjorde privat Regnskab op paa flg. drastiske Maade: Han vilde gerne tro, at Arup havde »dummet sig mere end sædvanligt«, men til Gengæld havde jeg ved min »fjogede Tone« forspildt »de gode Kort, jeg havde paa Haanden«.

Fandtes der noget rigtigt i disse Bortforklaringer? Jeg er senere kommet til at tænke paa den stærke Nervøsitet, som Arup viste under Angrebene. Han ringede gentagne Gange til Fabricius for at bede om Raad – til Tider flere Gange paa samme Dag. Ja, det hændte – fortalte Fabricius mig (12. Decbr. 1928) –, at han tyede ind i den katolske Kirke for at faa sit Sind bragt til Ro. »Det er jo ofte saadan, at et Menneske ikke kan leve paa saa lidt, som det gerne vil give det Udseende af«, og »Folk, som kender ham nøje, paastaar i hvert Fald, at han bag sin irreligiøse Overflade har visse katoliserende Tendenser«. Om der var noget rigtigt i dette, er jeg helt ude af Stand til at sige; men Arups aabenlyse Uro og – det er maaske et lidt stærkt Udtryk – Raadvildhed kunde tyde paa, at han først nu – *efter* Angrebene – var blevet klar over, hvor fejlagtig Formuleringen af hans Erklæring havde været. Den var nedskrevet hurtigt – under Indflydelse af det første, store Chock. Kan man ikke i et saadant Tilfælde skrive, hvad man ved roligere Overvejelse ikke vilde lægge Navn til? Havde jeg undladt at udsende Piëcen og saaledes slet ikke blandet mig i Spørgsmaalet om »en Universitetslærers moralske Sammenbrud« (Læs-søe Müller), vilde jeg have handlet klogt.

Og havde Arup haft Mod og Mands Hjerter til ret og slet at sige: »Selvfølgelig har jeg *benægtet*, hvad jeg ikke *kunde* benægte; men min Erklæring var en hastig Retorsion paa Grund af et Angreb, som jeg fandt baade uberettiget og i Formen dybt personligt krænkende, og jeg beklager dens uoverlagte Ord« – ja, i saa Tilfælde vilde han have vundet ogsaa den *trede* Runde. Nu havde han ikke dette Mod – og Udfaldet af Striden kan vel bedst betegnes som *une partie remise*.

Det var hverken for ham eller for mig en tilfredsstillende Afslutning. Fremtiden skulde vise, hvor godt han huskede, og hvor kostbart vort første Sammenstød skulde blive for mig.

Affæren fik et Efterspil, som kun skal strejfes.

Medens ikke en eneste af Arups jævnaldrende blandt Fagfællerne – ikke engang Prof. Fabricius – var traadt i Skranken for ham, voksede der blandt hans egne Elever et Ønske frem om demonstrativt at give Sympati for ham til Kende. Det var meget forstaaeligt. Arup var uden Tvivl den

af de tre Historieprofessorer, hvis Undervisning betød mest – inciterende, chokerende og charmerende, som han var. Thi heller ikke den sidstnævnte Egenskab var ham efter Sigende fremmed. Den blev ofte fremhævet, endog af dem, der følte sig i ubetinget Modsætningsforhold til ham. Studenterne valgte da at demonstrere paa den forestaaende Generalforsamling i »Historisk Samfund« ved at vælte den siddende Bestyrelse og vælge Arup til Formand. Derved vilde de tillige ramme den daværende Formand, cand. mag. *Erik Møller*, som i »Berl. Tid.« redaktionelt havde været blandt Arups Angribere. At Planen kunde gennemføres, var der paa Forhaand ingen Tvivl om. Flertallet af Samfundets Medlemmer var Studenter, som med Lethed kunde mobiliseres, medens de ældre sikkert ikke vilde lade sig kalde Mand af Huse.

Paa Generalforsamlingen den 1. Maj stillede Prof. *Friis* straks Forslag om, at man opretholdt Samfundets traditionelle Neutralitet ved ikke at debattere Affæren. Det nedstemtes med stor Majoritet, og da Magister *Albert Olsen* under den indledende Diskussion i grove Ord havde krænket *Friis*, rejste denne sig, udmeldte sig højlydt af Samfundet og forlod Salen.

Debatten fandt saa Sted, og *Erik Møller* var den næste, som *Albert Olsen* slog løs paa med Forhammeren, medens den egentlige Leder af Oppositionen, stud. mag. *Frantz Wøndt*, rettede Skytset imod mig. Jeg har i min Dagbog noteret, at han var meget skarp, »men talte forøvrigt fortræffeligt, stadig afbrudt af Hørraab. Han mindede mig levende om den unge Tysker fra Afstemningsmødet i Lille Vi: overbevist om at kæmpe for en retfærdig Sag, ungdommelig og fast«. Om mit eget Indlæg, som fulgte umiddelbart efter, hedder det: »Da jeg bad om Ordet og gik op til Talerstolen, begyndte nogle at raabe Fy. Det standsede dog øjeblikkeligt, da jeg begyndte at tale, og jeg talte i fuldkommen Ro. Jeg havde en sikker Følelse af at øve en vis Indflydelse paa Stemningen, men Resultatet var naturligvis givet«. Valget af nyt Styre fandt Sted ved Haandsoprækning, og Arup kaaredes med ca. to Tredjedeles Flertal. Naar Resten stemte imod, var Motiveringen ikke den samme for alles Vedkommende; men officielt blev Uvilje imod Bruddet paa Samfundets Neutralitet angivet som Aarsag.

Paa samme Maade begrundedes de 40 Udmeldelser, der straks fandt Sted, og som i de følgende Dage forøgedes med henved en halv Snes Stykker. »Historisk Samfund« var sprængt. Først da Arup gik af som Formand, heledes det Saar, der var slaæet.

XI.

Lige fra Februar Maaned havde jeg ikke følt mig rask. Det var slet og ret Nerverne, der slog Klik paa Grund af mit forcerede Arbejde, og Striden med Arup gjorde ikke Sagen bedre. Allerede Aaret før havde jeg mærket, at det gik paa Pumperne. Hvert Øjeblik maatte jeg til Sengs en Dag eller to, til jeg fik rettet mig op og kunde tage fat paa ny. Følgen var stærke Udsving – fra sort Fortvivelse over »intet at faa udrettet« til opstemt Glæde, naar jeg syntes, at Arbejdet skred. Uligevægt af den Art er ikke let at tage for dem, hvis daglige Tilværelse afhænger af ens Kræfter og paavirkes af ens Sindstilstand. Arbejdet havde gjort sig til min Herre. Børnene voksede op, uden at jeg ofrede dem den Tid, som de havde et rimeligt Krav paa, og Drøftelser af Hjemmets Forhold blev sjældnere og kortere, end de burde have været. Det er naturligvis en Lettelse for en Mand at se alle Dagens mangfoldige Smaaproblemer løst af Husmoderen – lige fra Børnenes Opdragelse til Udfyldelsen af Selvangivelsesskemaet –, men det er *ikke* en Tilværelsesform, der kan anbefales. Den Lilleverden, der skulde være det enkle, samlende Midtpunkt i Livet, kløves i to – Hjemmets og hans – og begge taber ved Operationen. Det er et Tab, der først bogføres, naar Balance i Regnskabet er udelukket.

Jeg isolerede mig ved mit hektiske Arbejde, Besøgene hos Mor blev sjældne, skønt hun i sin høje Alder trængte mere end nogen Sinde før til at se sin yngste Søn, Brevvekslingen med mine Søskende, som altid havde været sparsom, gik praktisk talt i Staa, og vor Omgangskreds indskrænkedes til et Par Familier, som vi ikke vilde slippe – først og sidst Fru Helga Knudsen og hendes Døtre, vore Genboer og trofaste Venner under alle skiftende Forhold. Med Harald Nielsen opretholdt vi dog nogenlunde Forbindelsen, Valdemar Rørdam saa nu og da ind til os; men man var bange for at forstyrre mig, og selv forstod jeg ikke, at regelmæssig Omgang med ligesindede Mennesker rummer Værdier, som mere end opvejer tabte Arbejdstimer. Det hændte, at jeg rev mig løs – gik Ture med min Familie i den skønne Omegn eller greb Spaden og sled en Dag igennem i Haven; men det var ikke ofte, og holdt jeg fri, var det som Regel, fordi Kræfterne var udtømt og Sindet nedstemt. Ellers laa jeg, saa snart Skoledagen var sluttet, paa Farten til København, hvor jeg begravede mig paa Biblioteket, paa Museet og paa Brevskolen, og naar jeg om Aftenen kom hjem, gik jeg til mine Reoler og mit Skrivebord oppe i Arbejdsværelset, medens Familien maatte hygge sig nedenunder, som den

kunde bedst. Det var, som min Kone saa ofte sagde, intet *Liv*. Det var en egoistisk Selvudfoldelse, som savnede enhver Undskyldning. Blandt alle Fejl, jeg har begaaet, har denne uden Sammenligning været den største. Kun en uendelig Taalmodighed og Trofasthed kunde bære over med den.

Aldrig saa snart var Striden med Arup løbet ud i Sandet, før jeg tog fat paa et nyt og stort Arbejde, der skulde komme til at sysselsætte mig lige indtil 1942.

I Begyndelsen af Maj 1928 bebudedes Udsendelsen af en stor 3-Binds »Schleswig-Holsteins Geschichte«, som det historiske Selskab i Kiel havde planlagt under Redaktion af Landsbibliotekar, Dr. *Volquart Pauls* og Prof., Dr. *Otto Scheel*. Selv havde jeg jo kort forinden arbejdet med Tanken om en 3-Binds Haandbog i Sønderjyllands Historie, da Muligheden for at faa udsendt et Sidestykke til Brandts lille »Grundrids« var blevet blokeret. I begge Tilfælde havde jeg løbet Panden imod en Mur af Ubeslutsomhed og Mangel paa Mod. Skulde Kiel da stadig ligge i Spidsen – føre an og vise de Egenskaber, vi selv tilsyneladende savnede? Det var mig simpelt hen en utaalelig Tanke: Dansk historisk Forskning kunde dog ikke sakke agterud paa saa væsentligt et Punkt. Der *maatte* være en Vej frem, og fandtes den ikke – nuvel, saa *maatte* man bryde den.

Selvsamme Dag – den 10. Maj –, da jeg i »Zeitschrift« var blevet opmærksom paa, hvad man forberedte i Kiel, udkastede jeg Planen til et endnu større Værk: *en 5-Binds Fremstilling af Sønderjyllands Historie*, skrevet af danske Forskere paa Grundlag af selvstændige Studier, men folkeligt, saa alle med Interesse for Emnet kunde læse Værket med Udbytte. Der *maatte* snarest samles en Kreds af Medarbejdere, de nødvendige Pengemidler *maatte* sikres, og i Tiaaret for Genforeningen skulde Udgivelsen begynde! »Zeitschrift«-Artiklen havde jeg læst i Toget ind til Byen, paa en Bænk i Kongens Have blev Planen i store Træk lagt, og en Time senere ringede jeg paa hos Prof. *Fabricius* for at opildne ham til Daad.

Han gav straks Luft for alvorlige Betænkeligheder. Det var jo et meget stort Brød at slaa op, og Erfaringerne fra sidste Efteraar kunde ikke siges at virke ligefrem opflammende. Men det stod mig klart, at skulde Tanken realiseres, var det tvingende nødvendigt at feje alle Indvendinger af Bordet, tage ham med en Trumf og endnu samme Dag faa truffet en foreløbig Aftale med et Forlag. Og virkelig – det lykkedes! *Fabricius* indsaa, at der nu *maatte handles*, fordi man ikke – som Friis – i al Evighed

kunde slaa sig til Taals med Konstateringen af, at vi en Gang *havde* været de førende, hvad dette Studium angik. Fabricius fulgte derfor med mig til Formanden i Bestyrelsen for C. A. Reitzels Forlag, Overretssagfører *Knud Dahl*, som vi begge kendte særdeles godt fra Grænseforeningen, han blev uden Vanskelighed vundet, og inden jeg rejste hjem om Aftene, var min Plan accepteret.

Faa Dage efter konstateredes det, at jeg gik rundt med Slim paa Lungen, og jeg maatte finde mig i dels at holde Sengen i nogen Tid, dels at sætte Arbejdstempoet ned. Jeg gjorde det ved at redigere et lille Bind »*Edda og Saga*«, som skulde indgaa i »Gyldendals Bibliotek«, og forøvrigt benyttede jeg Sommertiden til noget langt vigtigere: jeg satte mig grundigt ind i hele det Arbejde, der siden 1920 havde haft sit Udspring blandt Historikerne i Kiel. Om dette skrev jeg en Kronikrække – »*Hvad udretter Historikerne i Kiel?*« (Jyllands-Posten, 28. Juli, 7., 8., 12. og 14. Aug.) – som nøgternt redegjorde for den rent utrolige Forskel, der var mellem slesvig-holstensk og dansk Initiativ.

Personlig Forbindelse med Fagfællerne dernede havde jeg indtil da kun haft med Prof. *Otto Brandt*, som jeg havde truffet i et Middagselskab hos Erik Møller (19. Novbr. 1927). Han havde til min store Overraskelse hævdet, at de kielske Historikere langt fra dannede nogen samlet Front – tværtimod, de kendte daarligt nok hinandens Arbejder. »De fortæller mig«, sagde han, »at en af mine Fagfæller, Dr. Volquart Pauls, for Øjeblikket har et større Udgiverarbejde paa Stabelen. Jeg vil sige Dem: jeg kendte ikke denne Plan. Skønt vi bor i samme By, er det to Aar siden, vi har haft noget med hinanden at gøre«. Han forsikrede, at der bag det historiske Forskningsarbejde i Kiel ikke laa nogen Fællesplan af national-politisk Karakter, og da jeg over for dette mindede om, at der Slag i Slag var fremkommet Studier over snart sagt alle den slesvig-holstenske Bevægelses Koryfæer – Uwe Jens Lornsen, Frantz Hegewisch, Dahlmann, Olshausen, Falck, Beseler o. a. –, erklærede han, at det maatte bero paa en ren Tilfældighed. Man havde endnu vanskeligt ved at drive andet end hjemstavnhistoriske Studier – ergo koncentrerede man sig om dem.

Hans Paastande virkede ikke overbevisende. At han selv stod uden for den egentlige Kreds og skønt Professor ved Universitetet næppe havde nødvendig Kontakt med den, var forstaaeligt. Han var Sydtysker af Fødsel, og »man skal være døbt i Ejderens Vand« for i Kiel at faa den nødvendige Autoritet tilkendt, sagde han bittert – med tydelig Adresse til

den unævnte Prof. Scheel, som kraftigt havde kritiseret hans Studier over den slesvig-holstenske Tankes Frembrud. Men hvad saa med alle de Historikere, som var »døbt« i dette undergørende Vand? Stod de virkelig ikke samlede for med tysk Grundighed at tage et bredt anlagt Studium af Slesvig-Holstenismen op og trække yngre Kræfter med ind i Arbejdet? Saadan saa det da ud! Afhandlinger, Brochurer, Monografier, gennemgaaende dygtige, delvis fortrinligt tilrettelagte Undersøgelser havde med korte Mellemrum set Lyset siden 1920. Studiet kunde støtte sig til et velordnet og stærkt lokalpræget Museum, et værdifuldt Landsbibliotek og store Mængder af endnu uudnyttede Arkivalier. Endvidere raadede det over to-tre faglige Tidsskrifter, som takket være rundelige offentlige Bidrag kunde publicere alt, hvad Forskerne ønskede frem. Og saa kom hertil Arbejdet paa Universitetet selv, hvor Professor i »Landesgeschichte«, Dr. Otto Scheel ved Forelæsninger og Øvelser Semester efter Semester vakte den studerende Ungdoms Interesse for Hertugdømmernes kulturelle og politiske Problemer.

Men dette var ikke alt. Som et meget virksomt Led var der ved Nytaarstid 1918 skabt et »slesvig-holstensk Universitetselskab«, der skaffede Pengemidler tilveje og ved Hjælp af ca. 20 Lokalgrupper og Afholdelse af »Universitetsuger« sørgede for en levende Vekselvirkning mellem Universitetet og Befolkningen. I Selskabets Love hed det udtrykkeligt, at det skulde bidrage til »Udformningen af Universitetet i hjemstavnsvidenskabelig og grænsepolitisk(!) Aand«, thi – stod der med spærret Sats – »alle disse Arbejder har til endeligt Maal Dannelsen i Slesvig-Holsten af et tysk Folkesamfund paa fædrelandsk Grundlag: de tjener det hele Tyskland«. Hertil maatte endelig føjes det gamle slesvig-holstenske historiske Selskab med dets kolossalt voksende, af Dr. Volquart Pauls fortræffeligt redigerede »Zeitschrift«, dets værdifulde »Quellen und Forschungen«, dets omfattende Registrering af baade arkæologisk og arkivalisk Kildemateriale, dets Forberedelse af en slesvig-holstensk »Trap« og et slesvig-holstensk biografisk Leksikon – og nu altsaa ogsaa af en stor slesvig-holstensk Historie. Det var imponerende, hvor der arbejdedes i Kiel, og hvor Ideerne marcherede op dernede – i Række og Geled! Skulde alt dette virkelig være tilfældigt?

Hvad havde vi Danske at sætte op derimod? Havde vi f. Eks. i vore Historikeres Kreds en Kraft som Prof. Scheel – den ledende inden for Universitetets og Universitetselskabets Hjemstavnsstudium, Sjælen i

baade den »baltiske Kommission« og det »baltisk-historiske Forskningsinstitut«, som begge syslede med Hertugdømmernes Historie, Statistik og Topografi (samtidig med at naturligtvis det øvrige »Baltikum« laa inden for Forskningsfeltet)? Eller havde vi en Mand som Dr. Volquart Pauls – en sjældent dygtig, kundskabsrig og myreflottig Forsker, der fra det Øjeblik, han i 1920 blev indvalgt i det historiske Selskabs Styre, Skridt for Skridt havde faaet gennemført det omfattende Program, han straks havde opstillet i et vidtskuende Memorandum? Ak nej, vi havde Betænelighedernes Naadegave, havde vi!

Det var rigtigt, hvad Friis gentagne Gange havde søgt at banke ind i mit utaalmodige Sind, at dansk Forskning af Sønderjyllands Historie altid havde været Enkeltmands Sag – naar den var *bedst*. A. D. Jørgensen, Kr. Erslev og P. Lauridsen vidnede derom. Og selv efter Krigen 1914–18 var et betydeligt Arbejde af samme Karakter blevet udført af Historikere som Friis, Fabricius og Hjelholt. Men den gamle Metode slog efter min inderste Overbevisning ikke længere til, naar vi blev stillet over for et regulært Masseopbud som det, der nu fandt Sted i Kiel. Vi havde undladt at oprette en akademisk Lærestol i sønderjydsk Historie, vi havde nøjedes med at lade en Statsskolelektor trække det Læs, han orkede – stort eller lille. Vi havde intet alvorligt foretaget os for at vække den akademiske Ungdoms Interesse for denne vigtige Gren af Danmarks Historie, saa nye Kræfter kunde blive taget i Brug. Af Fagtidsskrifter havde vi kun de beskedne »Sønderjydske Aarbøger« og det helt uanselige »Sønderjydsk Maaanedsskrift« – og hvad skulde de kunne stille op imod Styrt søerne fra det mere og mere svulmende »Zeitschrift«, det tillokkende og værdifulde »Nordelbingen« og det ikke store, men dygtigt ledede »Die Heimat«? Vi manglede komplet et Sidestykke til »Quellen und Forschungen«, hvis statelige Række af Monografier formerede sig som ved Knopskydning. Vi manglede offentlige Midler, hvis der skulde komme Gang i Studierne, og vi havde intet Selskab, der kunde koncentrere sig om en *videnskabelig* Gennemarbejdelse af det uhyre righoldige Materiale, vi laa inde med i vore Arkiver og Biblioteker – langt righoldigere, end hvad de besad i Kiel. Det var meget karakteristisk: da jeg til Brug for mine Forelæsninger vilde gennemgaa Mængden af Peter Sax' Manuskripter paa Det kgl. Bibliotek, var Halvdelen udlaant til Kiel – for det var *dér*, man forbedrede Publikationen!

At plagiere dem dernede skulde vi dog ikke inklade os paa. Vi maatte kunne finde vor egen Form:

»Nærmest ligger det at tænke paa danske Organisationer som Videnskabernes Selskab eller Selskabet til Fædrelandets Historie og Sprog. Vil man opnaa noget virkelig vægtigt, som kan sættes imod det store tyske Opbud, kan man ikke stille ringere Krav end disse. Der bør dannes *et Selskab til sønderjydsk Historie*, som ikke tæller flere Medlemmer end nødvendigt, men som paa den anden Side udgøres af vore absolute Autoriteter paa baade almindelig dansk Histories, Kirkehistories, Retshistories, Sproghistories og Socialhistories Omraade. Dette Selskab bør staa *frit til alle Sider*; men det maa dog være i stadig Føling ikke alene med Universitetet, men ogsaa med vore videnskabelige Samlinger. Det bør ved vore Fonds og vore offentlige Midler udstyres med saa rigelige Aarssummer, at det kan varetage Hovedpublikationerne vedrørende Sønderjyllands Historie – baade de udgivertechniske og de kritiske. Og det bør sættes i Stand til at sikre de Mennesker en anstændig økonomisk Tilværelse, som samler deres Flid om Udforskningen af Spørgsmaal, der har den mest skæbnesvangre Betydning for vort Folks hele Fremtid. Dets Stipendier, Prisopgaver og Forfatterhonorarer maa være af en saadan Art, at Studiet af sønderjydsk Historie ikke bliver et Arbejde for en enkelt Mand, men for en Kreds, hvori hver for sig kan løse *sin* Del af Opgaven uden i for stærk Grad at distraheres af de andre Ting, som Kampen for Tilværelsen nødvendigvis kræver«.

(»Jyllands-Posten«, 14. Aug. 1928).

Tilsyneladende nærmede jeg mig altsaa den Plan til »et slesvigsk Institut«, som Fabricius Aaret før havde skitseret paa Mødet hos Friis, og som jeg den Gang havde afvist. Men det var ogsaa kun tilsyneladende. Det var intet Institut i Tilknytning til Universitetet, jeg vilde. Det var et *frit* stillet videnskabeligt Selskab, hvis Medlemmer under en Formands Ledelse og ved en Sekretærs Slid kunde koordinere alt videnskabeligt Forskningsarbejde, Sønderjylland vedrørende, som Enkeltmænd maatte tage Initiativet til, kalde nyt Mandskab paa Dækket, gennemføre en systematisk Kildepublikation og raade over tilstrækkelige Pengemidler baade her til og til Offentliggørelsen af Afhandlinger og Monografier. Det var kun en Drøm – desværre. Den blev aldrig en Realitet. Men den virkede baade inciterende og inspirerende paa mig selv, og den tjente som en praktisk Indledning til det Arbejde med den store Sønderjyllandshistorie, der skulde tages op straks ved Efteraarets Begyndelse. Folk skulde forstaa, at der var *Mening* i at binde Kræfter og Penge i dette Foretagende. Derfor vilde jeg have Kronikrækken udsendt i Pièceform. Men Forlaget sagde Nej. Pièces blev aldrig solgt, svarede man mig. Anmelderne citerede altid rigeligt af den Slags Tryksager, og Publikum nøjedes gladeligt med disse Uddrag. Hvorfor skulde travle Mennesker spilde deres Tid med at læse andet end Uddrag?

Da Folk var vendt tilbage fra Sommerferien, og man kunde begynde at se sig om efter Medarbejdere, henvendte Fabricius og jeg os til daværende Underarkivar i Rigsarkivet, Dr. *Holger Hjelholt*, som vi bad om at indtræde i Redaktionen (18. Septbr.). Hjelholt vilde være fortræffeligt egnet dertil, ikke alene fordi hans forudgaaende Produktion i høj Grad kvalificerede ham til en saadan Opgave, men fordi hans rolige – lad os kalde det: sindige – Naturel kunde virke som en passende Modvægt til min Ilterhed. Forøvrigt savnede han slet ikke Temperament – det laa paa Bunden af hans Væsen og kom kun ved ganske særlige Lejligheder forfriskende frem til Overfladen. Og saa kunde han ligesom jeg være saa vel-signet arbejdsstædig. Hvad han vilde have gjort, det *blev* gjort – ikke i en flyvende Fart, men gennemtænkt og omhyggeligt ekspederet. Hans egne Studier laa i det 19. Aarhundrede, og dette kunde være en Ulempe – det var nemlig det samme Tidsrum, Fabricius havde forbeholdt sig; men efter fire Timers haardhændet Behandling erklærede Hjelholt sig villig til at tage det 18. Aarhundrede paa sin Kappe, og Drøftelsen endte i skyfri Harmoni.

Saa slog Lynet ned! Ved Morgenbordet Dagen efter fortalte jeg min Kone om Resultatet, og med sit vante, sikre Instinkt spurgte hun, om jeg nu *stolede* paa de trufne Aftaler? Hvorfor i al Verden skulde jeg dog ikke det? Fabricius havde lagt et meget stærkt Pres paa Hjelholt, og hvad hans eget Afsnit angik, havde han omstændeligt debatteret en lang Række Enkeltheder, der godtgjorde, hvor ivrig han var efter at faa taget fat. Men mine Forsikringer var ikke endt, før Telefonen kimedede. Det var Fabricius! Han havde ligget vaagen siden tidlig Morgen, medens alle tænkelige, fortræffelige og afgørende Betæneligheder var myldret frem. Nu tog han samtlige sine Tilsagn tilbage! Han vilde hverken skrive eller redigere! Og for at jeg ikke skulde tro, han talte i Søvn, fik jeg Dagen efter et langt Brev, hvori han Punkt for Punkt fastslog det helt umulige i at afse den nødvendige Tid til Opgavens Løsning!

Om jeg tog dette Slag roligt? Aa nej, jeg blev – som der ærligt staar i Dagbogen – »fløjtende gal«, opsøgte omgaaende *Knud Dahl* og sammen med ham Forlagsboghandler *Fr. Ravn* og svor paa, at *nu* havde jeg faaet nok! Ikke fire vilde Heste skulde faa mig lokket til Samarbejde med Fabricius! Nu var det den tredje Plan, som var ved at gaa i Vasken paa Grund af hans Betæneligheder og Ubeslutsomhed. Men en Sønderjyllands-historie *skulde* se Dagens Lys! Faldt den store Plan, maatte vi vende tilbage til Haandbogsplanen, og dens tre eller fire Bind skulde jeg nok

selv paatage mig at skrive, saa jeg havde Sikkerhed for, at det *blev* gjort!

I de følgende Dage gik jeg desperat i Gang med Arbejdet, samtidig med at jeg begyndte mine Forelæsninger paa Universitetet. En Lettelse var det, at jeg 1. Oktober kunde ophøre med Brevskolen, som var kommet i økonomiske Vanskeligheder og af den Grund havde misligholdt Kontrakten med mig. Det var et alvorligt Indhug i mit anspændte Budget, men enfin – jeg maatte se at faa puttet mere journalistisk Arbejde ind imellem det øvrige, saa gik det vel nok.

Da ændredes Situationen paa ny. Skulde Forlaget paatage sig Udgivelsen af en Haandbog, maatte det sikres et passende Tilskud af offentlige Midler. Sønderjydske historisk Litteratur var erfaringsmæssigt en daarlig Salgsvarer. Følgelig bad jeg (12. Oktbr.) *Holger Andersen* om at drøfte Spørgsmaalet med Kollegerne paa Rigsdagen og med Finansminister *Neergaard*, og han havde opnaaet Tilsagn om Støtte hos Folketingsmændene *Vanggaard* og *Christmas Møller*, da han blev syg. Derfor gik Dagene, inden han fik talt med *Neergaard*. Endelig fik jeg dog telefonisk Besked (25. Oktbr.): *Neergaard* havde vist sig overordentlig interesseret og meget imødekommende – men under Forudsætning af, at det var den *store* Plan, der blev gennemført. Det maatte være et Fællesværk af danske Historikere med al den Autoritet, som deri vilde ligge, hvis Staten skulde træde til som Fødselshjælper. Og *Holger Andersen* gjorde det klart for mig, at der ingen anden Vej fandtes. Jaja, svarede jeg; men saa maatte *han* lægge Kapsun paa *Fabricius*. *Jeg* vilde ikke for fjerde Gang slaas med ham.

Dagen efter strakte *Fabricius* Gevær under en Samtale, som overværedes af *Knud Dahl* og mig. *Neergaards* Ord gjorde et dybt Indtryk paa ham, fordi han gennem flere Aar havde oppebaaret Understøttelse paa Finansloven og indsaa, at han nu paa en naturlig Maade kunde kvittere for den ved ikke at volde flere Knuder. Jeg saa altsaa atter Solen rinde op af Østerlide og glemte ved dens første Straaler Nattens Mareridt. Heldigvis – for det blev langt om længe Indledningen til et Samarbejde mellem *Fabricius* og mig, som vi sikkert begge havde lige stor Tilfredsstillelse af.

I den følgende Tid skrev jeg til eller forhandlede mundtligt med de fleste af de Medarbejdere, vi havde tænkt os at knytte til Værket. Paa fire nær sagde de alle Ja – senere sprang dog enkelte fra og maatte erstattes med andre, saa det varede længe, inden Staben var samlet og kontraktmæssigt bundet. Før dette sidste kunde ske, var det jo ogsaa nødvendigt at faa Arbejdet økonomisk sikret.

Det var klart, at vi maatte ty til de store Kilder, vi her til Lands er henvist til, naar kulturelle Opgaver af Betydning skal løses: Staten og Carlsbergfondet, og af personlige Grunde havde jeg netop paa dette Tidspunkt Anledning til at søge Formanden for Fondets Direktion, Prof. A. B. Drachmann. Fra allerførste Færd og op igennem Aarene fik jeg et stærkt Indtryk af hans sjældne Personlighed, menneskeligt forstaaende, klogt raadgivende, levende interesseret i det store Fonds Virksomhed, hvoraf saa uhyre meget videnskabeligt og aandeligt Arbejde beroede. Da Spørgsmaalet om Udsendelsen af en sydslesvigsk »Trap« var strandet, havde Grænseforeningen taget den Tanke op at ansøge Fondet om Tilla-delse til at anvende det omstridte Beløb til Honorar for mine Forelæsnin-ger, saa disse ikke kom til at tyngte Foreningens Budget. Fondet imødekom beredvilligt Anmodningen; men da der i dets Godkendelse forelaa en formel Fejl, som vilde have bundet mig til at læse over andre Emner end dem, jeg havde taget op, fandt jeg det nødvendigt at gøre Drachmann op-mærksom paa Misforstaaelsen (12. Novbr.). Han takkede for Berigtigel-sen, erklærede, at det stod mig frit for at holde hvilke som helst Forelæs-ninger, jeg maatte ønske, og at Honoraret for disse ikke i mindste Maade vilde komme til at influere paa Størrelsen af den aarlige Studieunderstøt-telse, jeg hidtil havde modtaget. Da jeg fire Dage senere kom igen, med-delte han, at han nu havde ordnet Sagen med Direktionens øvrige Med-lemmer, saa jeg roligt kunde fortsætte som Privatdocent de næste seks Aar, hvis det forøvrigt tilfredsstillede mig. Jeg tog Mod til mig og spurgte, om vi eventuelt kunde paaregne Støtte af Fondet til Udgivelse af Sønderjyllandshistorien, og han svarede, at den Tanke laa meget nær, men at Beløbets Størrelse vilde afhænge af, hvor stort Statens Tilskud blev, idet Fondet sikkert vilde give det samme som Staten. Jeg maatte altsaa først gaa Vejen over Ministeriet til Finansudvalget.

Uventet kom der imidlertid atter en Knude paa Traaden: *Hjelholt* skrev til mig, at hans politiske Standpunkt – han var Medlem af Dan-marks Retsforbund – hindrede ham i at medvirke ved Redaktionen af et Værk, der skulde udkomme med Statsstøtte! Han maatte derfor bede om at blive løst fra sine Tilsagn! (Brev af 3. Decbr. 1928). Ak ja, Verden er fuld af Vanskeligheder! Da der maatte handles hurtigt af Hensyn til An-søgningen, og jeg selv var forhindret i at tage Affære, fik jeg telefonisk Holger Andersen og Fabricius til ufortøvet at sprænge Retsforbundets be-synderlige Moralkodex i Luften, og det skete prompte samme Dags Efter-

middag. Inden Aften var Hjelholt pacifiseret, saa vi kunde aande lettet ud og gaa i Gang med at forme Ansøgningen, som indsendtes den 15. December.

Men tro nu ikke, at *det* gav os Julefred! Ak nej, der dukkede en ny og langt alvorligere Hindring op. Den 22. December fik vi Meddelelse om, at Ministeriet krævede Ansøgningen ændret paa visse Punkter, inden det forelagde den for Finansudvalget – bl. a. skulde der gøres et alvorligt Forsøg paa at faa Nationalmuseets Direktør, Dr. *Mackeprang*, knyttet til Værket som Medarbejder. Mackeprang var netop en af dem, jeg forgæves havde henvendt mig til, og at faa ham med *nu* vilde betyde, at Rammerne, der var lagt, maatte ændres og nye Forhandlinger indledes med saa at sige alle Medarbejderne. Det var ikke morsomt. Alligevel styrtede jeg op paa Museet for at voldtage ham. Men han havde valgt den bedre Vej – han var gaaet paa Juleindkøb! Hvilket jeg derpaa selv gjorde. Og saa dansede vi omkring Juletræet, til det nye Aar – 1929 – var inde.

Straks den 3. Januar smeldede det egentlige Kanonslag: i en Samtale med Holger Andersen fik jeg at vide, at Mackeprangs Medarbejderskab var et sekundært Ønske – nej, i *første* Række stod noget helt andet! Finansminister Neergaard havde vejret, at vor Ansøgning vilde volde politiske Vanskeligheder i Finansudvalget, *hvis vi ikke optog en radikal Mand i Redaktionen!* Han anmodede derfor om, at vi tog dette Hensyn til Situationen. All right, Mackeprang var radikal, og jeg havde ikke det fjerneste imod et redaktionelt Samarbejde med ham. Altsaa gik Fabricius og jeg op paa Nationalmuseet, traf ham og modtog et elskværdigt, men bestemt Nej. At gaa paa Jagt efter en anden og villig Radikal kunde ikke falde mig ind, og Hjelholt indtog det samme Standpunkt. »Vi vilde jo gøre os helt latterlige, hvis vi fortsatte«, sagde han. »Sker det, gaar jeg ud af Redaktionen«!

Jamen, var der da virkelig gaet Politik i dette rent videnskabelige Arbejde? Det var vel bedst at sondere Terrænet hos Undervisningsministeren selv, som laa inde med Ansøgningen, og faa at vide, hvor *meget* der var om Sagen. Næste Dag (4. Jan.) stillede derfor Fabricius og jeg hos *Byskov*. Jo, det var rigtigt nok! Personlig havde han ikke det mindste at indvende imod Redaktionen, men *de Radikale* truede med at gøre Vrøvl, hvis de ikke øjnede en Partifælle i Toppen! Fabricius slog paa, at vi jo saa kunde søge at faa *Friis* kapret, men den Tanke drejede jeg resolut Halsen om paa. Jeg vilde ikke lade mig diktere Tilrettelæggelsen af et videnskabeligt Værk ud fra politiske Partihensyn. Med Mackeprang havde det

været *sin* Sag – ham havde jeg selv i sin Tid ønsket med. Med Friis, hvis uharmoniske Forhold til Fabricius og personlige »Geskæftighed« vilde fremkalde Kontroverser paa løbende Baand – aldrig! Desuden vilde han med god Grund kunne opfatte det som en Uhøflighed, hvis vi paa saa sent et Tidspunkt kom til ham – det vilde være, som naar man Kl. 4 inviterer en Mand til Middag Kl. 7, fordi den rette har sendt Afbud. Enden blev, at vi tog Ansøgningen tilbage med Løfte om at ændre den paa visse, rent forlagsmæssige Punkter, men uden noget som helst Tilsagn om at formilde en utilfreds Radikalisme. Og saa skrev jeg forøvrigt i den følgende Maaned paa Livet løs paa mit eget Afsnits første Kapitler, som var alle Skær klarede og Sagen i fuldkommen Orden.

Saaledes naaede vi Marts. Den 14. ringede Holger Andersen mig op: nu havde Finansudvalget bevilget Ansøgningen med de Konservatives og Venstres Stemmer imod de Radikales og Social-Demokraternes. Sagen var altsaa afgjort efter politiske Linier. Social-Demokraterne havde først staaet imødekommende over for os; men saa havde de Radikale slaaet paa, at Værkets Plan efter sagkyndigt Skøn at dømme var »stærkt ensidigt« og Redaktionens Sammensætning »retningspræget«. Der maatte paa disse Punkter ske en Ændring. Først havde de foreslaaet Ministeriet, at det foranledigede os til at tage Friis med i Redaktionen, og da den Vej havde vist sig ufarbar, havde de udpeget Højskoleforstander *Hans Lund* som en mulig Garant, skønt – radikal var han jo desværre ikke! For denne ansvarsbevidste Argumentation, hvorigennem en upartisk Sagkundskab talte, bøjede Social-Demokraterne sig. Staten kunde ikke støtte noget »retningspræget«!

Hvordan skulde dette grundløse og – undskyld Udtrykket – pjankede politiske Halløj forklares? Jo, medens Sagen havde været til Behandling, havde *Friis* haft sin Gang paa Christiansborg. Han kan naturligvis have haft mange Ærinder derinde – bevar os vel! Men dette med »det ensidige« og »det retningsprægede«, d. v. s. det ikke efter *hans* Observans fremkaldte og af *ham* godkendte – det virkede slet og ret som et Fingeraftryk! Visse Udtryk kan med lige saa stor Sikkerhed som Papillarlinier røbe sin Mand!

Og min Mistanke bekræftedes. Det skulde gaa underligt til, om Friis ikke tillige havde været i Carlsbergfondet for at slukke Ilden. Jeg gik faa Dage efter (19. Marts) op til Drachmann, og – rigtigt, Friis havde været der og informeret Direktionens Formand om det betænkelige ved

at engagere Fondet i et Foretagende af denne Art! Han kunde desuden forsikre, at Tiden slet ikke var »moden« til Udarbejdelsen af en saadan Sønderjyllandshistorie. Navnlig vilde en videnskabeligt set tilfredsstillende Behandling af det 17. og 18. Aarhundrede være en Umulighed. Hans Advarsler var ikke gaaet sporløse hen over Drachmann. Spørgsmaalet laa jo helt anderledes, end da vi sidst talte sammen, sagde han til mig. I Morgen skulde Bevillingen til Debat i Salen, og hvis nu f. Eks. P. Munch – hvad han havde forstaaet af Friis – vilde tage »saglig« Afstand fra den, og den blev vedtaget med et knebent Flertal, vilde det være helt umuligt for ham at sige, hvilket Standpunkt Direktionen vilde ende med at tage. Dette var, understregede han stærkt, ingen *formel* Bemærkning, svarende til, hvad han jo altid maatte sige, inden en Afgørelse var truffet. Det var en *reel* Erklæring, som jeg burde huske, naar jeg videre overvejede Sagen.

Thi, fortsatte han – og hans personlige Velvilje lyste ud af de følgende Ord –, hvis han selv havde siddet i Redaktionen, og man havde stillet Krav om at faa en politisk Kontrollør, f. Eks. en Konservativ, optaget i den, vilde han ubetinget have afvist Forlangendet, som jeg havde afvist det radikale Krav. For sit eget Vedkommende fandt han aldeles ikke de siddende Redaktørers Navne »enerverende«. Men naar der nu kun forelaa et Ønske om at faa en Mand, som allerede *var* Medarbejder, gjort til redaktionel medansvarlig, saa Værkets Plan blev fuldkommen uberørt af Ønskets Opfyldelse, vilde han finde det højst upraktisk at afvise det. Derved kunde intet vindes, men meget risikeres – over for Fondet. Jeg maatte absolut ikke tro, at *Fondet* lagde mindste Vægt paa det rejste Redaktionsproblem. Hvad der kunde komme til at influere paa dets Holdning var ene og alene *en offentlig Debat*, startet paa Grundlag af de politiske Oppositionspartiets Afstandstagen.

Fra Drachmann gik jeg direkte op i Rigsdagen, hvor Holger Andersen, Hjelholt og Knud Dahl ventede mig – Fabricius var rejst til Italien. Jeg refererede Drachmanns Udtalelser, og Holger Andersen understøttede dem meget kraftigt. Fik man Lund overtalt til at indtræde i Redaktionen, havde man næsten Sikkerhed for, at Bevillingen vilde blive vedtaget enstemmigt af Tinget – fik man det ikke, vilde den samlede radikale og social-demokratiske Presse gennem Morgendagens Debat og Afstemning blive orienteret om, at *her* anvendtes Statens Penge paa uforsvarlig Maade til noget »ensidigt«, »retningspræget« og »umodent«. Dahl udtalte sig i samme Retning og anlagde meget naturligt tillige forlagsmæssige

Synspunkter. Men Hjelholt mistede for een Gangs Skyld sin vante Ro og gav sit Temperaments skjulte Kilder frit Løb, endog i saadan Grad, at jeg maatte holde igen. For selvfølgelig *havde* Drachmann Ret – saa kunde man forøvrigt se paa dette Spil bag Kulisserne, som man vilde. Jeg lovede at fremskaffe det ønskede Tilsagn fra Hans Lund, som jeg meget gerne vilde samarbejde med – og Stilheden bredte sig over Snapstinget. Næste Dag (20. Marts) gik Bevillingen enstemmigt igennem!

Men vore Nerver skulde faa Lov til at dirre endnu et Par Dage, for den 21. Marts fandt den berømte Finanslovsnægtelse Sted og derved faldt ogsaa *vor* Bevilling under Bordet! Var det dog ikke, som alle Magter havde sammensvoret sig imod os? Nej, det kan man ikke sige. Bevillingen dukkede nemlig ganske stiltfærdigt op igen den 23. Marts paa den midlertidige Finanslov, som den Dag blev vedtaget, og *saa* var endelig det sidste Pigtraadsbælte sprængt. Hans Lund tiltraadte Redaktionen. Carlsbergfondet bevilgede os samme Beløb som Staten, og senere fik vi forøget Støtte ved Bevillinger fra Overretssagfører Zeuthens Mindelegat, fra Dansk Kultursamfund, fra Grænseforeningen og fra flere private Personer. Isen var brudt. Arbejdet gik sin rolige og planmæssige Gang. Og det burde det have kunnet lige fra Begyndelsen af.

XII.

Den første Maaned af 1929 havde været hjerteskrærende kold. Det hændte, at jeg ikke havde anden Udvej end at gaa til Sengs og trække Dynen over mig for at kunne arbejde videre. Bedstemor fra Oslo, som havde fejret Jul hos os og nu gik i sit 79. Aar, maatte udsætte sin Hjemrejse helt til Paaske, fordi Vinteren ikke vilde slippe sit Tag. Og medens Frostens bandt Farvandene, bankede en endnu koldere Kno paa min egen Mors Stuedør.

Mor vilde den 29. Januar fylde 84 og havde længe været meget skrøbelig – med svindende Kræfter i baade aandelig og legemlig Forstand. Da min Kone og jeg efter Disputatsen i 1927 kørte hjem fra Byen, lod vi Bilen standse ved det Hus i Lyngby, hvor Mor den Gang boede. Hun skulde have *sin* Del af vor Glæde, og hun gav mig ved den Lejlighed, hvad jeg længe havde ønsket mig: et Ungdomsarbejde af Janus la Cour: Kælderskoven med den lille Bro, som jeg utallige Gange var løbet over, naar jeg som Dreng havde holdt Sommerferie i det gamle Slægtshjem

paa Skærsø, Broen, som Far havde bygget, da han i sin Ungdom var Forvalter paa Gaarden. Men kun tre Dage efter vort Besøg, havde Mor fuldkommen glemt det, og hun var selv klar over, hvad den svigtende Hukommelse betød – at det var Alderdommen i al dens Hjælpeløshed, der nu var blevet hendes Lod. Det gjorde hendes Sind endnu mere tungt og trist, og hun havde intet større Ønske end at faa Lov til snart at gaa bort, saa hun kunde møde ham, for hvem hendes gamle, trofaste Hjerter alle Dage havde banket lige friskt og ungt.

Ud paa Efteraaret 1927 blev det os klart, at hun ikke længere magtede at føre Hus alene, og da min Søster Ellen havde god Plads i den Charlottenlund-Villa, hvor hun nu boede, tilbød hun at tage sig kærligt af Mor i Resten af hendes Levetid. Mor brød saa i Slutningen af September op fra Lyngby og flyttede til Charlottenlund, og Ellen, min Kone og jeg hjalp hende, saa godt vi formaaede, med at ordne og fordele hendes Sager inden Opbruddet. Ved den Lejlighed gav hun sine Ungdomsbreve i min Varetægt – vel det bedste, hun overhovedet kunde overlade mig. Af dem kunde man lære Tro og Tillid, Taknemmelighed og Trofasthed. »Hvor har hendes Tid været rig paa varme og umiddelbare Følelser og hendes Kreds paa from Tillid til Gud«, skrev jeg efter en hel Dag ikke at have foretaget mig andet end at bade Sjæl og Sind i Lyset fra Brevene (7. Septbr. 1927).

Hos Ellen fik hun saa gode Kaar, som datterlig Kærlighed kunde skabe dem. Ellens praktiske Dygtighed, hendes Organisations- og Administrationstalent, som efterhaanden førte hende ind i et vidtspændende Arbejde som Bestyrelsesmedlem i Dansk Røde-Kors, Formand for De danske Husmoderforeningers Københavnskreds, Medlem af Hovedstyrelsen for Den konservative Vælgerforening, Næstformand for Danske Kvinders konservative Forening, Formand for Kvindernes Radio-Landsudvalg, Medlem af Københavns Borgerrepræsentation, til Slut den første Formand for Danske Kvinders Beredskab – Ellen havde de bedste Betingelser for at gøre Mors sidste Dage blide og fulde af Fred. Og vi Søskende maatte være hende dobbelt taknemmelig, fordi hun gjorde det paa et Tidspunkt, da hun selv trængte til Støtte og moralsk Bistand, idet hendes Ægteskab opløstes i 1928. Heldigvis var Mor saa aandeligt svækket, at hun slet ikke blev klar over Forholdet.

Sommeren 1928 tilbragte vi i Rørvig, hvor vi lejede os ind paa en Bondegaard oppe ved Kirken. Vi havde helt tabt vort Hjerter til denne mærkelige Egn. Det var ligesom Øst- og Vestdanmark havde sat hinanden

Stævne her, og der var endnu ikke fundet synderligt mange Landliggere herop. Allerede da vi under vort Norgesophold fra 1916–18 havde været paa Sommerbesøg hos min Broder Poul, der ejede Ringholm ved Nykøbing, havde vi i Øjeblikkets Begejstring købt en stor Byggegrund umiddelbart ved Plantagen og ganske nær Dybesø. Den laa i et fortryllende Vildnis af Birk, Fyr, Ener, Lyng og Pors, og midt i hele Herligheden stod et Vildæbletræ. Her vilde vi bygge os et Sommerhus! Begejstringen slukedes ikke – det formaade ikke engang den sure, regnkolde og blæsende Sommer i 28 at gøre. Og Byggeplanerne havde vi stadig – gratis. Det er først, naar Tømreren gaar i Gang med Sav og Hammer, at Kronerne begynder at rulle. Hvis man da *har* nogen! Da vi ingen havde, nøjedes vi med Planlægninger og med Aftenture til »Godset«, og at alle vore tre Børn – ligesom vi to Voksne og vor unge Pige – nød Feriedagene, skønt Vandet som Regel var koldt og Bølgerne vrede, behøver vist ikke at siges.

Da vi kom hjem, og jeg atter kunde besøge Mor, saa jeg, at det gik stærkt ned ad Bakke med hende. Der kunde næppe være langt igen. Men Efteraarets Storme blæste op, Julemørket kom, Januar 1929 meldte sig med sin Iskulde – og stadig blafrede hendes Livsflamme, oftest mat, nu og da med et Lys, der fortalte om et utroligt stærkt Hjerte i det svækkede Legeme.

Saa ringede min Søster til mig ud paa Eftermiddagen den 30. Januar. Dagen før havde Mor været ganske flink, selv om hun havde maattet fejre sin Fødselsdag i Sengen. Jeg havde ikke kunnet se til hende, da jeg selv var syg. Men Natten havde givet hende Uro, og op ad den følgende Dag indtraadte en pludselig Forværring med Vildelse og Feber. Hun laa og fantaserede. Tyske Soldater kom stormende ude paa Vejen, de brød Villaens Kældervinduer op, og hun hørte deres Støvletramp paa Trapper og Gange. Hvorfor jog man dem dog ikke bort? Hvor var vore egne Soldater henne? Hun følte sig hjælpeløs – kunde ikke engang flygte, var fanget, maatte tie og taale. Men omsider kom den barmhjertige Bevidstløshed. Hun laa stille hen, da min Kone og jeg naaede derover – saa intet, hørte intet undtagen glimtvis, naar Hjertet viste sin Styrke og vakte hende for et kort Øjeblik.

Jeg ringede til Sorø efter mine to ældste Brødre og til Lyngby efter min tredjeældste Brors Enke, Helen. Ud paa Aftenen var vi alle samlede. Og Natten skred. Forbavsende, saa kraftigt og regelmæssigt Mors Aandedræt var! Mon hun led? Det gjorde hun vist ikke. Hun laa ganske stille, med lukkede Øjne. Naar Bevidstheden ind imellem vaagnede, slog hun

dem op, og vi saa, at hun gerne vilde tale. Hun evnede det kun ikke. Og dog forstod vi hende. Over hendes Seng hang det Dannebrog, som altid havde smykket hendes og Fars Soveværelse. Hun havde syet det til ham, da han drog ud i 64, og han havde baaret det paa Brystet, under sin Vaabenfrakke, som en Sejrsskjorte, der bragte ham frelst gennem Kampene. Naar hun slog Øjnene op, fæstede hun Blikket fast og stærkt paa Flaget, sagde intet – og fortalte dog alt. Fortalte om den unge Løjtnant, der havde værget Landet og hende i Ungdommens Aar, arbejdet for Landet og hende i Manddommens Alder, ham, hun nu skulde gense – forynget som han selv, ung og glad i Evighedens Solskin.

Morgenens graa Lys dæmrede bag Ruderne. Vi sad der stadig, for ikke den skjulteste Tanke maatte gaa tabt for os. Ud paa Formiddagen var mine Brødre, min Svigerinde og min Kone nødte til at tage til deres Hjem – Gerning og Børn skulde jo passes. Ellen og jeg blev siddende, til min Søster søgte en Smule Hvil. I hendes Sted kom Helen tilbage. Og snart efter mærkede vi, at Mors Aandedræt begyndte at volde hende Besvær. Hun famlede nervøst med sine Hænder over Puden, glattede paa Lagenet, urolig eller utaalmodig – hvad vidste vi. Vi kunde kun kalde paa Ellen. Og Kampen blev Gud ske Lov kort. Da Mørket var faldet paa, og Lyset fra Vejens Lygter sparsomt sneg sig ind gennem Vinduet, var den endt. Saa havde hun fundet Lyset og sejret over den Død, der kun skræmmer det forgængelige.

Den 7. Februar jordfæstedes hun paa Lyngby gamle Kirkegaard, Side om Side med sin Husbond. Snetykning og Frost havde nu varet i flere Uger, og den Dag var det ligeledes bidende koldt og graat. Præsten, som forrettede Tjenesten, talte over de samme Ord, som havde lydt til hende og Far, da de viedes i Vartov Kirke for næsten 62 Aar siden: »For mig faldt Maalesnorene paa de liflige Steder, en herlig Arvelod er tilfaldet mig«. Var det et Tilfælde? Eller havde min ældste Bror bedt ham tale over netop dette Skriftsted? Jeg veed det ikke. Men jeg veed, at trods de mange ensomme Aars Byrde var Mors Taknemmelighed over Ungdommens og den modne Alders uendelige Lykke sammen med ham, hun elskede, aldrig mindsket. Hun havde ejet den sjældne Rigdom, som *intet* fortærer. Og hun havde i from og barnlig Gudstro vidst, fra hvem al sand Rigdom stammer.

XIII.

Det var faldet paa min Kappe at overtage hele Sønderjyllandshistoriens Billedredaktion. Billedjagt har altid moret mig, og her maatte der være meget nyt og ukendt at opsnuse. Bl. a. af den Grund gennemtrawlede jeg i Sommerferien 1929 Museerne i Haderslev, Aabenraa, Sønderborg og Flensborg, fotograferede paa Sild og Før og lærte overalt Mennesker at kende, som jeg nok havde hørt nævne, men ikke tidligere havde truffet. Ud paa Efteraaret foretog jeg en ny Rejse til Flensborg, fortsatte til Slesvig og havnede til sidst i Kiel, og ligeledes paa denne Tur gjorde jeg Bekendtskaber, som skulde faa Betydning for mit Arbejde. Ikke mindst fik jeg Kontakt med Folk fra den modsatte Lejr – Hjemmetyskere og »ægte« Tyskere, som baade den Gang og senere spillede en fremtrædende Rolle i Grænsekampen.

Det sidste kunde dog ikke siges om Direktøren for Museet i Flensborg, Dr. *Fritz Fuglsang*. Af ham havde jeg egentlig ventet et helt andet Indtryk end det, jeg modtog. Jeg vidste, at hans Far var den kendte hjemmetyske Brygger Fuglsang i Haderslev, en af Landsdelens relativt faa Industrielle af Format. Man havde ogsaa fortalt mig, at den unge Dr. Fuglsang stod paa den »skarpe« Linie blandt sine Sindelagsfæller. Overborgmester, Dr. Todsén i Flensborg, en af Afstemningstidens markante tyske Forgrundsfigurer, skulde en Overgang i ham have set et villigt Redskab for sin antidanske Politik, og »Flensborg Avis« havde i sin Tid angrebet Dr. Todsén, fordi denne i Strid med Borgerrepræsentationens Flertal havde faaet Dr. Fuglsang gjort til Museets Leder i Stedet for Erwin Nøbbe, hvis danske Sympatier var almindeligt kendte. Og saa var Dr. Fuglsang aldeles ikke politisk indstillet og aldeles ikke antidansk! Selvfølgelig var han hjemmetysk – *det* Sindelag var han jo opvokset i, og hele hans Uddannelse havde underbygget det. Forbindelse med danske Kredse, der kunde have paaavirket ham i anden Retning, havde han ikke haft. Men han var først og sidst sit Museums og sin Videnskabs loyale Tjener, lige imødekommende over for alle, der søgte Oplysninger hos ham, altid interesseret i at vise sine Skatte frem og drøfte de Detailler, som faldt den Besøgende i Øjnene. Saadan mødte han ogsaa mig. Og hans Elskværdighed var ingen Maske. En Mand som L. P. Christensen – den Gang Redaktionssekretær ved »Flensborg Avis« og Medlem af Byraadet – der havde aarelang Øvelse i at se sine Folk an, var kommet til at sætte stor Pris paa ham. Han fortalte mig, at Dr. Fuglsang som Dreng naturligvis

havde kunnet tale sønderjydske Dialekt – han voksede jo op i det dansk-talende Haderslev. Men hans Moder, som var fra Rhinlandet, hans Fader, Søskende og samtlige hans Kammerater talte indbyrdes kun Højtysk, og hans Forbindelse med os nordpaa var saa ringe, at han end ikke havde besøgt det nærliggende Kolding. Først 27 aar gammel – i 1924 – gav han sig til at lære dansk Skriftsprog, og han benyttede nu i Hovedsagen dette, naar han talte med L. P. Christensen. Han talte ogsaa kun Dansk med mig. Det betød ikke, at der var kommet nogen Vaklen i hans nationale Grundopfattelse; men han havde forstaaet, at den, som vil virke i et Grænseland, maa kende begge Nationalitetens Sprog og begges kulturelle Forudsætninger. Da den nazistiske Pest kom til Byen, maatte han optræde med den yderste Varsomhed – *uden* at svigte sine Principper, og efter Sammenbruddet hørte han til dem, der stillede sig forstaaende over for den danske Bevægelse, selv om de ikke lod sig rive med af den. Det var en Berigelse at lære denne Mand at kende.

Det samme kunde ikke siges om en anden Hjemmetysker: Nationaløkonomen, Dr. *Lorenz Christensen* fra Broballe paa Als.

Jeg havde første Gang truffet ham ved Afstemningsmødet i Oldsum paa Før den 9. Marts 1930 og ved den Lejlighed faaet Indtryk af en ilter, stridslysten Mand, der følte sig utilpas, hvis han ikke uforstyrret kunde gaa sin Modstander ind paa Livet. Situationen har jeg forøvrigt tegnet i »To Livslinier«. Først flere Aar efter mødte jeg ham paa ny, da han indledede en Diskussion i Studentersamfundet om Hjemmetyskhedsproblemet (13. April 1929). Han gav her en alt i alt rolig og saglig Fremstilling af Hjemmetyskhedens historiske Forudsætninger, dens aandelige og sjælelige Indhold og dens Tillid til Fremtiden. Under den paafølgende Debat blev – af andre end ham – de hjemmetyske Grænserevisionskrav skudt i Forgrunden, og han bekendte sig da som Tilhænger af en »moderat« Grænseflytning med den saakaldte »Tiedjelinie« som Basis. Det var ganske klart, at han i hvert Fald ikke i *denne* Forsamling ønskede at blæse i Krigstrompeten.

Men Mødet vakte en voldsom Opsigt inden for hans egen Lejr. »Nordschleswigsche Zeitung« fordømte hans »Husarrid« til København og betegnede ham som »en Nordslesviger, der hidtil ikke har spillet nogen Rolle i det tyske Mindretals Liv, da han først nu har afsluttet sine Studier uden for Landsdelen«, en Mand, »som rejser til København for at fremsætte sine højst private national-politiske Anskuelser for en indbudt Kreds«.

Ja, selve den hjemmetske Folketingsmand, Pastor *Jobs. Schmidt*, blev mobiliseret af Bladet (18. April), saa det autoritvt kunde blive fastslaaet, at Lorenz Christensen havde talt helt paa egen Haand – uden at konferere med Pastoren eller med »de slesvig-holstenske Kredse, som har understøttet hans Studier«. Hans Udtalelser om Grænsen havde derfor »kun Værdi som en enkelt Mands Overbevisning og svarer ikke til vort Program«, idet »vi ønsker en Afgørelse, der betyder en Løsning fra Grunden af«, d. v. s. en Kamp om Landsdelen helt op til Kongeaen.

Hvad var han egentlig for et Menneske, denne politiserende Doktor?

En god Maaned senere (27. Maj) traf jeg ham paa Det kongelige Bibliotek. Mit Referat i »Grænsevagten« af Diskussionen i Studentersamfundet havde sat ham i Gang med en større Udredelse af Hjemmetskedsproblemet, fortalte han, og da jeg gik ham paa Klingen, præciserede han sit personlige Standpunkt saaledes: i *første* Række gensidig Respekt mellem de to kæmpende Lejre, i *anden* en Ændring af den danske Stats økonomiske Politik, saa de mange Tvangsauktioner, Tiden havde ført med sig i Nordslesvig, kunde blive afblæst, og i *tredje* en Revision af Grænsen. Han indrømmede, at det hjemmetske Krav om en saadan Revision (det stod i *Spidsen* af det »officielle« Program) var medvirkende til at fremkalde danske Ønsker om »Opsugning« af Landsdelens tysk-sindede Elementer; men han turde ikke afskrive Revisionen, fordi den hjemmetske Modstandskraft i saa Fald vilde blive stærkt svækket.

Samtalen gav mig en Del at spekulere paa. Han var utvivlsomt en Mand, som vilde komme til at gøre sig gældende i Kampen. Der laa aabenbart en bestemt *Plan* bag hans økonomisk-politiske Studier, og hans Greb om Problemet kunde meget vel komme til at lave større Ravage end de rabiate Hjemmetskeres Forlangende om snarest muligt at faa Kongeaagrænsen genoprettet. Det var nok raadeligst ikke at slippe ham af Syne.

I Efteraaret 1929 begyndte en hjemmetsk Publicist, Dr. *Karl Alnor*, at udgive en »Handbuch zur schleswigschen Frage«, et tysk Sidestykke til Franz v. Jessens »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie«, men langt udførligere og totalt blottet for enhver Form for Objektivitet – plumpt og perfidt i sit Anlæg. Jeg skrev i »Hejmdal« (11. Decbr.) en kraftig Indsigelse mod dette Makværk, der blev udgivet »i Forbindelse med« to ansete kielske Historikere, Dr. *Volquart Pauls* og Prof., Dr. *Carl Petersen* (Prof., Dr. *Otto Scheel*, som havde været med ved Planlægelsen, havde i rette Tid trukket sig tilbage fra Foretagendet). Dagen

efter traf jeg Lorenz Christensen paa Biblioteket. »Naa«, sagde han, »halshugger De snart vor Ven Alnor?« Han havde endnu ikke læst min Protest, og da jeg tilfældig havde »Hejmdal« i Mappen, gav jeg ham den. Lidt efter kom han tilbage med den. »Var den for kraftig?« spurgte jeg. »Paa ingen Maade«, svarede han. »Jeg billiger i et og alt, hvad De skriver. Med en Mand som Alnor nytter det kun at tale rent ud af Posen«. Han beklagede, at Folk som Volquart Pauls og Carl Petersen var rykket Alnor til Undsætning (»Nordschl. Zeit.« 21. Novbr.) over for Protester, som allerede tidligere var fremkommet. Det var dog ellers to retsindige Personligheder, sagde han. Og han tilføjede: »Jeg kan sige Dem, at de er blevet endog meget stærkt advarede imod at fremsætte deres Erklæring; men det er godt, at Drøftelsen er taget op. Naar de begaar Dumheder i Kiel, maa de selvfølgelig tage Konsekvenserne«.

Da vi atter mødtes efter Nytaar (24. Jan. 1930), fortalte han, at det var ham selv, der indtrængende havde raadet Prof. Carl Petersen til at tie. Vor Samtale gled over til en Drøftelse af et Indlæg – »Hjemmetyskeriets Problem« – som Dr. *Gudmund Schütte* var begyndt at offentliggøre i »Grænsevagten«. »Har De Lyst til at skrive et Svar?« spurgte jeg; »det er dog betydningsfuldt at faa Spørgsmaalet alsidigt belyst«. Men et Svar turde han ikke indlade sig paa. Hans eget Indlæg i Studentersamfundet var blevet trykt i »Sønderjydske Aarbøger« og havde omgaaende indbragt ham »kategorisk« Forbud imod at lade noget som helst offentliggøre i danske Publikationer. Det var *Jobs. Tiedje*, der havde taget ham i Skole, og da Lorenz Christensen havde forsvaret sig med, at Tiedje jo selv i sin Tid havde skrevet i »Hejmdal«, fik han at vide, at »das war ganz was anderes«. *Den Gang* havde »Schleswigsche Grenzpost« været lukket for en Mand, der som Tiedje ønskede den preussiske Voldspolitik lempet, medens i Dag »Nordschl. Zeit.« stod til fuld Disposition for Lorenz Christensen. Jaja, mente den gode Lorenz, det var nu, som man tog det! Han fik nemlig ikke Lov til at skrive en Stavelse i Bladet, hvis han ikke underkastede sig den strengeste Censur af Redaktøren, den hollandsk fødte *Julius Kähler*, og af den Grund var Forholdet mellem ham og Kähler blevet mere og mere spændt. Hvad Pastor *Schmidt* angik, havde han heller ingen Støtte at vente hos ham. Lige fra 1925 var Afstanden mellem dem vokset, fordi Schmidt i skæbnsvanger Grad havde nærmet sig den Kähler'ske Linie, og Lorenz Christensen indsaa ikke, sluttede han hovedrystende, hvorledes der skulde kunne bygges Bro mellem saa stærkt divergerende hjemmetyiske Retninger.

Lorenz Christensen sysselsatte mine Tanker meget stærkt. At han paa en eller anden Maade vilde komme frem i første Række blandt vore Modstandere, var jeg ikke i Tvivl om, og jeg søgte derfor de Oplysninger om ham, jeg kunde faa. Paa min Kielrejse i 1929 spurgte jeg Prof. *Scheel* ud. »Han er en ret selvstændig, overordentlig flittig, men noget bitter Mand«, svarede *Scheel* (15. Oktober). »Han har ikke Grund til at føle sig isoleret, men han har heller ikke fundet den Tilslutning, han selv ventede. Han og *Kähler* er højst forskellige, og Pastor *Schmidt* har undladt at give ham den Rygdækning, han kunde forudsætte«.

Scheels Bemærkninger var vist rigtige nok. Lorenz Christensens Flid havde jeg selv kunnet kontrollere: han sad støt og stadigt paa Biblioteket, arbejdede med økonomiske Problemer, Nordslesvig vedrørende, eller prøvede f. Eks. at finde Kernen i et tidligere – totalt mislykket – dansk-tysk »Afspændingsforsøg«: *Bjørnsens* »Signalfejde«. Og sin Selvstændighed lagde han for Dagen i Ytringer om andre Hjemmetskere. Han havde i det sidste, sagde han, haft »et Helvede« med de Folk i Kiel (6. Juni 1930) paa Grund af en skarp offentlig Kritik, som han havde rettet imod Pastor *Schmidt*. At *Bølgerne* var gaaet højt, fik jeg et levende Indtryk af, da *Scheel* kommenterede Affæren (12. Aug.) med Ordene: »Til hvilken Nytte farer han ud – og med hvilken Ret? Han har at passe det Arbejde, han er sat til, og ikke lade sig rive med af polemiske Tilbøjeligheder. Ulykken er, at han lægger alt for stor Vægt paa offentlige Indlæg. Han tror, de betyder langt mere, end de gør. Ogsaa i et demokratisk Samfund maa det virkelige Arbejde gøres bag Kulisserne. Har man samlet sig en Flok Tilhængere, kan man naturligvis slaa det endelige Slag offentligt; men man maa først skaffe sig den nødvendige Tilslutning, og det har Lorenz Christensen ikke forstaaet. Han er gaaet Amok, og nu er han slaaet ud. Han lader sig drive af tre Ting: stor Arbejdslyst, en uhyre let vakt Mistænksomhed mod snart sagt alle og en ikke ringe Ærgerrighed – noget hen ad Forfængelighed«. Det var Antydninger i samme Retning, den mere reserverede Prof. *Carl Petersen* kom med (24. Septbr.). Lorenz var aabenbart blevet Kielernes Problembarn – ligesom han var mit, om end af helt andre Grunde. Jeg kunde ikke frigøre mig for den Tanke, at han før eller senere vilde sætte ind paa et Punkt, der kunde faa adskillig Betydning for Hjemmetskernes Holdning, og at han ved sine økonomiske Studier systematisk forberedte en Aktion, som han til sin Tid vilde gennemføre med hele det stridbare Temperament, jeg tidligst havde lært at kende hos ham.

Alle, der har fulgt Udviklingen i Nordslesvig siden Begyndelsen af 30'erne og til Besættelsestidens Ophør, vil indrømme, at jeg ikke bedømte ham urigtigt. Hans ansvarløse Optræden, da »Bevægelserne« tog Fart, og han i 1933 fik lokket baade Danske og Hjemmetyskere til at undertegne det »Manifest«, han havde udarbejdet, var en direkte Følge af de Studier, han havde været »sat til« i København. Det var Fejdehandsken, han kastede til den danske økonomiske Politik i Nordslesvig. Og ad denne fanatiske, antidanske Linie fortsatte han, lige indtil han i 1943 skaffede de tyske Myndigheder en Fortegnelse over vore Jøder, kort før Aktioneren imod dem blev startet – og han – forskrækket over Resultatet – pludselig fik kolde Fødder og begyndte at trække i Land. Alt dette ligger det uden for mine Erindrings Ramme at skildre. Jeg har kun villet tegne fremherskende Træk i hans Fysiognomi, saadan som jeg iagttog dem, da han endnu ikke var »slaaet igennem«, men ivrigt samlede Vaaben til sin Kamp imod det danske Styre.

Da jeg paa min Billedjagt i 1929 kom til Kiel, søgte jeg straks op i Landsbiblioteket for at gennemgaa tyske illustrerede Blade, som ikke fandtes paa vore egne Biblioteker. Her hørte Lederen, Dr. *Volquart Pauls*, at jeg sad paa Læsesalen, kom hen til mig, præsenterede sig og bød mig ind paa Kontoret, hvor vi faldt i en lang Samtale (14. Oktbr.). Vi havde rigeligt at drøfte – *han* som Hovedredaktør af den paaatænkte Slesvig-Holstens Historie, *jeg* som Hovedredaktør af vor egen Sønderjyllands Historie. Øjeblikkets grænsepolitiske Forhold blev derimod ikke berørt. Pauls hørte ikke til de stærkt politiserende Kielere. Han var den roligt arbejdende Videnskabsmand, den myndige og dygtige Bibliotekar, og hans Hovedhensigt med Samtalen var at faa genoptaget videnskabelig Kontakt med danske Historikere, som han vurderede højt, ikke mindst Prof. Aage Friis, hvis Opfattelse af det dansk-tyske Mellemværende laa hans egen nær. Pauls og jeg var omtrent jævnaldrende – han nøjagtig en Maaned yngre end jeg – og hans høje, kraftige Skikkelse svarede særdeles godt til det Indtryk, hans Ord fremkaldte: en Mand, som baade havde sine bestemte Meninger og alligevel var rummelig nok til at høre andres uden at komme i Affekt. Han var Nordfriser af Fødsel, født i Katingovre i Ejdersted, og Nordfrislands Historie var derfor blandt de Emner, han ofte og dybtgaaende syslede med. Det var da ogsaa ham, der »sad« paa Peter Sax, da jeg af Hensyn til mine Forelæsninger vilde gennemgaa den gamle Nordfrisers Manuskripter i Det kongelige Bibliotek.

Desværre blev dette den eneste Gang, jeg fik Lejlighed til at *tale* med Volquart Pauls; men Kontakten imellem os blev holdt vedlige, takket være en omfattende Korrespondance, som i første Række min Billedredaktion var Aarsag til. I vore Breve strejfedes kun undtagelsesvis grænsepolitiske Emner. Begge ønskede vi oprigtigt en Afspænding, og begge var vi enige om, at Afspændingen først og fremmest maatte præge den videnskabelige Forskning af vore to Nationers indbyrdes Mellemværender i Fortiden. Derfor undrede det mig, at Pauls kunde tage Medansvar for en Publikation som Alnors ovennævnte Haandbog med dens Fremstilling af H. P. Hanssen som »Landsforræder«, og jeg skrev derom til ham i et Brev (28. Decbr. 1929). Svaret (21. Jan. 1930) gik ud paa, at det næppe vilde være muligt for *vor* Generation, der baade hvad ydre Begivenheder og stærke indre Oplevelser angik havde deltaget i Grænseafgørelsen 1920, at naa til en nogenlunde ens Bedømmelse af Hændelserne selv og deres ledende Personligheder. De højst divergerende Opfattelser af en Mand som H. P. Hanssen maatte vel erindre os om Schillers Ord i Prologen til »Wallenstein«: at Partigunst og Partihad altid var medbestemmende ved Bedømmelsen af en historisk Persons Karakter. Pauls vilde altsaa ikke tage *Afstand* fra Alnors Skriverier, men han vilde heller ikke forkaste min Kritik, der ved »sin rolige Form adskiller sig fordelagtigt fra mange andre danske Domme, jeg er blevet gjort bekendt med«.

Mit Gensvar (25. Jan. 1930) gav et vistnok meget klart Billede af den Holdning, jeg indtog til Spørgsmaal af denne Art. Jeg angreb ikke Alnor, fordi han var »Nationalist« – det var jeg jo selv – og hvad Folk som han og jeg maatte skrive vedrørende Dagens aktuelle grænsepolitiske Spørgsmaal, vilde altid være præget af »denne naturlige, instinktive Kampfølelse, denne Erkendelse af, at en national-politisk Modsætning kræver sin Udløsning«. Men noget saadant maatte aldrig farve en *videnskabelig Forskning* eller Fremstilling. Paa *det* Punkt maatte Sporene fra forrige Aarhundredes Midte skræmme baade danske og tyske Historikere. »Men dette bør være forbigangent – endeligt og absolut afsluttet. Lad os strides om Dagens Problemer, om Mindretalsret og Jordlovgivning og alt slikt; men lad os respektere det videnskabelige Studiums Fredhellighed ... Hvor uendelig langt fra at opfylde dette Krav Dr. Alnors Haandbog er, har jeg sagt, og det skal jeg ikke gentage«. Og med Hentydning til den forestaaende Udsendelse af »Sønderjyllands Historie« sluttede jeg med de maaske for selvbevidste, men – tror jeg – sandfærdige Ord: »Om et Par

Maaneder vil Offentligheden baade heroppe og dernede begynde at kunne danne sig et Begreb om, hvorledes en dansk Nationalist mener videnskabeligt at kunne fremstille vort gamle Grænselands ældste Historie, saa han kan sætte sin Ære som Forsker i Pant derpaa«. I dette Punkt gav Pauls mig Ret – baade offentligt og privat – og derfor undrede det mig, at han i visse Situationer kunde have saa vanskeligt ved at kræve det samme Forsøg paa Retsindighed gjort af sine egne slesvig-holstenske Værk-fæller.

Denne Mangel hos ham blev ligesom mere fremtrædende, efter at Nazismens i 1933 havde gjort Tyskland til et stort Epidemihus. I 1935 lod han Alnor anmelde Engelstoft og Wendts »Haandbog i Danmarks politiske Historie fra Freden i Kiel til vore Dage« (»Zeitschrift«, 1935), og Resultatet blev en saa godt som fuldstændig Nedsabling af de to danske Historikeres Arbejde. Ikke alene kritiseredes en lang Række Enkeltheder, men Forfatterne fik læst og paaskrevet, fordi de ikke havde vist Begreb om »det egentlige historiske«: »Rummets og Blodets Dynamik«, og Bogens Behandling af Jødespørgsmaalet gav Recensenten Anledning til at understrege den »fremtrædende Stilling«, som »Bogens Inspirator« (Prof. Aage Friis) havde indtaget efter den national-socialistiske Revolution i Tyskland – »som Genève-Emigrantprotector«. Jeg skrev et harmfuldt Brev (22. Juni 1935) til Pauls, i hvilket jeg paatalte denne ensidige og ondsindede Anmeldelse, fremkommet i hans eget Tidsskrift, og navnlig protesterede jeg imod det »Overfald« paa Prof. Friis, hvori Kritikken var mundet ud.

Pauls Svar (3. Juni 1935) viste, at Atmosfæren i Kiel aabenbart var stærkt ændret. Han tog ikke paa et eneste Punkt Afstand fra Alnors Kritik, og man havde, mente han, fuld Ret til at identificere Bogens Opfattelse med Prof. Friis' egen. Naar saa hertil yderligere kom, »at netop paa den Tid, da Hetzen i Udlandet mod det nye Tyskland befandt sig paa sin Højde, sendte Prof. Friis ogsaa til Slesvig-Holsten Særtryk af sin Beretning om sin Virksomhed for Emigranterne« – ja, saa kunde der næppe tales om noget »Overfald«. Det maatte jo have forudsat, at Friis *ikke* havde befattet sig med Emigranterne!

Aaret efter fik jeg et nyt Bevis for, hvor skæbnesvangert det tyske Klima kunde paavirke en ellers sundt og roligt dømmende Mand som Pauls. Jeg søgte at finde en *idéhistorisk* Baggrund for Nazidogmerne og gennemgik derfor paa Det kongelige Bibliotek, hvad dette havde af tyske Tidsskrifter af blandet Indhold. Det var Linien fra Nazismen tilbage til

J. G. Fichte, jeg vilde lede frem, og da Resultatet var meget magert – for det var uhyre smaat bevendt med Bibliotekets ikke strengt faglige Tidsskriftslitteratur – skrev jeg til Pauls, idet jeg bl. a. bemærkede, at et stort Tidsskrift som »Neue Rundschau« overhovedet ikke havde beskæftiget sig med Problemer af denne Art. Svaret (9. Jan. 1936) var overraskende – i Pauls Mund: Det var kun naturligt, at man intet kunde finde i »Neue Rundschau« *inden* Nazismens Magtovertagelse skrev han; thi »i dette Tidsskrift, der udkom paa et udpræget jødisk Forlag, kom den Gang fortrinsvis den intellektuelle jødiske litterære Verden til Orde«. Jaja, det var jo rigtigt nok. Men Pauls viste ikke ringeste Sans for, at *idéhistoriske* Studier til Belysning af en Bevægelse, der var saa udfordrende kynisk i sin Antisemitisme, *netop* burde kunne ventes foretaget af intellektuelt prægede tyske Jøder. Naar det *ikke* skete paa et Tidspunkt, da deres Liv og Velfærd endnu ikke var kommet direkte i Farezonen, maatte det opfattes som et trist Vidnesbyrd om, at tyske Jøder i Aarene før Katastrofen ikke havde Øjnene tilstrækkeligt aabne for den Afgrund af Djævelskab, som baade de – og Nationen som Helhed – nærmede sig. Men Mangel paa Aarvaagenhed var de jo ikke ene om.

Nu var der slet ingen Tvivl om, at Pauls aldeles ikke var blevet Nazist. Han aandede kun som alle andre Tyskere efter 1933 i en Atmosfære, der var fuld af Gift, og denne lagde sig »paa Stemmebaandet«, om jeg saa maa sige. Det viste sig ogsaa deri, at han i samme Brev, hvori han ikke viste fjerneste Interesse for de ulykkelige tyske Jøder (skønt bare en Antydning af Deltagelse vilde have været nok, hvis han opfattede det som alt for risikabelt at tage direkte Afstand fra Udskejelserne) gjorde et stort Nummer ud af den Omstændighed, at der den 20. Oktbr. 1935 var indviet en dansk Skole i Tønning! »De veed, at Ejdersted er min Hjemstavns«, skrev han, »og jeg tror, at jeg er saa fortrolig med denne Landsdels Historie som næppe nogen anden«. Men i Ejdersted fandtes ingen hjemmehørende Danskhed, og hvorledes kunde man da i Indvielsestalerne paastaa, at det her drejede sig om gammeldansk Jord, og at dansk Sprog her havde Hjemstavnsret? »Den med Forkærlighed paa dansk Side af National-Socialismen laante Formel om »Blod og Jord« passer – set fra dansk Side – afgjort ikke paa Ejdersted. Det maa De som Historiker indrømme mig«. Han beklagede, at Skolens Ruder blev knust; »men jeg forstaar det, naar Ejdersteds Befolkning opfatter den danske Skole i Tønning som en Provokation; thi Ejdersted er tysk. Ved det kan der ikke rokes«. Var det ikke værd at tænke paa, at først National-Socialismens Sejr

havde givet »den saakaldte ejderstedske Danskhed« saa stærk en Vækst? »Tiden vil forøvrigt vise, hvad denne hjemmehørende Danskhed i Ejdersted er værd«.

Det var nøjagtig de samme Ræsonnementer og Tanker, som han kort efter offentliggjorde i Piëcen »Dänentum in Eiderstedt«, og det er, saa vidt jeg ved, den eneste Gang før Nazismens Sammenbrud, at Volquart Pauls har grebet direkte ind i den kulturelle Strid ved Grænsen.

Til hans Brev var der at svare (20. Jan. 1936), at man ved Skoleindvielsen *ikke* havde talt om »gammeldansk Jord« og »dansk Sprogs Hjemstavnsret« i Ejdersted; men man havde fremhævet, at Tønning laa »ved vort Folks og Riges alleryderste Grænse«, og dette var en historisk Kendsgerning. Endvidere, at hverken dansk eller tysk havde oprindelig Hjemstavnsret i Ejdersted, det havde derimod *frisisk*. Endelig at vi havde nøjagtigt den selvsamme Ret til at bygge en dansk Skole for det faktisk eksisterende danske Mindretal her ved Ejderen, som Hjemmetyskerne havde til i Nordslesvig at bygge en tysk Skole paa utvivlsomt dansk Folkegrund. »Hvis De med Mistanke ser paa, at Folk, som efter Deres inderste Overbevisning er af tysk »Blut und Boden«, og som De tror er Socialdemokrater, sender deres Børn i den danske Tønningskole, kan det saa undre Dem, at vi Danske med den samme Mistanke betragter det Fænomen, at Folk, hvis »Blut und Boden« er rodægte dansk, og som vi tror er grebet af den national-socialistiske Bevægelse, sender deres Børn i tyske Skoler?« Og jeg sluttede:

»Jeg synes, vi fra begge Sider gør bedst i helt at undlade disse politiske Betragtninger. Lad os se Kendsgerningerne i Øjnene: at vi kæmper en folkelig Kamp, og at vi ikke ønsker den ført paa noget andet Grundlag end den ubetingede og uafkortede Jævnbyrdighed. Lad os kæmpe ved Ejderen, eller lad os kæmpe ved Kongeaen. Begge Dele er lige hæderlige, naar vi kun overholder den ene Regel: at vi betragter fjerne Tidens Blodsfællesskab mellem os som en saa betydningsfuld Faktor, at vi umiddelbart føler Kampen som en festlig Styrkeprøve og ikke som en nagende Nødvendighed, der afsætter dump Bitterhed i Sindene.

Denne sidste Følelse – det indrømmer jeg – nærede jeg, indtil Genforeningen fandt Sted. Indtil da befandt vi Danske os nemlig udelukkende i Defensiven. Nu har begge Parter Lejlighed til baade offensivt og defensivt at hævde sig.

Først dette byder Vilkaar for Mænd!«

Det blev baade første og sidste Gang, der kom noget af en Kurre paa Traaden mellem Pauls og mig. Korrespondancen fortsattes, men han vendte aldrig senere tilbage til grænsepolitiske Emner. Da han – som alle hans Folkefæller – havde erfaret den fulde Forbandelse, der blev en

logisk Konsekvens af Nazismen, udsendte han i 1950 en lille Pièce: »Schleswig-Holstein zwischen Nord und Süd«, hvori han – roligt og akademisk – belyste den Rolle, som »das Reich« dels kulturelt, dels politisk havde spillet i de to Hertugdømmers Historie, og derefter – paa samme rolige Maade – »den historiske Ret og den nationale Ret i Slesvig-Spørgsmaalet«. Den Konklusion, hvortil han nu naaede, var hans klare og retsindige Forskerpersonlighed værdig:

»Slesvigs national-politiske Ansigt er i Dag et andet end for to eller tre Aar-tier siden. Man kan dømme, som man vil, om den Sindelagsændring, der her er fuldbludet, særligt siden 1945. Grundene til den er mange. De lader sig ikke bringe paa *een* Formel. Men som Kendsgerning betragtet kan denne Ændring ikke nægtes. Hvem vilde desuden som tysk Slesviger lukke Øjnene for den! Sprog og Sindelag har heller ikke tidligere i den tyske Landsdel Slesvig udgjort en Enhed. Ogsaa det gamle danske Mindretal omfattede ikke alene dansktalende, men ogsaa tyske Statsborgere, hvis Omgangs- og Familiesprog var Tysk, men som i deres nationale og kulturelle Følelse bekendte sig til dansk Folkelighed. Alligevel har Historikeren Ansigt til Ansigt med det Omfang, som Sindelagsskiftet har antaget efter 1945, maattet spørge, om denne Foreteelse, der næppe noget andet Steds har sin Lige, vil vise sig varig. Svaret kan kun Fremtiden give os. Den [Fremtiden] vil for Landsdelen ogsaa fortsat være tysk, hvis de tyske Slesvigere er sig deres Pligt over for det tyske Folk bevidst og fastholder den. Det er vor Tro og vort Haab.«

Med en Modstander som Volquart Pauls kunde man kun have Udbytte af at kæmpe. Han gav ofte i sine Breve Udtryk for Ønsket om en mundtlig Drøftelse af Spørgsmaal, som var os imellem, og det maa vel tyde paa, at han selv fandt Striden baade velbegrundet og frugtbar, naar den førtes i den Form, vi fra begge Sider lagde Vægt paa at overholde i vor Korrespondance.

Prof. *Otto Scheel* kunde ikke ligefrem kaldes en Modsætning til Volquart Pauls – slet ikke, hvad Meninger og Anskuelser angik; men de to Mænd var af højst ulige Støbning.

Scheel var nemlig politisk stærkt *aktiv*. Han havde været det i Afstemningstiden, og da han i 1925 knyttedes til Universitetet i Kiel, blev han med det samme en af de virksomste slesvig-holstenske Græsepolitikere, indtil 1929 Formand i Sleschwig-Holsteiner-Bund. Naturligt nok kom hans national-politiske Opfattelse til at præge hans Forskning, dog ikke hvad dens videnskabelige Vederhæftighed vedrørte. Han havde tidligere som teologisk Professor i Tübingen vundet sig et anset Navn blandt Lutherforskere, men dyrkede nu i sin Egenskab af slesvig-holstensk Professor i

»Landesgeschichte« udelukkende Problemer, der havde Relation til de to Hertugdømmers historiske Forhold og specialiserede sig her paa to Punkter: den tidligthistoriske Tid, da det lille Omraades etniske Forhold blev formet, og det sidste Aarhundrede, da Slesvig-Holstenismen blev en dominerende Faktor inden for Holstenernes og de tysksindede Slesvigeres Rækker. Og Scheel var ikke bange for at sige sin Mening rent ud, hvis en eller anden af hans Kolleger paa et af disse Felter »gjorde i Nælderne«. Da Prof. *Fr. Kauffmann* i et Foredrag »Deutsch oder dänisch?« (1923) havde erklæret Jydsk for et »ægte Kolonisprog« og henvist det »virkelige« Danske til Øerne, og Dr. Gudmund Schütte af den Grund havde taget ham haandfast i Skole, lagde heller ikke Scheel Fingrene imellem. I 1929 kom vi ind paa Spørgsmaalet, som jo berørte baade hans og mine Studier. Hans »meget ærede Kollega« havde begaaet en stor Dumhed, erklærede han, og Schüttes skarpe Afvisning havde været helt i sin Orden. »Til en stor Brændeknude behøver man en stor Økse«, lød hans Kommentar. Og da Prof. *Otto Brandt* havde udsendt sin elegant skrevne, men stærkt diskuterende Bog »Geistesleben und Politik in Schleswig-Holstein um die Wende des 18. Jahrhunderts« (1925), i hvilken han søgte den slesvig-holstenske Tankes Kim inden for de Adelskredse, der var knyttet til Godset Emkendorf, og i første Række udpegede dets Ejer, Grev Fritz Reventlow og dennes Hustru, Grevinde Julia som de aandelige Inspiratorer, bruste Scheel op i forarget Protest: Brandts Thesis var »splittergal«. »At gøre den hysteriske Grevinde, som tilbragte største Delen af Dagen paa sin Divan, til et Midtpunkt i en aandelig-politisk Bevægelse, det er dog fuldkommen fantastisk!«

Denne Scheels »speaking frankly« bevirkede, at baade mine Samtaler og min Brevveksling med ham gav mig et levende Indtryk af hans Personlighed – fuld af Vitalitet, let til Smil, robust, naar noget kom ham paa tværs, en stor, kropstung, vestslesvigsk Bondetype at se til, stammende fra Slægter, der rummede baade danske og hjemmetyske Traditioner og ikke fornægtede nogen af dem. Selv var han opvokset i et tysksindet Hjem, hvor Faderen, der var Præst i Abild, øvede megen Indflydelse paa Sønnens Udvikling i de bestemmende Ungdomsaar, og paa mødrene Side havde Scheel Forbindelser oppe i »de otte Sogne«, hvor Andreas Petersen, Dalby, for hundrede Aar siden havde været Slægtens store Navn.

XIV.

Personlig Kontakt med Scheel fik jeg første Gang ved mit Besøg hos ham den 15. Oktober 1929. Jeg har allerede – paa Grundlag af min Dagbog – refereret hans aabenhjertige Udtalelser om Folk som Lorenz Christensen, Fr. Kauffmann og Otto Brandt; men ogsaa andre kunde have været nævnt – f. Eks. *Alnor*, som han paa ingen Maade sparede for Kritik. Han havde opfordret ham til at vise stor Forsigtighed i Bedømmelsen af H. P. Hanssen; »men hvad har han gjort? Han har i en videnskabelig Fremstilling [»Haandbogen«] benyttet Udtrykket »Landsforræderi«, skønt dette ikke engang har kunnet juridisk fikseres, og det gaar da virkelig ikke an! Det er jo en fuldkommen subjektiv Dom!« Scheel var udraadt af »Haandbogen«s Redaktionskomité, da det viste sig, at han »ikke var i Stand til at bremse *Alnor*«. En anden af Tidens Danskedere, en titulær Professor (Gymnasielærer) *Meyersahm*, som jeg førte Samtalen hen paa, fik en endnu værre Medfart. Han var, sagde Scheel, en Slags slesvig-holstensk Pendant til vor Prof. J. P. Bang og »havde sikkert en Skrue løs«. Det følgende Aar traf jeg tilfældigt *Meyersahm*, vi hilste køligt paa hinanden, og han fandt Anledning til at udtale sin Glæde over de store Vejforbedringer, som den danske Stat havde ladet foretage i Nordslesvig. De vilde være af Betydning – for Fremtiden! »De var temmelig nødvendige, naar der blev afleveret saadant noget Svineri«, svarede jeg kort. Et Øjeblik efter fik *Meyersahm* Kig paa Prof. Scheel og styrtede hen til ham, raabende: »Dr. la Cour ist da! Dr. la Cour ist da!« Det lød omtrent, sagde Scheel, som raabte han rædselsslagen: »Der Löwe kommt!« Da jeg refererede *Meyersahms* lille Ondskabsfuldhed, svarede han: »Den skal De ikke tage Dem nær. Hvis jeg regnede *Meyersahm* for normal, vilde det være noget andet; men han har jo nærmest patologisk Interesse!«

Straks efter Nytaar 1930 traf jeg Scheel i København, hvor han, H. V. Clausen, Friis, Linvald og jeg spiste Frokost sammen. Det blev til en timelang Samtale, under hvilken han indbød mig til at overvære de Gravninger i det gamle Hedeby, som man var ved at planlægge, og det er indlysende, at jeg greb til med begge Hænder. Undervisningsministeriet gav mig beredvilligt den nødvendige Orlov fra Skolen, og kort efter Gravningernes Begyndelse drog jeg afsted (14. Septbr.) – desværre alene, idet Dr. Johs. Brøndsted, som ligeledes havde modtaget en Indbydelse, blev for-

hindret i at efterkomme den. Fra norsk Side deltog Dr. *Sigurd Grieg* og fra svensk den unge Arkæolog og Kunsthistoriker, fil. kand. *Erik Floderus*, saa det samlede Norden var – fornuftigvis – repræsenteret, da Kiel begyndte at undersøge den Jord, som dog retteligt tilhørte os.

Vi tre Skandinaver udgjorde et lykkeligt Treklover. Det var ikke alene fælles arkæologisk-historiske Interesser, som bandt os sammen, og vort gode, lyse Humør, som ikke fornægtede sig, men det var ogsaa vor fælles Følelse af, at *her* – paa dette Sted – havde Norden en naturlig Stævneplads. »Ottar« sejlede igen derned fra Norge, »Gnupa« (uden Erobringslyster!) fra Sverige, og »Skarde« ønskede endnu en Gang hedt at kunne være med til at jage Tyskerne ud af Hedeby. Fortiden talte, og Nutiden gav Ekko. Floderus kom til Grænsen uden Kendskab til dens mange Øjeblikksproblemer, men indfangedes hurtigt af dem, skønt han som stilig Svensker ikke gav højlydt Udtryk derfor. Griegs Oppakning var derimod i god Orden. Han var – skønt Nordmand – dansk Student og af den Grund fortrolig med andet og mere end Oldtidens »Grænsesang«, og hans aabne, ligefremme Natur lagde ingen Kapsun paa hans Udtalelser. Ingen af de to fik heller Lov til at rejse bort uden Kendskab til Øjeblikkets dansk-tyske Spænding. Jeg førte dem langs hele Danevirkeanlægget og ud til Kongshøj, og jeg tror, at baade den 23. April 1848 og den 3. og 5.–6. Februar 1864 blev levende Realiteter for dem, saa de forstod, at »ej er retfærdig Mand om Kinden bleg«, selv om Nederlag giver ham dybe Saar. Jeg kørte dem gennem Angel til Flensborg, hvor de fik baade Flensborghus og Borgerforeningen, Duborgskolen og Krigergraven paa den gamle Kirkegaard at se. Efter sin Hjemkomst til Norge sendte Grieg mig en Artikel – »En Nordmanns inntryk fra Mellem-Slesvig« – som blev offentliggjort i »Grænsevagten« (Jan.-Febr. 1931) – det var helt, som det skulde være.

Men denne Artikel gjorde i ikke ringe Grad Lederen af Hedebygravningerne, Dr. *Gustav Schwantes*, nervøs. Da jeg atter i 1931 havde fulgt Arbejdet i Marken, tog jeg (18. Septbr.) til Kiel for at hilse paa ham. Han indbød mig venligt til Middag i sit Hjem og benyttede Lejligheden til paa sin rolige og hensynsfulde Maade at sige mig, hvor ubehagelig berørt han havde følt sig ved Artiklen. Om Grieg vilde skrive »meget lidt tyskvenligt« og benytte »et Kamptidsskrift« som »Grænsevagten« til sine Publikationer, maatte naturligvis blive hans egen Sag; men han burde have husket, at han befandt sig som *Gæst* i Slesvig, og at hans Artikel kunde have voldt Schwantes Vanskeligheder. »Der er jo meget aktive Herrer

alle Steder«, sagde han, »og det vilde være tænkeligt, at den tyske Gesandt i København havde henledt Berlins Opmærksomhed paa Sagen, og at Berlin havde reageret. Jeg vilde paa ingen Maade have taget imod politiske Direktiver – jeg er intet politisk Menneske; jeg vilde hellere opgive mit Studium, end jeg vilde tage andet end saglige Hensyn. Men Hr. Grieg maatte kende tyske politiske Forhold tilstrækkeligt til at kunne forudse den Mulighed, at hans Artikel maaske vilde skaffe mig Ubehageligheder paa Halsen«.

I disse Ytringer havde man helt Dr. Schwantes. Han var født i Hannover og havde virket ca. fyrretyve Aar i Hamburg, inden han kom til Kiel som Leder af Museet dér. Han var altsaa relativt ny i Grænseegnen og stod vitterligt helt fremmed over for dens nationale Spændingsforhold, men med naturlige nordiske Sympatier, fordi hans Hustru var norsk. Baade danske og slesvig-holstenske Argumenter af historisk Karakter var i hans Øjne uvedkommende og ligegyldige – det var udelukkende den nulevende Befolknings frie Afgørelse, som betød noget. Om han da billigede Resultatet af Folkeafstemningen i 1920, vilde han ikke ud med. Gang paa Gang gentog han under Samtalen: »Ich bin kein politischer Mensch«. Og det var den rene Sandhed. Intet Under, at Nazismen ikke kunde bruge ham. Han blev fjernet fra sin Lederstilling, da Banden kom til Magten, slog sig ned i Angel og oppebiede her, saa vidt jeg veed, Regimets Fald. Da Luften endelig – til Dels – rensedes i Aarene efter Sammenbruddet i 1945, flyttede han atter til Kiel; men til Museet, der nu befandt sig paa Gottorp, blev han ikke mere knyttet. De nye Myndigheder gjorde dog Brug af hans store Erfaring og Dygtighed ved at betro ham Tilsynet med Landets forhistoriske Mindesmærker.

Ved selve Gravningerne havde jeg kun sjældent haft Anledning til at se ham. Den daglige Ledelse var lagt i Hænderne paa en ung Østpreusser, Dr. *Herbert Jankuhn*, og for saa vidt kunde dette ikke have været bedre. Jankuhn var skolet i Udgravningsteknik, havde arbejdet under en Kapacitet som Prof. Unversagt i Berlin og var dertil en utrættelig Slider, som med den største Opmærksomhed fulgte hver lille Enkelthed, der kom frem. Vi tre Skandinaver kritiserede indbyrdes hans Undladelse af Nivellementer, som efter *vor* Opfattelse var paakrævede, og efter Samraad med Dr. Brøndsted gav jeg Udtryk derfor i en Artikel – »Hedebygravningerne i 1930« –, som jeg paa Opfordring skrev i »Nordisk Tidsskrift«. Den vakte betydelig Ravage; men Dr. Schwantes forklarede mig først pr. Brev

og siden mundtligt Aarsagerne til den omtalte Mangel – tids- og pengebesparende Hensyn –, og den lille Kurre paa Traaden løstes uden større Vanskelighed.

Ligesom sin Chef var Jankuhn »kein politischer Mensch« – i hvert Fald tilsyneladende. Hvad han inderst inde tænkte, er det ikke godt at vide. Som Østpreusser stod han uden mindste Føling med det lokale Grænsespørgsmaal i Slesvig, og vi diskuterede det aldrig – han var helt og fuldt optaget af den arkæologiske Side af Sagen, og den gav ham i Sandhed ogsaa tilstrækkeligt mange Problemer at tumle med. Den omfattende Produktion, som han i Aarenes Løb med tysk Flid og Grundighed har publiceret, og som udgør et nødvendigt Grundlag for alle senere He-deby- og Danevirkestudier, har sin stærke Side i den omhyggelige Redegørelse for Gravningernes Enkeltheder, sin svage Side i den arkæologiske Fortolkning af visse Enkeltheder og i hans manglende Kendskab til de historiske Forudsætninger for det vældige Fortidsmindes rette Forstaaelse. Over for os Skandinaver var han altid imødekommende, hjælpsom og elskværdig. At han skulde være Nazist, drømte ingen af os om. Maaske var han det heller ikke den Gang. Men han kan næppe have holdt sin Sti ren, for allerede i April 1940 stillede han i SS-Uniform paa Oldsagssamlingens Kontor i Oslo, hvor han optraadte, som skulde han tage norsk Arkæologi under sine beskyttende Vinger. Det er den Slags Metamorfoser, man ikke glemmer. *Tvunget* ind i SS kan han ikke forudsættes at have været paa saa tidligt et Tidspunkt, og den, som *frivilligt* har tjent i det Korps, har mærket sig selv for Livet.

En af hans Medhjælpere, en Holstener, der hed *Lagenheim*, fik jeg intet større Indtryk af, men en anden, den unge Sydslesviger *Peter Paulsen*, husker jeg særdeles vel. Og det har sin ganske bestemte Aarsag.

Han havde et Semester fulgt mine Forelæsninger i København, saa han var ikke fremmed for mig, da jeg i 1930 mødte ham paa Gravningsfeltet. Et Par Dage senere opsøgte han mig om Aftenen i Karpfenteich, hvor jeg var blevet indlogeret hos en Regierungsdietar Hagemann. Det var et Herrens Vejr med Øsregn i stride Strømme. Af den Grund slog han sig til Ro paa min Hybel, og Samtalen gik lige til Midnat. Først og fremmest bragte Peter Paulsen naturligvis Arkæologi paa Tapetet. Han var Fyr og Flamme for Faget, stærkt optaget af sine egne Studier over Vikingetidens Ornamentik, stolt af det Materiale, han havde samlet, i flere Henseender meget naiv, men aabenbart særdeles ærgerrig. Af Ydre lignede han en stor, dansk Bondedreng – en Rasmus Berg, der var under-

gaaet Forvandlingen til Erasmus Montanus, og som nu udfoldede sig i den lille, lærde Republik ved Haddeby Nor. Naa, det kunde jo i sig selv være ligegyldigt; men efterhaanden begyndte han at løse op for sine personlige Problemer, og *da* spidsede jeg Øren.

Han var fra Landsbyen Vestre tæt Syd for Grænsen af 1920. Moderen var af frisisk Æt, Faderen af dansk (et Udtryk, han dog *ikke* benyttede), Hjemmesproget havde været Plattysk, og Peter Paulsens egen Uddannelse havde fulgt den slagne tysk-akademiske Landevej. Nu sad han her og tumlede med Spørgsmaal, han ikke kunde klare. »Jeg kan ikke forstaa«, sagde han, »for jeg *er* tysk – selvfølgelig er jeg tysk. Hvad skulde jeg ellers være? Men det er alligevel saa mærkeligt, for jeg behøver ikke at komme længere end til Hamburg, saa synes jeg straks, jeg er kommet blandt fremmede, medens jeg paa min Rejse til København, Stockholm og Oslo havde en tydelig Fornemmelse af at være blandt mine egne. Jeg veed ikke, hvordan det skal forklares. Alt gik ligesom lettere og naturligere for mig deroppe. Hvordan kan det være?«

Jeg havde haft den bedst tænkelige Anledning til at propagere, hvis jeg vilde. Men dels kendte jeg ham for lidt, dels føler jeg mig slet ikke egnet til at optræde som Hedningemissionær. Jeg tror heller ikke stort paa national Chockbehandling. Derfor sagde jeg: »Ja, ser De Peter Paulsen, det dør overrasker nu ikke *mig*, og jeg kunde godt give Dem den nødvendige Forklaring; men jeg vil hellere, at De finder den selv – saa kommer den til at bunde dybere. Jeg kan kun sige, at hvad De har iagttaget – er rigtigt! Saadan *maa* De føle, naar De, som har Deres Udgangspunkt i et hjemmehørende mellemslesvigsk Milieu, er i Stand til klart at opfatte Forskellen mellem Syd og Nord. *Konsekvensen* maa De imidlertid selv drage. Det nytter intet, at jeg giver Dem Løsningen. Det, som vi kalder »det folkelige«, kan vanskeligt defineres, men det kan tydeligt fornemmes. Og det er det, man føler paa sin egen Krop, som giver det sikreste Udslag.«

Handlede jeg urigtigt ved ikke aandeligt at voldtage ham, hvad jeg vel – hans naive og modtagelige Sind in mente – havde været i Stand til? Jeg tror det ikke. Det nationale har ganske vist altid for mig været en Flamme, som jeg lod blusse højt og synligt, hvor jeg syntes, at dens Ild næredes for valent og sløvt blandt mine Landsmænd. Men at faa en raadvild ung Mand til at tænde den, endnu før han for egen Regning havde saa meget som en Kvist parat – det *kunde* jeg ikke. Og det blev den eneste Gang, han og jeg berørte *det* Emne.

Ærligt talt tror jeg heller ikke, jeg vilde have faaet varig Glæde af at gøre ham til min Proselyt. Ærgerrigheden var til syvende og sidst et stærkere Træk i hans Karakter end det naivt og aabent modtagende. Og paa Ærgerrigheden kunde Nazismen spille virtuost. *Den* kunde voldtage! Efter Gravningens Afslutning drog han til Berlin, hvor han fortsatte sine Studier, og en enkelt Gang hørte jeg fra ham. Livet i Berlin bød ham stadig paa noget nyt. »I Universitetet hersker en næsten feberagtig Stemning, som nu og da ytrer sig i en Demonstration«, skrev han. »Man har Følelsen af, at Berlin er et Vesuv, som hver Dag kan komme til Udbrud. Forhaabentlig kommer vi ogsaa gennem denne tunge Tid« (Brev af 13. November 1930).

Ja, det gjorde han – paa *sin* Maade. Næmlic ved at lade sig rive med! Grænsens Problem fortonede sig for ham og erstattedes af Partiets. I *dets* Navn var der Sikkerhed at vinde – og Fremgang! Da det var kommet til Magten, fik han et eller andet lokalt »Amt« i Overensstemmelse med den Uddannelse, han havde skaffet sig – jeg har glemt *dets* pompøst klingende Navn. Og paa denne Bølge red han. Under Krigen skal han have været knyttet til Himmlers Stab som en Slags arkæologisk Sekretær, og han bærede – ligesom Jankuhn – Norge med sin uønskede Nærværelse (Brev fra Grieg af 29. Jan. 1955). Siden – i 1945 – tog Dragsuget ham. Hvor han nu er havnet, aner jeg ikke.

Vejret var under det meste af Kampagnen i 1930 daarligt – regnfulgt og koldt, selv om Solen ind imellem gav en Gæsterolle til Bedste, saaledes f. Eks. den 23. September. Da var der stort Kalas i Haddeby Kro, hvor Prof. Scheel holdt et inciterende, men dristigt Foredrag om Hedeby's »verdenshistoriske Betydning«, medens Dr. Schwantes stilfærdigt redegjorde for de igangsatte Gravninger – begge Dele til Glæde for en talrig Skare af indbudte Honoratiores – Videnskabsmænd, Embedsmænd, Journalister – med Prof. *Unversagt*, Overpræsident *Kürbis* og Borgmester *Behrens* i Spidsen. Bagefter fulgte en Middag, som Byen Slesvig gav, og under den hændte følgende:

Ind kommer *Peter Paulsen*, bærende en stor, jordfyldt Urne. Han stiller lige imod Prof. Scheel, anbringer Urnen paa Bordet foran ham og siger, at dette nok er det mest sensationelle Fund, de endnu har gjort derude paa Pladsen. Scheel bevæbnes med en Spiseske og begynder at skovle Jord op af Urnen for et Øjeblik efter at hale en Flaske gammel Jamaica-Rom frem! Til Flaskehalsen er bundet en Seddel, hvorpaa der med sirlige

Runer er skrevet: »Fra Dronning Asfrid til min kære Scheel!« Højrøstet Jubel! Haandklap og Bravoraab! Festens Clou!

Der var imidlertid i mine Øjne den Hage ved hele Arrangementet, at man med Flid havde undladt at indbyde en Referent fra det dansksindede Blad »Der Schleswiger«, medens den tyske Bladskov i baade Slesvig, Kiel og Hamburg var rigt repræsenteret. Følgelig gik jeg Dagen efter ned paa »Der Schleswiger«s Redaktion og fortalte, hvad der var sket. Det telefoneredes til Flensborg, hvor Bladet blev trykt, og her tilføjede Red. *Kronika* den uskyldige Bemærkning, at Flasken mod en billig Entré i den kommende Uge vilde kunne ses paa Hesterbjerg i Slesvig! Journalister har jo nu og da en ubetvingelig Trang til at hække videre paa Sengetæppet!

Men dette var ikke langt fra at opfattes som »grober Unfug«. Da jeg nogle Dage senere (30. Septbr.) kom ud paa Gravningsfeltet, stak Peter Paulsen et forskrækket Hoved op af en af Søgegrøfterne. Han vilde advare mig. Prof. Scheel havde vist sig i høj Grad »aufgeregt« over Referatets Slutning og havde i Sinde at plukke en Høne med mig. Han befandt sig i Øjeblikket nede ved Kroen, og jeg burde ikke møde ham uforberedt. »All right«, svarede jeg, »han skal faa Svar paa Tiltale«. Og saa slentrede jeg ned imod Kroen.

Paa Afstand saa jeg Scheel staa sammen med Grieg, Floderus og den hjemmetyske Lokalhistoriker fra Tønder, Ludwig Andresen. Grieg kom mig i Møde. »Det er gruelig galt«, sagde han med et Smil. »Scheel er dybt forarget. Han vil forlange, at De fremtidig passer bedre paa Deres »Partiorgan«, som han udtrykker sig«. »Manden maa jo fejle noget«, svarede jeg. Situationen begyndte virkelig at blive komisk.

Da vi naaede hen til den lille Gruppe, hilste jeg tilsyneladende intetanende paa den vrede Achilles, som skænkede mig en meget afmaalt Genhilsen. Derpaa almindelig Tavshed. Pludselig ryger det forarget ud af Scheel: »»Der Schleswiger« udvikler sig nok til at blive et Vittighedsorgan!« »Aa ja«, svarer jeg, »Der Schleswiger« har det samme gode Humør, som vi Danske plejer at ha'«. Atter Tavshed. Scheel bryder den omsider og beklager sig over Referatet. »Synes De ikke om det, kunde De jo have sørget for, at Bladet selv fik Adgang til at referere. Det blev i Stedet mig, som maatte gøre det«, svarede jeg. Hidtil havde Scheel talt Dansk – nu slog han pludseligt over i Tysk. Der havde aldeles ikke været nogen Grund til at indbyde denne Aflægger af »Flensborg Avis«, hævdede han. »Bladet har lokal Redaktion i Slesvig«, fastslog jeg; »det

er antagelig for at kunne bringe Nyheder herfra«. »Ja, men det trykkes i Flensborg«, ivrede han. »Skulde man indbyde »Der Schleswiger«, kunde enhver som helst flenborgsk Avis gøre Krav paa Indbydelse – de har jo alle lokale Meddeler i Slesvig«. »Rigtigt«, sagde jeg. »Derfor var netop ogsaa de lokale tyske Blade indbudt! Baade »Schleswiger Nachrichten« og »Schlesw. Volks-Zeitung«, og det sidstnævnte trykkes ogsaa i Flensborg! Det er vanskeligt at faa Øje paa Logikken i Deres Indvending«.

Han forstod, at han var ved at køre fast, og der fulgte endnu en Pause. »Vel«, indrømmede han; »men det var slet ikke mig, der udstedte Indbydelserne, det var Byen Slesvig«. »Til Middagen, ja«, replicerede jeg, »ikke til Foredragene. Her var det Det baltisk-historiske Forskningsinstitut, der stod som Indbyder«. »Men jeg var bortrejst, da Indbydelserne sendtes ud«, indvendte han. »Jeg har intet Ansvar for, at »Der Schleswiger« blev forbigaaet«. »Vist har De saa«, svarede jeg. »Instituttet, det er Dem! De maa dog have givet Deres Sekretær de fornødne Instruksler, inden De rejste. Er det ikke Dem, der har Ansvaret for, hvad Instituttet foretager sig – eller undlader at foretage sig?«

»De maa begribe«, fortsatte jeg, »at Forbigaaelsen af det lokale dansk-sindede Blad er en Fornærmelse ikke alene mod det selv, men mod alle os, som staar bag det. Det er en Fremgangsmaade, vi ikke vil finde os i. Jeg henstiller indtrængende til Dem, at den ikke gentages«.

To lige temperamentsfulde Herrer var altsaa stærkt uenige. Og der fulgte atter en lang og pinlig Tavshed. Omsider kørte en Bil frem. »Vil De ikke køre med, Dr. la Cour?« spurgte Scheel tilkæmpet høfligt. »Nej Tak«, svarede jeg. »Jeg foretrækker at gaa«. Saa vendte han sig mod Grieg: »Ja, men De, Dr. Grieg? Vær saa god at tage Plads!« »Tak«, lød det, »jeg gaar med la Cour!« Da blev Scheel synligt nervøs. »Men Herregud«, udbrød han, »der er jo Plads til os allesammen! Vil De ikke med, Hr. Floderus?« »Tacker så meget«, smilede Floderus, »jag går med Grieg og la Cour!« Hvorefter det samlede Norden afmarcherede.

Demonstrationen havde en formidabel Virkning. Da vi noget senere traf Scheel ude paa Gravningspladsen, var han totalt forandret – charmerende og inladende. Der forberedtes en Radioudsendelse om Gravnningerne, fortalte han, og man vilde søge at faa den transmitteret over de nordiske Stationer. Derfor var det ham meget om at gøre at faa nordiske Røster med. Grieg og Floderus undskyldte sig – de skulde rejse, inden Udsendelsen kunde finde Sted. Jeg havde beregnet at blive noget længere, saa jeg gav ham mit Tilsagn. Men det trak for længe ud med Forberedel-

serne, saa ogsaa jeg maatte bryde op, inden Sagen var bragt i Orden. Jeg tog en venlig Afsked med Scheel, og det lille Intermezzo uden for Haddeby Kro forstyrrede intet i Forholdet mellem os. Der var saa meget ved den Mand, som jeg forstod, og som jeg satte Pris paa.

XV.

Takket være en overordentlig varm anbefaling af Carlsbergfondet forlængede Undervisningsministeriet min Orlov fra Skolen Aaret ud. Det var Arbejdet med 1. Bind af Sønderjyllandshistorien, som var Hovedmotiveringen, men forøvrigt havde jeg som sædvanligt Hænderne fulde med Kronikskriveri, Deltagelse i Møder, Universitetsforelæsninger og Syslen med mangfoldige litterære Planer.

Samtidig følte jeg Vanskeligheden ved at fastholde et bare nogenlunde respektabelt Antal Tilhørere ved Forelæsningerne, et Problem, som satte – og vel stadig sætter – adskillige Privatdocenter graa Haar i Hovedet. Det kunde hænde, at ikke mere end syv Mand mødte op; men »Marius Kristensen trøstede mig: Han kørte med Trespand!« (18. Novbr.).

Selvfølgelig maatte det let gaa saadan. Det *var* en Luksus at gaa til Forelæsninger, som ikke kunde tælles med ved Eksamen. Helt anderledes vilde Sagen stille sig, hvis jeg kunde opnaa et ordinært Docentur. Men dels var jeg klar over, at jeg her maatte regne med stærk personlig Modstand, dels var jeg i Tvivl om, hvorvidt det for mig selv vilde være den rette Vej at gaa. »Mit gamle Problem, om jeg er bestemt til at være Forfatter eller til at være Docent, har ofte beskæftiget mig i det sidste«, skrev jeg ved Aarets Udgang. »En Stilling som Docent vilde i høj Grad begrænse min Produktivitet, og jeg har jo det ene Værk i Hovedet efter det andet – Planerne myldrer frem, og jeg omfatter dem egentlig alle med saa stor Interesse, at jeg ikke godt kan tænke mig at ofre nogen af dem til Fordel for en regelret Universitetsgerning. Nu i Julen holdt jeg for Morskabs Skyld en Slags Parade over mine litterære Planer. Det viste sig, at de omfattede følgende Værker« – og saa fulgte som de vigtigste fem paa Stribe: Dansk Folkebyrd, Sønderjyllandshistorien, en sønderjydsk Historiografi, en populær Danmarkshistorie og en Skildring af vort Forsvarsspørgsmaals Udvikling – militært og politisk – efter Wienfreden 1864.

Omsider lettede jeg mit Hjerte ved at sætte Prof. *Friis* ind i Situatio-

nen (Brev af 13. Jan. 1931). Han forstod fuldt ud, at Skolegerning og videnskabeligt Arbejde ikke i det lange Løb kunde gaa i Spand. I mit Brev havde jeg ventileret Tanken om et Docentur i, hvad Tyskerne kalder »Altertumskunde«, men han fandt ikke den mindste praktiske Mulighed for et saadant Docenturs Oprettelse. Lærerforholdene ved Universitetet var »fuldkommen fortvivlede«, skrev han, Undervisningen af de historiestuderende kunde ikke gives paa en forsvarlig Maade, hvis Læreren samtidig skulde udføre et tilfredsstillende, selvstændigt videnskabeligt Arbejde, og »ikke helt« nødvendige »Lærerposter« havde derfor ingen som helst Chancer. Og vilde jeg – hvis Spørgsmaalet blev aktuelt – deltage i en Konkurrence om et ordinært historisk Professorat? Problemet forelaa ganske vist ikke i Øjeblikket, »men hvad veed vi om Fremtiden!« (Brev af 15. Jan. 1931). Hertil svarede jeg, at jeg vilde være meget ængstelig ved at søge et saadant, »først og fremmest fordi jeg ikke uden videre vilde føle mig kvalificeret til at bestride et Professorat som det nævnte«, dels fordi jeg jo allerede var kommet op i Aarene. *Den Løsning* kunde jeg derfor »under ingen Omstændigheder« gaa ind paa. – Man skal som bekendt aldrig sige aldrig, men man gør det ikke desmindre ofte!

»Sagen er jo den, at hvis jeg var en Mand omkring de 30, gav min Dobbeltstilling mig ingen Grund til Ængstelse – tværtimod udelukkende til Taknemmelighed... Om tre Aar fylder jeg 50, jeg kan ikke regne med at have mit nuværende Overskud af Kræfter i Behold saa forfærdelig mange Aar endnu, dertil har jeg slidt for hensynsløst paa dem... Jeg synes, at der maatte kunne findes en Udvej her i Landet, hvorved min Arbejdskraft blev udnyttet paa en saadan Maade, at der skabtes virkelige Værdier derved – eller rettere: personlighedsprægede Værdier... I mine Studier, i mit Forhold til Materialet, min Fremgangsmaade ved dets Behandling, mine Synspunkter for Problemløsningen o. s. v. tror jeg at have godtgjort, at jeg *personligt* har en Værdi at tilføre det hjemlige videnskabelige Samfund, som det er en Uret at lade gaa til Spilde. Eller tager jeg fejl deri?« (Brev af 16. Jan. 1931).

Brevet gjorde Indtryk paa den altid hjælpsomme Friis, der bad om Lov til at maatte drøfte mine Forhold med Prof. *A. B. Drachmann*, »som jeg staa personligt nær og altid raadfører mig med«. Inden da ønskede han dog en Række Oplysninger (Brev af 19. Jan. 1931). Samtidig havde jeg mundtligt forelagt mine Problemer for Prof. *Fabricius*, og hans Betragtninger dækkede i alt væsentligt Friis'; men han lod en Dør staa aaben: hvis Sagen ikke blev rejst af ham og Friis (for saa vilde Arup straks af yderste Evne modarbejde den; »denne Konstellation er berygtet inden for Fakultetet«), hvis i Stedet f. Eks. Fakultetets Dekan, Prof. *Johns. Brøn-*

dum-Nielsen og Lektor ved Universitetet, Dr. *Jobs. Brøndsted* tog sig af den, vilde *Fabricius* være »der Dritte im Bunde«, og saa vilde man eventuelt kunne vække den nødvendige Stemning, selv om *Arup* gjorde »Obstruktion«. Det var en hel Slagplan, han udkastede – med *Sondering* af *Terrænet*, omgaaende *Bevægelser* og slutteligt et *Fremstød* fra *Kanter*, jeg slet ikke selv havde regnet med!

Imidlertid havde *Friis* talt med *Drachmann*, og han stillede mig nu forskellige Forslag til Overvejelse, idet han bad mig om at komme ud til sig, saa vi kunde drøfte Spørgsmaalet mundtligt (Brev af 28. Jan. 1931).

Da jeg kom (31. Jan.), overraskedes jeg ved, at han allerede var gaaet i Aktion. Han havde paa ny haft en Samtale med *Drachmann*, havde konfereret med Professorerne *Brøndum-Nielsen*, *Friis Johansen* og *Fabricius*, og paavirket deraf havde han i nogen Grad ændret sin Opfattelse. Hvad han nu tilraadede var, at jeg skulde søge et *personligt* Docentur i »Altertumskunde« oprettet. Han mente, at denne Tanke vilde blive mødt med Sympati af ovennævnte Professorer og af deres Kolleger *L. L. Hammerich* og *Kr. Sandfeld*. Hvis denne Kreds tog Sagen i sin Haand, vilde *Arup* næppe kunne bremse den, og Ministeriet vilde stille sig imødekommende. Imidlertid burde jeg selv tale med disse Herrer. Fra Prof. *Drachmann* kunde han hilse, at *hvis* Docenturplanen mislykkedes, fandtes der forskellige andre Muligheder, som maatte prøves, og *Carlsbergfondet* vilde i saa Fald paa bedste Maade støtte mig økonomisk.

I de følgende Dage var jeg da optaget af at »samle Tropper«, og alle, som jeg henvendte mig til – Professorerne *Fabricius*, *Friis Johansen*, *Brøndum-Nielsen*, *Hammerich*, *Sandfeld* og *Brøndal* – stillede sig overordentligt velvillige og lovede at gaa ind for Sagen i Fakultetet. De bedømte Udsigterne forskelligt, og *Brøndum-Nielsen* betonede med Rette, af den endelige Afgørelse jo vilde ligge hos *Bevillingsmyndighederne*; men uden Undtagelse nævnede de som den eneste virkelige Modstand, der kunde ventes: *Arup*! Ogsaa her varierede dog deres Udtalelser. En enkelt mente, at han for Øjeblikket næppe var »i Krigshumør«, saa han maaske vilde lade Sagen glide smertefrit igennem – de fleste, at han til enhver Tid var »uberegnelige«, og at han eventuelt baade aabenlyst og bag Kulisserne vilde modarbejde min Ansættelse. Ogsaa med Prof. *Drachmann* havde jeg en Samtale (12. Febr.). Han betonede, at *Fondets* Erfaringer med Hensyn til at skabe et »*Carlsberg-Professorat*« ved økonomisk at muliggøre Dr. *Marius Kristensens* Undervisning paa Universitetet ikke opfordrede til nogen Gentagelse. Dr. *Kristensens* personlige Arbejdsvil-

kaar var ganske vist blevet de bedst tænkelige; men han havde ikke kunnet opnaa det rent fakultetsmæssige Samarbejde med de ordinære Professorer, som baade han og Fondet havde ønsket, og det samme vilde komme til at gælde mig, hvis man i Nødstilfælde gjorde mig til »Carlsberg-Professor«. Det var derfor ikke en Vej, som Fondet kunde gaa. Det var imidlertid stærkt interesseret i Docenturplanen, og selv om det ikke i den Anledning kunde rette en direkte Henstilling til Ministeriet, var det dog parat til kraftigt at støtte Tanken, hvis man – f. Eks. via Friis – fik Ministeriet til at afæske Fondet en Udtalelse.

Min Ansøgning blev gennemgaaet og i et og alt godkendt af Hammerich, Friis Johansen og Drachmann, hvorpaa den indleveredes til Fakultetet den 12. Februar. Jeg bad om, at man vilde »søge gennemført en Bevilling til Oprettelse af et under Fakultetet sorterende og af mig bestridt personligt Docentur i *dansk Oldhistorie*«, omfattende Landets Bebyggelse, Befolkningens etniske Forhold, Samfundets Udvikling, Mytologien og Sagnhistorien – kort sagt de Problemer, som jeg havde redegjort for i »Vort Folks Oprindelse og ældste Historie«, og som jeg lige siden da havde ønsket at kunne behandle fyldigt og alsidigt i det planlagte Værk om »Dansk Folkebyrd«.

Ved Fakultetets første Behandling af Ansøgningen (16. Febr.) skete intet andet, end at man henviste den til et Udvalg, bestaaende af *Friis, Fabricius, Arup, Friis Johansen* og Dekanen *Brøndum-Nielsen*. Arup havde forholdt sig tavs – »Stilheden før Stormen« kommenterede Prof. Brøndal.

Og i Sandhed: den blæste op, da Udvalget tre Dage senere gik i Gang med Arbejdet (19. Febr.). Fra tre af Deltagerne modtog jeg Referater af, hvad der var passeret, og de stemte i alle Hovedtræk overens. Arup havde straks og kategorisk erklæret, at han under ingen Omstændigheder vilde anbefale min Ansøgning. Og det af rent »objektive« Grunde. Et Docentur som det foreslaaede var nemlig komplet overflødigt. Han underviste selv i Forvejen i Faget, følte ikke Trang til nogen Aflastning og beherskede fuldt ud Stoffet. Skulde det utrolige ske, at Fakultetet alligevel positivt gik ind for Tanken, vilde han opfatte det som en personlig Desavouering! Efter saaledes at have placeret Spørgsmaalet paa de subjektive Motiveringers faste Grund, tog han fat paa en total Nedsabling af mig. I min Sønderjyllandshistorie var alt, hvad der var rigtigt, i Forvejen sagt af ham, og hvad den indeholdt derudover, var galt. Friis Johansen var den eneste, som forsøgte at tage en Kamp op imod ham, men som Ikke-

Historiker var han selvsagt handicappet. Friis udtalte, at mine Studier laa hans egne for fjernt til, at han som sagkyndig kunde bedømme dem. Fabricius understregede, at jeg i Virkeligheden arbejdede med en Synthese af forskellige Discipliner, saa heller ikke han følte sig kompetent til at afgive et sagligt Skøn. Og Brøndum-Nielsen forholdt sig afventende og reserveret. Det yderste, Arup lod sig drive til, var at foreslaa hele Spørgsmaalet om min Fremtid henvist til Carlsbergfondet. Naar bare Fakultetets Dør blev lukket uigenkaldeligt for mig, vilde han gerne tiltræde en Erklæring om, at Fondet burde tage sig af min Sag.

Da Mødet var hævet, fulgte Friis Johansen derfra med Friis og Fabricius. Han gjorde dem opmærksomme paa, at Slaget vilde være definitivt tabt, hvis de ikke qua Historikere formede en Udtalelse, der over for Fakultetet kunde neutralisere Arups, og da Fabricius indvendte, at han virkelig ikke var tilstrækkelig sagkyndig paa det Grænseomraade, hvor mine Studier laa, svarede Friis Johansen, at ingen kunde forlange, han skulde gaa i Enkeltheder, hvad mine Publikationer angik; men om de hvilede paa *metodisk* Forskning eller ej, maatte han dog være i Stand til at se, og saa var det hans Pligt snarest muligt at danne sig et Indtryk deraf. Følgen var, at han omgaaende pr. Telefon bad mig om Adgang til mit endnu utrykte Noteapparat. Til næste Udvalgs møde vilde han være bedre væbnet.

Dagen efter mødtes jeg med ham og Friis. De følte sig begge meget ubehagelige ved det, der var foregaaet, og det var aabenbart, at ingen af dem ønskede at tage en Kamp med Arup op, skønt de begge i de kraftigste Vendinger bedyrede, at hans Afvisning jo havde savnet enhver saglig Begrundelse og udelukkende maatte opfattes som et Udtryk for personlig Hævn. De vilde imidlertid slet ikke evne at »neutralisere« ham ved nogen Erklæring, saaledes som Friis Johansen havde forlangt det. Arup maatte af Fakultetets Medlemmer antages at repræsentere den egentlige Sagkundskab, og paa Grund af hans »formelle Stilling« kunde hans to historiske Kolleger vanskeligt »desavouere ham ved at gaa imod hans Responsum«.

Samme Morgen havde Friis paa ny søgt Raad hos Prof. Drachmann, og Drachmann havde – fortalte han – fraraadet, at man lod Udvalgsarbejdet afsluttes med stærkt modstridende Erklæringer. Saa maatte man foretrække en Fælleserklæring, der vel ikke imødekom Docenturplanen, men i Stedet udtalte Haab om, at Carlsbergfondet vilde sikre mit videnskabelige Arbejde. Naar en saadan Erklæring forelaa, skulde jeg trække min Ansøgning tilbage og henvende mig til Fondet med Anmodning om en

klækkelig Forhøjelse af den Understøttelse, jeg allerede i adskillige Aar havde modtaget. Drachmann vilde – det er stadig Friis' Referat – derpaa *personlig* gaa op til Undervisningsminister Borgbjerg og søge udvirket en ekstraordinær og varig Nedsættelse af mit ugentlige Timetal ved Statsskolen, uden at mine Pensionsrettigheder af den Grund gik tabt, og hvad jeg ved Nedsættelsen kom til at miste i Løn, vilde Carlsbergfondet refundere mig. Ministeriet, sagde Drachmann – det er vedvarende Friis, der refererer! – kunde næppe være utilbøjelig til at imødekomme en Henstilling fra Fondets Side, fordi det selv saa ofte gik til Fondet med Anmodninger af den ene eller anden Art. »Men«, skal han have føjet til, »jeg har naturligvis ingen Garanti for, at Borgbjerg ikke, straks jeg er gaaet, ringer Arup op og spørger: »Hvad i al Verden er dette? Kan De anbefale, at la Cour faar denne Haandsrækning?« Og saa er det meget muligt, at Arup løber fra sine egne Udtalelser paa Udvalgsrådet.

Situationen tegnede sig nu fuldkommen klart. Den, som havde fostret Planen om et personligt Docentur for mig, og som havde bevirket, at jeg havde søgt Støtte hos en Række Fakultetsmedlemmer og indsendt min Ansøgning, havde kapituleret, i samme Øjeblik han saa, at intet kunde opnaas uden forbitret Kamp med Arup. Han var i Stedet slaaet ind paa Arups egen Linie: Lad Carlsbergfondet ordne *den* Paragraf! Og over for mig malede han nu – som før – Fondet omtrent som en aaben Pengekasse, hvoraf jeg kunde forsyne mig, hvis jeg ikke vilde forsvaa. Dette forekom mig mere end mærkeligt. »Hvis Carlsbergfondet ved en direkte Henvendelse til Ministeriet vil søge at opnaa en betydelig og varig Timenedsættelse for mig, vil det risikere et Afslag, og med et saadant kan Fondet ikke være tjent. Jeg kan derfor ikke tilraade Forsøget« (Dagbogen 22. Febr.). Jeg maatte være glad, hvis Fondet bare havde i Sinde at lette mig for en væsentlig Del af det Udenomsarbejde – Kronikskriveri og andet –, som i saa høj Grad stjal Tiden fra mine Studier. Docenturplanen *var* droppet, og Skolearbejdet maatte fortsættes.

Denne Resignation var alvorligt ment. Da Fabricius meddelte (10. Marts), at han ved det kommende Udvalgsråd vilde tage en saglig Diskussion med Arup op, bad jeg ham indstændigt om at lade være. Han vilde jo dog hurtigt blive sat til Vægs paa disse Felter, hvor han ikke følte sig hjemme, sagde jeg, og desuden røbede hans Udtalelser, at der intet som helst var aftalt mellem ham og de øvrige Udvalgsmedlemmer vedrørende den Fremgangsmaade, der skulde benyttes paa Mødet. Det var mig

ubegribeligt, at han kunde tænke sig at tage en Kamp op uden forud lagt Slagplan. Da Mødet skulde holdes den følgende Dag, var der ingen Tid at spille, og jeg fik ham til med det samme at ringe Friis og Friis Johansen op, saa de fornødne Aftaler kunde træffes endnu samme Aften.

En lille halv Time senere var vi alle fire samlede ude hos Friis. Det eneste, jeg under de nu indtraadte Omstændigheder tillagde nogen Interesse, var Udformningen af den Fælleserklæring, som Drachmann havde ønsket, og om den kom derfor Debatten til at dreje sig. Arup havde allerede ved første Udvalgs møde skitseret et Udkast, som Friis pure havde kasseret. Nu nedskrev Friis et Modforslag, som billigedes af baade Friis Johansen og Fabricius. Men vilde man kunne faa Arup til at acceptere det? Og hvorledes vilde Fondet stille sig, hvis Fælleserklæringen gik i Vasken?

Ingen kunde sige det. Saa gik Friis til Telefonen og ringede Drachmann op. Et Øjeblik efter kom han tilbage og refererede triumferende: Drachmann svarede kort og godt: »Ingen Hundekunster! Det vil naturligvis være kedeligt, hvis det gaar saadan, men *det* Stød skal Fondet nok tage!«

»Ja, men«, indvendte jeg, »hvis der ingen Fælleserklæring opnaas, maa dog De Herrer i Deres *egen* Erklæring fastholde det primære Standpunkt: at De ønsker Docenturet oprettet – lad saa være, at Fakultetets Flertal ikke vil slutte sig dertil«. Selvfølgelig! svarede de. Begribeligvis maatte Standpunktet i saa Fald opretholdes. Det var jo ud fra det, hele Aktioneren var sat i Scene.

Men fire og tyve Timer efter lød helt andre Toner. Da fandt det andet Udvalgs møde Sted (11. Marts). Friis Johansen, som havde taget den første Dravat, lod nu Friis og Fabricius rykke frem i forreste Række, og snart var det livligste Skænderi i Gang. »Man kan dog ikke uden videre negligere Dr. la Cour«, indvendte de, da jeg igen var blevet reduceret in absurdum. »Tænk bare paa den Afslutning, hans Magisterkonferens fik! Den var ualmindelig fin«. »Rigtigt!« riposterede Arup, »den var lovend. Men vil De Herrer sige mig: Hvad er det blevet til? Hvad har han præsteret, som gør denne Diskussion nødvendig? Intet!«

Mødet endte komplet resultatløst. Sagen blev udskudt.

Paa en eller anden Maade kom alligevel lidt senere en Fælleserklæring til Verden – hvordan veed jeg ikke. Friis Johansen og Friis var rejst til Udlandet, da Fabricius meddelte mig det pr. Telefon (8. April). Den

var født »under store Veer«, sagde han, og jeg vil gerne tro det. Dagen efter modtog jeg Fakultetets Afslag paa min Ansøgning – uden Motivering. Døren var smækket i. Det var ikke andet og mere, end jeg længe havde været forberedt paa.

Hvad jeg derimod *ikke* havde regnet med, var Indholdet af en Samtale med Prof. *Drachmann* (14. April). Jeg vidste, at han personligt var mig meget velvilligt stemt; men hans Ytringer om, hvad Fondet vilde foretage sig, hvis Docentplanen gik i Lyset, kendte jeg kun gennem Friis' Referater, og de havde nærmest været som en Kæde af Solstraalefortællinger. Nu syntes jeg, Øjeblikket var inde til at sondere, hvilke Realiteter der havde ligget bag Skønmaleriet.

Der laa praktisk talt – ingen! Fondet, sagde *Drachmann*, vilde meget gerne hjælpe mig, men mere end en ubetydelig Forhøjelse – en 400 Kr. – af den Understøttelse, jeg hidtil havde oppebaaret, kunde jeg ikke gøre Regning paa. Af Hensyn til Konsekvenserne vilde det ikke være Fondet muligt at strække sig videre. »Stod Sagen kun til mig«, tilføjede han, »veed jeg nok, hvad jeg vilde gøre; men Fondet har jo sine Regler, som ikke kan brydes, uden at der skabes Præcedens derved«. Jeg takkede – og jeg havde heller ikke Grund til andet. Han havde aldrig over for mig stillet noget i Udsigt, der nu svandt bort som Dug for Solen. Min Fejl var den, at jeg ikke for længe siden havde søgt at faa Friis' lige saa velmente som vildledende Fremstillinger bekræftede paa rette Sted. I saa Fald vilde jeg ikke have været fristet til at bygge i den Grad paa Sand.

Det er indlysende, at Nederlaget over for Arup maatte fremkalde en dyb Bitterhed hos mig. Om jeg paa tilfredsstillende Maade kunde have varetaget et Docentur i dansk Oldhistorie, skal jeg ikke afgøre; men jeg var i hvert Fald bedre hjemme paa dette Felt end han – hans eget Sommerbrev fra 1923 havde uden Omsvøb indrømmet det. Ingen kunde heller forlange af ham, at han skulde beherske det højst forskelligartede Materiale, der var Tale om, og som endnu hverken var samlet eller bearbejdet – og stadig ikke er det. Nogen Desavouering af ham kunde Docenturets Oprettelse derfor paa ingen Maade kaldes. Den Tanke var slet ikke faldet mig ind. Men *taktisk* set var Paastanden om Desavoueringen det virksomste og det klogeste Argument, han kunde føre i Marken. For *det* faldt hans to historiske Kolleger til Føje – skønt de inderligt godt vidste, at det var helt andre Motiver, som bestemte hans Afvisning.

Den var Udslag af Hævnlyst, eller – for at bruge et pænere Ord – den var tænkt som Retorsion, som en Tak for sidst. Og enten man kunde billige mit tidligere Angreb paa ham eller ej, er det en Kendsgerning, at det var *mig*, der havde aabnet Fejden. Dette var ikke glemmt. Han har haft en forstaaelig Frygt for, at den ved Lejlighed vilde blive genoptaget, og han har vidst, at den da vilde blive langt farligere for ham, hvis jeg forinden havde faaet Døren til Fakultetet lukket op. Set fra hans Synspunkt var dette ganske ligetil. Naturligvis værgede han for sig. Det var kun hans usaglige *Midler*, der var angribelige.

Men min Bitterhed var ikke vendt imod ham alene. Den var ogsaa rettet imod de to Fagfæller, som havde undslaaet sig for at tage en afgørende Kamp op, da det kom til Stykket, selv om den skulde medføre et Nederlag for dem i Fakultetet. »De er blevet alvorligt svigtet«, sagde Dr. *Johs. Brøndsted* til mig (29. April). Og det var rigtigt. Svigtet – ikke af ond Vilje, men af fakultetspolitiske og kollegiale Hensyn, som ikke kunde forliges med Mands Mod og Hjerte. Uden Prof. Friis' Henvisning til et *personligt* Docentur som en passende Udvej og hans direkte Opfordring til mig om at søge det, var jeg aldrig gaaet ind i Ringen. Jeg vidste jo, at et *ordinært* Docentur paa Forhaand var udelukket – ogsaa af *saglige* Grunde, fordi man med Rette fra Universitetets Side kunde hævde, at andre Lærestole var mere fornødne, hvis Ministeriet imod Forventning skulde have Penge tilovers. Og bitter var jeg ligeledes over det fejlagtige Indtryk, han paa Grundlag af sine Samtaler med Prof. Drachmann havde givet mig af Carlsbergfondets Holdning – sikkert i den bedste Mening, men uden Bund i Virkeligheden.

Dog – det nytter ikke at græde over spildt Mælk. Desuden var det maaske kun en Indbildning, at jeg ikke synderligt mange Aar endnu vilde have Kræfter til at gennemføre min splittende Dobbelttilværelse. Den *skulde* jo gennemføres. Altsaa *vilde* den blive det! Jeg bed Skuffelsen i mig, og mit Forhold til Friis og Fabricius ændredes ikke ved det, der var hændet. At der var etableret aaben Krig mellem Arup og mig var derimod en Kendsgerning. Han sad trygt *bag* »Verona«s Mure. Men hvad – uden for Murene laa jo »Verden«!

XVI.

Og »Verden« aflagde jeg talrige Visitter. I hele 1931 og langt ind i 1932 var der ustandselt Bud efter mig fra Steder, hvor man ønskede at høre

om Hedebygravningerne. Jeg maatte tænke paa de arme Skuespillere, der skal optræde i den samme Rolle flere Hundrede Gange. Naar jeg nu løber Dagbogen igennem, begriber jeg ikke, hvor Skolearbejdet egentlig er blevet af. Det er i hvert Fald godt skjult og dukker kun op nu og da i utaalmodige Bemærkninger om Timetal og Læremøder og Stileretning, det sidste ofte foretaget undervejs – paa Store Bæltsfærgen eller paa et Hotelværelse. Dér blev ogsaa Kronikker skrevet i ledige Øjeblikke mellem Møderne. Og saa vrimler Dagbogen med Notater om den Billedjagt, som Sønderjyllandshistorien gjorde nødvendig. Jeg hjemsøgte – mundtligt eller pr. Brev – alle Mennesker, der kunde antages at have brugbart Materiale. Særlig da man naaede frem til Udgivelsen af 4. og 5. Bind, blev det til en forrygende Korrespondance. Men Jagten morede mig, og den gav mig Anledning til at komme i Forbindelse med mangfoldige kendte og ukendte, som havde haft Kontakt med Forholdene i Grænselandet helt tilbage til 60'erne og 70'erne i forrige Aarhundrede. Skulde en eller anden af mine Læsere selv komme ud for en tilsvarende Opgave, kan jeg give vedkommende det gode Raad aldrig at tabe Modet. Hvad man søger, skal nok blive fundet, naar man bare ikke lader sig gaa paa!

Jeg husker, at jeg ved Lejlighed havde faaet opsporet et udmærket Maleri af Amtmand Fr. Aug. v. Linstow (1775–1848). Det ejedes af en gammel Frk. v. Linstow, som efter Sigende skulde være kommet her til Landet fra Lübeck. Takket være Folkeregisteret lykkedes det mig at finde hendes Bopæl, jeg ringede paa, og Døren blev aabnet paa Klem. Et forskræmt Ansigt viste sig i Sprækken, men jeg havde næppe faaet aabnet Munden, før Døren atter smækkedes i, Nøglen blev drejet om, og jeg hørte Sikkerhedskæden rasle, da den blev sat paa. Gentagne nye Ringninger viste sig forgæves. Amtmanden kunde ikke være bedre barrikaderet. Hvad nu? Maaske var det min Mandhaftighed, der havde skræmt hende – altsaa søgte jeg pr. Telefonbog Kontakt med en kvindelig v. Linstow (som forøvrigt intet anede om sin gamle Slægtning). Hun banede ganske rigtigt Vejen, Døren sprang op, og jeg mødte lutter Elskværdighed og Hjælpsomhed. »Nej, jeg skal sige Dem«, forklarede den gamle Dame, »da jeg saa Dem gennem Sprækken, troede jeg, det var en Missionær fra en eller anden Sekt, som vilde omvende mig. Det har jeg nemlig været ude for. En Herre, som jeg lukkede ind, vilde partout have mig omvendt til, jeg veed ikke hvad – jeg blev fuldkommen ør af hans Prædiken og var nær aldrig sluppet af med ham. Derfor lukker jeg aldrig mere ukendte Herrer ind«.

Da jeg skulde have fat i et Billede af den berygtede Pastor Jacobsen i Skærbæk (1854–1919), kunde det selvfølgelig ikke nytte at gaa til hans Slægtninge og sige: »Nu skal denne Svindler faa sit Synderegister opfrisket paa ny – De kan vel ikke laane mig et Portræt til Formaalet?» Men hvem kunde i det Hele tænkes at eje et Fotografi af denne Mand – bortset fra en eller anden Hjemmetsker, som jeg ikke vilde henvende mig til. En Efterlysning i den nordslesvigske Presse bragte intet Resultat. Saa kom jeg til at tænke paa en længst forsvunden Mode: den, at Konfirmanderne lyksaliggjordes med en fint indrammet Karton, hvorpaa Fotografier af deres Kirke baade udvendig og indvendig og af deres Præst i en Oval forneden. Mon ikke Skærbæk havde haft en tilstrækkelig smart Fotograf i salig Jacobsens Dage? Jeg satte en lokal Mand paa Sporet, han cyklede fra Hjem til Hjem og ganske rigtigt: *dér* hang Kalorius bag Glasset! »Mindet lader som ingen Ting, er dog et lønligt Kildespring«. Opgaven var løst!

Men den kunde stille endnu vanskeligere Krav. Lad mig tage et Eksempel fra den Billedjagt, som senere hen min Danmarkshistorie drev mig ud paa. Det gjaldt et Fotografi af Hjørungavaag, hvor Jomsvikingerne havde kæmpet saa mandeligt i Sven Tveskægs fjerne Dage. Først skrev jeg til min gode Ven, Dr. Sigurd Grieg, om ikke Oldsaksamlingen i Oslo skulde sidde inde med et. Det blev en Forbier. Saa henvendte jeg mig til norsk Turistforening – ligeledes forgæves. Derefter kom Turen til den kendte norske Fotograf Wilse, der har taget i tusindvis af Billeder fra hele Norge -- men Wilse meldte Pas. Imidlertid *var* Vaagen fotograferet, for i »Norges Historie, fremstillet for det norske Folk« II, 214 fik jeg Øje paa en Reproduktion efter et Fotografi, der skyldtes en Mand i Stavanger. Saa kom altsaa *han* til at staa for Skud. Jeg skrev og bad ham sende mig en Kopi, hvis han da var saa venlig endnu at være i Live. Svaret lød: Pladen er desværre ødelagt ved en Brand i mit Atelier! Nyt Brev: Beder Dem tage et andet Billede, som nødvendigvis maa være mig i Hænde inden den og den Dato. Bekræftende Svar. Og Dagen nærmede sig, uden at jeg hørte yderligere fra ham. Atter et Brev: Nu kniber det! Hvor bliver Billedet af? Svar: Høststormene er blæst op – jeg kan ikke komme til Hjørungavaag. En sidste Paamindelse: Høststormene er uden ringeste Interesse. Billedet *skal* være mig i Hænde senest om fjorten Dage! Og jeg fik det – i rette Tid, pragtfuldt, lige til at skrive en inspireret og inspirerende Billedtekst under!

Da Sommeren 1931 kom, blev jeg færdig med mit eget store Afsnit i 1. Bind af Sønderjyllandshistorien, og hen paa Efteraaret sluttede Udsendelsen af Bindet. Det modtoges med mange anerkendende Ord – *H. V. Clausen* skrev ikke mindre end 13 – siger og skriver: tretten! – Kronikker om det («Hejmdal» 18. Maj–17. Juni 1932), levende optaget af Fremstillingen, som han var, men naturligvis paa en Række Punkter af anden Opfattelse end den, jeg havde givet til Kende. Det er en saadan Læser og Kritiker, man har Glæde og Nytte af, og det gav jeg umiddelbart Udtryk for i mit heller ikke helt korte Svar (smstds. 5.–9. Juli).

Imidlertid var det meget karakteristisk for den Mangel paa et aktivt dansk videnskabeligt Studium af Grænselandets fjerne Fortid, som prægede vore Historikere i Modsætning til de kielske, at medens disse i deres »Zeitsch. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Geschichte« fra Bind til Bind – første Gang i 1934 – fulgte Udgivelsen i udførlige og kyndige Revisioner, kunde Redaktionen af »Sønderjydske Aarbøger« overhovedet ikke tage sig sammen til en eneste Anmeldelse (medens den fandt Anledning til – rigtignok meget overfladisk – at omtale den samtidigt udkommende »Geschichte Schleswig-Holstein«!), og i »Dansk Historisk Tidsskrift« maatte man vente helt til 1945, inden Redaktionen havde faaet Øje paa Værket. Da offentliggjorde til Gengæld Dr. *Troels Fink* en indgaaende Kritik af det samlede Værk. Naar han om mit Afsnit sluttede med at sige, at det gav »et fortrinligt grundlag for erkendelsen af Sønderjyllands plads i dansk historie« og som helhed maatte »karakteriseres som en ypperlig præstation«, kunde jeg i Sandhed ikke ønske mere.

Samme Dom fældedes af de slesvig-holstenske Historikere.

Prof. *Scheel* havde end ikke læst Afsnittet ud, før han maatte have Luft for sin Begejstring:

»Jeg holder Deres Værk for den bedste Fremstilling af dette Landskabs Historie, som vi indtil nu ejer. Det vil ikke blive let at gøre Dem det efter. Det vil heller ikke være nødvendigt foreløbig, for med Deres Værk har vi nu et Fundament, som – saa vidt jeg kan se paa Grundlag af min hidtidige Læsning af Deres Værk – vil holde i lang Tid. – Ogsaa de, som i Detailler ser anderledes paa mangt og meget, vil dog ofte og gerne gribe til Deres Værk« (Brev af 20. Oktbr. 1931).

Og Dr. *Volquart Pauls* betegnede det som »roligt og sagligt«, et Arbejde, der »som Helhed fortjener den største Anerkendelse«. Thi

»her kommer kun den Historiker til Orde, der oprigtigt søger Forstaelse af den historiske Hændelse og paa den anvender historiske Maalestokke. Denne sammenfattende Bedømmelse formindskes ikke derved, at Opfattelserne divergerer ved-

rørende enkelte Spørgsmaal. Paa Grund af den ofte fragmentariske Overlevering kan det slet ikke være andet. At la Cour dog staa fuldkommen selvstændigt over for Kilderne og over alt øser af Kilderne, skal udtrykkeligt betones» (Zeitschrift, 1934).

Endnu før Arbejdet med mit Afsnit i Sønderjyllandshistorien var endt, befandt jeg mig allerede i Færd med et andet. Det var min gamle Plan om at skrive en samlet Fremstilling af Danmarks Historie, der endelig begyndte at tage Form.

I den Henseende tilstræbte jeg langt fra noget videnskabeligt underbygget Værk. Det er overhovedet en Illusion at bilde sig ind, at en enkelt Mand i vore Dage ved virkeligt førstehaands Kendskab kan beherske samtlige Kilder til vort Folks Historie. For visse Tidsrum og for spredte Punkters Vedkommende kan han gøre det; men giver han det Udseende af, at hans Skildring generelt hviler paa primære Studier, sejler han under falsk Flag. Det allermeste vil være en personligt præget Vragen og Vælgen mellem andre samtidige Historikeres Forskningsresultater, og det personligt prægede vil i Hovedsagen indskrænke sig til Stilen og det kompositionelle – til »Belysningseffekterne«, om jeg saa maa sige.

Hvad jeg havde i Sinde var kun at give en folkelig Redegørelse for vor Fortid, bygget op som oven for angivet. Det forekom mig nemlig, at der var Brug for en saadan. Min egen Morfars, *Frederik Barfods* »Fortællinger af Fædrelandets Historie« (1853) var ligesom *Adam Fabricius*' »Illustreret Danmarkshistorie for Folket« (1854–55) for længst forældet, og det samme gjaldt *A. D. Jørgensens* »40 Fortællinger« (1882). I 1914–15 havde *Knud Fabricius* besørget en revideret og forøget Udgave af Faderens Skrift. Han havde (ganske selvfølgelig) lade Revisionen gælde ogsaa Stilen – ethvert fuldbaaret Værks fornemste Kendemærke jævnsides Indholdet; men Resultatet deraf var blevet, at Stilen nu hverken var hans egen eller hans Faders. Man kunde vel heller ikke paastaa, at Aarene siden 1914–15 var gaaet sporeløst hen over Indholdet. En Afløser kunde nok have sin Berettigelse. Og hertil kom for mit Vedkommende – det er klart – den personlige Tilfredsstillelse ved at give mit *eget* Helhedssyn Udtryk, støbt i min *egen* Stil. Hvorfor nægte, at der ogsaa laa en vis Forfatterærgerrighed bag mine Planer? En saadan sidder vel gemt i enhver Skribents Penneskæft.

Planerne var dog til at begynde med meget beskedne. Der var (26. Decbr. 1928) kun Tale om en Række Smaafortællinger – »*Danskens Veje*« –, hovedsageligt samlet omkring et kræsent udvalgt Billedstof. Men andet

Arbejde pressede sig ind imellem Plan og Udførelse, og hele 1929 igennem laa Tanken brak.

Da fik den uventet Aaret efter en Indsprøjtning. Den 13. Februar 1930 udkrev »Berlingske Tidende« en Konkurrence om en *Danmarks Historie i 500 Ord*. Fristen for Afleveringen var sat til 1. Maj. En Komité bestaaende af *Henrik Pontoppidan*, *Dr. Lis Jacobsen*, *Prof. Fabricius*, Amtmand, *Lensgreve Schack* og *Chefredaktør Gulmann* skulde bedømme de indsendte Besvarelser, af hvilke den bedste vilde blive honoreret med en Præmie paa 3000 Kr. og med Udsigt til at blive ristet i Sten paa Skamlingsbanken. Andenpræmien var paa 1000 Kr.

Chancen kunde nok friste en Mand med et stærkt anspændt Budget. Hvorfor skulde »de ugudelige have al Lammestegen«? Jeg fik straks en Idé, byggede et Udkast op paa den og lagde det saa hen. Der var vel alligevel ingen Mening i at spille Tid paa den Slags Penneprøver. Men da vi nærmede os 1. Maj, tog min Kone mig i Skole. Hvorfor dog ikke forsøge? Trængte vi ikke til Pengene netop nu, da vi letsindigt havde købt os et herligt Sommerhus i Rørvig? Og hvorfor skulde jeg ingen Chancer have? Min Idé var hun i hvert Fald sikker paa, at ingen andre havde faaet, og hun syntes, den var god. Jeg burde ikke slippe den, til det var for sent at gøre Brug af den. Opildnet af disse fornuftige Ord gik jeg igen løs paa Opgaven, skrev og filede, og den 26. April havde jeg faaet Form og Stil saa nogenlunde som jeg vilde. Dagen efter gik jeg ud til *Valdemar Rørdam*, der havde røbet, at ogsaa han vilde være med i Vognen. Vi læste vore Besvarelser for hinanden, og han fældede omgaaende Dommen: »Digteren har skrevet som en Historiker og Historikeren som en Digter!« Noget *var* der om den første Halvdel af Kendelsen. Hans Besvarelse var god, men den manglede ligesom Gnisten. Den »tændte« ikke.

Da Indleveringen havde fundet Sted, gjaldt det om at væbne sig med Taalmodighed. Vi var ca. 550, som deltog i Konkurrencen – der var altsaa et Bjerg af Poesi og Prosa at arbejde sig igennem for de arme Komitémedlemmer. Men det tænkte Flertallet af dem heller ikke paa. De fik en af »Berlingske«s rutinerede Journalister til at gennemgaa Bunken og frasortere, hvad der var ubrugeligt. Tilbage blev kun 39 Forslag. Da jeg den 20. Juni var oppe hos *Fabricius*, gav han sig til at snakke om disse benaadede, og, sagde han, »Lis og jeg er enige om, at den bedste Besvarelse skyldes en Indsender, som først lader Stenen selv tale, saa Ban-

ken og endelig Danmark«. »Forøvrigt«, fortsatte han, »skulde De se, hvad der er præsteret. Jeg har nu trods alt gaaet hele Bunken igennem med Undtagelse af 61. Sikke noget Ragelse! En Herre sætter Kongerækken paa Vers og slutter med:

»Nu ligger de alle, hver i sin Kiste,
undtagen Christian X, han holder ud til det si'ste!«

Naa, saa jeg laa altsaa i Spidsen! Men Rørdam? Da jeg kendte hans Besvarelse, kunde jeg udfritte Fabricius, om der blandt de udtagne ikke skulde findes en af det og det Præg. Fabricius antog øjensynligt, at jeg spurgte i egen Interesse, og smilede beklagende – nej, en saadan havde hverken Journalisten eller han bemærket. »Jeg forstaar«, sagde jeg; »man maa jo ogsaa blive komplet sløvet af den Ørkenvandring. Hvor let kan ikke en eller anden god Besvarelse smutte. I Deres Sted vilde jeg foretage en hurtig Revision for at se, om det ikke var Tilfældet.«

Tre Dage senere var min Kone og jeg til Middagsselskab hos ham. Ved Bordet begyndte han igen at tale om dette med »Stenen«, »Banken« og »Danmark«, og inden vi gik, gav han sig til at læse Besvarelsen op. Oplæsning var ikke hans stærke Side, og jeg vred mig som en Aal paa en Stegepande, medens mit Produkt mishandlede. Tænk, at det virkelig kunde lyde saa haabløst umusikalsk! En enkelt Gang læste han fejl, og jeg var paa Nippet til at rette ham, men greb mig i det. »Der er noget af det rigtige i den Besvarelse«, sagde Dr. Vilh. Lorentzen; »men *helt* god er den alligevel ikke.«

Efter Sommerferien skulde Afgørelsen falde. Fabricius havde troligt »vendt Bøtten« endnu en Gang, og sandelig om han ikke havde halet endnu 7–8 Besvarelser op af Papirkurven, blandt dem vistnok ogsaa Rørdams. Men det blev alligevel ikke ham, der tilkendtes Førsteprisen – det blev en anden af »Skravkagen«, en Højskolelærer Olaf Andersen, medens jeg selv maatte nøjes med Andenpladsen. Det har man for sin Hjælp-somhed! Havde jeg ikke af Hensyn til Rørdam maset paa for at faa endnu en Finharpning foretaget, var den lykkelige Vinder overhovedet ikke kommet med – og jeg var blevet 2000 Kr. rigere!

»Hvad ønsker De nu?« spurgte »Berlingske Aftenavis« mig. »At komme til at skrive en Danmarkshistorie – ikke paa 500 Ord, men paa 500 Sider«, svarede jeg, »og den vil naturligvis blive præget af mine personlige Synspunkter«. – »Den vil ikke komme til at ligne Prof. Arups?«

– »Nej, ikke ganske!« Hvilket Svar ikke syntes at hensætte Intervieweren i maalløs Forbavelse.

Men det var paa ingen Maade let at faa sat Arbejdet i Gang. Foreløbig maatte jeg holde Tungen lige i Munden for ikke at tabe de andre Opgaver, jeg balancerede med, først og sidst det store Afsnit i Sønderjyllandshistorien. Efterhaanden ændredes ogsaa Planen i nogen Grad. Jeg tænkte mig nu en »*Danmarks Historie i 100 Billedtekster*« – altsaa et Værk, hvor Billederne havde en dominerende Plads, og Teksten nærmest fungerede som en Ramme om den. Omsider henvendte jeg mig til Reitzels Forlag (3. Jan. 1931), og jeg tør nok sige, at det greb Tanken med Begejstring. Her var der noget, der baade kunde tjene Forlaget som en Fjer i Hatten og give det Penge i Kassen. Det gav mig Blod paa Tanden. Da jeg i Løbet af Sommerferien fik skrevet de sidste Ark af Sønderjyllandshistorien, kastede jeg mig med Dødsforagt ud i det nye Arbejde. Stoffet til de første Kapitler havde jeg for længst samlet, det gjaldt bare om at finde den rigtige Kompositionsform og den rette Stil; men naar man skriver con amore, kommer den Slags Ting af sig selv.

Alligevel fylder man jo Arkerne forgæves, hvis Forlaget en skønne Dag meddeler, at det ikke magter *sin* Part af Sagen. Og saaledes gik det her. Bogen skulde være meget billig, hvilket forudsatte et stort Oplag, og et saadant vilde binde en større Kapital, end Forlaget kunde afse. Beregningerne viste det. I Begyndelsen af 1932 spekulerede det paa at alliere sig med »Berlingske Tidende« om Udgivelsen, og jeg skrev optimistisk videre – ogsaa *efter* at Haabet var bristet. Hvorfor ikke ræsonnere som Mr. Micawber: at »noget vilde vise sig«? Det blev et drøjt Aar at komme igennem – ustandselige Foredragsrejser, ustandselige Kronikskriverier, Forelæsninger og Grænsevagt og Danmarkshistorie og Skolearbejde. Da vi kom ind i Oktober, brød jeg sammen af Overanstrengelse, Forelæsningerne maatte aflyses, i November beordrede Lægen mig i Seng, forlangte Skoleorlov Aaret ud og forbød mig at genoptage Undervisningen paa Universitetet i det kommende Foraarssemester. Det var ikke noget, der passede mig! Men Kuren hjalp, og vi var ikke kommet langt ind i 1933, før jeg tog Planen til Danmarkshistorien og det udarbejdede Manuskript under Armen og vandrede op til Gyldendal, som dog vel maatte have Blik for sin egen Chance og Mod nok til at gribe den. Ak nej, Gyldendal manglede begge Dele. Et lille venligt og nydeligt Brev slog den 4. Februar Bunden ud under alle mine Forhaabninger, og jeg skrev til Mor:

»Mit store Arbejde, som jeg sled saa voldsomt med hele sidste Aar, har jeg foreløbig ikke kunnet finde Forlægger til... Naa ja, saa lader jeg Manuskriptet ligge i Fred og Ro, til Tiderne bliver bedre, og kaster mine Garn ud paa andre Banker« (Brev af 15. Febr. 1933).

XVII.

De kastedes, hvor jeg aldrig før havde søgt Fiskelykke: paa *den kommunale Politiks* Banke. Tanken skyldtes ikke mig selv, men blev indgivet mig af vor nuværende Borgmester, daværende Prokurist *Axel Halsteen* og hans Hustru, Fru *Lilli Halsteen*.

De boede – ligesom vi – paa Rolighedsvej, og vore Børns begyndende Skolegang havde ført os sammen. Vi havde mange fælles Berøringspunkter, som efterhaanden afdækkedes og fik os til gensidigt at søge hinandens Raad og glædes ved et næsten dagligt Samvær, og gennem dem knyttede min Kone og jeg Forbindelse med andre af Byens Familier, saaledes med Proprietær, daværende Sogneraadformand *Niels Porse* og Frue ude paa Eskemosegaard. Skønt Porse var Venstremand, skubbede han til den Vogn, Halsteen havde sat i Gang, og før jeg vidste af det, havde jeg lovet at lade mig opstille paa den konservative Liste.

Fandtes der da overhovedet noget i den kommunale Politik, som kunde fange min Interesse, og som jeg vilde have Evner til at gaa i Lag med? Utænkeligt var det ikke. Som Borger og Husejer i Byen var jeg knyttet til dens Ve og Vel, og som Skolemand havde jeg – trods alt – visse Forudsætninger for at tage Haand i Hanke med dens Skolevæsen. At dette maatte følge Trop med Byens Vækst, ja, at det kunde medvirke til at fremme Væksten, hvis det blev udbygget paa en fuldt tilfredsstillende Maade, var givet. Birkerød var ved at skyde Ham. Da jeg i 1902 blev Student, havde Sognet knebent 4500 Indbyggere, en Snes Aar senere laa Tallet paa knapt 6000, og i 1933 var man naaet op paa ca. 7500. Der var al Sandsynlighed for, at Stigningen vilde fortsætte, efterhaanden som de Kommuner, der laa Hovedstaden nærmere, blev »mættede«, og Udviklingen vilde stille stadig større Krav til den kommunale Ledelse, hvis det gik som ventet. Der er altid noget tillokkende ved at være med, hvor et Hamskifte finder Sted. Brydningerne mellem gammelt og nyt har sin store Charme. Det gælder om ikke alene at faa det nye skabt i en fornuftig Form, men tillige at hævde Traditionens Ret, der alt for ofte tilside sættes uden rimelig Grund. Spændingsforholdet mellem de to Modsæt-

ninger er frugtbart. For begge Standpunkter kan saglige Argumenter føres i Marken.

Og personlige! Saadan i hvert Fald her i Birkerød – men det er sikkert et Forhold, som har gjort sig gældende i samtlige Københavns Omegnskommuner, efterhaanden som de gamle Rammer blev sprængt ved Tilflytning. Her hos os aabenbares Modsætningsforholdet med stor Tydelighed i Begyndelsen af 1930'erne. Det »gamle Birkerød«, »de Indfødte«, d. v. s. de allerfleste af Byens Handlende og Haandværksmestre og Egnens Gaardmænd havde hidtil været saa godt som ene om at repræsentere det »borgerlige« Element i Sogneraadet. Det var ligeledes dem, der dominerede den lokale konservative Vælgerforening. Saadan var Traditionen, og »de Indfødte« gav meget nødigt Slip paa den Indflydelse, som Forholdene havde skænket dem. Men »Tilflytterne« havde jo ogsaa deres Ret. De vilde i og for sig ikke revolutionere den borgerlige Politik, som hidtil havde været ført, de vilde kun være med til at føre den videre under de Vilkaar, som netop Tilflytningen skabte. Som nu f. Eks. paa det kommunale Skolevæsens Omraade. At man ved Aarhundredets Begyndelse havde kunnet nøjes med Rammerne for en almindelig Landbyskole var meget naturligt; men i 1920 blev der indført en købstadsmæssig Skoleordning, og efterhaanden som Indbyggertallet voksede, maatte denne nødvendigvis kræve stærkt udvidede Pladsforhold, hvad man kun i begrænset Omfang havde villet indrømme den. »De Indfødte«, som selv havde gaaet i Landsbyskolen, fandt alt saare vel, fordi visse Nybygninger havde fundet Sted siden da – om de svarede til, hvad man *nu* krævede, f. Eks. vedrørende Klasseværelsernes Størrelse og Indretningen af Særklasser, tillagde man ikke større Vægt. Man rystede paa Hovedet af de »Skolepaladser«, der blev opført i København, og det kunde man med god Grund gøre; men man forstod ikke – eller kun med Vanskelighed – at der fandtes en gylden Middelvej, som burde følges, hvis Birkerøds kommunale Skolevæsen ikke skulde stagnere.

Halsteen, der var Medlem af Den konservative Vælgerforenings Bestyrelse, foreslog mig opstillet som Kandidat ved det kommende Martsvalg. Det vakte kun betinget Tilslutning. »De Indfødte« reserverede sig de *sikre* Pladser og overlod den usikre Femteplads til mig – maaske kunde jeg hale saa mange Tilflyttere med mig, at den blev vundet. Men en saadan Ordning vilde jeg ikke gaa med til. Skulde Tilflytterne opfordres til at møde frem ved Valget, maatte de ogsaa have Garantier for at kunne

faa en Mand valgt. I de følgende Uger søgte jeg derfor Kontakt med en stor Del af dem, fik Vælgerforeningens Medlemstal øget med ca. 80 og sørgede for, at de til Opstillingsmødet mødte Mand af Huse. Resultatet blev overraskende for »de Indfødte«: med stor Stemmeferlighed rykkede man mig op som Spidskandidat paa Listen.

Dermed var mit Valg i Realiteten afgjort. Det næste Spørgsmaal var, om det borgerlige Styre kunde opretholdes, naar Valgdagen var passeret, eller Ledelsen skulde overgaa til Social-Demokraterne. Det var med en meget lille Majoritet i Ryggen, at Porse i 1929 havde taget Plads i Sogneraadets Formandsstol, og det var i høj Grad tænkeligt, at de »borgerlige« nu vilde komme i Mindretal. Det skete imidlertid ikke. Takket være Listeforbund mellem de Konservative, Venstre og en Gruppe, der ejendommeligt nok reserverede Betegnelsen »Skatteyderne« for sig selv, opnaaede de ved Valget den 9. Marts tilsammen 1067 Stemmer, medens Social-Demokraterne fik 1062. Havde Valgets 7 Kommunistere stemt sammen med Social-Demokraterne, vilde det borgerlige Flertal altsaa være gaaet tabt.

De Konservative var gaaet frem med 93 Stemmer, Venstre tilbage med 26 og »Skatteyderne« med 169. Efter Valget regnede man derfor med, at jeg vilde afløse Porse som Sogneraadets formand, men det modsatte jeg mig aldeles bestemt. For det første følte jeg mig slet ikke kvalificeret til denne Post, helt ukendt med kommunal Administration, som jeg var, og det forekom mig, at den sagligt set bedst egnede – Porse – havde et naturligt Krav paa Pladsen, hvis der skulde være Mening i Sagen. For det andet fandt jeg det komplet ligegyldigt, om Sogneraadets formand valgtes blandt de Konservative eller blandt Venstre. Partipolitik i snæver Forstand hører ikke hjemme i et Sogneraad, og Prestigehensyn var mig uvedkommende. Jeg var klar over, at denne Opfattelse langt fra deltes af alle mine Vælgere. Adskillige af dem vilde ikke undvære Fjeren i Hatten; men jeg fastholdt mit Standpunkt, og ved det konstituerende Møde (28. Marts), som jeg ledede, gennemførte jeg Porses Valg. I »det gamle Birkerød« opfattedes det, som jeg var »snublet« allerede i Starten.

Langt betænkeligere Miner mødte jeg dog, da jeg satte en Reorganisation af Byens Kommuneskole paa Dagsordenen. Det kunde ikke komme som noget Chok, for jeg havde ikke lagt Skjul paa, hvad jeg tilsigtede – heller ikke *forud* for Valget. Alligevel tog det Vejret fra mange – ogsaa blandt de Tilflyttere, som havde Børn anbragte i den private Forberedelsesskole –, da jeg som Skoleudvalgets Formand og med Tilslutning fra

begge mine Kolleger fremlagde Forslag i Sogneraadet (22. Septbr. 1933) om en Nybygning. Sagligt set var Forslaget fuldt ud begrundet. Den eksisterende Kommuneskole bestod af tre Bygninger: en ældre fra Aarhundredskiftet, en nyere fra 1914 og en meget primitiv Gymnastiksal. Den havde ikke fornøden Plads til de godt 300 Børn, som den Gang gik i den, den ældre Bygning. Klasseværelser havde hverken den Loftshøjde eller de Lysforhold, som Loven foreskrev, og i et Lokale for Enden af Gymnastiksalen undervistes der endda under saa slette Vilkaar, at Børnene med Rette sagde inden Timen: »Nu skal vi ind i det sorte Hul!« Udvalgets Forslag mødte Forstaaelse blandt Raadets Konservative, Venstre og Social-Demokrater, og i de følgende Maaneder arbejdede det videre med Sagen, indtil Planerne havde faaet en nogenlunde fast Form. Paa Mødet den 12. April 1934 fremlagde jeg dem, og Raadet bemyndigede Udvalget til at udarbejde et endeligt Forslag til et Udgiftsbeløb, der ikke maatte overstige 300.000 Kr.

Det var i 1934 heller ikke nogen helt lille Sum for en Kommune som Birkerød, og der er intet at sige til, at det satte en Diskussion i Gang Mand og Mand imellem. Kommunens Skolebudget havde hidtil været meget beskedent – nu vilde det pludseligt stige i uforudset Grad og Kommunen blive belastet med en ny Gældspost.

Men det skulde blive værre endnu. Jeg gik ud fra, at den Nybygning, vi planlagde, kun vilde slaa til i en vis Aarrække, saafremt Tilflytningen øgedes, og skulde der bygges paa ny, vilde det volde store Vanskeligheder at skaffe den fornødne Plads paa den Stump, der blev tilbage af Skolelodden. Endvidere vilde det være komplet umuligt her at faa anbragt en Idrætsplads, fordi Terrænet skraanede stærkt; men Børnene maatte dog have samme Ret til at kunne tumle sig i fri Idræt som Eleverne oppe paa Statsskolen. Den eneste virkelig rationelle Løsning vilde derfor være den resolut at flytte Skolen til et Sted, hvor senere Udvidelsesmuligheder ikke hindredes, og hvor en Idrætsplads kunde anlægges. Ved at lade de to Smaa børns klasser blive i 1914-Skolen, hvis Klasseværelser var upaaklagelige, kunde det samlede Udgiftsbeløb dog holdes inden for ca. 351.000 Kroner.

Med Rygterne om denne Plan sprang Bomben! Der aabnedes en Kampagne, hvis Voldsomhed overgaar alt, hvad jeg i mit ikke helt stilfærdige Liv har oplevet. Jo mindre et Samfund er, des hæftigere kan Sindene sættes i Bevægelse. Hver enkelt kan trækkes direkte ind i Ringen, og Neutrale faar ikke noget Reservat, hvor de kan gemme sig. Faarene skilles fra Buk-

kene, og det er ikke melodiske Toner, der lyder fra de to Folde. Mange Aar efter sidder man og gennemgaar den Tids Avisindlæg og Notater, og man siger til sig selv: »Javel, *nu* forstaar jeg, hvorfor Verdenskrige har været uundgaelige!«

Naar jeg i det følgende i store Træk gør Rede for *Skolesagen i Birkerød*, sker det, fordi den vistnok ganske godt belyser Forholdene i en Tilflytningskommune paa det Tidspunkt, da man i Hovedstadsomegnen ventede den store Byspredning og sad paa Vagt for at snuppe drægtige Skatteydere, samtidig med at man var bundet af lokale Hensyn, som den endnu ikke hamskiftede Stationsby gjorde naturlige.

Mod Skoleplanerne rettedes Skytset i første Række paa Grund af deres økonomiske Konsekvenser. Man vilde undgaa en Stigning i Skatten, og det var der intet at sige til. Hvem skæver ikke med Bæven til Skatteblanketten, naar den præsenteres for os? Enhver Kommune har Forpligtelse til ikke at ødsle med Skatteydernes Penge, og en Diskussion af denne Side af Sagen var baade selvfølgelig og berettiget. Der kunde heller intet indvendes imod, at mange fandt Kommunen bedre tjent med at faa sit Kloaksystem bragt fuldt i Orden end med at se Skolen sat i tilfredsstillende Stand. Hvilket af disse to Goder vilde lokke flest Tilflyttere til Birkerød? Det var et Spørgsmaal, som ustandseligt blev rejst, og som ikke uden videre kunde afvises. Men man slog sig ikke til Taals med disse i sig selv rimelige Argumenter mod min Skolepolitik, men lagde Angrebene op i et Plan, hvor de intet havde med sund Fornuft at gøre. I Spidsen gik Magister *Harald Nielsen*, som erklærede, at Sogneraadet i Stedet for at bygge paa »bestaaende Værdier« valgte »ganske simpelt at trampe hen over dem«, idet det »slagtede« – »Kommunens Udviklingsmuligheder, borgerlig Politiks Fremtidsmuligheder og de Forudsætninger, hvorpaa de nuværende Skoleforhold hviler, og som betinger deres Fremtid« (Birkerød-Posten, 21. Septbr. 1934). Mindre kunde ikke gøre det!

Det forekom mig komplet meningsløst. At Kommunens Udviklingsmuligheder skulde betinges af, om man tog Skole før Kloak, eller man valgte den omvendte Rækkefølge, var en meget omdisputabel Paastand. Begge Dele maatte ordnes – derom herskede der ingen Uenighed. Men trods alt var Skolesagen den, som vilde medføre de mindste økonomiske Konsekvenser, og det var ikke urimeligt, at man ventede med det større Løft til et senere Tidspunkt.

Endnu angribeligere forekom den Paastand mig, at en tilfredsstillende

Løsning af det kommunale Skolespørgsmaal, saaledes som af Udvalget foreslaaet, skulde »slagte« den borgerlige Politiks Fremtidsmuligheder. Hvad der opskræmte baade en og anden var den Omstændighed, at jeg, der var valgt paa konservative Stemmer, arbejdede godt og gnidningsløst sammen med den social-demokratiske Repræsentant i Skoleudvalget, Chauffør *Mønsted*. Jeg nævner udtrykkeligt hans Navn, fordi jeg lærte at sætte ham højt, baade som Menneske og Kollega. Hvad der bandt os sammen var Bevidstheden om den gensidige Loyalitets Nødvendighed, hvor et Samarbejde skal bringe virkelig Frugt.

For adskillige virkede min tværpolitiske Indstilling imidlertid som en Pæl i Kødet. Den stred imod »konservativ Politik Retningslinier«. Min Kollega ved Statsskolen, Lektor *L. Zerlang*, som desværre gik meget haardt imod mig, erklærede om mit »dumdristige Byggeprojekt«, at »konservativ Kommunalpolitik er det i al Fald ikke« (*Birkerød-Posten*, 5. Oktbr. 1934), og »denne konservative Kommunalpolitik, der ikke vil konservere noget som helst, føler altsaa jeg, og sikkert andre med mig, som en Knytnæve i Ansigtet. Man kan ikke lade sig vælge paa et borgerligt Program og bagefter fremsætte et Forslag, der er saa socialistisk, at Social-Demokraterne ikke kunde udpønsse det bedre« (smstds., 19. Oktbr. 1934).

Jeg er overbevist om, at det var Ord, der undslap i Kampens Hede, og jeg skylder at indrømme, at jeg ikke var et Haar lempeligere i mine Svar.

Da det trak op til Kampen, havde jeg anmodet Sogneraadet om at indbyde til et Borgermøde, hvor Spørgsmaalet kunde belyses alsidigt og redeligt og alle de taabelige Paastande blive slaaet ned. Rygterne svirrede jo som Fluer i September. Det hed sig, at jeg vilde bygge et »Skolepals«, og man nævnede Summer indtil 800.000 Kr. Over for alt dette fandt jeg det rimeligt at lægge Kortene paa Bordet, saa der ikke var noget at tage fejl af. Sogneraadsformanden var ikke meget stemt for Tanken. Han mente, at et Borgermøde under den herskende Ophidselse vilde blive et Rabaldermøde; men paa den anden Side kunde han ikke godt nægte mig det ønskede Selvforsvar, og Mødet blev holdt den 24. September. Jeg talte under fuldkommen Ro, og der var ikke et Træk, ikke et Tal, ikke en Overvejelse, som jeg ikke efter Evne søgte at belyse fuldt og helt. Oppositionen var derfor meget svag. »Hvilke Betæneligheder man end vil gøre gældende«, skrev »*Birkerød-Posten*« den 28. Septbr., »— og de, som

meldte sig var udelukkende af økonomisk Art –, saa er det ubestrideligt, at Dr. la Cours Forelæggelsestale, der strakte sig over 1½ Time, var meget vægtig og saglig, og selv Modstandere af Planen ydede ham Honnør derfor«. Zerlang resumerede Indtrykket i Ordene: »En fæl Aften. Mørkets Magter triumferede. Min lille spruttende Raket fattede af til ingen Nytte« (smstds.).

Med dette Borgermøde i Ryggen, men med stadig løbende Fægtning i den lokale Presse, forelagde jeg da i Sogneraadsmødet den 11. Oktober Skoleudvalgets Indstilling om en Flytning af Kommuneskolen, og jeg sagde med Adresse til dem, der vedblev at fable om mit »Brud med en »borgerlig« Politik«:

»Borgerlighed – ogsaa i konservativ Forstand – er ikke Varetagelse af Privatinteresser paa Bekostning af ældgamle borgerlige Interesser. Det er Fællesskab om de Værdier, som *alle* Borgere har Adgang til at nyttiggøre sig. Der findes ikke nogen mere almen Interesse end Skolen, og i Borgerskabets Navn kan alle politiske Lejre kræve, at Folkeskolen respekteres og støttes ud fra *alment borgerlige* Synspunkter. Det Krav, som de private Interesser efter konservativ Opfattelse har paa at værnes, maa ses ud fra en helt anden Synsvinkel«.

Indstillingen vedtoges derefter ved 1. Behandling med 12 Stemmer mod 3. Første Ridt var redet.

Men Hesten fik ingen Staldro. Andet Løb fulgte umiddelbart efter. Magister *Harald Nielsen*, der beklædte Formandsstolen i Repræsentantskabet for A/S Den private Forberedelsesskole i Birkerød, havde bidt sig fast i den Forestilling, at en fuldt udbygget Kommuneskole vilde slaa den private Skole ihjel. Det havde han allerede den 20. September givet Udtryk for, og nu mødte han den 26. Oktober frem til en Forhandling med Sogneraadet, i hvilken han – under Forbehold af Andelshavernes Samtykke – tilbød Kommunen den private Skole med dens Gæld paa 27.000 Kr. som en Gave!

Hvordan i al Verden kunde en saadan Tanke opstaa? Skolen kæmpede med økonomiske Vanskeligheder, det vidste man, men der fandtes dog andre Udveje end at kaste det hele over Bord. Var *det* Udtryk for Konservatisme? Den private Skole var ganske vist ingen konservativ Institution i politisk Forstand. Det fremgik alene deraf, at der i dens Repræsentantskab sad en Mand, der var radikal, og i Sogneraadet en Social-Demokrat, hvis Barn gik i Skolen. Men den private Forberedelsesskole var konservativ i sin *Idé*, for saa vidt som den byggede paa Forældrenes frie Ret

til at lade deres Børn faa den Skolegang, de ønskede. *Aanden* i en Privatskole har baade andre Virkemidler og andre Muligheder for at se dem frugtbargjort, end den kan gøre Regning med i en offentlig Skole, Individualiteten faar et større Spillerum, og *deri* ligger Skolens konservative Idé. Gaar man hen og forærer den til det offentlige, forraader man dens Idé.

Det var paa Forhaand betydet Harald Nielsen, at Gavetilbudet ikke vilde blive modtaget. Om ikke andet, saa vilde økonomiske Grunde udelukke det. I Stedet havde Sogneraadetsformanden henvist ham til at søge et kommunalt Tilskud til Skolen, men herpaa havde han ikke villet reflektere. *Hvorfor* vilde han partout gaa den Vej, som han vidste var spærret, og undgaa den, som dog muligvis stod aaben? Ved Forberedelsesskolens Generalforsamling den 22. November betegnede en Andelshaver Gavetilbudet som »en Kæp i Hjulet paa Kommunens Skoleplaner«. Maaske var dette til syvende og sidst Aarsagen. Tanken var saa hovedløs, at jeg aldrig har forstaaet dens fulde Mening.

Ved Forhandlingen den 26. Oktober mellem Repræsentantskabet og et 6-Mandsudvalg, som Sogneraadet havde nedsat, afvistes paa ny Gaven, og Tilskudsspørgsmaalet blev rejst. Vi vidste alle, at Social-Demokraterne af principielle Grunde var imod offentlig Støtte til private Skoler, men de seneste Aar havde dog godtgjort, at Princippet kunde brydes, naar fornuftige Grunde gjorde det rimeligt. *Her* var virkelig et Tilfælde, hvor et Forsøg burde gøres, hvis man ikke var komplet blind. Allerede i April 1933 havde jeg foreslaaet en Tilskudsordning truffet for at hjælpe Privatskolen ud over dens Krise; men da Repræsentantskabet ikke havde taget Bolden op, var der intet kommet ud deraf. Heller ikke nu viste Harald Nielsen mindste Tegn til at ville gaa denne Vej. Han ansaa den vel for ganske formaalsløs og værdigede overhovedet ikke under Forhandlingen de deltagende Social-Demokrater nogen Opmærksomhed. Hans Holdning forekom mig saa urimelig, at jeg umiddelbart efter Mødets Afslutning sammenkaldte Skoleudvalget, og her lykkedes det mig at faa ogsaa dets social-demokratiske Medlem til skriftligt at »anbefale, at der til Den private Forberedelsesskole bevilges et passende Tilskud, saafremt Skolens Eksistens derved kan opretholdes.«

Imidlertid mobiliseredes nye Hjælpetropper, som skulde søge at vælte den kommunale Skoleplan. Det antydedes, at selve *Statsskolen* vilde være truet, hvis Privatskolen gik rabundus, og Statsskolens Rektor tilstillede –

»med nogen Betænkelighed« – samtlige Sogneraadsmlemmer et Memorandum, hvori han gav Udtryk for denne Frygt (30. Novbr. 1934). Konsekvensen af min ulyksalige Stædighed og mit »Snigløb« af de borgerlige Interesser kunde medføre, sagde han til mig, at Statsskolen en skønne Dag blev forflyttet – til Struer! Det er vist den eneste Gang, Rektor og jeg har vekslet meget skarpe Ord.

Havde jeg kunnet finde ringeste Fornuft i alt dette Postyr, vilde Forholdet have været et andet; men naar Privatskolens Eksistens kunde red- des ved et kommunalt Tilskud, oven i Købet paa bredt tværpolitisk Grund- lag, fandt jeg det meningsløst at lægge Roret om. Jeg var kun bange for, at Social-Demokraterne i sidste Ende vilde springe fra, fordi de stadig tirredes ved Udtalelser fra Privatskolehold. Paa den ovennævnte General- forsamling var der faldet drøje Hug, og Harald Nielsen havde udtalt, at man var blevet »sjoflet« af de borgerlige i Sogneraadet, som jo kun gik Social-Demokratiets Ærinde. Stemningen blandt Andelshaverne var imid- lertid den, at de i første Række ønskede Privatskolen opretholdt, som den var, eventuelt ved Støtte fra Kommunen, og kun som en absolut sidste Udvej kunde tænke sig at forære den bort, saaledes som Repræsentantska- bet havde foreslaaet. Paa denne Baggrund bemyndigedes da dette til at forsætte de paabegyndte Forhandlinger med Sogneraadet.

Imidlertid var et helt nyt Moment kommet til. Jeg havde længe mær- ket, at Sogneraadets formanden i sit stille Sind ønskede den vedtagne Flyt- ning af Kommuneskolen omstødt ved 2. Behandling, som derfor stadig var blevet udsat. Hans Motiver var vel nok i Hovedsagen økonomiske; men utvivlsomt regnede han ogsaa med visse taktiske Fordele, saafremt Venstre tog Initiativet til en Besparelse paa ca. 50.000 Kr., og da Ven- strevælgerforeningen i Slutningen af November Maaned afholdt General- forsamling, var hans forberedende Arbejde afsluttet. Han rejste Spørgs- maalet og fik sit Partis Tilslutning til, at Flytningsplanen blev opgivet af Venstre.

Dette vakte tillige Uro blandt Raadets konservative Medlemmer. In- den Aarets Udgang maatte jeg se i Øjnene, at jeg enten maatte vende til- bage til min første Plan eller sætte haardt imod haardt og gennemtrumfe Flytningen ved Hjælp af den social-demokratiske Gruppe og et Par Kon- servative, som ubetinget vilde følge mig. Det sidste tiltalte mig paa ingen Maade. Det var min Overbevisning, at et Spørgsmaal som dette burde af- gøres paa det bredest mulige Grundlag, ikke mindst af Hensyn til den forudgaaende Strid, og jeg valgte derfor at nøjes med, hvad jeg ansaa for

den næstbedste Løsning, i Stedet for at føre Kampen igennem til den bedste.

Men kunde jeg faa Social-Demokraterne med til en Retræte? Uden dem vilde der jo *ikke* blive Tale om en Afgørelse paa bred Basis. Og det var givet, at de nu var kommet i Krigshumør paa Grund af Privatskolesagens Udvikling. De lagde hele Ansvar for Flytningsplanens mulige Stranding over paa den Kampagne, som Harald Nielsen havde aabnet, og havde ikke i Sinde at gøre ham og hans Indrømmelser af nogen som helst Art. Men op imod Jul bekvemmede han sig endelig til at droppe den haabløse Gaveplan og indsendte i Stedet Ansøgning om et aarligt kommunalt Tilskud paa 7000 Kr. (27. Decbr. 1934). Nogle Dage før (18. og 23. Decbr.) havde der fundet Forhandlinger Sted mellem ham og Sogneraadets 6-Mandsudvalg, og det var betydet ham, at kommunal Støtte maatte forudsætte Anerkendelse af Princippet »Hjælp til Selvhjælp«. Tiltrængtes der 7000 Kr., vilde Kommunen ikke kunne strække sig længere end til at yde 5000 Kr. – de resterende 2000 Kr. maatte Privatskolen selv vise sig i Stand til at skaffe. Men ogsaa under disse Forhandlinger havde hans Optræden gjort Social-Demokraternes Holdning yderst tvivlsom. Mon det trods alt skulde kunne lykkes at fastholde dem ved deres Tilsagn af 26. Oktober?

Saaledes laa Landet, da 2. Behandling af Skolesagen blev sat paa Sogneraadets Dagsorden for Mødet den 10. Januar 1935. Forud havde Raadets borgerlige Grupper indbyrdes drøftet den, og jeg havde bøjet mig for Presset og var gaaet med til at frafalde Flytningsplanen. Da jeg derpaa forelagde Sagen i Skoleudvalget, nægtede Mønsted ganske vist at underskrive Indstillingen om den reducerede Plan; men han havde et saa klart Blik for Betydningen af en enstemmig Afgørelse i Salen, at han vilde arbejde blandt sine Gruffefæller med dette for Øje. Og han holdt som sædvanligt Ord. Den 10. Januar kom Indstillingen til Debat i det samlede Sogneraad. Baade Mønsted og jeg beklagede, at Tanken om Skolens Flytning var blevet opgivet – Mønsted tillige, at han havde maattet »ride alene« i Udvalget; men som Sagen nu laa, hvor intet andet end det foreliggende Forslag kunde gennemføres, fandt han og hans Gruppe det sagligt set bedst, at Vedtagelsen skete paa den bredest mulige Basis, og de havde derfor besluttet trods alt at stemme for Forslaget. Kort efter var de nødvendige 300.000 Kr. *enstemmigt* bevilgede. Det andet Ridt var redet.

Tilbage stod kun Forsøget paa at faa gennemført en forsvarlig Ordning af *Privatskolens Affære*.

Spørgsmaalet om kommunalt Tilskud til dens Drift havde ogsaa været sat paa Dagsordenen for Sogneraadsmødet den 10. Januar, og Sogneraadetsformanden ønskede det behandlet, medens jeg bestemte fraraadede en Afgørelse allerede nu. Der forelaa nemlig ikke fra Repræsentantskabets Side den mindste Antydning af, at det godkendte Princippet om Hjælp til Selvhjælp, og paa en ekstraordinær Generalforsamling Dagen forud havde Harald Nielsen overhovedet ikke saa meget som strejft dette Princip, der havde været Forudsætningen for de hidtil førte Forhandlinger. Jeg forlangte derfor Afstemningen i Raadet udsat, indtil der forelaa et bindende Tilsagn om, at Skolen var rede til selv at drage *sin* Del af Læsset, og mit Krav blev imødekommet.

Men dette Varsko hindrede ikke Harald Nielsen i at fortsætte i Blinde. I en Henvendelse til Andelshaverne (16. Jan.) nævnedes han ikke et Ord om den Fordeling af Smerterne, som jo ligger i Udtrykket »Hjælp til Selvhjælp«, han afviste kun Tanken om, at Skolen kunde reddes ved Optagelsen af et Laan eller ved Foranstaltning af en Indsamling, dertil var dens Krise for langvarig, og han hævdede paa ny, at den eneste Udvej til Sikring af Skolens Eksistens vilde være et dertil svarende kommunalt Tilskud. Naar man – som han – kendte Forudsætningerne, kunde hans Henvendelse ikke tolkes som andet end en Forberedelse af Sindene til Skolens Likvidation.

En saadan Udgang fandt jeg helt uforsvarlig. Den private Skole havde – og har – sin fulde Berettigelse Side om Side med den offentlige. Den har det baade idémæssigt, pædagogisk og skoleteknisk. Der var intet, som laa mig fjernere end at ønske dens Død. Men paa den anden Side maatte dens Ledelse vise Tegn til sund Fornuft, og gjorde den ikke det, maatte den for Skolens Skyld skiftes ud. For at blive klar over Forholdene henvendte jeg mig (19. Jan.) til en Kreds af Skolens Andelshavere, dels Mennesker, jeg i Forvejen kendte, dels saadanne, som disse ønskede medtaget. Jeg bad dem komme til et Møde, hvor Skolens Stilling kunde blive drøftet, og hvor jeg kunde danne mig et paalideligt Indtryk af Andelshavernes Syn paa Sagen. Mødet blev holdt (24. Jan.) og resulterede i, at der samme Dag tilstilledes Repræsentantskabet Krav om Indvarsling af en ny ekstraordinær Generalforsamling.

Da denne fandt Sted (25. Febr.), gik Bølgerne taarnhøjt. »Salen kogte af Ophidselse«, som det vist hedder i Journalistsproget, Forhandlingerne

maatte afbrydes, men Roen blev ikke bedre efter Pausen, og Replikkerne faldt skarpere og skarpere. Jeg var, sagde Harald Nielsen, den Mand, der havde skadet Privatskolen for Tusinder af Kroner, jeg havde sat mit eget Barn i Kommuneskolen og kunde derfor ikke være den private Skoles Ven, jeg havde gennemført en ondsindet Forfølgelse af den, havde ladet mig lede af private Motiver, var gaaet fra mit Ord, givet en unfair Fremstilling af Spørgsmaalet og greb nu ved Generalforsamlingen til direkte Løgn! Til denne hysteriske Svada bemærkede nuværende Overbibliotekar, Dr. *Topsøe Jensen*: »Formandens ubeherskede Optræden her i Aften har tilstrækkeligt tydeligt motiveret vort Krav om hans Tilbagetræden« – hvorpaa han stillede Forslag om et Mistillidsvotum til Repræsentantskabet. Efter yderligere Ordveksling blev dette vedtaget med 46 Stemmer mod 27 (3 undlod at stemme), og den 4½ Time lange Generalforsamling sluttede med, at Harald Nielsen i yderste Ophidselse slog i Katederet og erklærede: »Nu er det *mig*, der bestemmer, naar der indkaldes til Generalforsamling igen!«

Paa mig virkede Forholdene omkring Privatskolen efterhaanden fuldkommen forvirrende. Sogneraadets Behandling af Ansøgningen om Tilskud kunde jo ikke udskydes i det uendelig; men med hvem skulde det egentlig forhandle, naar Sagen blev taget op igen? Med et Repræsentantskab, der kun kunde betragtes som fungerende med den deraf følgende Mangel paa Autoritet? For at bidrage til en Afspænding tilbød jeg H.N. pr. Mellemand at gaa ud af Sogneraadets 6-Mandsudvalg, hvis han samtidig vilde trække sig tilbage som Skolens Forhandlingsleder. Der kunde da i vort Sted komme to andre ind, som ikke havde deltaget aktivt i Skolestriden, og maaske vilde det paa begge Sider berolige Gemytterne; men Forslaget blev pure afvist, og saa var der intet andet at gøre end at lade ham løbe Linen ud.

For at blive helt klar over Situationen rettede jeg (1. Marts) en Forespørgsel til de 49 Andelshavere, der havde foranlediget den sidste Generalforsamling indkaldt, plus 9 andre, som disse ønskede medtaget. Jeg vilde, hed det i Henvendelse, ikke vedvarende bære Eneansvaret for at kræve Tilskudssagen udsat, indtil Repræsentantskabsspørgsmaalet var bragt i Orden; skulde jeg gøre det, maatte jeg inden næste Sogneraadsmøde (14. Marts) »have Vished for, at jeg handler i Overensstemmelse med den Kreds af Andelshavere, som paa Generalforsamlingen viste sig at udgøre Flertallet af Skolens nuværende og tidligere Forældre«. Derfor bad

jeg dem paa en vedlagt Blanket med et Ja eller Nej at tilkendegive deres Opfattelse. »Min Holdning i Sogneraadssalen til Spørgsmaalet vil helt afhænge af de indløbne Svar«. 45 svarede Ja til Udsættelsen, ingen Nej, 13 undlod at svare.

Forespørgslen forekom mig ganske naturlig, men den blev brugt til nye Angreb paa min Adfærd. Man provokerede Folketingsmand *Ole Bjørn Kraft*, der havde støttet Harald Nielsen, til at fremsætte »en kyndig Udtalelse«, og han erklærede (Frederiksborg Amtstidende 13. Marts 1935), at det maatte betegnes som »meget overraskende og i Strid med enhver parlamentarisk Tradition«, hvad jeg havde foretaget mig. »I dette særlige Tilfælde kan endog tilføjes, at Dr. la Cour end ikke véd, om den Kreds, hvis Beslutning han lader være bestemmende, alene bestaar af konservative Vælgere«. Og det højtidelige Responsum, hvis Skær af ufri-villig Komik jeg ikke kunde lukke Øjnene for, endte med følgende Belæring:

»Hvis en Tillidsmand ikke selv mener sig i Stand til at træffe en Afgørelse – hvilket naturligvis ikke bør kunne tænkes, thi da bør han nedlægge sit Mandat –, vil han jo nok kunne søge Vejledning hos sin Organisation. Jeg maa derfor mene, at den anvendte Fremgangsmaade er urimelig og i Modstrid med enhver Sædvane.

Desuden maa det betragtes som en grov Tilsidesættelse af den politiske Organisation, over for hvilken Dr. la Cour er mere ansvarlig end over for nogen anden Kreds af Personer«.

Jeg behøver vist ikke at kommentere denne politiske Dogmatik.

Spørgsmaalet om Udsættelse eller ej havde ikke det fjerneste med politiske Organisationer at gøre. Det vedrørte kun dem – Andelshaverne – som var personligt interesserede i at faa et Svar paa Ansøgningen. De regnede med den Mulighed, at en Udsættelse kunde give et nyvalgt Repræsentantskab Lejlighed til at faa *hele* Sogneraadet i Tale og saaledes at faa genoprettet, hvad det gamle Repræsentantskab havde brudt ned. Den Chance skulde de efter min Opfattelse ikke nægtes. Derfor henstillede jeg ved Sogneraadsmødet den 14. Marts, at man udsatte Afstemningen. Jeg sagde bl. a.:

»Man har tillagt mig personlige Motiver, man har udspredd i Byen, at et Mod-sætningsforhold mellem mig og Repræsentantskabets Formand skulde være bestem-mende for min Handlemaade, ja, man har hidset sig op til offentligt at sige, at jeg faldt mine borgerlige Partifæller i Ryggen og gik Social-Demokratiets Ærinde. Det er Beskyldninger, som har sat meget ondt Blod, men som i det lange Løb kun vil skade dem, der har gjort sig til Udspreedere deraf. Naar Sagen er afsluttet og

Sindene er faldet til Ro, vil man indse, at Skolen vilde have været bedst tjent med, at min Synsmaade var slaaet igennem, saa Skolens Fremtid ikke var blevet baseret udelukkende paa en enkelt Gruppes Velvilje, men man i fuld Ærlighed havde forsøgt at komme paa Talefod med *hele* Sogneraadet. Jeg gentager, hvad jeg saa ofte sagde under den store Skolesag: et Skolespørgsmaal *er* ikke og maa ikke *gøres* til et partipolitisk Problem. Det er simpelthen ødelæggende for Skolens Fremtid, hvis politiske Anskuelser faar Lov til at bestemme dens Eksistens«.

Afviste man min Henstilling, vilde jeg dog ikke sprænge den borgerlige Gruppe ved Afstemningen, for »principielt er vi enige om, at Privatskolen har et moralsk Krav paa at opnaa kommunalt Tilskud«. Og det gik, som jeg forudsaa: Formanden og mine Gruppiefæller var nu saa lede og kede af »Sagen«, at de vilde have en Ende paa den, Afstemningen blev gennemført, og med 8 Stemmer mod 7 fik Privatskolen et aarligt Tilskud paa 5000 Kr.

Det stod mig fuldkommen klart, at Situationen maatte blive nøjagtigt den samme ved 2. Behandling den 11. April. Hvad der for mig blev Hovedsagen ved dette Møde var derfor at faa fastslaaet, *hvem* der bar Ansvaret for, at Ansøgningen om Tilskud havde ført til en Splittelse inden for Sogneraadet. Jeg skabte denne Klarhed ved at stille den social-demokratiske Gruppe direkte over for følgende fire Spørgsmaal: 1) Var min Opfattelse af Gruppens Holdning som positiv sidste Efteraar korrekt? 2) Vilde denne positive Holdning være blevet fastholdt, hvis Repræsentantskabet havde undladt at benytte Privatskolen som et Objekt i den staaende Strid om Kommunens Skoleplan? 3) Vilde Gruppen have været villig til at indtage et neutralt Standpunkt, hvis Repræsentantskabet var blevet afløst af et andet, der ikke havde haft Forbindelse med Skolestriden, og som kunde have optaget nye Forhandlinger med Sogneraadet? Og 4) Følte Gruppen sig under de nuværende Omstændigheder bundet ved dens Afstemning den 14. Marts?

Jeg havde i Skoleudvalget formuleret disse Spørgsmaal, og Mønsted havde svaret Ja til dem alle fire. Da jeg i Gruppemødet den 11. April redegjorde herfor, rystede Porse paa Hovedet. Det var naivt at tro, at den social-demokratiske Gruppe offentligt vilde vedgaa, hvad et enkelt Medlem privat havde indrømmet. »Jeg kender dem«, sagde han. »De vil springe fra, saa snart de faar forelagt Spørgsmaalene i Salen«. – »Det tror jeg *ikke*«, svarede jeg. »Jeg tror, de vil give mig et fuldkommen utvetydigt Ja«.

Umiddelbart efter Mødet gik vi ind i Salen. Inden vi satte os, tog jeg

paa Tomandshaand en Samtale med Mønsted. »Har De talt med Deres Partifæller?« spurgte jeg. Det havde han. »Hvad svarede de?« – »At de vilde stille sig bag mit Svar«. – »Kan jeg stole paa dem?« – »De har altid været loyal over for os«, sagde han. »De kan være sikker paa, vi ogsaa vil være loyale over for Dem!«

Og det var de – selvfølgelig. Paa hele Gruppens Vegne svarede Mønsted efter mit Indlæg Ja til samtlige fire Spørgsmaal. Gruppen vilde sidste Efteraar have set bort fra sin principielle Opfattelse af private Skoler, den vilde have fastholdt dette Standpunkt, hvis Harald Nielsen ikke havde søgt at bremse Kommunens egne Skoleplaner ved at kaste Privatskolen ind i Debatten, og den vilde selv derefter have undladt at stemme imod et Tilskud, hvis et nyt Repræsentantskab var traadt i Forhandling med Sogneraadet; men *nu* maatte den, da ingen Ændring i Ledelsen var sket, fastholde sit Nej fra Mødet den 14. Marts. Porse skottede aldeles himmelfalden hen til mig. Han indsaa aabenbart, at han havde gjort Privatskolen en Bjørnetjeneste ved at kræve en Afstemning, før Repræsentantskabet var skiftet, og han begreb ikke, at Social-Demokraterne gav mig saa uforbeholdent et Svar – det var han ikke selv som »dreven Politiker« vant til at faa. »Dèr kan De se!« nikkede jeg til ham med et Smil. Han havde haft den taktiske Ledelse i Salen, og Tilskuddet maatte nu for anden og sidste Gang vedtages *mod* den social-demokratiske Gruppes Stemmer. Saaledes blev det tredie Ridt redet. Det skal kun tilføjes, at da Andelshaverne gennemtvang en ny Generalforsamling (8. Maj), trods Harald Niensens Slag i Katederet ved Afslutningen af den foregaaende, var der paa den kun 4, som fulgte ham. Ogsaa *dette* Forhindringsløb var altsaa langt om længe blevet afviklet.

Nu maa man ikke tro, at Forhandlingerne i et Sogneraad er ligegyldige og interesseløse for alle andre end Sognets egne Beboere. I saa Fald vilde det have været komplet meningsløst at redegøre saa udførligt for, hvad der passerede her i Birkerød i de Herrens Aar 1934–35. Nej, det er ikke Raadets Størrelse og heller ikke dets Opgavers forholdsviis beskedne Omfang, som afgør, om man kan erfare noget af Værdi ved at lære Gangen i dets Behandling af en Sag at kende. Netop fordi et Sogns Problemer er saa relativt begrænsede, sammenlignet med f. Eks. Folketingets, er de lettere at faa et Overblik over og nemmere at se til Bunds i. Og man vil da erfare, at det er nøjagtigt de samme Faktorer, der gør sig gældende i enhver repræsentativ Forsamling, stor eller lille: dens Medlemmers person-

lige Forudsætninger og den offentlige Menings Indvirkning paa dem. Det er ogsaa det samme Krav, som Sagerne rejser: Kravet om *common sense* ved Spørgsmaalenes Vurdering og Tilrettelæggelse; ligeledes den samme Hindring for en rolig og saglig Ordning: en hybrid Følelse af eget Partis Uovertræffelighed, en taabelig Overvurdering af Partiorganisationens Selvherlighed og en urimelig Frygt for de Vælgere, der samtidigt kan baade skræmme og ophidse svage Sjæle. Det var *disse* Erfaringer, jeg gjorde i min Sogneraadperiode, det er dem, man kan aflæse af adskillige Træk i ovenstaaende – og jeg er lykkelig over, at jeg aldrig har faaet Lejlighed til personligt at konfronteres med dem paa et større parlamentarisk Forum.

Da Striden om den store Skolesag var endt, gjaldt det for mig om i Praksis at faa gennemført Byggeprogrammet saaledes, at der ikke fandt nogen Overskridelse af det budgetterede Beløb Sted. Overskridelser var jo ellers en staaende Regel ved offentligt Byggeri, og Gang paa Gang havde jeg maattet høre, at man ingen Tillid havde til mine Beregninger – mindst den dobbelte Sum vilde være forbrugt, inden Bygningen stod færdig. Jeg var klar over, at hvis det lagte Budget skulde holde, maatte Planen være saa nøje gennemarbejdet i selv de mindste Enkeltheder, at ingen som helst Ændringer i eller Tilføjelser til den var nødvendige, naar først Arbejdet var sat i Gang. Og jeg tør antyde, at Skoleudvalget i Fællig med Arkitekten, *Tage Pullich*, gennemgik hans Plan med Lup, saa praktisk taget ikke et Skillerum, ikke en Dør, ikke en Kontakt behøvede at forandres, efter at Planen var accepteret og Licitationen havde fundet Sted. Vor egen Overslagssum havde ligget paa 297.864 Kr., de antagne Licitationstilbud var tilsammen paa 284.333 Kr., og ved Skolebygningens Indvielse den 16. Jan. 1937 viste de samlede Regninger sig at andrage et Beløb paa 289.510 Kr. Til Inventar havde Sogneraadet efter vor Indstilling bevilget 35.000 Kr. Vi havde brugt 30.400 Kr. Dermed var det fjerde og sidste Ridt redet og Kritikken komplet forstummet.

Byens Udvikling i de følgende Aar gav heller ingen Mulighed for, at den kunde blusse op paa ny. Tilflytningen fortsatte som ventet, og med den steg Antallet af skolesøgende Børn stærkt. Medens de 307 Elever, som Kommuneskolen talte i Stridens Dage, havde faaet rigelig Plads ved Nybygningen, stillede Forholdene sig snart helt anderledes, Rammerne blev sprængt, og man maatte i 1950 indvie endnu en Nybygning, større end den, som *jeg* havde Hovedansvaret for. Ligeledes maatte man købe

Areal til en Idrætsplads, fordi en saadan, som tidligere nævnt, ikke kunde anlægges paa Resten af den gamle Skolelod. Det hele var en dyr Affære, men ikke for dyr – Byens Borgere havde nu lært, at Skole og Vækst maatte følges ad, og de store Udvidelser ordnedes i lutter Fordragelighed. I 1954 viste det sig endog nødvendigt at bygge en splinterny Skole, Bistrupskolen, i Byens anden Ende, for nu var der omtrent 1100 Børn, som skulde undervises! Og hvad med Privatskolen – den, jeg paa den mest »ondsindede Maade« havde villet »slagte« med min kommunale Skolepolitik? Tak, den befandt sig i bedste Velgaaende! I 1935 havde den kun haft 73 Elever – nu i 1955, er dens Klasser ved komplet at sprænges, fordi der er 150 Børn, som søger den! Mangfoldige staar paa Venteliste, man indmelder endda nyfødte for at sikre sig, at de kan faa en beskedent lille Pult, naar de kommer i den skolepligtige Alder!

Dette er Beretningen om *een* Side af den lokale Strid under Birkerøds Hamskifte. Naar Kampen blev saa voldsom, at Byens Befolkning bogstavelig talt kløvedes i to uforsonlige Lejre, hang det vel sammen med, at der i Spidsen for disse stod to saa haarde Halse som Harald Nielsen og jeg. For det indbyrdes Forhold imellem os blev vort Sammenstød afgørende. Det medførte et endeligt og uopretteligt Brud paa et Venskab, som da var mere end tyve Aar gammelt. Men der var ingen Vej uden om. Det var den Pris, der maatte betales.

XVIII

Det er med Frygt for at blive opfattet som en ren Slagsbroder, jeg tilstaar, at jeg samtidig med Skolestriden i Birkerød tog *Kampen med Prof. Arup* op paa ny.

Selvfølgelig kunde jeg have undladt det. Arup havde i 1932 udsendt 2. Bind af sin »Danmarks Historie«, og »Dagens Nyheder« bad mig i Begyndelsen af det følgende Aar om at skrive en Vurdering af Værket og dets Forfatter. Jeg kunde med god Grund have afslaaet det. Det er en vanskelig Sag i et Dagblad at gennemføre en saadan Kritik og Karakteristik. Den maa enten blive meget overfladisk eller kræve større Plads, end Dagspressen er i Stand til at afse. Da Redaktionen imidlertid fastholdt sit Ønske og lovede at stille de Spalter til min Raadighed, som jeg maatte anse for nødvendige, slog jeg til. Resultatet blev tre lange Kronikker (23. April – 4. Maj 1933), i hvilke jeg efter Evne »gjorde op« med Arup og

fremSATTE min egen Opfattelse af Historieskrivningens Vilkaar og Mening.

Det var derfor ikke det store Værks Smaafejl og Unøjagtigheder, jeg lagde Vægt paa, heller ikke Forfatterens Tilbøjelighed til at afsige personlige Domme. »Det turde være en væsentlig Fejl at tro, at Dom over Fortidens Personer og deres Handlinger kun hører en svunden Tids Historieskrivning til«, skrev jeg. »Historikeren vil til alle Tider være i sin fuldgode Ret til at give Udtryk for sin personlige Mening – og han vil yderst sjældent undlade det«. Men han skulde – som Caspar Paludan-Müller havde fremhævet det for mere end et halvt Aarhundrede siden – »kæmpe med sig selv for at vinde et objektivt Standpunkt for Betragtningen og Dommen«. For egen Regning tilføjede jeg: »Kampen for en objektiv Dom fører til, at man uanset egne Anskuelser søger at *forstaa* Modpartens Tankegang, og den »objektive« Fremstilling giver da – direkte eller indirekte – Udtryk for denne tilkæmpede Forstaaelse. Hvilket slet ikke hindrer, at Forfatterens personlige Opfattelse af »Sandhed og Ret« bliver det endeligt afgørende for hans Skildring, giver den det Liv og den Farve, han ønsker«.

En saadan personlig Kamp savnede jeg Vidnesbyrd om i Arups Danmarkshistorie, der stærkt prægedes af »rent stemningsbetonede polemiske Sidehug til aktuelle Fænomener, umotiverede Hib til anderledes tænkendes Syn paa politiske, nationale eller religiøse Spørgsmaal, hele dette Spind af ironiske eller sarkastiske Strøtanker, der uden mindste Interesse for de behandlede Problemer savner enhver Berettigelse i et *videnskabeligt* historisk Arbejde«. Forklaringen søgte jeg i hans Temperament (»»Sind« har han jo«), og anden Motivering vil det vel heller ikke være muligt at give. Naar hertil føjedes, at man af hans Tekster sjældent kunde se, hvorvidt Paastandene var kildemæssigt underbyggede, eller de skulde tages paa hans glatte Ansigt, og at han kun rent undtagelsesvis lod Læseren faa en Anelse om en benyttet Kildes Vidneværdi, fjernede han sig i *Praksis* afgørende fra det Krav, han *teoretisk* havde gjort gældende for »selv den populæreste fremstilling«s Vedkommende. Den læge, men »tænk-somme« Læser blev ladet i Stikken.

Den største Fare var dog for mig at se den letsindige Brug, han gjorde af *en konstruktiv Fantasi*. Arup vilde *bag* om de overleverede Aktstykker for ved Hjælp af »den kritiske fantasi« at udmale, »hvad der i virkeligheden var datidens politik«. Hans Synspunkt var ubetinget berettiget – men risikabelt! Grænsen mellem Fantasi og Fantasteri var usynlig for ham. Den »fantasiløshed«, som han havde bebrejdet sin Forgænger, Kr.

Erslev, havde medført, at Erslev aldrig selv nærmede sig denne Grænse, skønt han ikke savnede Forstaaelse af, at andre kunde gøre det. I 1911 skrev han: »Vi tillader Historikeren at bygge paa Iagttagelser, der ikke alle af streng Videnskab kan anerkendes som fuldgyldige, og arbejde med Slutninger, der er mindre grundige end dem, Videnskaben tilsteder, thi paa Iagttagelser og Slutninger af denne Art er det, at vi selv maa bygge i vor egen Tid for at finde vor Plads og udfylde vor Gerning«. Men – hed det – Historieskriveren maa »aldrig sige noget, der beror paa *ren Fantasi*« (Fremhævelsen min).

Erslev havde i Arups Øjne ikke alene været »fantasiløs«, han havde ogsaa savnet »den dybe interesse for og den hjertelige medfølelse for menneskeheden og det enkelte menneske, ud fra hvilken alene en traditionsfri skildring af fortiden kan gives«. Utvivlsomt var Erslevs kølige Skepsis en naturlig Hindring for en saadan Medfølelse. Men Arups eget Temperament sikrede paa ingen Maade, at denne Medfølelse fik sat sit Præg paa hans Fremstilling. Hans Medfølelse viste sig helt afhængig af de politiske, sociale og aandelige Dogmer, som han i sin pure Ungdom havde modtaget i Arv, og som han aldrig havde opgivet eller revideret. Og heri saa jeg Forklaringen paa baade de talrige »Omvurderinger« og paa den Tendens, der prægede hans Værk.

Omvurderinger kunde være meget nyttige. »Det kan virke i høj Grad inciterende at se en historisk Personlighed belyst ud fra nye og uprøvede Forudsætninger ... Historikeren *skal* møde enhver Beretning, enhver Tradition, enhver tidligere Anskuelse med det lille latterlige og upoetiske Adverbium: *mon?* Naar han rykker i Kamp med sit Stof, skal han eje de to uundværlige Vaaben: Spydet, der hedder Spørgelyst, og Skjoldet, der hedder kritisk Reservation. Uden dem vil han være prisgivet Tilfældighederne. Men begge tvinger ham ofte til at omvurdere, hvad Overleveringen eller andre Forskere har sagt«. Og jeg nærede heller ingen Frygt for et *nationalt* Tab ved Omvurderingerne. Uden dem, havde den store svenske Forsker *Harald Hjärne* sagt, »forvandles de historiske Minder let til en død Kapital, der synker saavel i videnskabeligt Værd som i opdragende og styrkende Kraft. Intet værre kan hænde en Tradition om folkelig Daad, et stort Heltenavn, end at det levende Minde stivner i banal Gentagelse, til ingen længere gider høre den udslidte Lektie«. I Overensstemmelse hermed havde jeg ingen principiel Indvending at gøre imod Arups Omvurderinger – hvad jeg fandt angribeligt, var »hans Tilbøjelighed til at lægge større Vægt paa det nye, det overraskende, ja det

paradoksale Billede end paa det nøgternt tegnede, som maaske kun i en Streg eller to afviger fra, hvad vi hidtil har anset for sandt. Historikerens kritiske Reservation skal nemlig ikke alene beskytte ham mod paa Forhaand at godtage enhver gammel Opfattelse. Den skal i lige saa høj Grad beskytte ham imod at blive et Bytte for hans *egen* Fantasi ... Paa Forskerens Evne til at gøre Holdt kender man hans Myndighed over Stoffet, det vil sige hans saglige Uafhængighed«. Hos Arup savnede jeg denne Uafhængighed. Hans Omvurderinger kunde i mine Øjne faa Karakter næsten af en Form for Sport, en uvidenskabelig Lyst til »Gegensprecherei«.

Og ligesom jeg ikke var blind for historiske Omvurderingers principielle Betydning, stillede jeg mig heller slet ikke afvisende over for en Historieskrivning med en bestemt *Tendens*, udsprunget af Forfatterens egen Personlighed. Havde denne tilstrækkeligt Format, kunde en saadan Historieskrivning »komme til at rangere meget højt og virke overordentligt vidt«. Det er jo en Kendsgerning, at *Tendens* har præget nogle af de allerstørste Historieskrivere baade herhjemme og i Udlandet. Og at Arup havde mange Betingelser for at udøve en ganske vist tendentiøs, men virkningsfuld og inciterende Historieskrivning, nægtede jeg ikke. Hans formelle Evner var betydelige, hans Disposition af Stoffet fast, hans Ledning af det over alt gennemsigtig, hans Sprog som Regel fuldt af Liv. Hvor hans Svaghed som Historieskriver ikke traadte frem, var hans Maade at læse Dokumenterne paa interessant. Han kunde give Skildringer, som rigtignok ikke var »objektive«, men tankevækkende, frugtbare, nu og da ypperlige. Hovedfejlen var den, at han ofte gik de to – tre smaa, tilsyneladende uskyldige Skridt videre, end Kildegrundlaget kunde bære, saa der af en ny Virkelighedserkendelse blev en Karikatur af Virkeligheden. Det var hans »Digtning over Kendsgjerningerne«, som var hans betydelige Forskerpersonligheds Achilleshæl. Jeg skrev:

»Man rammer vistnok det rette ved at sige, at Erik Arup hævder Historieforskerens og Historieskriverens Ret til ved »Digtningen«s – d. v. s. Fantasiens – Hjælp at forstaa den indre Sammenhæng mellem Fænomener eller mellem Forhold, der af den ene eller den anden Grund synes ham at staa i Relation til hinanden. Naar Kildestudierne har givet ham en Række tilsyneladende isolerede Kendsgjerninger, er det hans Opgave som Historiker, takket være den digteriske Inspiration, at forbinde dem indbyrdes. Ogsaa dette er en Teori, hvis Berettigelse ikke helt kan afvises. Selv den mest kritiske Historiker har i nogen Grad gjort Brug af den. Men den forudsætter under alle Omstændigheder to Egenskaber ved den historiske Fremstilling: at denne er, hvad Arup har kaldt »*redelig*«, d. v. s. at den sætter Læseren i Stand til selv at kontrollere Historieskriverens Paastande, og at Fantasien anvendes

med den største *Varsomhed*, d. v. s. at den kun udgør et *supplerende* Element, ikke et *bærende* Element i Skildringen.«

Jeg tror, at dette virkelig ramte noget centralt i Arups Forskerpersonlighed, som altid fængslede mig, hvor dybt uenige vi end var, og hvor naadeløs Kampen mellem os end blev. Denne hans fristende »Digtning over Kendsgerningerne« kunde give hans Fremstilling »en Fasthed, en tilsyneladende Selvfølgelighed, en organisk Klarhed«. Han gjorde Fantasien »fra et *malerisk* eller *psykologisk* Element (f. Eks. A. D. Jørgensen og Troels-Lund) til et *konstruktivt*. Skal jeg sammenfatte min Opfattelse af Erik Arup som Historieskriver i en ganske kort Formel, saa har man den her! Og jeg skal tilføje, at medens jeg betragter Fantasien, anvendt til malerisk Staffage, som en uskyldig Fornøjelse og Brugen af den til psykologisk Forstaaelse som en uomgængelig Nødvendighed, saa anser jeg en Historieforskning og en deraf afledet Historieskrivning, som *konstruktivt* bæres af Forfatterens Fantasi for overordentlig betænkelig. Fantasien som *konstruktivt* Element lægger i Virkeligheden Torpedo under al nøgtern, metodisk Forskning.

Som et særlig grelt Eksempel paa Arups Fremgangsmaade analyserede jeg hans Digtning over de 10–15 Aar, der gik forud for vor tidligste danske Haandfæstning, den af 1282. Han kaldte Perioden for »Niels Jydes Regering«, skønt vi vitterligt intet som helst veed om Niels Jydes personlige Indflydelse paa Landets Forhold ud over dette, at han i en Aarrække var Kongens Kansler. For Arup kædede alle den Tids Begivenheder sig sammen til et Resultat af Niels Jydes Ledelse, medens Kongen – Erik Klipping – kun blev en Statist. Han projicerede ved Fantasians Hjælp de politiske Styrkeforhold i hans egen Tid – en parlamentarisk Statsminister og en konstitutionel Konge – tilbage til det 13. Aarhundredes Danmark, fordi han ved en saadan Projektion opnaaede at kunne give et suggererende Helhedsbillede af en Periode, hvis Række af politiske Hændelser ellers uhjælpeligt vilde falde fra hinanden, saafremt vi udelukkende holdt os til de eksisterende Kilders Vidnesbyrd. Paa denne Maade, sluttede jeg min Kronikrække, har han som *Historieskriver*

»sprængt Rammerne for et ædrueligt videnskabeligt Arbejde, og han har brudt moderne Historieforsknings faste Grund ved for Helhedens og den kunstneriske Styrkes Skyld at give *Fantasien* en overordentlig langt større Plads, end den af ham saa stærkt kritiserede Kr. Erslev nogen Sinde drømte om at tilmaale den. I det forfængelige Haab *ved dens Hjælp* overalt at kunne se »wie es eigentlich gewesen«, gjorde han den til det bærende, det *konstruktive* Element i Fremstillingen«.

Mine Kronikker vakte en meget betydelig Opsigt og foranledigede en heftig Polemik mellem Arup og mig (Nationaltidende 7., 12., 17. og 23. Maj, 1., 2. og 4. Juni), hvor den arme Niels Jyde blev vendt og drejet, saa det maa have givet ham Svimmelhedsfølelser i Graven. Da han efter henved 700 Aars Ubemærkethed pludselig blev halet frem som dansk Statsminister, var det mig komplet umuligt at tage ham fra andet end den humoristiske Side. Jeg tillod mig endog at kalde ham »en Strik«, hvad der indbragte mig en alvorlig Reprimande. »Det forekommer mig ikke rigtigt værdigt i Forhold til de Emner, vi har at tale om«, skrev Arup forarget. »Det er dog politiske Begivenheder i Danmarks Fortid, der havde en meget alvorlig Betydning for de Mennesker, der dengang levede i Danmark«. Jeg kunde lige saa godt tillade mig at tale om »de Strikke« Stauning, Bramsnæs og Krag! Men Hovedsagen var, at det virkelig for een Gangs Skyld var blevet paavist, hvad der i alt for mange Tilfælde laa bag – eller rettere sagt *ikke fandtes* bag – det »nye« i Arups Danmarkshistorie, og at det med fuld Anerkendelse af hans Evner og Personlighed var blevet til et særdeles skarpt Angreb paa hans Arbejds-metode, skal jeg ikke stikke under Stolen. Fra Fagfæller fik jeg Breve, som gav Udtryk for den Opmærksomhed og Tilslutning, hvormed mine Kronikker var læst, og den almindelige Opfattelse turde svare til den, som Prof. *L. L. Hammerich* gav til Kende:

»Som andre lægmænd har jeg med fornøjelse læst den malende skildring af den besindige, kraftige og maalbevidste politiker Niels Jyde, der stedse hævder kongemagten uden dog at tilsidesætte fornødent hensyn til kirken. Og nu paaviser De, at denne skarpe profil er ren fantasi! Mænd, om jeg kan forstaa berettigelsen af en saadan historieskrivning« (Brev af 8. Maj 1933).

Dagbladskronik og Dagbladspolemik kan være meget godt i sig selv, men de tvinger til en Forenkling, som ikke er af det gode – mindst, hvor det drejer sig om et videnskabeligt Problem. Ensidigheden gør sig næsten naturnødvendigt gældende, og jeg kan meget vel indse, at min Dom over Arup var ensidig trods den uforbeholdne Anerkendelse, som jeg ydede ham paa adskillige Punkter. I det centrale tror jeg dog vedvarende, at jeg havde Ret, og læser man den stærkt sympatiske Nekrolog, som nu-værende Prof. *Aksel E. Christensen* efter Arups Død skrev i »Historisk Tidsskrift« (1952), vil man finde de samme Indvendinger som af mig fremført, kun »blødere« ført i Pennen og overskyggede af den Beundring, som hans Elever nærrede for ham.

Jeg er ikke sikker paa, om det ikke netop var *Berøringspunkterne* mellem Arup og mig, der gjorde mine Angreb saa hensynsløse, fordi jeg syntes, at han svigtede, hvad vi begge i Teorien ansaa for helt afgørende Elementer i baade Forskning og Fremstilling. Naturligvis spillede mit Temperament ogsaa en stor Rolle – langt mere end den Omstændighed, som man maaske snarest vilde gætte paa: at jeg havde noget at »hævne«. Skönt – heller ikke *den* Følelse kan have været mig fremmed. Men nogen »Forfølgelse for Forfølgelsens Skyld« var der i Sandhed ingen Tale om, og naar det i første Række blev mig, der trak fra Læderet og gjorde det med Fynd og Klem, hang det sammen med, at jeg vel nok var den blandt de ældre, hvis Studiefelt laa Arups nærmest.

Polemikken om Niels Jyde havde ikke kunnet tilfredsstille mig, fordi et Dagblad ikke var i Stand til at afse den nødvendige Plads – og Fler-tallet af dets Læsere ikke i Stand til at kapere den nødvendige Form. Imidlertid havde Arup i en Afhandling, »Kong Svend 2.s Biografi« (Scandia 1931) fremlagt det samlede Materiale, hvorpaa han i Danmarkshistorien havde bygget sin forbavsende Fremstilling af Sven Estridssøns Tid, og jeg tog derfor denne hans metodiske Redegørelse op til en omfattende kritisk Analyse i Afhandlingen »*Adam af Bremens Meddelelser om Sven Estridssøn*« (Historisk Tidsskrift 1934). For sit eget Vedkommende havde Arup fejlet alt, hvad der tidligere var sagt om Kong Sven af Bordet, idet »de enkle hovedtræk i kong Svends biografi ved historikernes ihærdige arbejde gennem et aarhundrede er blevet overgroet indtil ukendelighed af deres lærde kombinationers ukrudt«. Nu skulde Kongen altsaa for første Gang fremtræde uden ægte botaniske Dække – og saa var der næppe tidligere spundet saa hasarderede og direkte fejlagtige Teorier som Arups egne! »For første Gang«, sluttede jeg min Afhandling, »er Offentligheden blevet gjort bekendt med, hvilken Basis der findes for en af disse »voldsomme forandringer i opfattelsen«, som har overrasket Læsere af hans Danmarkshistorie. Det er Forskningens Ret, ja dens *Pligt* sagligt, men uden Mulighed for Misforstaaelse at vurdere det fremlagte Værk; thi – som Prof. Arup selv ved Anmeldelsen af en Kollegas Arbejde har udtalt i nærværende Tidsskrift (8, V, 115; Fremhævelsen min): »Optagelsen af de ved Kritik som tilforladelige udsøndrede Kendsgerninger kan ikke udelades i en historisk Skildring, de er Historiens Kød og Blod, og de lader sig ikke ustraffet ombytte med den frie Fantasis Taagegevanter«.

Hermed havde jeg sagt om ham og hans Historiekrivning, hvad der

længe havde ligget mig paa Sinde, og jeg har ikke siden været inde paa Emnet eller i det Hele udtalt mig om Spørgsmaal, som stod i Forbindelse med det. Men den Udæskning, der havde ligget i mine Ord, blev ikke glemt, og inden mange Aar var gaaet, fulgte Retorsionen, endnu mere ubønhørlig og uskaansom end mine Angreb havde været.

XIX

Gammel Kærlighed ruster ikke, og trods al Kiv og Strid om Sogneraadspolitik og om en Fagfælles videnskabelige Præstation var den Understrøm, som bar mig, dog stadig Arbejdet med Sønderjyllands fjerne Fortid og nære Nutid. »Grænsevagten« nødvendiggjorde en daglig Aarvaagenhed over for alle aktuelle Begivenheder baade Syd og Nord for Grænsen, den lokale Presses Meddelelser og Indlæg maatte nøje følges, sammenstilles, suppleres med Efterretninger, jeg modtog mundtlig eller pr. Brev, og sluttelig kommenteres. Netop Aarene omkring 1930 var svangre paa dybt indgribende Hændelser. Det var Landbrugskrisens yderst vanskelige Aar, som fremkaldte Uro i mange nordslesvigske Sind, det var den Tid, da det hjemmetyske Privatskolevæsen udbyggedes, og da Jordkampen paa ny blev indledet med »Kreditanstalt Vogelgesang« (1926) og »Höfeverwaltungsgesellschaft« (1929), medens vi som Modvægt oprettede »Landeværnet« og »Sønderjydsk Hypoteklaanefond« (begge i 1927). Det var den opreklamerede hjemmetyske »Lei-Bevægelses« Aar og Syd for Grænsen »Bondeværnenes«, Skattenægtelsernes og Voldshandlingernes Aar. Og det var først og sidst de Aar, hvor Nazismen brød igennem og som en Springflod skyllede hen over Holsten og Sydslesvig.

Ved Rigsdagsvalget i 1928 samlede den inden for dette Omraade kun 4 pCt af Stemmerne, men ved Valgene i 1930 og 1932 henholdsvis 27 og 51 pCt., ved sidstnævnte Valg i Sydslesvig alene endda 61,9 pCt. Intet Under, at de nazistiske Hedsporere galede op som besatte, da Hitler i Januar 1933 tilrev sig Magten i Tyskland. Ingen af os, som har oplevet det, vil glemme de udfordrende og brutale Trusler, som en Pastor Peperkorn og en Borgmester Sievers udslyngede imod os, eller det Ekko, som det gav blandt rabiate Hjemmetyskere i Nordslesvig – men heller ikke den befriende Forløsning, der følte, da »Det unge Grænseværn« traadte frem i 1933 og gav Angriberne Svar paa Tiltale.

Alt dette afspejledes efterhaanden i »Grænsevagten« – i Referater,

Kommentarer og Artikler. Mangfoldige Møder blev holdt Landet over, og jeg beklagede, at jeg saa hyppigt maatte sige Nej til Opfordringer om at komme, fordi Skole og Sogneraad bandt mig. Hvor jeg deltog, fik jeg den trygge Fornemmelse af, at Pressionen havde avlet et stærkt og kraftigt Modtryk, saa vor Front voksede i Styrke:

»Et Uvejr er trukket op fra Syd. Torden har vi hørt – skarpe Smeld og bragende Drøn, som var alle onde Magter sluppet løs. Vi veed, at Skyerne kun har fordelt sig, at de atter kan samles, at de kan komme os endnu mere truende nær end denne Gang, ja, at Lynet kan slaa ned i blind Ødelæggelseslyst. Men det skræmmer os ikke. Over for vor tyske Nabo staar vi med rene Hænder. Vi møder ham med Livets Ret, med Sprogets, Sindelagets, utalte Aarhundreders Ret. Vi møder ham med Frænders og Venners klart udtalte Tilslutning. Vi møder ham med et nordisk Sinds faste og besindige Ro. Hvad vil han i det lange Løb kunne stille op mod dette, om ikke atter Vold og Frændemord skal plette hans Hænder?« (Grænsevagten, Maj 1933).

Saadan manedes Landsmænd til ikke at tabe Modet, hvor højrrøstet end de hjemlige Hanekyllinger gol og paakaldte rigstysk Hjælp til deres »Befrielse«. Det havde jo ogsaa hurtigt vist sig, at den forrykte Malersvend i hvert Fald ikke foreløbig havde Planer om at sende »de brune Batailloner« over Grænsen. Men under et Styre som hans kunde naturligvis enhver Eventualitet indtræde, og alle Omstændigheder, alle Smaa-træk, alle fremtrædende tyske og hjemmetyske Personligheders Gøren og Laden maatte omhygeligt registreres, til de virkelige Maal og Planer for denne Eruption af Voldsomhed og Ordgyderi var klarlagt. Det er naturligt, at disse Problemer i 1933–34 tog en stor Del af mine Tanker. Som Medlem af Grænseforeningens Hovedstyrelse og som Formand for den lokale sønderjydske Forening i Birkerød (som jeg havde faaet oprettet i 1924) og for Sammenslutningen af sønderjydske Foreninger i Frederiksborg Amt havde jeg Lejlighed til at deltage i hele den Aktivisering af vor Front, som Begivenhederne ved Grænsen fremkaldte.

Ind imellem fulgte Begivenheder af en helt anden Art – lyse og festlige.

Den 2. Juni 1934 kunde min Kone og jeg fejre vort *Solvbryllup* – en vidunderlig, straalende, solblank Sommerdag lige fra den tidlige Morgen, da vore Venner i Birkerød kom med Blomster og Gaver og drak Morgenkaffe med os ude i den dugfriske Have, medens det flunkende nye Dannebrog, som mine Kolleger i Sogneraadet gav os, gik til Tops, og indtil

den følgende Dags Gry, da vi sammen med vore Gæster stod i den aabne Havedør og hilste Hverdagen med en af Ingemanns Morgensange. Vor mindste lille Pige, Aagot, som paa det Tidspunkt var 8 Aar gammel, havde bedt saa pænt: »Mor, maa jeg være oppe, lige til jeg bliver urimelig?« Og hun blev *ikke* urimelig, ikke en eneste Time i det lange Døgn, der var sprængfyldt af Begivenheder – lykønskende Deputationer, Festmiddag i vore gode Venners, Halsteens Hjem, som var stillet til vor Disposition, saa Kaffen bagefter kunde drikkes i vore egne, skinnende rene Stuer og Aftensvalen nydes paa vore store Plæner, ved Rosen- og Staudebedene eller i vore to smaa Birkelunde. Mellem Halsteens og os havde Naboer og Genboer smykket hele Rolighedsvej med Guirlander og Flag, og da Mørket faldt paa, laa Haven badet i det brogede Lys fra utallige Lampions. Jo, det var et Sølvbryllup, som ingen af os havde turdet drømme om, et Eventyr midt i Hverdagens Slid og Strid.

Og inden Aaret var gaaet, føjedes endnu en stor Oplevelse til: Jeg holdt en *Gæsteforelæsning paa Sorbonne* om »Le »Danevirke«, rempart du Danemark et son historie«.

Med den hang det saaledes sammen, at Prof. *Paul Verrier*, som jeg havde lært at kende allerede i 1916, under et Middagsselskab i København (2. Oktbr. 1931) partout vilde have mig til Paris næste Foraar som Gæst paa Universitetet dër. Han ledede »l'Institut d'Etudes scandinaves«, og hans Arbejde bestod derfor bl. a. i at skaffe nordiske Gæsteforelæsere til Instituttet. Jeg vred mig som en Orm, for hvordan i al Verden skulde jeg kunne tale en udslagen Klokke-time for et fransk Publikum, jeg, som aldrig havde sat saa meget som to Ord sammen paa Fransk! Det kunde blive en oplagt Skandale! Men Verrier var ikke til at smutte fra, og som klog Strateg allierede han sig oven i Købet med min Kone. Inden vi gik, havde jeg maattet love at komme, dog tidligst i 1933.

Saa glemte jeg omtrent denne Samtale og mit halsbrækkende Løfte. Imidlertid blev Verrier utaalmodig. Han skulde den 1. Oktober 1933 falde for Aldersgrænsen, og han havde sat sig i Hovedet, at han og ikke hans Efterfølger skulde præsentere mig for Pariserne. »Jeg har kendt Dem i saa mange Aar og under saadanne Forhold, at jeg gerne vilde hilse Dem velkommen«, skrev han (Brev af 23. April 1933). Omsider indsaa han alligevel, at min Tøven vilde forhindre denne Plan, og han testamenterede mig derfor til Professoren i nordiske Sprog og Litteratur, *A. Jolivet*, som havde været hans første Elev, og som efter hans Afgang skulde lede Instituttet. Det var komplet umuligt for mig at knibe uden om; men al-

ligevel gik Aaret til Ende, uden at jeg fik indfriet Løftet. Først ud paa Sommeren 1934 udarbejdede jeg Forelæsningen, fik den oversat, indøvede den som en uendelig Monolog og drog den 17. November sammen med min Kone til Paris, hvor vi blev modtaget med overstrømmende Gæstfrihed af Verrier og hans Frue i deres Hjem i Gagny.

Og saa gik det de følgende Dage paa Livet løs med Samtaler, naar det dansk-norske Ægtepar i Formiddags- og Middagstimerne havde set sig mætte paa Paris' vidunderlige Charme og i Skumringen var vendt hjem til det fransk-danske Ægtepar for at hvile ud til den kommende Dags Strabadser. Hvor jeg husker disse Samtaler – om Grænsestriden, som vi begge havde deltaget i, om de ledende Sønderjyder, som vi begge kendte, om hele den Udvikling paa godt og ondt, der var fulgt efter 1920 – ogsaa om den Pest, der nu bredte sig fra Tyskland til samtlige Nabo-stater. Verrier var en trofast Abonnent paa »Grænsevagten«, og gennem den og »Flensborg Avis« fulgte han nøje med i alt, som hændte paa begge Sider af Grænsen. I Hovedsagen var vi enige – i enkelte Spørgsmaal divergerede vore Opfattelser. Hans Standpunkt var den totale Skepsis over for alle tyske Løfter og Tilsagn – jeg delte nok hans Skepsis, men fandt det opportunt at fremhæve Hitlers Forsikringer om ikke at ville tilstræbe de tyske Grænser fra 1914, fordi disse Forsikringer stod i den grelleste Modstrid med kielske og hjemmetyske Krav om en Grænserevision, og jeg fandt det politisk klogt stærkest muligt at understrege Mod-sætningen mellem Riget og Irredentaen. Samtalerne og de daglige Besøg i Paris slugte saa megen Tid, at Verrier til sidst blev nervøs og spurgte »Skal De dog ikke læse paa Deres Lektie? Kan De den?«

Aa jo, det gik! Han havde forberedt mig paa Sceneriet: Prof. Jolivet vilde præsentere mig for Tilhørerne og byde mig velkommen, derpaa skulde jeg tale, og naar jeg sluttede, var Visen ude. »Vi har før takket Forelæserne, men det har vi maattet opgive«, sagde han. »Pariserne har ikke Tid til at vente. Saa snart Gæsten er gaaet ned fra Katederet, styrter Folk ud af Auditoriet. Det er beklageligt, men saadan er det.«

Jeg skal ikke gøre mig bedre, end jeg er: jeg snappede efter Vejret, da jeg den 23. November entrede Talerstolen i et stort Auditorium, der var tætpakket med Tilhørere, som jeg skulde forsøge at fængsle ved et Emne, der laa dem overordentligt fjernt, og paa et Sprog, der laa mig selv mindst lige saa fjernt. *Tænk*, om jeg bare i en enkelt Time havde behersket min franske Stamfaders Tungemaal! Jeg følte mig nøjagtigt, som Stauning maa have følt sig, naar han i Genève afleverede sin indexcerede

franske Lektie. Og tilmed skulde jeg under Forelæsningen demonstrere paa de ophængte Kort og dirigere Manden med Lysbillederne! Hvad *vilde* jeg paa den Galej!

Men Nervøsiteten forsvandt, saa snart jeg fik begyndt. Den afløstes vist endda af Frækkhed – med Kunstpauser og Pointeringer, hvor de kunde gøre sig. Og da jeg sluttede – lyrisk-patetisk – og bukkede, før jeg gik ned fra Podiet, hændte det ubegribelige: Tilhørerne rejste sig, blev staaende og klappede og klappede! Baade Verrier og Jolivet saa sig næsten forskrækkede om og gik imod Døren; men inden jeg kunde følge dem, indtraf Katastrofen: tyve-tredive Mennesker styrtede op imod mig, gestikulerede, trykkede min Haand, lykønskede og talte i rivende Fart i Munden paa hinanden, saa jeg ikke forstod et levende Ord af, hvad de sagde, men bare smilede og nikkede og agerede den Stumme i Portici – indtil Madame de Quirielle blev opmærksom paa min totale Hjælpeløshed og ilede mig til Undsætning. Hvor jeg velsignede hende! Jeg foretog et elastisk Tilbagetog, smuttede ud af den nærmeste Dør og følte mig først vel, da jeg – efter at have trawlet samtlige Restauranter paa Boulevard St. Michel – endelig fandt min Kone bænket sammen med de Herrer Professorer, Medlemmer fra det danske Gesandtskab og andre Honoratiore, der var lige saa lykkelige som jeg over det vundne Slag. Verriers Glæde kunde simpelthen ikke faa tilstrækkelig Udløsning. Da Skaalerne var drukket, bortførte han og hans Frue min Kone og mig. I Bil gik det op til Père Louis i Rue de la boule rouge, hvor han trakterede med spidstegte Kyllinger og en salig Rødvin. Men heller ikke *det* var ham nok: da vi ud paa Natten naaede med Toget hjem til Gagny, gik han i Kælderen efter en ganske excellent Hvidvin, og ved Køkkenbordet hævdede vi endnu en Gang Glassene, medens Sejren funkledede i dem.

»Ja, men *var* det da saa godt?« spurgte jeg med en Blanding af Triumf og Vantro. »Udmærket!« svarede han, »– undtagen de stemte s-er! De kunde have været bedre!«

Ja, det tror jeg!

Hvad der i Samtalerne mellem Verrier og mig havde været et stadigt tilbagevendende Emne – den rigstyske Nazisme contra dens nordslesvigske Aflægger – var selvfølgelig et Problem, jeg ikke kunde slippe. Det prægede utallige Sider i »Grænsevagten«, og det blev taget op i Kronikform i Pressen. Berlins afdæmpede Holdning fremkaldte hurtigt Forvirring inden for det hjemmetske Mindretal, hvor forskellige Grup-

per og vekslende »Landesführer« var ved næsten at rive Hovederne af hinanden. Det kunde være særdeles fornøjeligt at se paa; men det afgørende vilde naturligvis til syvende og sidst blive, hvilken Stilling *Hitler* valgte til det dansk-tyske Grænsespørgsmaal.

At han lagde Kapsun paa de opbrusende Sind Syd og Nord for Grænsen, var en Kendsgerning. »Grænsepolitisk set har Nazisterne [dér] haft deres Stormtid«, skrev jeg (Dagens Nyheder, 20. April 1934). »Nu kommer Tæmningens, Disciplinerings, Ensretningens Tid for dem«. Det var en Erkendelse, der ganske selvfølgelig maatte indvirke ogsaa paa *min* Bedømmelse af *Hitler* som Statsleder. Endnu kendte man kun lidt til de Forbrydelser, som fulgte i hans Spor, og selve Systemet var saa fremmedartet, at en rigtig Vurdering af det krævede sin Tid. Tryk kunde man dog ikke føle sig. *Hitler* havde erklæret, at der efter Saar ikke fandtes noget fransk-tysk territorialt Grænseproblem, men en tilsvarende Erklæring vedrørende den dansk-tyske Grænse forelaa ikke. Nu er det rigtigt nok, at Tiden viste, hvor komplet værdiløse nazistiske Erklæringer var. Det vidste man dog ikke *den* Gang, og vi vilde ikke have kunnet motivere nogen Mistillid til et højtideligt Tilsagn fra »der Führer«, hvis et saadant var givet. Derfor gav jeg heller ikke en Mistillid Udtryk. Og under alle Omstændigheder vilde en Erklæring om territorial Stabilitet i Nord som i Vest have givet os et betydningsfuldt Vaaben i Hænde, enten den saa blev overholdt eller ej. *Indtil* den eventuelt blev brudt, vilde den have lammet Skraalhalsene og tvunget Hjemmetyskerne til at revidere deres politiske Program. Ud fra saadanne Overvejelser førte jeg Kampen, saa længe der overhovedet var Mulighed for at følge denne Linie. At bidrage til at uddybe Kløften mellem Berlin og Irredentaen Nord for Grænsen var det Formaal, jeg først og fremmest tilstræbte.

Men i 1934 lærte jeg en Mand at kende, som gik en *anden* Vej. Hvad han søgte at opnaa, var en indre Opløsning af det Idégrundlag, hvorpaa den tyske Nazisme kæmpede i Grænseegnene: Forestillingen om, at Kampen her førtes for tysk *Blod* paa tysk *Jord*. Hans Tanke var genial – en Slags »Zerzetsung« af den tyske Front. Han vilde angribe den med dens egne Vaaben – gaa ind paa »Blodet« og »Jorden«s Valplads og dokumentere, *hvis* den i Virkeligheden var. Manden var Seminarielærer i Tønder *Claus Eskildsen*.

I Sommerens 1934 fik jeg fra Grænseforeningens Sekretariat tilsendt et »Skelet til en Grænseleære«, som *Eskildsen* havde ridset op, og som han

bad mig se paa. Selv opfordrede han mig til at sige min Mening »uden Hensyn til, om den er behagelig for mig at høre eller ikke«. Der var jo kun Tale om »Dispositionen til den »Speciallæsning i Historie«, som jeg giver her med et Hold Elever« (Brev af 8. Aug. 1934). Noget senere besøgte han mig i Birkerød, og et Bekendtskab blev knyttet, som jeg kom til at sætte stor Pris paa.

Hvem var da Claus Eskildsen? Han havde allerede i den tyske Tid virket som Lærer ved Tønder Seminarium, og den tyske Presse stemplede ham som frafalden Hjemmetysker, der havde talt ved Aarsstævner paa Knivsbjerg og holdt hurrapatriotisk Hyldesttale for Kejser Wilhelm, og da han ikke modsagde Paastandene, tog jeg dem for gode Varer. Da han nu vitterligt var lige saa dansk i Sindet som jeg selv, skrev jeg, at han »ved egen Retsindighed har kæmpet sig igennem til Sandhedens Erkendelse«, og var gaaet »en Smertensvej til aandelig Frigørelse« (Grænsevagten, Marts 1937). Det viste sig at være lige saa misforstaaet som det var velment. Det bragte ham nemlig til for een Gangs Skyld at løfte Sløret for sin egen Fortid, og paa sin usentimentale, redelige Maade tegnede han et klart Billede af, hvorledes han og mangfoldige af hans Kammerater blandt dansksindede tyske Tjenestemænd havde været stillet før Genforeningen.

Først tilbageviste han de konkrete Beskyldninger, der var rejst imod ham. Han havde aldrig talt paa Knivsbjerg, kun som Gymnastiklærer ledet nogle Sportskampe, »og det har jeg gjort med Glæde«. Hvad Kejsertalen angik, havde det i 1913 været hans Tur til at holde Festtalen paa Kejserens Fødselsdag – det Job gik paa Omgang blandt Seminariets Lærere –, men det havde unægtelig været en højst ejendommelig »Festtale«, han havde afleveret. Han var gaaet ud fra en gammel Spaadom om Kejserriget's Undergang netop i 1913, og paa denne Baggrund havde han opregnet Forfalds- og Nedgangstegn i den tyske Kultur – først i allersidste Sætning havde han nævnt Kejseren og udbragt det »Hoch«, som jo *skulde* til.

Interessantest var dog hans Redegørelse for de Overvejelser, som han og hans Kammerater maatte gøre sig under de den Gang herskende Forhold. De stillede sig over for Valget mellem tre Muligheder: 1) De kunde utilsløret fastholde deres danske Sindelag, men til Gengæld betragte hele deres Foruddannelse som spildt, sætte deres og deres Families Eksistens paa Spil og imødesee en snarlig Afskedigelse. »Det var vel nok de bedste af os, der gjorde dette; jeg hørte ikke til dem«. 2) De kunde hykle tysk

Sindelag udadtil, men skjult bevare det danske. Det var den Vej, de fleste valgte. Mange fandt dog i Længden et saadant Dobbeltspil utaaeligt, og saa sanddrø en Mand som Eskildsen kunde ikke være med til denne Komædie. Han maatte vælge den tredje Løsning: 3) »bevidst og villet at trænge Følelserne tilbage, prøve paa at udsulte de danske Følelser ved ikke at give dem Næring, ved f. Eks. ikke mere at kaste Blikket i en dansk Avis, og til Gengæld lige saa maalbevidst og villet at knytte Traad efter Traad over til det tyske Folk for paa denne Maade at komme ud af Splitelse og Hykleri og over til Fred og Harmoni«. Nogle – ikke de bedste – »afkortede Vejen ved at kaste sig hovedkuls over i tysk Hurrapatriotisme«, andre »prøvede at gaa Vejen Skridt for Skridt med sammenbidte Tænder; nogle naaede til Vejs Ende, andre naaede længere eller kortere frem ... Hvor vidt naaede jeg? ... De samme Tyskere, der i Dag ynder at fremstille mig som gammel Hurrapatriot, sagde i 1913 om mig, at jeg var »ein verkappter Däne« – hvad man særdeles vel forstaar, naar man husker paa hans Kejsertale! Og saa følger disse klare og stolte Ord:

»Dette var en Smertensvej! Den danske Adam vilde ikke lade sig drukne. Vore danske Landsmænd har Lov til at bebrejde os, at vi af Hensyn til Stilling og Familie og Tjenestemandssamvittighed og Personlighedshævdelse søgte at gaa denne Vej. Har vi den Gang syndet, saa prøver vi nu at gøre Bod for det i et redeligt dansk Arbejde, helst et *Slid*, for at opnaa et Plus over for det tidligere Minus. Vore tyske Landsmænd burde ikke anklage os. Det var tysk Sindelagstvang, der nødte os til det, og vi prøvede redeligt og alvorligt at finde Vejen over til det tyske Folk.

Da *Afstemningsspørgsmaalet* kom, var vi ikke et Øjeblik i Tvivl om vor Stilling. Vi havde ikke ventet det; men da Historien stillede os det Spørgsmaal, hvor denne Landsdel og vi selv med Historiens og Naturens Ret hører hjemme, da var vi ikke et Øjeblik i Tvivl om det Svar, vi skulde give. Det var ingen »Kamp til Sandhedens Erkendelse«, ingen »Smertensvej«. Det var lige saa lidt »Speck«, der vinkede, som Tyskerne fremstiller det; jeg personlig afslog et Tilbud om en ærefuld og vellønnet Stilling i Berlin og vidste i dette Øjeblik ikke, hvor lidt det materielle var værd, og vi sprang uden Betænkning ud i det uvisse.

Efter Genforeningen har vi været *lykkelige* Mennesker. Vi skænker det ikke en Tanke, at vi har givet Afkald paa den Forfremmelse, der ventede os i tysk Tjeneste, og al tysk Haan og Forfølgelse rører os ikke. Vi har følt Konflikten mellem den danske Natur og det Sindelag, vi skulde se at naa over til, enten vi saa naaede kortere eller længere over mod det; vi føler i Dag den varme Lykke ved Harmonien mellem Natur og Kultur og Sindelag.

Derfor har vi ogsaa en *Opgave* i vort Folks Tjeneste. Vi kan tale med om den Disharmoni, der latent hviler i en tysksindet Slesvigers Sind, og vi kan forkynde, hvilken dyb og varm Lykke det er, naar en Slesviger faar Lov til at leve i Harmonien mellem den danske Natur, den dansk-nordiske Kultur og det danske Sindelag« (Grænsevagten, Juli 1937).

Saadan var altsaa den Mand, jeg nu lærte at kende – en helstøbt Personlighed, som ikke havde kunnet trives i Tvetydighedens Lys, en ildfuld Karakter, optændt af hellig Iver efter at løse sin Opgave, rastløs – kunde man gerne sige – for at indvinde det »Plus«, som hans Fortid gjorde det til en Æressag for ham at naa, en Slider i Ordets alleregentligste Forstand, lige indtil han var slidt totalt op og Strengen brast, medens den var haardest spændt – under Besættelsen. Dertil en overordentlig beskeden Mand, som altid holdt sig selv i Baggrunden og tjente »Sagen« med Humør, Styrke og Maalbevidsthed.

Det var disse hans personlige Egenskaber, jeg straks fik Øje paa under hans første Besøg. Og allerede det afslørede endnu en Ting: hans sjældne pædagogiske Evne. Da han begyndte at fortælle om, hvad dette »Skelet til en Grænselære« *egentlig* betød, hvilken Mosaik af Smaatræk, han vilde samle til Belysning af den sønderjydske Befolknings Tankesæt, Vaner og »folkkelige Underbevidsthed«, hvilke Muligheder det aabnede for en Erkendelse af de oprindelige og endnu ubevidst virkende Kræfter nede i Grænsebæltet mod Syd – ja, saa gjorde han det paa en Maade, der maatte fængsle Akademikeren, betage Lægmanden og blive forstaaet selv af et Barn. Man *følte* sig som Eleven paa Skolebænken, lyttende til en Lærer, der var fuld af Liv og Glød, og jeg gik ubetinget ind for hans Tanke. Her var Vaaben at smede – til vor egen Rets Stadfæstelse og til Opløsning af Modstanderes Tro paa tillærte Usandheder. Derfor stillede jeg »Grænsevagten« til Disposition for den »Grænselære«, han vilde skrive. Den skulde fremkomme i mit Tidsskrift og efter Offentliggørelsen udsendes i Bogform. Praktiske Overvejelser førte dog til en anden Fremgangsmaade, som sikrede en større Spredning. Grænseforeningen paa-tog sig Udsendelsen, og 1. Oplag af »Dansk Grænselære« forelaa i 1936 paa C. A. Reitzels Forlag.

Men inden da havde der fundet et snævert Samarbejde Sted mellem Eskildsen og mig, medens han skrev paa Bogen. Kapitel efter Kapitel var sendt til mig, saa jeg kunde fremkomme med kritiske Bemærkninger, inden det gik i Trykken. Jeg skulde betragte mig selv »som Medforfatter«, skrev han. »Vi skal nu lave noget godt og uangribeligt« (Brev af 18. Novbr. 1934). »De bedes stadig betragte Dem som medansvarlig for hver eneste Sætning« (Brev af 18. Decbr. s. A.). »Læs det meget omhyggeligt igennem og agt navnlig paa, at jeg ikke vover mig for langt ud! Sandheden er saa stærk, at vi ikke skal svække Virkningen ved at

paastaa noget, som ikke kan holde, naar Tyskerne sætter ind med deres Modkritik« (Brev af 6. Febr. 1935).

Det var sin Sag at skulle være medansvarlig for »hver eneste Sætning«. Eskildsen byggede for en væsentlig Del paa egne Iagttagelser i Marken, og her savnede jeg naturligvis de nødvendige Kontrolmidler. Han cyklede fra Landsby til Landsby, noterede, fotograferede, udspurgte og systemiserede. Overordentlig meget nyt kom for en Dag, men ikke alt vejede lige tungt til. Jeg vilde imidlertid nødigt bruge den blaa Blyant. I *Hovedsagen* havde han jo saa ubetinget Ret, og hans Personlighed skulde have frit Vingefang – hvad saa, om han hist og her lagde overdreven Vægt paa en Detaille.

Navnlig skulde han uden Hindringer kunne slaa Tyskerne med deres egne Vaaben! Det var selve hans Idé, og den billigede jeg af fuldt Hjerte. Hans Brug af deres Slagord om »Blod og Jord« kunde falde en og anden for Brystet, som billigede han for egen Regning dette Kriterium for Ret og Uret. Det var langt fra Tilfældet. *Sindelaget* var for ham det absolut afgørende. Men Fortidens Røst, saadan som denne talte ud af Bygninger og Markled og Redskaber, af Klædedragt og Vaner og Traditioner, af Udtryk for baade Glæde og Sorg, af folkeligt Lune og folkelig Tænkemaade, var intet ligegyldigt Element. Denne dæmpede, halv- eller helglemte Tale kunde *andre* Sindelaget, hvor man fik Øre for den. Maaske var det ikke korrekt at se alt dette under den nazistiske Blod- og Jordteoris Synsvinkel; men i sig selv var Teorien saa taaget og uvidenskabelig, at Eskildsens Brug af den var forstaaelig nok. Jeg benyttede den ogsaa selv (Jyllands-Posten, 4. Maj 1935) og blev mødt med synlig Nervøsitet af tyske Modindlæg (Nordschl. Zeit. 9., 13., 16. og 28. Maj). En fuldkommen Storm røg dog først op, da »Grænselæren« laa paa Redaktionerne, og den lagde sig ikke foreløbig – det bedste Vidnesbyrd om, hvilket Pletsjud Bogen havde været. »Schleswig-Holsteiner-Bund« udsendte hele fire Stridsskrifter med Prof. *Otto Scheels* (anonyme) »Schleswig – urdänisches Land?« i Têten, og Eskildsen svarede med Skriftet »Schleswigs Boden und Volkstum« (1938). Der var i Sandhed gaet Hul paa Bylden.

Ved Nytaarstid havde jeg sendt Otto Scheel en venskabelig Hilsen (Brev af 31. Decbr. 1937). I sit Svar udtalte han, at han »næppe havde ventet endnu at høre en saadan Stemme fra Danmark«. Den Klarhed over Nazismens sande Væsen, som efterhaanden var blevet eneherkende blandt

os heroppe, havde i stigende Grad øget den dansk-tyske Spænding, og man kunde mellem Linierne i Scheels Brev læse, hvor afskaaret fra sine gamle Forbindelser med danske Fagfæller han følte sig. Han saa med Pessimisme paa den Holdning, som »det sidste Tiaars danske historiske Videnskab har indtaget vedrørende slesvig-holstenske og tyske Spørgsmaal«, og skønt han følte, at min personlige Opfattelse var en anden end hans, saa vi efter al Sandsynlighed maatte komme til at krydse Klinger, vilde han dog hilse en Duel med mig velkommen; »thi om Dem veed jeg, at De ikke slet og Ret gentager gamle Paastande, men tager til Orde ud fra kritisk Vurdering af Kilderne og Kendsgerningerne og en samvittighedsfuld Overvejelse af den Forskning, som følger andre Veje [end Deres egne].« Han fandt, at man blandt danske Historikere ellers med Tavshed forbigik tyske Forskningsresultater, »naar de synes at være ubekvemme« – maaske »af Hensyn til den offentlige Mening«, maaske tilige, »fordi man ikke kan svinge sig op til den Højde«, i hvilken en Erslevs Forskning havde bevæget sig. Man kunde opleve, at Domme blev fældet, uden at den dømmende kendte den dømtes Præstationer, men kun medlidende saa ned paa »den formentlig bundne tyske Videnskab« (Brev af 1. Marts 1938).

Brevet var fyldt med Bitterhed; men Scheel tog ikke med eet Ord Afstand fra det forbryderiske tyske Regime, hvilket var den virkelige Aarsag til, at Forbindelsen mellem ham og hans danske Fagfæller var visnet hen, og han gav Afløb for et fuldkommen ubehersket Angreb paa Dr. *Gudmund Schütte* (der i 1937 havde udsendt »Das südjtische Dänentum«) og *Claus Eskildsen* (naturligvis paa Grund af »Grænselæren«). Schütte levnedes kun ringe Ære, Eskildsen overhovedet ingen. I mit Svar afviste jeg bestemt en saadan Undervurdering af de to Mænd, selv om jeg ogsaa kunde have ønsket et og andet i deres Indlæg uskrevet. Schütte resumerede jeg, »er en Slags moderne Bersærk, der bider i Skjoldet og udstøder frygtelige Hyl; men selv gaar jeg – det nægter De sikkert ikke? – haardt paa i min offentlige Polemik, fordi det nu ligger mig i Blodet. Alligevel – Videnskaben bør have sit eget Mæle. Man kan tale fast uden at tale højt« (Brev af 11. Marts 1938).

Størst Vægt lagde jeg paa Scheels Angreb paa Claus Eskildsen. Trods Eskildsens Krav om, at jeg skulde være »medansvarlig for hver eneste Sætning«, havde han ikke altid taget Hensyn til de Bemærkninger, jeg havde gjort – f. Eks. ved hans Paastand om, at Ejderen udgjorde en ligefrem dansk-tysk *Blodsgrænse*. Men naar Scheel negligerede ham, fordi

han ikke var uddannet Historiker, var det i mine Øjne topmaalt uberettiget. »Han er i Besiddelse af en overordentlig stærk historisk Sans, han forstaar at stille Spørgsmaalene klart, og han giver ubetinget logiske Svar. Med hele den oprindelige Natur, der er hans store Kraftkilde, og med den levende Spørgelyst, der kendetegner ham, har han præsteret et Arbejde, som selvfølgelig maa underkastes saglig Prøvelse, men som afgjort ogsaa har Krav paa en saadan« (samme Brev).

Det viste sig, at netop dette med »Blodsgrænsen« var et særdeles væsentligt Angrebepunkt (foruden Eskildsens urimelige Brug i Skriftet af 1938 af den gamle Frase: »Løgn er ogsaa en Videnskab, sagde Fanden – han studerede i Kiel«, et Citat, som havde ophidset Scheel til det yderste, fordi han maatte opfatte det som møntet paa ham selv). At tale om »Blut und Boden« i Forbindelse med Ejderen var en »vilkaarlig Fortolkning« af Udtrykket og viste tilstrækkeligt klart, at Eskildsen manglede den historiske Sans, jeg havde tillagt ham. Ja, naar jeg trods alt gik saa stærkt i Brechen for hans »Grænselære«, begyndte Scheel at tvivle om, at jeg selv fastholdt den Opfattelse af den historiske Udvikling i Grænselandets fjerne Fortid, som jeg havde redegjort for i »Sønderjyllands Historie« (Brev af 21. Marts 1938).

Paa mig virkede Brevet som en Afsløring af, hvor uheldig en Indflydelse de nazistiske Dogmer havde formaaet at øve paa en tidligere saa selvstændigt tænkende og dømmende Mand som Scheel. Hvorledes opfattede man i det Hele dernede dette med »Blut«? »Uklarheden har sin simple Begrundelse i de Teorier, der i de seneste Aar er fremsat, og som langt fra altid har hvilet paa en fast og utvetydig Definition af »Blods-Begrebet«, skrev jeg (Brev af 24. Marts 1938). Scheel svarede ikke direkte – han forsikrede kun, at Eskildsens Forsøg paa at identificere sin egen Brug af Ordet med den national-socialistiske var »en Karikatur« (Brev af 3. Maj 1938). Var dette Tilfældet, hed det i et nyt Brev fra mig, burde Eskildsen alligevel være undskyldt, for ganske tilsvarende »Karikaturer« dukkede jo frem i nazistiske Publikationer:

»Jeg har paa tysk Side set Kongeaen karakteriseret som en »Blodgrænse«, jeg har set Differentieringen mellem Nordgermaner og Vestgermaner opfattet som en »Blods«-Forskel, ja, jeg har i de allerseneste Dage set dansk Slesvigers Overgang til tysk Sindelag kommenteret med Ordene, at »Blod vil til Blod«. Jeg tvivler ikke om, at der her foreligger Misforstaaelser af nogenlunde samme Art som Eskildsens; men er det overraskende, at en Dansk kan misforstaa Udtrykket, naar det sker ogsaa paa tysk Side?« (Brev af 8. Maj 1938).

Paa mit Brev havde jeg i og for sig ikke ventet noget Svar, og jeg havde udtalt, at »en mundtlig Meningsudveksling for et offentligt akademisk Forum, f. Eks. i Tilknytning til en Forelæsning«, vilde være at foretrække frem for yderligere Skriveri, men at »det naturligtvis er Fremtidsmusik«. Heri gav Scheel mig Ret, da han ud paa Efteraaret vendte tilbage til Sagen; men Hovedhindringen for en Drøftelse som den af mig foreslaaede saa han ikke deri, at *han* ikke laa for Tur til København og *jeg* ikke til Kiel, nej, den skyldtes den danske Offentligheds Indstilling, takket være vor »demokratiske Presses Ufrihed«! Vore Dagblade vilde staa parate til at udnytte en saadan Drøftelse i Særinteressers Tjeneste og indhulle den i »en Dunst af Gift!« Hvad mit Spørgsmaal om den nazistiske Blods-Teori angik, erklærede han, at denne virkelig var saare ligetil og meget let forstaaelig. »Den kræver Agtelse for det Blod, man har i sig, og dermed ogsaa Vilje til at holde det rent ... Blut und Boden er ikke et Udtryk, som giver os en Hovednøgle til Historien – Eskildsen mener ganske vist taabeligt nok at kunde anvende det saadan – men et etisk og derfor ogsaa et politisk Krav til denne Generation«. Selvfølgelig var der ingen Forskel mellem dansk og tysk »Blod«, og af den Grund skulde man ikke tillægge tyske Presserøster som dem, jeg hentydede til, nogen Vægt. Saa kunde man med samme Ret opfatte det danske Folk som diktatorisk indstillet, fordi man i danske Presseorganer – han nævnede en netop offentliggjort Artikel i »Nationaltidende« om det hjemmetyiske Mindretal contra Landsdelens store danske Flertal – kunde finde »Konsekvensen hensynsløst draget af det i den demokratiske Verdensanskuelse liggende Diktatur«, der søgte »farisæisk og retorisk at tilsløre alt i smudsig Uoprigtighed«. Den Slags »Udskejelser, Taabeligheder og hvad det ellers er« var uden Betydning for Belysningen af »et verdensanskueligt Problem«, men maatte »historisk-politisk opfattes meget alvorligt«. Hvad forøvrigt Eskildsens Skrivelser angik, begreb han ikke, at jeg kunde tillægge dem nogen som helst videnskabelig Værdi, og han vilde afgjort ikke befatte sig yderligere med dem. Eskildsens Citat af det danske Slagord fra 1851 om Fandens Studium i Kiel havde gjort ham fuldkommen færdig med denne Mand. Saa var dog Gudmund Schütte mere respektabel, »skønt han ogsaa hører til dem, som kan dyppe deres Vaaben i Gift. Men han gør det i hvert Fald ikke med den fromme Maske, som Eskildsen anlægger, naar *han* optræder. Videnskabeligt som menneskeligt staar han for mig – til trods for hvad De siger om ham – saa lavt, at jeg ikke engang lader mig irritere, naar hans Navn fremkommer« (Brev af 22. Aug. 1938).

Hertil havde jeg mest af alt Lyst til at svare Scheel med hans egne Ord, anvendt tidligere i Forbindelse med en Nedsabling af Landsarkivar *Frode Gribsvad*: »Hier muss das Denken stocken!« Men jeg svarede slet ikke. Afstanden mellem Scheel og mig var blevet *for* stor til, at yderligere Korrespondance vilde nytte noget. Hvad han havde sluttet sin lange Skrivelse med – en saglig Diskussion af visse Enkeltheder, som jeg havde kritiseret i hans Fremstilling af tidlig dansk-slesvigsk Historie (Brev af 14. Aug. 1938) – kunde være godt nok i sig selv; men saa spændte som Forholdene *nu* tegnede sig mellem os og Nazityskland svandt disse videnskabelige Problemer ind til den rene Ligegyldighed. Scheel, forstod jeg, hørte til de Folk, under hvem Jorden var kommet i Skred. Trist for ham – men en Kendsgerning. Skulde vore Veje paa ny kryd-ses, maatte det være ham, der tog Initiativet.

XX.

I de bevægede Aar umiddelbart før og efter 1930 var det kun smaat, hvad jeg fik gjort ved mine videnskabelige Studier. Jeg var fuldt optaget af at »skære Hakkelse i Døgnets Rejsestald«, og bare dette at følge med i andres Forskning paa Felter, som laa mine egne nær, krævede mere Tid og Koncentration, end jeg kunde præstere. Jeg mærkede tydeligt, hvorledes de uudfyldte Huller i min Viden blev flere og flere, og dette fremkalder en skæbnsvanger Situation. Man indhenter vanskeligt, hvad man har forsømt gennem Aar, man mister de personlige Forbindelser med Fagfællerne, og omsider føler man sig slet og ret som en Outsider.

Det gik nogenlunde, saa længe jeg endnu arbejdede med mit eget store Afsnit i Sønderjyllandshistorien, og Forelæsningerne ved Universitetet, som jeg fortsatte indtil 1934, tjente mig som et Aandehul; men ud over dette var det kun smaat, hvad jeg fik udrettet, og Publikationerne indskrænkedes til et Minimum – Smaaanmeldelser i »Historisk Tidsskrift«, ovennævnte Undersøgelse af gamle Mester Adams Meddelelser om Sven Estridssøn og en Afhandling om »Kong Haralds tre Storværker« (Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1934), d. v. s. et Forsøg paa en rigtigere Datering af den store Jellingsten end den utvivlsomt fejlagtige, som Dr. Lis Jacobsen kort forud havde forfægtet i »Scandia« (1931).

Meget ofte følte jeg det pinligt at maatte holde min Forsknings Hest bundet i Stalden, medens andre red paa Opdagerfærd ind i Egne, som ogsaa lokkede mig. Saa snappede jeg utaalmodigt efter Vejret. Nu og da

faldt min Gang – ligesom i gamle Dage – til Nationalmuseet, der stod under Forvandlingens Lov. Men jeg selv var jo kun en Tilskuer derinde. Døren havde jeg med egne Hænder smækket i Laas, og den lod sig ikke mere dirke op.

Her lærte jeg i disse Aaringer Dr. *Jobs. Brøndsted* at kende. Tidligere havde jeg kun mere tilfældigt mødt ham, nu knyttede fælles Interesser os til hinanden. Hans og mit Studium var jo nært forbundne. Hans Afsnit i »Schultz Danmarkshistorie« om »De forhistoriske Tider i Danmark« fulgtes direkte af mit om »Vort Folks Oprindelse og ældste Historie«, og det gav os en naturlig Anledning til indbyrdes at drøfte Begrænsningsfladerne mellem vore Studiefelter – »Forhistorie« og »Historie« glider jo umærkeligt over i hinanden. I 1928 var Brøndsted begyndt at holde arkæologiske Forelæsninger som Privatdocent ved Universitetet, netop paa et Tidspunkt, da jeg selv forberedte en kort Forelæsningsrække over »Retningslinier for Studiet af vor ældste Historie« (holdt i Foraarssemesteret 1929), og endelig havde mit Arbejde med Sønderjyllands Forhistorie ført mig ind paa adskillige Problemer, som klaredes ved Samtaler med ham.

I 1929 havde han og hans Familie taget Sommerophold i Birkerød. Paa det Tidspunkt havde jeg længe syslet med den Tanke at føre de byggeseshistoriske Linier for min Disputats videre, saa Forbindelsen kunde knyttes mellem Bygderne i den fjerne Bronzealder og dem, som hørte vor tidligste historiske Tid til. Det var i første Række et Spørgsmaal om *Metode*, jeg havde skitseret en saadan, havde udarbejdet en Række Kort, og en Aften bad jeg Brøndsted om at se paa mit Materiale (27. Aug. 1929). Det blev til en meget lang og indgaaende Drøftelse, og en ny Dag var paa Trapperne, inden vi skiltes. Men da havde Tankerne ogsaa bevæget sig vidt omkring, og helt andre Emner end de videnskabelige havde været paa Tapetet. Brøndsted var nogen Tid forud kommet hjem fra en Udenlandsrejse, og han var stærkt optaget af de Impulser, han havde modtaget paa den. Et Par Dages Ophold i Flensborg havde næsten gjort ham til »Chauvinist«, sagde han. »Jeg vidste ikke, at jeg havde Tilbøjeligheder i den Retning«, føjede han til med et Smil. Men yderligere havde Rejsen givet ham et stærkt Indtryk af, hvor meningsløst og farligt det Afrustningsforslag vilde være, som Statsminister Stauning havde bebudet i sin Programtale i Folketinget den 14. Maj. Gang paa Gang havde han i den fremmede Presse set Danmark omtalt med en slet skjult Foragt eller et medlidende Skuldertræk, og det havde naget ham dybt.

Nu var han i Forsvarsspørgsmaalet naaet til et Standpunkt, der ikke principielt afveg fra mit.

Nogle Uger senere (12. Oktober) mødtes vi efter Aftale i Kolding og fulgtes ad til Flensborg. Her viste jeg ham Dagen efter adskilligt af det, han ikke havde faaet med ved sit første Besøg, og vi fortsatte saa Rejsen sammen sydpaa til Slesvig. Vi havde mere end nok at drøfte – Guldhornene og Lejre, Fredningsbestemmelsernes Revision og meget andet –, og Snakken gik saa livligt, at han kom for sent til Toget, der skulde føre ham fra Slesvig til Ribe, medens jeg satte Kaasen mod Kiel. For mig betød disse Samvær meget – mindre ved det, de positivt lærte mig, end ved den Erfaring, jeg gjorde: at man særdeles vel kan være en nidkær Museumsmand og tjene sin Videnskab »i Aand og Sandhed« og alligevel have Sindet aabent for alle de Spørgsmaal af almen og national Karakter, som fylder ens Samtid. Havde jeg ikke begaaet en utilgivelig Fejl, da jeg lukkede Museumsdøren for mig selv? Kunde jeg ikke have fundet fuld Tilfredsstillelse ved at følge en Linie – som Brøndstedts?

Jeg lærte ham i disse Aar at kende som en overordentlig levende Personlighed, fuld af Overvejelser og Forslag ikke bare inden for sit Fag, men ogsaa paa Omraader, hvor mine egne bevægede sig. Alligevel var Forskellen mellem os aabenlys nok. Han havde ikke min Impulsivitet, hans Forslag var Frugter af stilfærdig Gennemtanke, og netop af den Grund var han aaben for sagligt fremførte Indvendinger, hvor jeg alt for ofte lukkede Ørerne for at faa min egen Opfattelse kanoniseret. Dertil var han en fænomenal Arbejdskraft, en Slider, som allerede den Gang havde udrettet meget, og som i Aarenes Løb skulde komme til at udrette endnu langt mere. Først med ham, har en af hans Elever sagt, indledtes ved Universitetet et nyt Afsnit i Studiet af vor Forhistorie, da han i 1929 fik Ansættelse som Lektor i nordisk Arkæologi (P. V. Glob). Samtidig fortsatte han dog sit Arbejde som Underinspektør ved Nationalmuseet (i 1931 Inspektør af 2., i 1932 af 1. Grad og i 1933 Leder af Museets 1. Afdeling). Hans Universitetsgerning skulde i 1941 føre ham til Professoratet og dermed til en foreløbig Afbrydelse af Museumsgerningen; men efter Dr. Poul Nørlunds Død i 1951 vendte han tilbage til sin Ungdoms Valplads, nu som Nationalmuseets Direktør.

Sikkert uden at ane det havde Brøndsted faaet gamle Kilder til at springe i mit Sind paa ny, og de følgende Aars Besøg i Hedeby under Kielmuseets Gravninger gjorde et Ønske om selv at kunne »gaa i Mar-

ken ud, grave op« brændende. Hvorfor *havde* jeg dog i min Ungdoms Ubesindighed og Selvraadighed sagt Farvel til alle vore prægtige Voldsteder og Borgruiner? Hvilken vidunderlig Opgave havde jeg ikke lukket mig ude fra – en Opgave, hvor Arkæologi og Historie kunde være gaaet Haand i Haand. Ved Museet sled den dygtige og uhyre flittige Arkitekt C. M. Smidt bl. a. med netop det, jeg havde forladt. Han gravede, og han publicerede – dryssede Smaaafhandlinger ud, i hvilke Resultaterne af hans Undersøgelser i Marken blev fremlagt i en saadan Form, at baade Forskere og Lægfolk kunde have Udbytte af Læsningen. Jeg slugte begærligt, hvad han skrev – om Søborg og Ravnsborg, om Kalø og Gurre og den middelalderlige Befæstningskunst. *Her* førte en virkelig kyndig Mand Ordet! Han havde ikke alle de Huller i sin Viden, som jeg i voksende Grad følte mig hæmmet af. Han var »fulgt med« paa sin Forsknings Omraade. Direkte Kontakt med ham havde jeg kun sjældent. Da han skulde publicere sig store Værk om Løgum Klosterkirke, bad han mig som Historiker gaa det efter i Sømmene, og jeg havde Held til at gøre ham opmærksom paa et bevaret Dokument, som utvivlsomt var afgørende for Kirkens Datering. Hans Taknemmelighed var overvældende. »De har reddet mig. Havde jeg ikke modtaget Deres gode Vink og Deres bestemte Fastholden af, at Byggearbejdet ikke kunde være begyndt før denne Stadfæstelse [1191], saa havde jeg haft hele Kleresiet over mig!« (Brev af 6. Jan. 1932). Tænk, om man kunde have arbejdet i *Marken* sammen med ham – bare som hans betroede Assistent!

Det skulde ikke ske – og alligevel kom vi til med mange Aars Mellemrum at stikke Spaden i Jorden paa samme Plet. Dermed hang det saaledes sammen:

I Sommeren 1929 havde jeg lejet et lille Hus ved Ulkerup Strand i Ods Herred, hvor min Familie og jeg kunde tilbringe Ferien. Det laa nær ved Mantzhøj Skovridergaard, og der var ikke gaaet lang Tid, før vi havde knyttet Forbindelse med Stedets daværende Skovrider, *Niels Vestergaard*, og hans Frue, *Elisabeth Vestergaard*. Det var to sjældent gæstfrie og elskværdige Mennesker – *han* præget af gammeldags Ridderlighed og ledende Distriktets Skovbrug med samme punktlige Orden som en Kommandør sit Orlogsfartøj, *hun* optaget af alle Tidens Spørgsmaal, litterært interesseret, selv med en lille poetisk Aare, og begge var fortrolige med Ods Herreds herlige Natur – Floraen, Faunaen, de frie, store Udsyn over hvide Strande og blaa Sø. Der var næppe mange Steder i Herredet, hvor de ikke havde været.

Men en skønne Dag aabenbaredes det alligevel, at Skovrider Vester-gaard intet anede om en Seværdighed kun ca. 6 km fra hans Hjem! Det var det gamle Voldsted *Næsholm* i Højby Sogn. Den Mangel maatte om-gaaende afhjælpes, Bilen blev startet, og faa Minutter efter stod vi paa Stedet.

Mon nogen vil være i Stand til at komme her uden at blive betaget? Her er virkelig *alt*, hvad Hjertet kan begære. Blid landskabelig Skønhed, store Linier i de omgivende Bakkedrag, frodig Eng, kratbevokset Mose med store Tørvegrave, fortryllende Fuglesang – og saa Fortidens ta-lende Minder!

Deres Røst kan slet ikke overhøres. Kom med op paa den grønne Borgbanke og se mod Syd, Vest og Øst – fra næsten alle Verden-shjør-ner klinger Røsten til os, ikke som en spæd og spinkel Melodi, men fuld-tonende, i dybe, mægtige Akkorder. Ca. 800 m i Sydsydøst hæver det mørke *Troldebjerg* sig, kronet af en prægtig Gruppe Gravhøje, et af de mange Vidnesbyrd om den centrale Stilling, som Højbybygden indtog al-lerede i en fjern forhistorisk Tid. Ca. 1,3 km i Vest skimter man Træerne ved *Borrevang*, paa hvis Marker et vældigt, tidligt-middelalderligt Borg-anlæg ligger, begroet af Tjørn og Slaaen. Maaske rækker dets ældste Dele helt tilbage til romersk Jernalder; men jeg vil tro, at den egentlige Borg maa være opført ved Midten af det 12. Aarhundrede. *Næsholm*, som vi staar paa, er anlagt ved Midten af det 13. Aarhundrede, og kun 500 m i Øst dækker kuplede Trækroner over det ødelagte Voldsted *Nygaard* (*Drøsselholm*), *Næsholms* Arvtager, anlagt ved Midten af det 14. Aar-hundrede. Tidlig Middelalders, Højmiddelalders og Senmiddelalders Borgtyper repræsenteret paa omtrent samme Plet – kan man forlange mere?

Skovrider Vestergaard og hans Frue blev dybt grebne af det, de saa. »Er dette dog aldrig blevet undersøgt?« spurgte han. Jo, saamænd, kunde jeg svare. Under Museumsinspektør *Haubergs* Ledelse havde jeg selv væ-ret med til at opmaale *Næsholm* i August 1903, og i 1911 havde Arkitekt *C. M. Smidt* foretaget enkelte Prøvegravninger paa Banken – andet var der hidtil ikke sket. »Men der bør dog foretages en virkelig Udgravning«, fortsatte Skovrideren.

Det havde lige siden 1903 været min Drøm før eller senere at faa en saadan sat i Værk; men hvor skulde jeg have faaet Tid til det? Og hvor skulde Pengene være kommet fra? Nationalmuseet kunde ikke indlade sig paa at finansiere en Outsider. Det havde vanskeligt nok ved at faa sine egne Gravninger dækket. »Jeg faar en Idé!« udbrød Skovrideren. »Inden

længe skal Ods Herreds Turistforening holde Asfaltbal i Nykøbing. Vi maa faa Turistforeningen til at skænke Overskuddet fra Ballet til en Gravning!«

Det lød særdeles tiltalende. Columbus Æg balancerede paa Borddu-gen! Men Asfaltballet gav saa at sige intet Overskud, og selv om Turistforeningen rundede Summen lidt op, var der langt igen, før der var skaffet tilstrækkelige Pengemidler til, at jeg kunde gaa i Gang. Først da Carlsbergfondet tog sig af Sagen, var Vejen fri. Vestergaard overlod mig Arbejdere fra Skovene, og et Arbejdsskur blev stillet op. Starten skulde finde Sted den 1. Juli 1935.

Et Par Dage før mødtes Nationalmuseets daværende Direktør, Dr. M. Mackeprang og jeg paa Næsholm. »Hvorfor vil De egentlig grave her?« spurgte han. »Der er jo ikke noget at finde«. Ja, hvem kunde vide? Bygningslevninger *maatte* der da ligge gemt – det viste selve Jordsmonnet. Det store Midtertaarns Indre havde Smidt i sin Tid rensset op, dets Ydre var vel ogsaa delvis bevaret. »Naa ja«, sagde Mackeprang skeptisk; »men De vil begynde den 1. Juli. Er De klar over, at det er paa Mandag?« Jeg saa lidt overrasket paa ham. Var han overtroisk? »Gør mig i hvert Fald den Tjeneste«, fortsatte han »at gaa herud Søndag Eftermiddag med en Spade og grav et Par Huller, saa De kan sige, De ikke er begyndt paa en Mandag«. Det var hans Velsignelse til Foretagendet, og for den bøjede jeg ydmygt Hovedet. Søndag Eftermiddag tog jeg Spaden paa Nakken, traskede de 2,5 km fra Nykøbing derud og vendte pligtskyldigst Græstørven paa tre-fire Steder. Saa *var* der altsaa begyndt!

Gravningen antog hurtigt meget betydelige Dimensioner. Naar Nationalmuseet hidtil havde gravet i gamle Borgruiner, havde man i Hovedsagen nøjedes med at fremdrage selve Bygningernes Grundrids, hvor det lod sig gøre, og kun rense de genstaaende Inder- og Ydersider op. Pengene vilde nemlig som Regel ikke slaa til til mere, Tiden ikke heller. Men naar jeg havde Carlsbergfondet i Ryggen, kunde jeg anlægge min Undersøgelse langt mere systematisk. Jeg kunde afdække hver eneste Kvadratmeter paa hele Borgtomten, saa Banken selv, Gravene og hvad der fandtes uden for disse kom til at ligge med Konturer og Profiler omtrent som paa Borgens Tid. Og ude i Engen – den fordums, nu udtørrede Sø –, hvor Rækker af sortegraa Egepæle, der for Aarhundreder siden havde baaret Borgens Bro, endnu var synlige i det saftige Græs, kunde de oprindelige Adgangsforhold undersøges. Hørte der synderlig Fantasi til at forestille

sig, hvad her var foregaaet? »Det dønner under Ros, de danske Hovmænd, dér de udride«!

Gravningerne kom til at beslaglægge mange Aars Somre. Jeg gravede hvert Aar fra 1935–39, sprang 1940 over, men tog saa atter fat i 1941, da der blev sat et foreløbigt Punktum paa Grund af min Fængsling. Efter Besættelsestiden fulgte den langvarige Kamp for Sydslesvigs Frigørelse, som helt optog mig, og først i 1950 kunde jeg genoptage Arbejdet, der i alt væsentligt afsluttedes i 1954. Nu staar kun en enkelt lille Kontrolgravning tilbage. Men efterhaanden blev der ogsaa afdækket et Areal paa godt 6000 m², alt, som i Aarhundredernes Løb havde samlet sig af Mur- og Lerfyld, af løstliggende Sten og Muld o. lg. blev fjernet, og Anlæggets oprindelige Udseende er nu genskabt saa godt, som dette har kunnet lade sig gøre. De bevarede Murrester er udgravet og delvis restaureret, Voldgravene befriet for deres Jordfyld, den mærkelige, lave Revle, der snarere har fungeret som et »Undervandsskær« i Søen end som en Ydervold, er blevet fritlagt, Broens Konstruktion er undersøgt og alle Stenbrolægningerne op over og paa selve Banken afdækket.

Netop fordi Arbejdet fik denne systematiske Karakter, blev Dr. Mackeprangs Skepsis overvundet. Det viste sig jo, at der virkelig var noget at »finde«. Tusinder af Lerkarskaar, Hundreder af Jernsager – Vaaben, Redskaber, ubestemmelige Fragmenter o. s. v. – hobede sig op paa Museet. Da Mackeprang gik af som Museets Direktør i 1938 og efterfulgtes af Dr. *Poul Nørlund*, kom jeg heller ikke hos ham til at savne en levende Forstaaelse af Undersøgelsens Betydning, og jeg fandt den samme Interesse hos Prof. *Johs. Brøndsted*, da han i 1951 overtog Museets Ledelse efter Nørlunds alt for tidlige Død. I alle disse mange Aar, som stillede baade Museet, Carlsbergfondet og mig paa en Taalmodighedsprøve – i 1953 kunde jeg jo holde »Guldbryllup« med Næsholm! – kunde jeg uforstyrret arbejde efter den Plan, jeg havde lagt, altid forstaaende og venligt støttet ved dens Gennemførelse.

Og blev der end ikke gjort epokegørende Fund, saa afspejlede dog den store Mængde, der fremkom, Hovedlinierne i Borgens og dens Besættings Liv. Fra hvilken Tid stammede den egentlig, og hvornaar var den gaaet til Grunde? Næsholm er uheldigvis ikke nævnt i et eneste bevaret middelalderligt Dokument, saa dens Datering kunde kun muliggøres ved Hjælp af Fundene. Kan jeg fortælle en lille pudsig Episode uden at blive beskyldt for Praleri?

Allerede i første Gravningsaar blev Ydersiden af Midtertaarnets ko-

lossale Mure – 3,18 m tykke! – afdækkede, og Mackeprang kom op for at se Resultatet. »Hvor gammelt er nu dette?« spurgte han. »Fra Midten af 13. Aarhundrede«, svarede jeg. Han rystede paa Hovedet. »Hvorfor tror De dog det?« sagde han. »Det kan ikke være Tilfældet. Se paa Fugebehandling. Den kan ikke være ældre end 14. Aarhundrede«. Jeg blev ved mit, men indrømmede, at jeg kun byggede paa et Skøn, en »Fært«. »Det kan være meget godt med en Fært«, svarede han, »men den er jo ikke til at stole paa. Skaf et Bevis! Find en Mønt, som giver Dem Ret, saa skal jeg bøje mig«. Og sandelig: to Dage senere fandt vi mellem Brostene i Vejbanen op over Banken en engelsk Sterling, slaet af Kong Edward I i et af Aarene mellem 1279 og 1302! Siden fulgte mangfoldige andre Mønter efter. Til Slut var vi oppe paa næsten 300, af dem kun 3 fremmede: den ovennævnte engelske, en norsk fra Erik Præstehaders Tid (1280–99) og en hamborgsk Hulpenning fra Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. Men *afgørende* for Dateringen var hele den øvrige Rest – lutter hjemlige »Borgerkrigsmønter«, de ældste fra Erik Plovpenning's Tid (1241–50), de yngste fra Christoffer II's (1319–32). At Næsholm var anlagt ved Midten af det 13. Aarhundrede, kunde der saaledes ikke være Tvivl om.

Men nu Borgens Ødelæggelse? Mønter fra Valdemar Atterdags Tid forekom ikke. Det store Gros var fra hans Forgængers Dage. Altsaa maatte Næsholm vel være gaaet til Grunde mellem 1332 og Begyndelsen af 1340'erne? Dens Afløser – Nygaard – nævnedes allerede i 1354.

Nu begyndte jeg at kombinere. Næsholm maatte have været et *kongeligt* Anlæg. Det var nemlig Nygaard. Men som en kongelig Borg maatte Næsholm under Kongeløset have været i Holstenernes Hænder, pantsat til Grev Johan den Milde i Kiel. Det havde jo alle de kongelige Borge paa Sjælland været. Og da jeg var naaet saa langt i Overvejelserne, havde jeg paa en ubegribelig Maade Heldet med mig: den allersidste Gravningsdag i 1952 fandt vi nede ved Pælebroen et lille Bronceskjold, ikke større end en Negl. Men det er ikke altid Størrelsen, det kommer an paa. Her var det Skjoldmærket, som fangede Opmærksomheden: det viste nemlig – det holstenske Nældeblad! Ganske lignende smaa Bronceskjolde med Nældebladet var tidligere fundet i to andre af de Borge, som Holstenerne havde siddet inde med: Gurre og Vordingborg. Saa traadte da Næsholm klart ind i Rækken. Og den totalt ødelæggende Brandkatastrofe, som Lagene oppe paa Banken havde vidnet om, fortalte, at de Herrer fra Kiel ikke frivilligt havde givet Slip paa deres Pant. Det samme sagde de mange Vaaben, navnlig Armbrøstbolte, som blev fundet paa de to Steder, hvor

Kampen af naturlige Grunde maatte antages at have været hedest: ved Pælebroen (af hvilken forud for Angrebet Borgens Forsvarere havde afbrudt et Stykke) og oppe ved Adgangen til Midtertaarnet, hvor den sidste, spinkle Mulighed for Modstand var blevet udtømt.

Jeg veed ikke noget mere fængslende end paa denne Maade at læse Historie af selve Jorden!

Om jeg magtede den Opgave, jeg havde paataget mig, er en anden Sag. Moderne Udgravningsteknik er en Kunst eller en Videnskab, som kræver Træning. Den rene Teori er utilstrækkelig. Fremgangsmaaden er forskellig saa at sige fra det ene Sted til det andet, betinget af Jordbundens Karakter og Opgavens Art. Fastest ligger den ved forhistoriske Undersøgelser. Det er ogsaa her, de tekniske Finesser er finest udarbejdet. Langt enklere, men ogsaa langt mindre sikker er den Praksis, der som Regel anvendes ved Undersøgelsen af middelalderlige Borgtomter, og en Gravning som min havde faktisk intet Fortilfælde her i Landet. Jeg kan huske, at Dr. Nørlund ved Lejlighed fandt mine Nivellementer *for* omstændelige, og han havde sikkert Ret. Paa andre Punkter burde jeg i de første Aar være gaaet *mere* omstændeligt til Værks – det indsaar jeg snart. Jeg havde begaaet Fejl, som jeg undgik senere under Gravningerne. Erfaringerne var min eneste Læremester.

Og det viste sig, at den planmæssige Undersøgelse af et saadant Voldsted røbede Enkeltheder i middelalderlig Befæstningskunst, som man ikke hidtil havde kendt. F. Eks. var Adgangen til Midtertaarnet dækket af to vældige Spærregrave, der i Forbindelse med Taarnet udgjorde ligesom en Borg i Borgen. Tilsvarende Spærregrave er endnu ikke fundet andre Steder, men selvfølgelig vil de før eller senere dukke frem. Næsholm kan næppe i den Henseende have været noget helt enestaaende.

Det er derfor forstaaeligt, at Dr. Mackeprang stillede sig yderst skeptisk, da jeg i 1936 var ved at rense den første af Spærregravene op. »Hvorfor graver De dog alt det Ler op?« spurgte han under et Besøg. »Det har jo aldrig før været rørt!« Nej, man skulde ikke tro det. Og atter kunde jeg kun svare ham ved at henvise til »Færten«. Saa jeg blev ved – lige indtil Anstrengelserne kronedes: dybt under vældige Lerlag naaede vi Bunden af Graven, hvor Tømmer flere Steder laa spredt. Og i Leret tegnede sig tydeligt den gamle Gravskraanings Muld, der som en tynd, sortgraa Stribe angav Skraaningsens Hældningsvinkel. Derefter kunde uden større Vanskelighed hele Spærregraven genskabes.

Men endnu er der mange Gaader, som ikke er løst og vel heller ikke bliver det, før man har fundet det nødvendige Sammenligningsmateriale frem. Har jeg overset et og andet af Vigtighed – og det er næsten utænkeligt andet –, er det beklageligt. Maaske kunde en anden have gjort det bedre. Museets middelalderlige Afdeling raader jo over udmærkede Kræfter, der var selvskrevne til at tage en Opgave som denne op, hvis de ikke hindredes deri af hundrede administrative Gøremaal. Saa maa man da kun haabe, at Fremtiden vil levne dem mere Tid – og flere Penge! – saa tilsvarende Gravninger i vore Voldsteder kan finde Sted. Der er mere end nok at tage fat paa. Og vor arkæologisk interesserede Offentlighed vil have noget at glæde sig til!

For mit eget Vedkommende betød Næsholmsomrene mere, end jeg kan sige. Jeg var ligesom efter en lang Rejse atter kommet hjem. Det var, som mit Livs Ring var ved at sluttes – blive hel. Var Døren til Hjemmet end ikke aabnet, saa havde jeg dog fundet en Ferieplads tæt ved den, jeg kunde »se ind ad Vinduerne«, og jeg kunde mærke, at man derinde med Beklagelse konstaterede, at jeg i min Ungdom selv havde valgt Pladsen uden for. Man opfattede mig ikke som nogen egentlig Outsider og hjalp mig derved til at overvinde en Mindreværdsfølelse, som havde været ved at vokse sig alt for stærk. Det fyldte mig med baade Tilfredsstillelse og Taknemmelighed.

XXI

Da Gravningskampagnen i 1935 var afsluttet den 20. Juli, rejste jeg to Dage senere paa ny Billedjagt til Sønderjylland og deltog fra 1.–7. August i et Grænselandskursus paa Rønshoved Højskole, dels som Foredragsholder, dels som Cicerone ved en Udflugt til Danevirke. Umiddelbart fra Rønshoved gik Rejsen til den nordiske Historikerkongres i Stockholm og Uppsala, hvor jeg (12. Aug.) i en Forelæsning om »Slesvig-Hedeby« behandlede Problemer, som man i Kiel var ved at føre ind paa et blindt Spor, fristet af Forestillingen om at kunne koordinere Hedeby's Oprindelse med Kong Gudfreds Rejsning af det første Danevirke. Spørgsmaalet vil vise sig at være centralt for al kommende Danevirkeforskning, og jeg opridsede i Forelæsningen de Hovedlinier, som fuldt udarbejdet er offentliggjort i mine »Danevirkestudier« (1951). Da jeg sluttede kom Prof. *Sune Lindqvist* hen til mig og udtrykte sin Glæde over at have hørt disse stærkt om-

stridte arkæologiske Spørgsmaal saa ædrueligt behandlede af en Historiker. Samme Dag endte Kongressen, og Kursen blev atter sat mod Birkerød. Nu haabede jeg, at der skulde falde lidt Ro over min Tilværelse i de følgende Maaneder; men med Roen blev det saa som saa – en helt ny Situation tegnede sig inden længe for mig.

Prof. *Aage Friis* havde af Helbredshensyn søgt sin Afsked til 1. Oktober 1935, og en Efterfølger skulde kaldes eller vælges. Det var i sig selv noget, jeg ikke følte mig berørt af. Naar Prof. Arup i 1931 havde hindret Oprettelsen af en Lærestol, som vilde have svaret til mine Evner og faglige Kvalifikationer, vilde det være taabeligt at drømme om nu at opnaa et ordinært Professorat, der vilde kræve en total *Omlægning* af mine Studier, hvis jeg skulde kunne bestride det tilfredsstillende. Tanken faldt mig derfor slet ikke ind. Da der i 1928 skulde besættes et Docentur i Historie ved det nyoprettede Universitet i Aarhus, havde Dr. *Ellen Jørgensen* prøvet paa at faa mig til at søge Stillingen. »Det er galt, pinegalt«, skrev hun, »at ingen Folk af Personlighed, Kultur og videnskabelig Pondus har meldt sig til Aarhus-Docenturet. De ikke-historiske Lærere i det filosofiske Fakultet har staaet ganske raadvilde, har ikke kunnet skære gennem Vrøvlet med et afgjort: *Der er Manden!*« (Brev af 2 Oktober 1929). Om hendes Bedømmelse af Stillingen derovre var rigtig eller ej, veed jeg ikke, men i hvert Fald var jeg ikke »Manden«, og jeg søgte ikke Posten. Paa samme Maade vilde jeg utvivlsomt have stillet mig nu til Professoratet i København, hvis ikke gode Venner havde opflammet mig til at »prøve Lykken«. Mine Indvendinger blev imødegaaet, mine Betæneligheder overvundet, og den 18. November indsendte jeg min Ansøgning til Kongen. Det hed i Slutningen – og man vil let kunne læse sig til, at Tvivlen om mine personlige Kvalifikationer var ret stærke –:

»Da Embedet er opslaaet som et Professorat i Historie, uden at Vægten er lagt paa en enkelt historisk Periode, vil jeg – følgende de Principper, der hidtil er hævdet fra Universitetets Side – tro, at mine forudgaaende Publikationer vil være forskelligartede nok til at dække de Krav, der maa stilles til det ledigtblevne Embedes Indehaver, og at de Mangler, som for enhver Ansøger vil være til Stede, idet han overtager et Professorat i almindelig Historie, ogsaa for mit Vedkommende maa kunne afhjælpes ved et samvittighedsfuldt og interesseret Arbejde«.

Det var næppe den bedst tænkelige Slutning paa en Ansøgning; men jeg fandt det urigtigt at skjule, at jeg selvfølgelig ikke fra mit *specielle* Studiefelt uden Vanskelighed kunde springe over til et *alment*.

Hvordan kunde jeg finde paa at søge et saadant Professorat? Spillelidenskab har dog aldrig plaget mig, og jeg vidste paa Forhaand, at det vilde blive Hasard for mig. Stod det i Arups Magt endnu en Gang at faa Universitetets Dør lukket, vilde han ikke betænke sig derpaa. Ønskede jeg da et nyt Slagsmaal med ham? Absolut ikke. Havde det været min Tanke, kunde jeg have valgt en helt anden Valplads, hvor han ikke som her sad med næsten alle Trumferne paa Haanden. Nej, jeg gav efter for mine Venners Pression og brød med mit tidligere Standpunkt, fordi jeg ikke saa nogen som helst anden Udvej til at slippe Skolegerningen i Birkerød og helt faa samlet Kræfterne om videnskabeligt Arbejde. Professoratet vilde ganske vist tvinge mig til at pløje Agre, jeg hidtil havde ladet ligge brak; men Forskning er og bliver Forskning, og jeg var ikke et Øjeblik i Tvivl om, at Studiet af nyere Historie vilde formaa at fængsle mig, naar jeg gik i Gang med det. I »Sønderjyllands Historie« havde jeg maattet paatage mig at skrive ogsaa »Tidsrummet 1459–1544«, og i Løbet af det sidste Aar var jeg begyndt at samle Materiale dertil. Manuskriptet skulde ikke være færdigt før i 1937. Den kildekritiske Behandling af denne kortvarige Periode, som jeg aldrig før havde sysselsat mig med, havde interesseret mig i høj Grad, og hvorfor skulde Tidsrum, der laa os selv endnu nærmere, ikke kunne gøre det samme? Endelig lagde jeg Vægt paa, at Professoratet vitterligt ikke var opslaaet som en Lærestol i *nyere* Historie, men slet og ret som en Lærestol i Historie. Jeg maatte derfor ogsaa kunne læse over *ældre* Historie. Maaske kunde en vis Overenskomst derom træffes med de to andre historiske Professorer – sikkert mere et fromt Ønske end en faktisk Sandsynlighed.

Da Ansøgningsfristen var udløbet, forelaa der 8 Ansøgninger, og det filosofiske Fakultet nedsatte i sit Møde den 2. December et Bedømmelsesudvalg, bestaaende af Professorerne *Friis*, *Arup* og *Fabricius*. Ved Mødet havde Arup rejst alvorlig Indsigelse mod Valget af Prof. Friis og i hans Sted bragt andre Universitetsprofessorer i Forslag, idet han hævdede, at Anordningen af 1932 udtrykkeligt paalagde Fakultetet at træffe Valget blandt Universitetets Lærerkrafter – og Friis havde jo taget sin Afsked den 1. Oktober. Kun hvis man ikke raadede over et tilstrækkeligt Antal Sagkyndige, kunde der udpeges uden for staaende Videnskabsmænd til Medbedømmere. Arups Protest var blevet underkendt og Friis valgt med 20 Stemmer mod 5. Følgen blev, at Arup Dagen efter sendte en Protestskrivelse til Undervisningsministeriet, hvilket førte til et nyt Fakultets-

møde (10. Decbr.), hvor det trufne Valg blev opretholdt – nu med 24 Stemmer mod Arups egen (1 Stemmeseddel var blank). Saa tiltraadte Kon-sistorium Fakultetets Indstilling (11. Decbr.), og Ministeriet sluttede sig dertil (30. Decbr.).

Lige fra Begyndelsen var altsaa Spørgsmaalet om Besættelsen af Profes-sorater kommet til at staa i Stridens Tegn. Der er ingen Tvivl om, at Aar-sagen til Arups Aktion var det aarelange Fjendskab mellem ham og Friis; men hans Argumentation baade ved Fakultetsmødet og i Skrivelsen til Ministeriet var rent saglig i sin Form og – i hvert Fald i mine Øjne – for-melt uangribelig. I den meget livlige Presseomtale af Konflikten fremhæ-vedes dog ogsaa et personligt Motiv: Arups Favorit, daværende Aarhus-Professor, Dr. *Albert Olsen*, følte sig brøstholden over at skulle se sine Præstationer bedømt af Friis, som han ikke regnede for uvildig. Han rej-ste sporenstregs til København og konfererede med Arup om Sagen; men Loddet var kastet, og Postyret i Pressen gjorde det sikkert kun van-skeligere for de to Aktører at vende Stemningen i Fakultetet.

Efter denne iltre Forpostfægtning traadte Bedømmelsesudvalget i Funktion, og den 13. Februar 1936 forelaa dets Indstilling. Tre Dage forud havde en af Ansøgerne trukket sig tilbage, saa der nu kun var 7 at vælge imellem: Cand. mag. *Povl Bagge*, Mag. art. *C. O. Bøggild-Andersen*, Dr. phil. *Holger Hjelholt*, Mag. art. *Hans Jensen*, Ingeniør *Vilh. Marstrand*, Prof., Dr. phil. *Albert Olsen* og mig. At Udvalget ikke havde kunnet enes om en Indstilling, er det næsten overflødig at bemærke.

Flertallet (Friis og Fabricius) foreslog en Konkurrence afholdt mel-lem 6 af Ansøgerne, fordi »der i de foreliggende Oplysninger ikke findes nogen sikker Basis for en tilstrækkelig sammenlignende Vurdering af An-sørgernes Kvalifikationer, saa det ikke fremgaar, at en enkelt af dem er alle de andre afgørende overlegen«. Den eneste, som ikke burde deltage i Konkurrencen, var Ingeniør Marstrand. Hans Publikationer tilkendtes kun betinget Værdi, og han savnede systematisk historisk Skoling – en streng, men ubetinget velbegrundet Dom. Imidlertid understregede Flertallet sær-deles kraftigt, at det ledige Embede var »et *Professorat i Historie*; det er opslaaet som saadant og er ikke et Professorat i nyere Historie eller i no-gen anden særlig afgrænset Del af Historien«. – Det var en kategorisk Underkendelse af det Arup'ske Grundsynspunkt.

Mindretallet (Arup) gik nemlig lige saa ubetinget ud fra, at hvad der i Ansørgernes Publikationer ikke faldt ind under Begrebet »nyere Historie«, var uden mindste Interesse for Bedømmelsen. I et Skema delte han hver

enkelt Ansøgers Publikationer i dem, der laa »inden for Professoratets Omraade«, og dem, der laa »uden for«. Fra de sidste kunde man helt se bort.

Divergensen mellem de to Indstillinger var altsaa paa et principielt og meget væsentligt Punkt overordentlig skarp. Jeg selv maatte naturligvis henholde mig til Flertallets Opfattelse, som *formelt* var i sin Orden; men i mit stille Sind var jeg langt fra sikker paa, at den ogsaa i *Praksis* vilde holde Stik. Nyere Historie kunde slet ikke undgaa at blive et dominerende Led i den kommende Universitetslærers Undervisning. Det var jo netop af den Grund, jeg havde mine Tvivl om, hvorvidt jeg virkelig kunde fylde Pladsen, og var klar over, at den i alt Fald vilde kræve, at jeg lagde mine Studier om.

Arups Opfattelse af Professoratet gjorde det imidlertid til en let Sag for ham at kassere alle andre Ansøgere end *Holger Hjelholt*, *Hans Jensen* og *Albert Olsen*. Den sidstnævnte figurerede i hans Indstilling som Rosinen i Pølseenden – en Forsker med »stor videnskabelig Kraft og Klarhed« og med en Produktion »langt større og mere varieret« end de to andre. En Konkurrence mellem disse tre vilde derfor paalægge baade dem og Universitetet »unødigt Besvær«, og han indstillede slet og ret *Albert Olsen* til Kaldelse.

Der var intet formelt at indvende imod hans Mandjævning mellem *Hjelholt*, *Jensen* og *Olsen*. Man kan finde den skæv og fejlagtig – det gør jeg ubetinget selv –, men den var sikkert Udtryk for et virkeligt personligt Skøn. Et saadant prægede derimod ikke hans Afvisning af de fire øvrige Ansøgere. Lad være at han udskød *Bagge* og *Bøggild-Andersen*, fordi de paa dette Tidspunkt endnu ikke havde »andet at anføre til Støtte for deres Ansøgning, end at de har faaet antaget en Afhandling for Doktorgraden« (begge blev Doktorer, inden Konkurrencen var afsluttet) – absolut unfair og oprørende illoyalt var det derimod, at han uden videre slog Ingeniør *Marstrand* og mig i Hartkorn med hinanden, d. v. s. jævnførte en Mand, der manglede »al historisk Foruddannelse« (Arups eget Udtryk), og som ikke havde fjerneste Anelse om kildekritisk Skoling, men var indspundet i et hjemmestrikket Net af »tekniske« Metoder, der slet og ret udelukkede en klar historisk Erkendelse – jævnførte ham med en Mand, der havde gennemgaaet nøjagtig den samme Skoling som Arup selv, havde haft samme Lærer som han og havde en lignende Opfattelse som han af Forholdet mellem kildekritisk Studium og historisk Fremstilling, i sin *Praksis* kun adskilligt mere forsigtig, end Arup havde vist sig i

sin. Jeg kunde og kan ikke opfatte Arups Indstilling til Fakultetet som andet end et bevidst Stød under Bæltstedet.

Hertil kom andre højst angrigelige Ting i Indstillingen. Som faldende »inden for Professoratets Omraade« havde jeg efter hans »Skøn« ikke præsteret een eneste videnskabelig Afhandling og af populære Arbejder kun den lille Bog om Jens Jessen. Punktum. Som Professoratet uvedkommende nævnedes derimod et sparsomt Udvalg af videnskabelige Afhandlinger – 5 udplukket af en Liste paa 24 – og som »populære Arbejder« mine Fremstillinger af »Vort Folks Oprindelse« og af Sønderjyllands Historie indtil 1241! Nuvel, var *disse* ikke Resultatet af videnskabelige Studier, saa var i Sandhed Arups egen Danmarkshistorie ikke heller noget videnskabeligt Værk. Et »Skøn« som det af Arup afgivne *kan* ikke være Udtryk for god Tro. I saa Fald vilde han være komplet uegnet til at skønne. Hans Klassificering af mine Arbejder var intet som helst andet end en hensynsløs Tak for sidst.

I fuld Belysning fremtraadte dette yderligere ved hans Omtale af mine Arbejder vedrørende »Arkæologi, Stednavneforskning og det Tidsrum, der ligger mellem Forhistorie og Historie«. Ogsaa her lod han Marstrand og mig optræde som siamesiske Tvillinger, og det hed kort og godt og uden Nuancering: »Deres Arbejder er faa og kun af en vis Betydning inden for dette snævre Omraade«. Hans Sommerbrev til mig fra 1923 var aabenbart ikke aflejret i hans Underbevidsthed. Endelig søgte han at diskvalificere mig ved en Henvisning til, at Fakultetet i 1931 enstemmigt havde godkendt den Indstilling, hvorved Oprettelsen af en fast Universitetsstilling for mig var blevet afslaaet – paa *hans* Initiativ og med hans to Kolleger som højst uvillige, men langt om længe føjelige Medhjælpere! Endelig tilføjedes, at »de to Ansøgere relativt høje Alder udelukker desuden Muligheden for, at nogen af dem skulde kunne naa at bestride Lærergerningen i det ledige Professorat med nogen virkelig Effektivitet inden for den Virketid, der vil være dem beskaaren«. Marstrand var paa dette Tidspunkt 50, jeg 51 Aar. Man har dog før set, at et og andet er blevet udrettet ogsaa paa den gale Side af Halvhundredaars-Milepælen. Forøvrigt havde Arup været 42, inden han blev Professor – heller ikke nogen hel Grøndom.

I Bedømmelsesudvalget havde Arups Indstillings hele Form og Indhold vakt den stærkeste Protest, specielt den skematiske Oversigt, som var en integrerende Del af den. Arup vilde have den betragtet som en nødvendig Vejledning baade for Udvalget, Fakultetet og en eventuel kommende

Konkurrencekomité (hvis Nedsættelse han altsaa straks var klar over, han ikke kunde undgaa). I det Brev, som ledsagede Fremsendelsen, bad han sine to Kolleger om at meddele ham mulige kritiske Bemærkninger, og begge svarede skriftligt, at de ikke kunde godkende Skemaets Fordelingsprincip, at de fandt Oversigten unødvendig, at Fremsendelsen af en saadan til Fakultetet vilde være uden Fortilfælde, og at de derfor ikke ønskede ved udførligere Kritik af den at overtage noget Medansvar. Alligevel kom Arup paa det afsluttende Udvalgsmøde den 3. Februar frem med sit Skema, som han fastholdt at ville tilstille Fakultetet, skønt Friis og Fabricius indtrængende fraraadede ham at gøre det. Arup skal efter Friis' Udsagn have lagt en saadan Vægt paa Sagen, at han endog skal have erklæret, at Skemaet skulde komme frem, om det saa skulde koste ham hans Plads i Konkurrencekomiteen.

Imidlertid – skulde Stridsøksen graves op paa ny, skulde han faa at mærke, at heller ikke jeg var vaabenløs. Der maatte være en Grænse for, hvad en Professor ved Københavns Universitet som ansvarlig Sagkyndig kunde faa sig selv til at »skønne«. Jeg skrev et Udkast til en Protest, som jeg vilde indsende til Fakultetet, raadførte mig derom med Prof. *L. L. Hammerich*, som foreslog et Par formelle Ændringer, og Protesten afgik saa den 15. Februar. Hammerich, som ikke vidste, at den *var* afsendt, opfordrede mig to Dage senere til ikke at tøve med Sagen (Brev af 17. Febr.). Man stod over for et nyt Fakultetsmøde, og inden da maatte den være Dekanen i Hænde.

I Protesten tog jeg Afstand fra Arups Grundsynspunkt, henholdende mig til Opslagets Ordlyd, og føjede saa til:

»Mindretallet har ved at klassificere Ansøgerne og derunder paa Forhaand henregnet mig til en Kategori, som ikke kan komme i Betragtning, indtaget et Standpunkt, som i høj Grad vil vanskeliggøre uhildet Bedømmelse fra Mindretallets Side af det ved selve Konkurrencen fremskaffede Materiale. Jeg er selvfølgelig rede til uden Forbehold at underkaste mig de Bestemmelser, Konkurrencen vedrørende, som Fakultetet nu paa Grundlag af Indstillingen maatte træffe; men man vil næppe undre sig over, at jeg i en Sag, hvor min fremtidige Virksomhed som Forsker og Lærer staar paa Spil, henleder Fakultetets Opmærksomhed paa den Kendsgerning, der logisk maa udledes af Mindretallets Indstilling«.

Inden Fakultetsmødet blev holdt, kom jeg under Vejr med en højst besynderlig Intrige. Over alt i Pressen udbasuneredes nu Albert Olsen og Hans Jensen som de eneste virkelige Favoritter. Hvorfor Hans Jensen?

Kunde Arup tænkes at sadle *to* Heste – først spille Albert Olsen ud og, naar hans Kandidatur var strandet paa Friis' Modstand, da lancere Hans Jensen som en brugelig »Samlingskandidat«?

Et Par Dage efter at Indstillingen var kommet os Ansøgere i Hænde, havde jeg truffet Hans Jensen paa Hovedbanegaarden. Vi havde drøftet Situationen, og jeg havde intet Skjul lagt paa, hvor dybt oprørt jeg var over de Midler, Arup havde taget i Brug for at fælde mig. »Han vil med Djævelens Vold og Magt slaa dig ud«, havde været Fabricius' Kommentar. Hans Jensen blev synligt oplivet ved mine temperamentsfulde Bemærkninger; men han var ret forbeholden, da jeg spurgte om, hvorledes han bedømte sin *egen* Situation. Alligevel kom det for en Dag. Man skulde ikke tage for højtideligt paa Konstellationen Arup–Albert Olsen, mente han. Han selv havde særdeles gode Kort paa Haanden. Arup havde endog vist ham Korrekturen paa det famøse Skema, inden han lod det rentrykke, og Hans Jensen havde faaet visse Ændringer foretaget i sin Kolonne. Kunde denne Imødekommenhed misforstaas? Naar Friis havde afvist Albert Olsen, vilde Hans Jensen rykke frem i første Række. Han regnede Fabricius for en sikker Støtte af mig. Men Friis? *Hans* Holdning kunde blive afgørende. Hvad, om Friis opgav Tanken om Konkurrence og bed i det sure Æble – fulgte Arup og lod Hans Jensen triumfere?

Jeg tænkte ikke stort over disse Kandestøberier; men min Opmærksomhed blev unægteligt vakt, da Hjelholt ringede mig op den 19. Februar – fem Dage før det forestaaende Fakultetsmøde – og fortalte, at Hans Jensen nu to Gange havde henvendt sig til ham med Bøn om, at han vilde pudse mig paa Arup! Kunde Hjelholt ikke faa mig til at rette et voldsomt Angreb paa min Kontrapart – f. Eks. i »Berlingske Tidende«? Planen var lige saa let gennemskuelig, som den var naiv og plump. Ved at aabne en Pressekampagne netop nu og appellere til Offentligheden, skulde jeg forspilde den Sympati, som eventuelt Friis kunde tænkes at nære for mig, og jeg skulde for mit eget Vedkommende trække det hele ned i et Plan, der i Friis' Øjne vilde faa Konstellationen Arup–Hans Jensen til at fremtræde som et mindre Onde! Selvfølgelig havde Hjelholt afvist ham, og jeg lod omgaaende hans Meddelelse gaa videre til Prof. *L. L. Hammerich*, saa han kunde være orienteret, inden Fakultetet holdt sit Møde. Samtidig spurgte jeg, om man ikke kunde faa »Berlingske Tidende« til at afstaa fra enhver Udnyttelse af den Sensation, som saa mange Presseorganer nu vejrede. »Da det lader til, at i hvert Fald Fakultetsmødet paa Mandag skal benyttes til Presseantydninger, som atter kan haabes

at afføde en Avispolemik med deraf følgende offentlig Hurlumhej, vil jeg dog se, om man ikke kan undgaa denne for alle lige urimelige Affære« (Brev af 19. Febr. 1936).

Da Friis og Fabricius ingen Vegne havde kunnet komme med Arup, havde de baade mundtligt og skriftligt henvendt sig til Fakultetets Dekan, Prof. *O. E. Ravn*, som de havde foreholdt det højst usædvanlige og uheldige i den Fremgangsmaade, Arup havde valgt; men Ravn havde ingen Forstaaelse vist for deres Synspunkter. Følgelig blev Skemaet forelagt paa Fakultetsmødet den 24. Februar, hvor det kom ud for en haard Kritik. Prof. *Norvin* foreslog, at Fakultetet aabent skulde tage Afstand fra det, da det var af en saadan Karakter, at det ikke kunde fremlægges for udenlandske Sagkyndige i en Konkurrencekomité, Prof. *Hammerich* stillede Forslag om, at Fakultetet skulde henvise til Skemaets Karakter af et Votum, afgivet udelukkende paa Arups eget Ansvar, og Prof. *Brøndum-Nielsen* fandt det ligeledes meget uheldigt, at det var kommet til at foreligge. Naturligvis gav baade *Friis* og *Fabricius* deres Opfattelse til Kende i en Kritik, som ikke kunde misforstaas. Men Kollegialitetens Magt er stor – da det kom til Stykket, nøjedes man alligevel med at tage de fra Ansøjerne fremkomne kritiske Bemærkninger (jeg havde ikke været ene om at protestere) »til Efterretning«, og paa det, der »tages til Efterretning«, lægges som bekendt ingen Vægt. For denne »Løsning« stemte 16 Fakultetsmedlemmer. Kun 1 Stemme var imod.

Hvad der gav Udslaget, var vel nok Hensynet til, at Udskrivningen af en Konkurrence under alle Omstændigheder var en given Sag, naar kun eet Medlem af Bedømmelsesudvalget forlangte den, og hverken Friis eller Fabricius lod sig rokke. Men Arup tog en Hævn, der ikke var uden Komik. Naar man vilde tillade *mig* at konkurrere, vilde det være ganske urimeligt at nægte *Marstrand* den samme Favør, sagde han! Han stillede derfor positivt Forslag om, at *Marstrand* skulde tilstedes Adgang til Konkurrencen. Forslaget blev mødt med forstaaende Smil – og vedtaget. Om 6 eller 7 konkurrerede, spillede jo en underordnet Rolle, og naar han nu saa gerne vilde have Ingeniøren uden »al historisk Foruddannelse« med –! Samtidig indstillede Fakultetet, at Professorerne *Nils Abnlund* (Stockholm), *Curt Weibull* (Göteborg) og *Jac. Worm-Müller* (Oslo) blev indbudt til at indtræde i Konkurrencekomiteen, hvis øvrige Medlemmer blev *Friis*, *Arup* og *Fabricius*, og som fik Fakultetets Dekan, Prof. *O. E. Ravn* til Formand. Til Suppleant udpegedes Bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek,

Dr. *Ellen Jørgensen*. Fakultetsindstillingen oversendtes med Konsistoriums Approbation til Undervisningsministeriet, som den 23. Marts godkendte den. To Dage før havde Dr. *Poul Bagge* (han havde den 5. Marts erhvervet Doktorgraden) trukket sin Ansøgning tilbage. Jeg kender ikke Aarsagen; men det vilde i og for sig være forstaaeligt, om den forudgaaende Tovtrækning havde givet ham Lede ved Deltagelsen. Jeg selv kunde have haft god Lyst til at gøre ham Følgeskab, hvis ikke Arups Provokation havde holdt mig fast. Han skulde ikke se mig flygte. Jeg var parat til at gaa i Ringen, naar intet andet kunde være.

Det kneb lidt for mig i de hede Sommerdage 1936 at faa afviklet mine andre Arbejder, inden Sliddet med Konkurrencen skulde begynde. Paa den nye Kommuneskolebygning i Birkerød lettede det, da Rejsegildet var overstaaet den 4. Maj, paa Statsskolen førte jeg i dette Aar to Hold op til Studentereksamen, og de klarede sig heldigvis fint, og paa Næsholm fik jeg lige gennemført en Fortsættelse af Fjoraarets Gravninger, inden Slaget skulde aabnes. Saa havde jeg ikke andet at tænke paa end det og »Grænsevagten«, som jo *hver* Maaned maatte redigeres, uanset hvad der forøvrigt stod paa Tapetet. Jeg kom hjem fra Gravningen samme Dag (20. Juni) som Konkurrencekomiteen samledes i København, og tre Dage senere blev den store, skriftlige Opgave stillet os: »*En kritisk Redegørelse for, hvorledes Forbindelsen mellem Danmark og Norge i det 18. Aarhundrede virkede paa de to Folk*«. Afleveringen skulde finde Sted den 31. August Kl. 12.

Da jeg fandt det sandsynligt, at den nødvendige Litteratur vilde være svært tilgængelig i København, fordi vi alle paa samme Tid skulde benytte de samme Værker og Afhandlinger, rejste jeg med min Familie til Oslo, hvor jeg regnede med at faa bedre Arbejdsvilkkaar paa Universitetsbiblioteket. Medens min Kone og Børnene drog paa Fjeldet, blev jeg tilbage i Byen, der var som en Ovn at opholde sig i, og i de følgende Uger sprængsled jeg derpaa fra tidlig Morgen til sen Aften for at faa Magt over dette vældigt omfattende Stof, der var helt nyt og ukendt for mig. Besøg hos Slægtninge og gamle Venner blev der ikke noget af; men Arbejdet selv førte et nyt Bekendtskab med sig, som udviklede sig til et Venskab, der har holdt gennem alle de efterfølgende Aar. Det var Professor *Sverre Steen* ved Universitetet i Oslo, som jeg 16. Juli blev henvist til, og som med største Interesse hørte om Formaalet med mit Norgesophold. Med ham kunde enkelte af de Problemløsninger, jeg mente at naa til, disku-

teres, og med ham kunde Planer lægges om et dansk-norsk Universitets-samarbejde – *hvis* jeg skulde gaa ud af Dysten som Sejrherre. Sverre Steens Imødekommenhed og Venlighed, hans velsignede Lune og uformelle Væsen, hans omfattende Viden og sunde Ræsonnement var som Sporen i Siden paa en utaalmodig Hest, der bare venter paa Signal til at kaste sig frem i Løbet med størst mulig Kraft. Dertil kom et Par hyggelige Aftener i hans Hjem, hvor jeg ogsaa lærte Fru *Elisif Steen* at kende, nød godt af den uskrømtede Gæstfrihed og pustede ud efter Dagens Anstrengelser.

Det viste sig hurtigt, at jeg ikke var den eneste af Konkurrenterne, som havde faaet den Tanke at forlægge Residensen til Oslo. En skønne Dag dukkede Albert Olsen og Frue op og placerede sig i Universitetsbibliotekets Læsesal ikke langt fra mig. Han selv blev der kun ganske kort, men erstattedes saa af en »Neger«, der paa hans Vegne og sammen med hans Frue gennemsøgte Litteraturen og ekserperede, hvad de fandt af Interesse for ham. Jeg skal ikke nægte, at denne lidt fabriksagtige Arbejdsmetode gik mig paa Nerverne. Det blev oven i Købet sagt, at han havde endnu en »Neger« siddende i København eller Aarhus. Hvad kunde der ikke paa den Maade opledes af Stof, og hvilke Litteraturhenvisninger kunde hans Konkurrenceafhandling ikke komme til at prange med – uden Hensyn til, om han selv havde fundet og set mere end en Brøkdæl af de citerede Steder. Var Fremgangsmaaden i det hele lovlig? Jeg korresponderede med Hjelholt, Fabricius og Linvald om Sagen, og de var lige saa forbavsede som jeg; men de raadede mig til at tage Overraskelsen med Ro, og i Virkeligheden var der saamænd heller ingen Grund til at blive nervøs. En »Neger« kan i visse Tilfælde være til afgjort Nytte, men han kan aldrig erstatte selv-vunden Indsigt. Han kan efter Direktiv foretage Afskrifter, og han kan maaske paa egen Haand finde en og anden Detaille frem; men Hovedlinjerne, Overblikket og Dispositionen kan han ikke fremtrylle. Disse de væsentligste Sider ved et Arbejde, der skal indsendes til Bedømmelse, maa udelukkende blive Forfatterens egen Sag. Paa *dem* er det, han bør fældes eller sejre.

Mit Udbytte af Opholdet i Oslo var fuldt tilfredsstillende; men det maatte afbrydes, da Skoleferien hørte op, og Børnene skulde hjem. Den sidste Tørn blev derfor taget paa Det kgl. Bibliotek i København. Ministeriet havde bevilget mig Orlov, indtil Konkurrencen var afsluttet.

Jeg skal aldrig glemme disse Dages forcerede Tempo. Min Afhandling svulmede op til et Værk paa 252 store Foliosider foruden 54 Sider Noter og Henvisninger. Det *var* ikke let i Løbet af en halv Snes Uger at faa

en saadan Fuldrigger krydset gennem et Farvand, hvis Grunde og Skær jeg ikke kendte, fordi jeg aldrig tidligere havde pløjet det, og det var virkelig af et ærligt Hjerter, jeg som Motto for Besvarelsen brugte H. H. Rosencreutz's Ord (i Relation af 29. Septbr. 1699 om »Norges Riges itzige Tilstand«) »...Hastværk er ikke altid fuldkommen og stærk«. Jeg kendte bedre end nogen de Mangler, der klæbede ved mit forcerede Arbejde.

Sidste Døgn inden Afleveringen gik det paa Livet løs. Fra tidlig Morgen til sen Eftermiddag sled jeg i det hjemme, tog saa en Bil til Maskinskrivningsbureauet, der lededes af Fru Lili Abildskov og hendes Broder, og her arbejdede jeg videre Aftenen og Natten igennem, medens de klappede paa Maskinerne, saa hurtigt som jeg kunde levere dem de afsluttende Manuskriptsider. Endelig da Solen stod op ved Femtiden, blev det sidste Punktum sat, det renskrevne korrigeret, og de store Papirdynger laa rede til at blive heftede hos Bogbinderen, saa snart han lukkede op. I et straalende Gry slentrede jeg langsomt ned til Hovedbanegaardens Restaurant for at faa noget at spise. Jeg slugte Maden, kiggede i Dagens Aviser og – saa mærkede jeg intet, før Tjeneren prikkede mig energisk paa Skulderen og sagde: »De snorker, Hr!« I en Fart kom jeg paa Benene, betalte, slog Resten af Ventetiden ihjel paa Det kgl. Biblioteks Læsesal, som netop var aabnet, hentede de heftede Eksemplarer af Afhandlingen og fik dem ved 12-Tiden aflevet paa Universitetet.

Det var en ufattelig Lettelse! Min Kone var kommet ind til Byen, og efter Aftale mødtes hun og jeg med Hjelholt og hans Kone for at spise en regulær Frokost sammen. Den trak længe ud, for vi havde saa meget at tale om, og det endte med, at vi gik i Biografen sammen. Men hurtigt begyndte inde i Halvmørket Billederne at flimre for mig, og jeg er bange for, at jeg ogsaa her »snorkede«. Der var ikke andet at gøre end at komme hjem og faa sovet ud. Jeg syntes ogsaa selv, jeg ærligt havde fortjent det.

Der gik nu lange Tider, inden Konkurrencekomiteen havde fordøjet de seks Besvarelser, og først ud paa Efteraaret fulgte Dramaets anden Akt: de tre Forelæsninger paa Universitetet. Af disse gjaldt den første et selvvalgt Emne, og jeg slog ned paa et meget aktuelt Problem: »*Johann Gottlieb Fichte i Lys af den nyere tyske Historieforskning*«, d. v. s. en kritisk Vurdering af den Rolle, som Fichte spillede inden for den nazistiske Ideologi. Ved Lodtrækning blev det mig, som skulde lægge for, da Forelæsningsrækkerne begyndte den 22. Oktober. De to følgende Forelæsninger havde bundne Emner. Nr. 2 hed »Fremlæggelse af et kildekritisk Pro-

blem efter eget Valg«, og jeg talte (3. Novbr.) om »Valget i Ribe 1460«. Nr. 3 lød: »Maal og Principper for Laboratorieøvelser i Historie«, en Forelæsning, som jeg holdt den 7. November, og hvori jeg – efter at have redegjort for Laboratorieøvelsernes historiske Forudsætninger, deres Maal og Principper og det Samarbejde mellem Lærer og Elev, som de skabte Mulighed for – sluttede med Ordene:

»Saa har jeg kun tilbage at ønske, at det Studium, jeg hidtil har tjent, altid her ved Universitetet maa tjenes i den *Frihed*, som jeg mødte i min Ungdom, altid maa fyldes af den *Rigdom*, som stærke og særprægede Personligheder af ulige aandelig Holdning giver, og altid maa bygges paa den *Ydmyghed*, som er den stærkeste af alle menneskelige Drivkræfter, fordi den tvinger os til at glemme det personlige for Ideen. Der gives intet større *Kald* end Historikerens – Genopvækkerens, Livsbekræfterens. Der gives ikke heller større *Ansvar* – fordi han ved sin Gerning præger Folkets Erkendelse af sig selv. Maa han altid – først og sidst som Universitetslærer – være sig dette *Ansvar* bevidst, saa den Mangel og de Fejl, der klæber ved menneskeligt Virke, for hans Vedkommende ikke skyldes tankeløs Brug af de Kræfter, hvoraf Nationens Liv aandeligt skal næres. Saa vil han røgte sin Gerning i den rette Ydmyghed; thi

»din båge brista kan, och den kan svikta;
men minns, att det är skönt mot stjärnor sikta!«

Under Konkurrencen havde jeg i en bestemt Anledning rettet en Henvendelse til Komiteens Medlemmer. Det var nemlig »fra informeret Side« blevet meddelt mig, at Prof. *Worm-Müller*, som formodedes at have været interesseret i min Kandidatur, nu var under særdeles energisk Paavirkning af Arup. Den første Del af Meddelelsen kunde jeg kontrollere. *Worm-Müller* havde tilfældigt mødt mig paa Østergade, havde standset mig og i de mest utvetydige Vendinger givet sig til at omtale min store Opgave. Han havde ikke sparet paa Lovordene, som ikke kunde være rene Høflighedsfraser, da han ingen som helst Grund havde til at udtale sig over for mig og vel ikke engang *burde* gøre det. Ikke mindst havde han fremhævet sin Forbavselse over, at et Arbejde af dette Omfang og denne Kvalitet havde kunnet udføres i Løbet af et Par Sommermaaneder og tilmed af en Mand, der ikke paa Forhaand var fortrolig med Emnet. Naturligvis blev jeg glad overrasket ved disse spontane Udbrud, som aabenbart kun kunde betyde eet; men var han en Mand, der kunde fastholde et Standpunkt? Jeg kendte ham jo slet ikke. Hvordan vilde *Charme* og hyggelig-fortrolig Samtale paa Tremandshaand (*Arup*, *Weibull* og han) ved et festligt Middagsbord virke paa ham? Der yntedes i den Henseende om

baade det ene og det andet. Da jeg nu direkte advaredes imod at stole paa ham, følte jeg det rimeligt at lade Advarselen gaa videre til ham selv. Jeg valgte den Vej at sende samtlige Medlemmer af Komiteen en Skrivelse, hvori jeg henledte Opmærksomheden paa den totale Uoverensstemmelse, der var mellem Arups Vurdering af mig i 1923 og nu i 1936, og understregede tillige den Kendsgerning, at han, *inden* Konkurrencen var begyndt, kategorisk havde søgt at udelukke mig fra at komme i Betragtning. Jeg citerede hans overordentligt anerkendende Sommerbrev fra 1923 og skrev om dette:

»Jeg havde allerede paa et langt tidligere Tidspunkt været fuldt berettiget til at paaberaabe mig denne saglige og rolige afvejede Dom, paa hvilken jeg maa lægge den største Vægt, men jeg ansaa det ikke hidtil for tvingende nødvendigt. Forskellige Omstændigheder har imidlertid medført, at jeg nu ærbødigt maa henstille til Bedømmelseskomiteen, at den tager Udtalelsen med i sine Overvejelser, inden den egentlige Afgørelse træffes« (Brev af 19. Oktbr.).

Da Konkurrencen var afsluttet med Bøggild-Andersens Forelæsning om Eftermiddagen den 7. November, tog Komiteen fat paa sin Vurdering, som endnu ved 11-Tiden om Aftenen ikke var afsluttet. Pludselig kimede min Telefon. Det var *Fabricius*, som ringede mig op. Han vilde kun sige, at Sagen laa overordentligt tungt. I Komiteen stod Stemmerne 3 mod 3 – 3 for mig og 3 for Albert Olsen. Jeg spurgte, om da slet ikke andre Navne havde været fremme, men det syntes ikke at have været Tilfældet. Og da ingen af Parterne havde villet lade sig rokke, var man enedes om at afbryde Diskussionen, som skulde genoptages den følgende Formiddag Kl. 9¹/₂.

3 mod 3? Og begge Parter lige urokkelige? Jeg spekulerede lidt over Situationen og ringede saa Holger Andersen op. Ham bad jeg indtrængende om næste Morgen at gaa til Fabricius for at faa ham til via Dekanen at bringe en eller anden af de øvrige tre kvalificerede Ansøgere i Forslag. Holger Andersen spurgte, om jeg da ikke var klar over, at jeg forringede mine egne Chancer stærkt ved at faa et tredie Navn bragt til Diskussion? Jo, vist var jeg saa. Men det fik ikke hjælpe. Det var en Urimelighed, at hverken Hjelholt, Bøggild-Andersen eller Hans Jensen var kommet paa Tale. Skete det, *kunde* det dog tænkes, at man til syvende og sidst enedes om en Mand, der ikke som Albert Olsen og jeg selv var et Stridens Æble, og det vilde alle Parter – ikke mindst Universitetet – være bedst tjent med. Derfor gentog jeg min Bøn, og Holger Andersen lovede at imødekomme den.

Han holdt næste Morgen sit Løfte, og Fabricius tog Bolden op. Men Dekanen nægtede at tage Affære. Han, som slet ikke var sagkyndig – han var Assyriolog –, følte sig hverken berettiget eller kvalificeret til at gribe ind i Diskussionen, da denne kort efter begyndte paa ny, og det er sikkert ogsaa meget tvivlsomt, om et Indgreb fra hans Side havde kunnet føre til noget. »Vi var stillet over for et Diktat«, sagde senere Prof. Ahnlund til mig.

Fabricius eller Friis – jeg veed ikke hvem – fik den Idé under en Pause at spørge Suppleanten, Dr. *Ellen Jørgensen*, om, hvem hun vilde have stemt paa, hvis hun havde haft Stemmeret. Hun svarede uden Betænkning: »Paa Dr. la Cour«. Saa bragte altsaa heller ikke denne omgaaende Bevægelse noget tredie Navn frem. Af de 7 Sagkyndige, var vitterligt 4 stemte for mig; men hvad hjalp det, naar de kun repræsenterede 3 Stemmer!

Alt skal have en Ende, og omsider besluttede man at skride til Afstemning. Derved kom den usagkyndige Dekans Stemme til at gøre Udslaget, og han stemte – som Arup, Weibull og Worm-Müller – paa Albert Olsen, der altsaa valgtes med 4 Stemmer mod mine 3 (Fabricius, Friis og Ahnlund).

Da jeg nogle Dage senere traf Friis, faldt Samtalen paa Dekanens Stemmegivning. Den havde i høj Grad forundret ham, og han havde ved Lejlighed direkte spurgt Ravn, hvorledes han vilde motivere den. Ravn havde svaret, at han som ikke-sagkyndig havde følt sig ude af Stand til at veje de to konkurrerende Herrers Kvalifikationer imod hinanden; men da to af de tre indbudte Udlændinge havde stemt paa Albert Olsen, havde han fundet det »høfligst«, at ogsaa *han* gjorde det. Udtrykket »høfligst« maa staa for Friis' Regning. Han paastod, at dette virkelig havde været Dekanens Motivering, og skønt han ikke kunde skjule sin Forbitrelse over Udfaldet, tilføjede han dog: »Men hvad skulde den arme Mand have gjort?« Friis havde selv, fortalte han, som Dekan været i en fuldkommen tilsvarende Kattepine, og i den havde han ligeledes maattet afgøre Striden mellem to lige stærke Parter ved at stemme »efter sin bedste Overbevisning«, vel vidende, at denne ikke baseredes paa noget som helst fagligt Skøn, men udelukkende paa en rent følelsesmæssig Indstilling.

For mit eget Vedkommende tog jeg Nederlaget med absolut Ro – ikke alene, fordi jeg var tvunget dertil, men mest, fordi jeg inderst inde følte Afgørelsen som en Lettelse. Jeg behøvede nu ikke at lægge mine Studier

om. Jeg kunde fortsætte Arbejdet med de Problemer, som umiddelbart interesserede mig mest. Rigtignok havde jeg stadig Skolegerningen at tage et skyldigt Hensyn til og kunde altsaa ikke *helt* give mig Videnskaben i Vold. Men kunde det ikke være anderledes, maatte jeg affinde mig med Kendsgerningen. At Københavns Universitets Dør var lukket for mig med baade Laas og Slaa og Bom, var en given Sag. Jeg havde mod al Fornuft ladet mig lokke til endnu en Gang at banke paa den. Det havde været nytteløst, og jeg skulde ikke tiere volde Fakultetet »unødigt Besvær«.

Hjulpet over Skuffelsen blev jeg tillige ved den umiddelbare Sympati, jeg havde mødt, medens Konkurrencen stod paa, og som strømmede imod mig, da Loddet var faldet. Breve fra baade kendte og ukendte Mennesker vidnede om, med hvilken Interesse man gennem Bladene fulgte min Kamp og vurderede min Indsats. Mest Glæde følte jeg naturligvis ved at mærke mine Fagfællers Indstilling. Dr. *Ellen Jørgensen* skrev:

»Her skal ikke staa noget om Resignation; nej, her skal staa det gamle Ord quand-même med alt, hvad dertil hører« (Brev af 9. Novbr.).

Fra Prof. *Sverre Steen* lød det:

»Det er ikke min sak å være overdommer i denne strid, men min maktløse sympati har stått på Deres side. Det må være et stort tap for dansk videnskap at rike krefter skal ödes i en slik strid, og den videnskap må være rik som kan tillate sig en slik ödselhet« (Brev af 17. Novbr.).

Medlem af Konkurrencekomiteen, Prof. *Nils Ahnlund* skrev:

»Att udgången av denna konkurrens för mig blev en kännbar misräkning har Ni säkert redan förstätt, Herr Doktor. Enligt min övertygelse hade universitetet gjort väl i att taga tillvara Er kapacitet som forskare och undervisare, ja som kulturpersonlighet. Uppriktigt vill jag hoppas, att Ni härmed icke har sagt farväl till vetenskapen, och att vi ej ha råkats för sista gången« (Brev af 17. Novbr.).

Og Prof. *Knud Friis Johansen* glædede mig ved at skrive:

»Jeg kan ikke lade være straks at sende Dem et Par Ord for at sige Dem, at jeg dybt beklager Udfaldet. Der skal ikke deri ligge en Kritik af Afgørelsen; jeg er jo ikke kompetent til at dømme i Sagen, og man tjener jo nu ikke noget fornuftigt Formaal ved at diskutere frem og tilbage om Rigtigheden eller Urigtigheden af det, der er sket. Men jeg ser ingen Grund til at skjule og vil gerne, at De skal vide, at det vilde have været mig en stor Glæde, om det var blevet Dem. Og det ikke blot paa Grund af min mangeaarige og rodfæstede Sympati for Dem som Menneske, men ogsaa fordi jeg har en sikker, personlig Overbevisning om, at Universitetet vilde have været overmaade vel tjent med Dem. Jeg har faaet denne Tro stærkt

bestyrket ved at høre to af Deres Forelæsninger – den tredje var jeg forhindret i at overvære. Jeg kan ikke tage fejl i, at de begge var fortrinlige. Og jeg har ogsaa faaet et stærkt Indtryk af, at alle uvildige Sagkyndige har vurderet Deres hele Indsats under Konkurrencen højt. Det maa dog, synes jeg, være en stor Tilfredsstillelse for Dem at vide, og jeg haaber, det vil kunne hjælpe Dem til at affinde Dem med den store Skuffelse, som den trufne Afgørelse naturligvis maa have beredt Dem – ligesom alle Deres Venner« (Brev af 8. Novbr.).

XXII

Selve Slaget var saamænd nok til at bære. Værre var det Spørgsmaal, som Udfaldet nødvendigvis maatte rejse: Kan *Fremtiden* bringe nogen Udløsning af din Trang til videnskabeligt Arbejde, eller er du fra nu af, og til du falder for Aldersgrænsen, lænkebundet til Stileretning og til at terpe Munch og Müllers »Lærebog i Verdenshistorie«? Begge Dele udmærkede, nyttige og højst værdifulde Opgaver, kun ikke for en Mand, der har to utaalmodige Heste stampende i Stalden!

Baade i Pressen og blandt mine Venner søgte man at drage mine Tanker i Retning af *Aarhus*. Ved Albert Olsens Forflyttelse til København var jo hans Professorat i Aarhus blevet ledigt. Hvorfor ikke søge det?

»Dertil vil jeg kun sige«, skrev jeg til Friis, »at den Tanke *kan* jeg ikke gribe. Maaske er det en Mangel paa aandelig Smidighed, som dybest set er Grunden; men i saa Fald er det et sikkert Vidnesbyrd om, at jeg har passeret de 50. At plantes om nu, i et ukendt Milieu, *tør jeg ikke vove*. Selv om man tilbød mig en Plads derovre, som halvt om halvt var afpasset efter mit Ønske, vilde jeg savne Mod til at overtage den. Der *gør* sig her Side om Side med faglige og saglige Hensyn et rent menneskeligt gældende, og det *tør* jeg ikke krænke. Er man først bange for at overskride Grænsen, savner man i Virkeligheden ogsaa Kræfterne til at *gøre* det« (Brev af 9. Novbr.).

»Jeg staar over for den endnu vanskeligste Beslutning i mit Liv«, hed det i et lidt senere Brev til Holger Andersen, »hvor jeg nødvendigvis maa veje pro et contra, da jeg er for gammel til at have Raad til at gribe galt. Derfor har jeg tumlet frem og tilbage med de Muligheder, der kan foreligge, og snart har den ene, snart den anden haft Overtaget. Mere og mere har det dog klaret sig for mig, og jeg tror egentlig, at jeg nu er saa nogenlunde sikker paa, hvad der vil være det rette« (Brev af 20. Novbr.).

Jeg havde god Grund til at begynde Brevet med en Advarsel imod at

anse mig for vægelsindet! For sandelig om Tankerne nu – kun elleve Dage efter Brevet til Friis – ikke alligevel gik til Aarhus! Det var dog ikke det vakante Professorat, jeg tænkte paa, det var en Omdannelse af Docenturet i almindelig Historie til et Professorat i *nordisk* Historie og med særligt Henblik paa *Sønderjyllands* Historie, jeg havde for Øje.

»Et saadant Professorat vilde give rig Anledning til, at der ud fra dette kunde skabes ogsaa *et Institut for sønderjydsk Historie* . . . Jeg er ikke i Tvivl om, at netop et Institut som det, vi [i sin tid] har talt sammen om, vilde have friere Udviklingsmuligheder i Aarhus end i København . . . Jeg synes, det er, som Modet vaagner hos mig, efter at jeg har kæmpet mig igennem til en begrundet Overbevisning om, hvorledes Arbejdet bedst kan sikres. Jeg *tror*, at der har været en Mening ogsaa med Udfaldet af Konkurrencen. Det er ikke nogen blind Skæbnetro, men en fast Forvisning, som frigør mig for en ufrugtbar Bitterhed og lover mig Kræfter til en Gerning, som *skal gøres*«.

Medens jeg arbejdede mig frem til denne Plan, havde man – som Fabricius udtrykte sig – søgt »at redde, hvad reddes kan« (Brev af 15. Novbr.). Straks da Udfaldet af Konkurrencen forelaa, ringede Friis mig op, meddelte mig Resultatet og opfordrede mig til at søge Den Hjelmsjerne-Rosencroneske Stiftelse om en Understøttelse til Studiebrug. En Fællesudtalelse af ham, Ahnlund, Fabricius, Ellen Jørgensen, Curt Weibull og Jac. Worm-Müller – men karakteristisk nok *ikke Arup!* – gik ud paa, at vi fire tabende Historikere var »alvorligt stræbende og betydelige Videnskabsmænd, der hver paa sit Omraade har givet selvstændige og meget værdifulde Bidrag til Danmarks og Nordens Historie«, hvorfor man – trods Divergenser i Bedømmelsen af den enkeltes Indsats – var »fuldt enige om, at det vil være af stor Betydning for dansk Historieforskning, at de alle faar Mulighed for under de trange økonomiske Arbejdsvilkaar, de har som historiske Videnskabsmænd, at kunne fortsætte deres videnskabelige Arbejde i størst muligt Omfang«. Da Friis sendte mig denne Fællesudtalelse, meddelte han samtidigt, at han havde talt med Carlsbergfondets Formand, Prof. Johs. Pedersen, »der med megen Forstaaelse modtog min Henstilling om at støtte Deres Planer om at faa stærkt nedsat Timetal«. Fondets Støtte skulde eventuelt forbindes med »den Støtte fra Staten, som Hr. Holger Andersen har talt med mig om«. Ingen af disse Aktioner kendte jeg paa Forhaand, og de løb begge ud i Sandet.

Men det kunde altsaa ikke nægtes, at der blev sat Kræfter ind paa at afbøde *noget* af den Uret, Arup havde forvoldt. Endog hans to Følgesvende hjalp med ved Forbindingen. For mit Vedkommende var det imid-

lertid ikke reduceret Timetal, det gjaldt om – det var Frigørelse for *alt* Skolearbejde, og jeg gentog derfor over for Friis, hvad jeg samme Dag havde skrevet til Holger Andersen: det er *et nordisk-historisk Professorat i Aarhus*, der nu maa stiles efter! I Sommer, fortalte jeg ham, havde jeg en Aften siddet sammen med Prof. *Sverre Steen*, og vi havde planlagt,

»hvorledes vi i Fællesskab skulde føre den norske og danske historiestuderende Ungdom sammen i parallelløbende Studier, saa vi gennem selve vort Fag byggede Bro over Misforstaaelser, Folkene imellem. Den Tanke *kan* realiseres i Aarhus, og det vilde være en vidunderlig Opgave at lægge Grunden dertil« (Brev af 20. Nov.).

Klar Forstaaelse af Sagens Betydning viste ogsaa Prof. *Abnlund*, da han blev gjort bekendt med den:

»Så vitt jag kan döma borde en professur med den uppgift som den nu föreslagna i Arhus ha en mycket strak motivering – också ur allmänt nordisk synpunkt. Visserligen vet jag, att vi nationella historiker i Danmark och Sverige se en del ting något olika; men inga stå trots detta varandra närmare – det har jag allt tydligare erfarit och allt klarare insett« (Brev af 6. Decbr.).

Hos det alt overvejende Flertal af danske Historikere kunde Spørgsmaalet regne med udtalt Sympati. Rigsarkivar *Linvald* meddelte mig ved Udgangen af November, at han og fhv. Direktør for Nationalmuseet, Dr. *Mackeprang*, overvejede at sætte en Adresse i Gang blandt Fagfæller til Støtte for min Plan. De nærede ingen Tvivl om, at Tilslutningen til en saadan Adresse vilde blive overordentlig stor.

Saa overraskedes jeg ved via Seminarieførstander Herluf Jensen i Silkeborg at modtage en Forespørgsel fra Medlem af Aarhus Universitets Bestyrelse, Stiftsprovst, Dr. *Skat Hoffmeyer*, om jeg vilde søge Professoratet (Brev af 28. Novbr.). Jeg kendte ikke Stiftsprovsten personligt; men jeg vidste, at han var stærkt sønderjyds interesseret, og det var da ogsaa af den Grund, han havde udtalt Ønsket om, at jeg vilde komme til Aarhus. Jeg svarede – ligeledes via Herluf Jensen – med en Redegørelse for mit Syn paa Sagen, underrettede ham om den specielle Aarhusplan og fortalte, at Linvald havde drøftet den med Formanden for Universitetsbestyrelsen, Landsretssagfører *Holst Knudsen*, som »tog velvilligt imod den uden naturligvis paa det nuværende Tidspunkt i mindste Maade at binde sig«. Desuden havde Holger Andersen talt med et andet af Bestyrelsens Medlemmer, Rektor *L. Christiansen*, medens Rektor J. A. West, Sønderborg, og Lektor Kretschmer havde taget Sagen op over for forskellige af Uni-

versitetets Lærere. Endelig havde Holger Andersen indviet Folketingsmændene, Prof. J. Oskar Andersen og Landsretssagfører Henning Hasle i Planen, begge varmt interesserede for den, medens han havde berørt dens økonomiske Konsekvenser over for Departementschef i Finansministeriet K. H. Kofoed. Der var altsaa efterhaanden en hel Del Mennesker, som kendte til den. Mine Venner, fortsatte jeg,

»ser den væsentligste Fare for Planens Realisation i Aarhus selv – ikke fordi Universitetsbestyrelsen og Lærerforsamlingen derovre ikke skulde ønske at faa Historieundervisningen udbygget, men fordi de regner med, at Arup over en meget dybtgaaende Indvirkning paa dem begge. Fra alle Sider fastslaar man dette: Arup vil endnu en Gang gøre et Forsøg paa at slaa mig ud, og han vil ikke sky noget som helst Middel... Man maa kunne forstaa, at jeg ikke vil udsætte mig for at lide endnu et Nederlag – mindst af alt her, hvor jeg veed, at jeg vil kunne komme til at gøre virkelig Nytte... Derfor gælder det om, at Bestemmelserne træffes snarest, og at de, som vil arbejde for Planens Realisation, sætter al Kraft ind paa at overvinde Vanskelighederne og den Modstand, med hvilken der maa regnes« (Brev af 29. Novbr.).

Stiftsprovst Hoffmeyer udtrykte nu i et personligt Brev sin Glæde over, at jeg kunde tænke mig at komme. Og han lokkede: »Aarhus er en rask by, hvor der mases på over hele linjen; det er en by, som det er overordentligt morsomt at leve i, når man kan stå midt i det hele«. Han havde drøftet mit Brev med Landsretssagfører J. C. Sørensen, der ligesom han selv sad i Universitetsbestyrelsen og desuden var Formand for Byraadets konservative Gruppe, og Sørensen – som viste sig i Forvejen at være blevet orienteret fra anden Side – var »meget interesseret i spørgsmålet om Dem«. Der forelå imidlertid to Vanskeligheder for Planens Gennemførelse: man maatte først og fremmest skaffe Pengemidler til Oprettelsen af et erhvervsøkonomisk Professorat, og – »Arup har et godt Navn herovre, da han altid har støttet Aarhus universitet« (Brev af 3. Decbr.).

Begge disse Hindringer kunde være alvorlige nok, og faktisk indtog mine aarhusianske Venner en Holdning, der afveg fra min: *de* vilde have det bestaaende Docentur omdannet til et Professorat i Erhvervsøkonomi og Historie – *jeg* vilde bygge det tænkte nordisk-historiske Professorat paa dette Docentur. Gik man ikke den Vej, kunde Planen jo kun realiseres ved Oprettelsen af et helt *nyt* Embede, hvilket vilde skræmme Bevillingsmyndighederne. Folk, som havde Føling med Forholdene baade i Aarhus og København, mente tillige, at man derved vilde give Arup et Trumfkort paa Haanden. Han vilde, sagde de, næppe agere for aabent Tæppe i

Aarhus, hvor han kunde nøjes med at sende Statens Kommitterede i Universitetsbestyrelsen, Prof. *Knud Faber*, i Ilden; men han vilde rulle sig ud inden for det filosofiske Fakultet i *København*, saa snart det rygtedes, at der i Aarhus var Stemning for at oprette et nordisk Professorat til mig. Har Staten virkelig overflødige Penge? vilde han spørge. Lad dem saa hellere blive anvendt til Oprettelsen af det Professorat ved *Københavns* Universitet i moderne Historie, som saa længe har været paa Tale. *Fabricius* og *Albert Olsen* vilde Støtte Kravet, Fakultetet vilde – med de tre Historikere i Spidsen – enstemmigt vedtage en Indstilling derom, *Aarhus*-planen vilde gaa i Vasken, og jeg – vilde endnu en Gang være brændt af! Det var den Fremstilling, man fra forskellige Sider gav mig, og den lød overbevisende rigtig. *Arups* Aktion vilde tilsyneladende være totalt blottet for usaglige, personlige Motiver. Det vilde være en Ønskeposition for ham.

Imidlertid gik 1936 til Ende, uden at nogen Afgørelse blev truffet, ja, uden at et klart Standpunkt blev taget af de bestemmende Faktorer. I Begyndelsen af det nye Aar fik Dr. *Hjelholt* og jeg et Plaster paa vore Saar ved at blive optaget i Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie (25. Jan.). Ved den Lejlighed udtrykte *Friis* i et Brev sine varmeste Ønsker for mig, idet han var »sikkert forvissat om, at De mere end nogen anden af Deltagerne [i Konkurrencen] og mere end nogen anden Historiker, der kan være Tale om, vil kunne yde noget [i Aarhus], der ikke blot er værdifuldt, men under de nærværende Omstændigheder i allerhøjeste Grad nødvendigt«. Selvfølgelig vilde han, »hvis det ønskes, i den Form, det maatte findes nyttigt, mundtligt eller skriftligt, udtale denne Overbevisning« (Brev af 28. Jan.).

Trods de alvorlige Hindringer, som skimtedes forude, fornægtede min Optimisme sig ikke. Den steg tværtimod, da jeg fra Aarhus Universitet modtog en Indbydelse til ved Foraarstid at afholde tre offentlige Gæsteforelæsninger (Brev af 12. Marts). Jeg takkede meget for Venligheden, ja, jeg var saa naiv, at jeg bad *Sogneraadet* i *Birkerød* om at maatte træde ud af det fra og med 1. Maj, da der »er Mulighed for, at jeg inden længe bliver knyttet til Universitetet i Aarhus« (Brev af 18. Marts). Anmodningen blev imødekommet. De store Skolesager var jo afsluttede, og jeg havde siddet i Raadet fulde fire Aar.

Kort efter kom Lovforslaget om Aarhus Universitet til sidste Behandling i Landstinget. *Holger Andersen* sendte Landstingets Udvalgsbetænkning til Blatt, *Blinkenberg* og mig og gjorde os alle tre opmærksomme

paa, at Betænkningen ved hans Initiativ, men med Tilslutning fra samtlige Udvalgsmedlemmer, var formuleret saaledes, at Universitetets principielle Selvstændighed lige over for Storebror i København var understreget, bl. a. hvad Undervisningens Udvidelse og Ansættelsen af nye Lærerkrafter angik. Uden at Navnet var nævnt, forstod vi, at der hermed tilsigtedes en Begrænsning af Arups Chancer for at kunne øve Indflydelse paa de to nævnte Punkter, og i Breve til Blatt og Blinkenberg fremhævede Holger Andersen Nødvendigheden af, at Sagen nu blev fremmet efter de mellem ham og dem »aftalte Linier«. »Nu er det *Aarbus'* Sag at tale«, skrev han til mig; »saasnt dette er sket, skal vi andre nok tage fat« (Brev af 24. Marts).

Efter denne Meddelelse søgte jeg Kontakt med Prof. *Andreas Blinkenberg*. Han var Lærerforsamlingens Repræsentant i Universitetsbestyrelsen og derfor fuldt orienteret vedrørende Stemningen begge Steder, og han var desuden min gamle Kollega fra Statsskolen i Birkerød, hvor vi var kommet til at staa hinanden nær som Venner i de Aar, vi havde arbejdet sammen. Da han i den følgende Maaned besøgte København, havde vi og Holger Andersen en indgaaende Drøftelse (25. April), og det gik under denne op for mig, at min Plan vilde støde paa stærk Modstand hos den daværende Indehaver af det historiske Docentur, Dr. *Johan Plesner*. Hans Indvendinger, som hovedsagelig var undervisningsmæssige, fandt jeg meget rimelige; men jeg antog, at en praktisk Arbejdsdeling mellem ham, der var udset til at overtage det vakante Professorat, og mig maatte kunne findes, naar man forhandlede derom i indbyrdes Forstaaelse. Jeg saa derfor helst, at man ikke foretog sig yderligere, før jeg under Gæsteforelæsningerne »har faaet drøftet Sagen grundigt igennem med i hvert Fald Dem [*Blinkenberg*], Blatt og Docent Plesner« (Brev af 26. April). Blinkenberg svarede, at »betragtningerne, De fremfører, er netop de samme som jeg og andre har gjort gældende, men endnu ikke med godt resultat. Jeg tvivler på værdien af en samtale mellem Dem og Plesner« (Brev af 4. Maj). Her løb jeg aabenbart paa en Bom, som jeg ikke tidligere havde faaet Øje paa.

Mine tre Gæsteforelæsninger – »Retningslinier for bebyggelseshistoriske Studier«, »Henrik Rantzau og hans Skildring af den jyske Halvø« og »Den dansk-norske Embedsstand i det 18. Aarhundrede« – fandt Sted i Dagene 10.–13. Maj. Min Kone og jeg blev modtaget med den største Forekommenhed af Universitetets Lærere, og der blev hos Blatt og Blinkenberg rigelig Tid til indgaaende Overvejelser af »Sagen«. Derimod fik

jeg ingen Samtale med Dr. Plesner, som var syg, og den vilde næppe heller have ført til noget Resultat. Bag Plesners Modstand gemte sig ogsaa andet end undervisningsmæssige Hensyn. Han nærrede en let forstaaelig Sympati for Arup, hvis Elev han havde været.

Samtalerne gjorde det helt klart, at baade Blinkenberg og Blatt – og tillige Prof. Skautrup, som deltog i een af dem – i høj Grad ønskede at se mig knyttet til Universitetet. Jeg burde, sagde de, søge Docenturet, der sikkert sidenhen uden Vanskelighed kunde udbygges til et Professorat. Men jeg afviste Tanken. Jeg var blevet ydmyget i København, »og det er naturligtvis i sig selv ingen Ulykke – det kan vi alle ved Lejlighed trænge til at blive«; men med denne Ydmygelse som Baggrund kunde jeg dog ikke gaa ind til et Docentur, og først og sidst: *jeg vilde ikke under nogen som helst Omstændighed søge en Stilling, hvis der forelaa bare Skyggen af en Mulighed for, at Arup kunde øve Indflydelse paa dens Besættelse.* Han havde grundigt diskvalificeret sig ved sin Opræden over for mig, og »jeg sætter ikke oftere min Ære ind uden bindende Garanti for, at den forbliver ukrænket«.

Nej, efter min Opfattelse var der kun een Vej at gaa, hvis man vilde have mig. man maatte kalde mig. Begribeligvis kunde jeg ikke deltage i en Konkurrence om et Embede, som stort set svarede til det, jeg allerede havde konkurreret om – med et Resultat, som Gud og hver Mand kendte. De indvendte, at en Kaldelse sikkert var udelukket, som Forholdene laa, og jeg svarede, at det ikke var mig, der skulde overvinde eksisterende Vanskeligheder – det tilkom den Kreds ved Universitetet, som ønskede mig derover. Blatt bemærkede, at der i hvert Fald var »en Linie« i min Holdning – Blinkenberg saa mere paa den rent praktiske Hindring, som et Forslag om Kaldelse vilde møde. Og selvfølgelig havde han Ret. Hvorledes skulde det humanistiske Fakultet kunne gaa med til Anvendelsen af en Fremgangsmaade, som den eneste Historiker blandt dets Medlemmer – Plesner – bestemt vilde modsætte sig?

Kort sagt: jeg lagde Spillet meget haardt op. Jeg satte alt paa eet Kort. Det havde jeg naturligtvis Ret til. Men jeg maatte i saa Fald ogsaa tage Konsekvenserne: at mine Ytringer stiltiende opfattedes som lovlig arrogante, og at Universitetets Dør lempeligt lukkedes for mig. Det var uden større Forhaabninger, jeg forlod Aarhus og rejste hjem.

Samtalerne derovre havde atter bragt Tvivl i mit Sind. *Var Sagen virkelig saa meget værd, at jeg kunde se bort fra de Hensyn, som til en Be-*

gyndelse havde faaet mig til kategorisk at afvise Tanken om Aarhus? Vilde jeg kunde passes ind i det Milieu, jeg nu havde lært at kende? Vilde mit Hjem og mine nærmeste kunne passes ind i det? Og havde jeg økonomiske Betingelser for at vove Springet? Jeg sad jo med en stor Ejendom i Birkerød. Kunde den realiseres uden for store Tab? Og vilde jeg, naar det kom til Stykket, magte den Opgave, som havde lokket mig?

I de følgende Maaneder tumlede jeg paa ny med hele Sagen. Tilsyneladende var den gaaet i Baglaas. Saa vidt jeg vidste, skete der i hvert Fald intet. Sommermaanederne er jo ikke den Tid af Aaret, da Folk er mest aktive. Man rejser paa Ferie og gemmer alle Bryderier, til man ud paa Efteraaret har faaet samlet sig en ny Portion Kræfter. Saaledes ogsaa her. Jeg ferierede som sædvanligt ved at grave paa Næsholm, slap ikke Aarhus af Tankerne, men syntes dog, at Hindringerne ligesom voksede mig over Hovedet. Ind imellem holdt jeg Møder, talte i Radioen, paa Skamlingsbanken og i Ringsted, hvor jeg afslørede Valdemar den Stores Statue, og da Sommeren var gaaet tog jeg, hvad jeg ansaa for en definitiv Beslutning. Og saa sendte jeg via Blinkenberg ham og Blatt et langt Fællesbrev.

Først rekapitulerede jeg Hovedlinierne i vore Majsamtaler, saa antydede jeg mine mange Overvejelser, og sluttelig trak jeg følgende Konklusion af dem:

»Jeg tør ikke gøre Skridtet! Dette kan jeg næppe forklare saaledes, at De vil kunne forstaa mig. De [og Deres Kone] er jo begge betydeligt yngre end jeg. Men Aarene er nu engang en Realitet. Man plantes vanskeligere og vanskeligere om. Man ser alt for mange Eksempler paa, at saadanne Omplantninger bringer dybe Skuffelser med sig. De kan stamme fra Arbejdet – og saa lider baade vedkommende selv og den Institution, han arbejder for, derved. Eller de kan stamme fra uhaandgribelige, personlige Forhold – og saa lider han og hans Familie under dem. Om Skuffelser af den første Art vilde indtræffe, veed jeg ikke. Jeg er derimod alvorligt bange for, at de rent personlige Skuffelser vilde være store nok til, at jeg vilde anse Omplantningsforsøget for forfejlet – og dette er for mig blevet det endeligt afgørende . . . Blinkenberg, som kender mig, veed, at jeg som Regel handler hurtigt og bestemt – pr. Instinkt. Deraf mange Dumheder – og mange rigtige Greb. *I dette Spørgsmaal har jeg egentlig for første Gang i mit Liv staaet over for noget, som jeg ikke instinktivt kunde magte* – eller som jeg savnede Mod til at magte. Er det et Alderdomstegn? Det er i hvert Fald for mig blevet et Varsel: giv dig ikke i Lag med noget, som du paa Forhaand er *ængstelig* for! Du vil ikke kunne klare den Situation. Angsten vil ødelægge Arbejdet.

Og derfor siger jeg da til Slut: besæt disse Embeder derovre uden at tage Hensyn til mig. Se at faa dem *godt* besat. Tag ikke *alene* Hensyn til de faglige Kvalifikationer, men se ogsaa paa Karakteren og Personligheden. Det er efter min inderste Overbevisning fagligt fuldt forsvarligt. For ingen skal faa mig til at tro, at den, som

er løs i sin Karakter, i det lange Løb vil være i Stand til at være fast i sit Arbejde. Jeg tror, at Karakteren er den *eneste sikre Maalestok*, naar ellers de faglige Kvalifikationer er i Orden. En gentleman i Kollegers og Elevers Kreds vil være en gentleman i sit Studium – og omvendt« (Brev af 13. Septbr.).

Paa Brevet svarede *Blinkenberg* med et Tak, fordi jeg »saa klart og stærkt« havde gjort min Stilling op; men at det betød en Skuffelse for ham, behøvede han ikke at sige. Efter Majsamtalen virkede dog min Beslutning ikke *helt* overraskende, og han stod ikke uforstaaende over for den Ængstelse, jeg nærede for Omplantningens Risiko. Han fortsatte:

»Deres slutord om karakteren og personligheden underskriver jeg fuldtud; de dækker aldeles min overbevisning. Og de fremkalder visse præcise ængstelser m. h. t. de kommende afgørelser, der jo bl. a. vil være præget af den omstændighed, at De altså ikke er ansøger, og måske give modsætningsforholdet mellem karakter og ophobet viden en særlig spænding, hvis udløsning ikke kan forudses helt og ikke helt dirigeres. Men denne halvkvædede vise kan vi jo måske kvæde videre på ved lejlighed« (Brev af 20. Septbr.).

En lignende Ængstelse fremlyste af et Brev fra Prof. *Friis*, som jeg havde meddelt min Beslutning:

»De kan forstaa, at jeg efter Deres Afkald ser endnu mørkere paa de unge Historikers Vilkaar i den kommende Tid, men jeg er jo i enhver Henseende magtesløs. Deres Betragtninger om Karakterens og Hæderlighedens Betydning for Videnskabsmandens, ganske specielt Historikerens, Gerning kan jeg fuldt ud slutte mig til, og just derfor ser jeg ikke lyst paa Stillingen. Blandt dem, der søger i Aarhus, har Bøggild Andersen meget store Evner og en sikker Retsindighed. Jeg sætter meget Haab til ham, hvis hans Helbred maa udvikle sig godt« (Brev af 18. Septbr.).

XXIII.

Jeg tror, at min Beslutning var rigtig, og at den derfor aldrig burde have været ændret. Den følte som en stor Lettelse. Tvivl tynger altid. Og jeg havde tilstrækkeligt at tage mig for. Straks efter Konkurrencens Afslutning havde jeg genoptaget Arbejdet paa min Danmarkshistorie – det holdt Sindet friskt, hver Gang jeg havde Lejlighed til at faa et Kapitel paa Papiret. Jeg vidste ikke den Gang at en anden Historiker syslede med Tanken om at løse den selvsamme Opgave – dertil en Mand, som jeg satte meget højt, og som havde alle Forudsætninger for at skrive netop *den* Bog. Det var Højskoleforstander *C. P. O. Christiansen*.

»C. P. O.« havde ligesom jeg kendt til Tvetyls i sit Sind. Han var ud-

dannet som Historiker, men havde Skolemandens Kald i Blodet, og da han efter endt Eksamen spurgte Erslev til Raads, skal han have faaet det Svar: »Naar man har udprægede pædagogiske Evner, skal man ikke bruge Tiden til Videnskab, det skal man lade andre om«. Han fulgte Raadet og udnyttede sine sjældne Forudsætninger, ikke i Børneskolens eller Gymnasiets, men i Højskolens Tjeneste, først paa Askov (1913–34), derefter som Forstander for Frederiksborg Højskole.

Personlig Forbindelse med ham havde jeg indtil da kun glimtvis faaet. Jeg kendte ham væsentligt som den særprægede historiske Forfatter, han var – med klar og velafvejet Disposition af Stoffet, en frisk og levende Stil, en altid vaagen Lyst til at søge de store Linier i Folkenes Skæbnegang, og altid parat til at opfylde et »pædagogisk« Formaal, d. v. s. skrive ud fra Forstaaelsen af, at Oplysning kun har ringe Betydning i sig selv, hvis den ikke tilsigter andet end en letløbende Redegørelse for facts, og at den kun faar Værdi, naar den virker vækkende og opdragende. Han gav baade de livsbekræftende og de livsfornægtende Tanker deres fulde Vægt i Fremstillingen, fordi Menneskenes Livstraad er spundet af disse to Streng; men Lysseer, som han var, tvivlede han ikke et Øjeblik om, at de Kræfter, som stod i Livets Tjeneste, var de livsnedbrydende langt overlegne, og det var derfor et stadigt Behov for ham med Ord og Pen at styrke Længselen efter det, der kristeligt, menneskeligt og nationalt kunde bringe den unge Mand eller Kvinde til at tage Dysten op med alt, som vilde faa Grunden til at glide under dem.

Det var ikke mærkeligt, at en Personlighed som C. P. O. maatte fængsle mig. Mødte jeg ham – og det hændte nu og da om end alt for sjældent – fik jeg et betagende Indtryk af menneskelig Renhed, af sand Idealisme og af ukunstlet Begejstring. I vor Opfattelse havde vi mange Berøringspunkter, i vort Væsen var vor indbyrdes Forskellighed mere fremtrædende. Betydningsfuldest var maaske det, at han tidligt havde frigjort sig for Tvelysets Blændværk. »Der var Helhed og Samlethed over hans Liv og Virke«, sagde hans Hustru ved hans Død. »Han levede sit Liv i Bundethed til en stor, vidunderlig Opgave, som ingen røgtede mere trofast og med større Ydmyghed end han«, skrev jeg selv. Det var Hemmeligheden ved hans Lykke.

Jeg havde udset ham til at skrive om det 15. og 16. Aarhundrede i den store Sønderjyllandshistorie og halvt om halvt faaet hans mundtlige Løfte. *Han* kunde have gjort det – helt anderledes end jeg selv formaaede det, da han omsider sagde Nej, og jeg maatte overtage Broderparten af

Tidsrummet. Men Korrespondancen med ham i den Anledning gav mig en Anelse om, at ogsaa *han* en sjælden Gang kunde befinde sig i »valet och kvalet«. Paa den anden Side vaklede han ikke længe. »Jeg er Højskolelærer og ikke Videnskabsmand og Forsker«, skrev han, da han gav mig det endelige Afslag. »Der ligger for mig noget af et afgørende Valg i dette Skridt, og jeg har ikke følt mig usikker, siden jeg sidst svarede Dem« (Brev af 27. Novbr. 1928).

Men det var ikke Videnskab og Forskning, der krævedes af ham, da han til Hirschsprunges Forlag skulde skrive en »moderne Danmarkshistorie« – Udtrykket er Forlagets, saa maa forøvrigt Guderne vide, hvad »moderne« betyder. Kontrakten var undertegnet; men ved Sommertid 1937 blev C. P. O. saa syg, at han maatte bede om at faa den ophævet. Som Stedfortræder henviste han Forlaget til mig, der kun kunde svare, at jeg allerede laa i Forhandling med et andet Forlag om Udgivelsen af et tilsvarende Værk, og i August gik denne Sag i Orden. Berlingske Forlag sluttede Aftalen med mig – i November forelaa det første Hefte.

Anmeldelserne var over al Maade straalende. Ikke mindst gjaldt det Billedteksterne, som kom til at spille en helt anden Rolle, end den Slags plejer at gøre. Forlaget fandt mig alt for graadig, hvad Pladsen til dem angik; men jeg havde en bestemt Tanke med deres Funktion som med Bogens i dens Helhed:

»Jeg har bestræbt mig for at gøre baade Stoffets Komposition og Fremstillingens Stil saa fast og kraftig og enkel som muligt, saa denne Danmarkshistorie ved Siden af at bringe den nødvendige Oplysning kan fremtræde i en virkelig kunstnerisk og personlighedspræget Form. Der er faktisk ikke skrevet paa denne Maade før. Derfor er mit Billedvalg ogsaa anderledes end det sædvanlige . . . Det er ikke alle mulige Snurrepiberier, jeg har Brug for – det er Landets store Linier, Mindesmærket paa dets Plads, Skuepladsen, der er mere evig end Slægterne, men lige nær og fortrolig for dem alle. Det giver en Enkelhed i Billedkompositionen, som andre Historieværker savner, men som svarer til Tekstens.

Skal der være *Stil* over dette Værk, maa Billedteksterne imidlertid harmonere med det øvrige. De kan nok bruges til at bringe mange Detailler, som Fremstillingen er gledet forbi; men de maa først og fremmest være skrevet ud af den samme *Stemning*, som Billederne og selve Fremstillingen rummer. I den Henseende har jeg ingen Forbilleder . . . Jeg tror ærlig talt, at Forlaget kan sælge ganske godt *netop* paa disse Billedtekster, for *Stemning* er nu engang ikke nogen daarlig Agent!« (Brev af 15. Septbr. 1937).

Arbejdet paa Danmarkshistorien gik da sin støtte Gang, kun afbrudt i Slutningen af Oktober 1937, da min Kone og jeg foretog en herlig Rejse

til Holland, hvor Dansk-hollandsk Samfund havde indbudt mig til ved et Møde i Amsterdam at holde Foredrag om Nordfriserne. Naar man som vi havde været saa uendelig lidt uden for Danmarks og Norges Grænser, var det en stor Oplevelse at lære dette Land, saa præget af gammel Kultur og saa bugnende rigt paa storladen Kunst at kende. Takket være den danske Tandlæge, Dr. *Lind* og Frue kom vi paa lange Bilture – til Haarlem, den Haag, Schveningen, Utrecht og Dorestad – og sammen med Dr. *Krijn* tog jeg til Leyden for at se Fundene fra Dorestad. Venlighed, Imødekommenhed og Sympati for alt, hvad dansk var, mødte os, hvor vi kom. Det var fire straalende Dage (28.–31. Oktbr.).

Den paafølgende Vinter og det første Halvaar af 1938 arbejdede jeg hovedsagelig med de afsluttende Kapitler i Afsnittet om Sønderjyllands Historie 1459–1544. Det var saligt at dukke ned i en regulær videnskabelig Opgave, gaa Kildestoffet efter i Sømmene, udskille, bygge og afpudse. Man skulde bare have haft den dobbelte Tid dertil; for atter maatte jeg sande Rosencreutz' Ord, at »Hastværk er ikke altid fuldkommen og stærk«. Forlaget pressede paa og mine Medredaktører ligeledes. Da jeg havde sendt de sidste Manuskriptsider til deres Gennemsyn, fik jeg en opmuntrende Hilsen fra Fabricius:

»Tandem finis coronat opus. Jeg synes, Du har megen Ære af dette Værk, der dog laa uden for Din hidtilværende Studiekreds. Det er et sobert Stykke Arbejde, der her er leveret. Ingen vil kunne paastaa, at det er »nationalistisk Historieskrivning«. Snarere vil man vel kunne sige, at der her er givet Slesvig-Holstenerne alt, hvad de kunde forlange. Min eneste Anke er, at det maaske kunde have været understreget stærkere, at selv om den officielle Statshistorie maa blive slesvig-holstensk, er der ogsaa bag Kulisserne Kræfter i anden Retning, som i denne Periode ligger i Dvale«.

Maaske havde han Ret – kun ikke i, at dette var »den eneste Anke«, der kunde rettes mod min Fremstilling. Jeg selv havde adskilligt flere paa Lager. Men saadan gaar det, naar man skal vikariere for den, der havde været selvskreven til at gøre Arbejdet.

Jeg sluttede det i det ganske tidlige Morgengry den 9. Juli. Mælke- manden havde allerede været der og sat Flaskerne uden for Køkkendøren. Hele Natten havde jeg hængt i, som var jeg ikke sikker paa, at jeg vilde opleve en ny Dag. Nu gjaldt det om at faa pakket i en Fart, for inden mange Timer skulde jeg med min Kone og vor yngste Datter til Sverige og Norge – paa Billedjagt til Danmarkshistorien.

Og ligeledes fra disse smeltende varme Sommerdage bærer jeg paa

Minder, som jeg ikke vilde glemme, om jeg saa havde en hel Menneskealder tilbage at leve i. Glimminge og Karlskrona, Kalmar og Göteborg, Bohus og Frederikssten – mangfoldige Toner, Disharmonier, det er sandt, men mægtige i deres Indvirkning paa Sindet. Klimaks naaedes den 14. Juli ved Besøget i Dynekilen. Hvorfor rejser ikke alle Mennesker med Sans for vor nordiske Fortid til Dynekilen? Her lever den jo ubeskaaret – skønt der intet andet Minde er om den end selve det storslaaede Landskab. I en lille Jolle laa jeg hele Formiddagen og roede rundt. Jeg var alene. Og alt omkring mig tav – og talte! De Soltimer vil alle Dage genkaldes i min Erindring, hver Gang Tanken strejfer Eventyret den 8. Juli 1716.

Jeg var rejst hjemmefra med ikke saa lidt Uro i Sindet. Det havde svirret i Juni Maaned med Rygter om en Løsning af Aarhusproblemet, som jeg kun nødtigt vilde fæste Lid til. Det hed sig, at Docenturet vilde blive opslaaet paa ny og et udvidet Bedømmelsesudvalg nedsat, i hvilket *Arup* skulde have Sæde. Ganske vist havde jeg jo sagt Nej til at søge, men alligevel –! Alle Argumenter pro et contra vældede op i mine Tanker endnu en Gang. For Aarhus *var* jo sikkert den sidste, den allersidste Chance til Frigørelse for Skolearbejdet og til Fordybelse i Studierne. Og medens Rygterne gik, genoplevede jeg Glæden ved et regulært videnskabeligt Arbejde. *Kunde* jeg da forsvare at fastholde min Afvisning? Kun paa een Ting var jeg aldeles bombesikker: kom Arup virkelig ind i Billedet, vilde jeg stadig melde Hus forbi. Men var det overhovedet tænkeligt, at Aarhus Universitet vilde belaste sig ved at betro ham et Ansvar, som han i København havde vist sig i den Grad ude af Stand til at bære?

Jeg prøvede paa at faa telefonisk Forbindelse med Blinkenberg, saa jeg kunde blive orienteret, men opnaaede den ikke. I Stedet søgte jeg Raad hos Fabricius, som bare kunde sige, at Rygterne efter al Sandsynlighed talte sandt, og at det i saa Fald heller ikke var *hans* Hensigt at ville lege med. Han havde haft Sæde i det Bedømmelsesudvalg, der var blevet nedsat i 1936, og antog, at han vilde faa Opfordring til at glide over i et eventuelt nyt. Men gav jeg mig til at søge, hvad han opfordrede mig til, maatte der være en Grænse for, hvorledes dette nye Udvalg kunde sammensættes. Det vilde i saa Fald være helt uanstændigt at give Arup Plads i det (8. Juni). Af samme Opfattelse var *Holger Andersen*, som jeg talte med Dagen efter. Han overraskedes ved at høre, hvad der var i Gære, og tog omgaaende Samtaler med baade Fabricius og Departementschef *Fr.*

Graae i Undervisningsministeriet. *Graae* kunde naturligvis intet som helst bestemt sige, men han lagde ikke Skjul paa, at jeg efter hans Mening ubetinget burde søge. Hvordan end Bedømmelsesudvalget vilde blive sammensat, maatte der være en overvejende Sandsynlighed for, at jeg vilde blive den foretrukne.

Lige i Hælene paa disse Samtaler fulgte en ny Overraskelse: Dekanen ved det humanistiske Fakultet i Aarhus, Prof. *A. Stender-Petersen*, bad pr. Brev Fabricius skaffe Oplysning om, hvorvidt man kunde regne med mig som Ansøger. Det var næsten som at blive taget i Kraven. Jeg kendte intet til *Stender-Petersen*; men kunde hans Spørgsmaal fortolkes paa anden Maade, end at man derovre ønskede Traaden knyttet paa ny? Han skrev sikkert ikke i Øst og Vest for at kalde Ansøgere til. De skulde nok melde sig af sig selv. Fabricius raadede mig atter til at indgive en Ansøgning, dog kun paa de to Betingelser, jeg selv havde stillet: 1) at Arup intet fik med Sagen at gøre, og 2) at der ikke blev udskrevet nogen Konkurrence. Da *Stender-Petersen* aabenbart ønskede et omgaaende Svar, havde jeg ikke stor Betænkningstid. Jeg meddelte ham derfor i faa Linier, at jeg havde til Hensigt at søge Embedet under den Forudsætning, at et nyt Opslag »ikke paa noget Punkt ændrer de Dispositioner vedrørende Ansøgningernes Behandling, som blev truffet, da Embedet oprindeligt blev opslaaet« (Brev af 13. Juni). For at man ikke i Fakultetet skulde være i Tvivl om, hvad jeg mente, informerede jeg samtidig i et Brev den hjemmeværende Prof. *Skautrup* om min Holdning. En Udvidelse af Bedømmelsesudvalget, skrev jeg, kunde ikke sagligt motiveres, og jeg stolede paa, »at denne Betragtning deles af Fakultetets overvejende Flertal, og at ingen Beslutning træffes, før Fakultetet som Helhed er samlet« (Brev af s. D.).

Holger Andersen havde raadet mig til at faa Kontakt med Departementschef *Graae*. Derfor gik jeg den følgende Dag op til ham (14. Juni). Han stillede sig yderst elskværdigt over for mig og sagde direkte, at jeg efter hans Overbevisning ikke burde holde mig tilbage. Arup kunde vi lade ude af Betragtning, da der jo om hans Placering ikke forelaa andet end Rygter, som Fremtiden kunde dementere. Men søgte jeg, maatte jeg love, at det ikke skete paa Skrømt. Jeg maatte ikke »bluffe«. Forøvrigt havde han bare een Betænelighed ved min Kandidatur: hvorledes vilde man reagere i *Kiel* i Tilfælde af, at jeg fik Stillingen? Hans Bemærkning forbavsede mig. Hvad i al Verden vedkom Opfattelsen i *Kiel* det danske Undervisningsministerium eller Universitetet i Aarhus? Det var jo ikke en Lærestol i *Kiel*, der var Tale om. Jeg afviste derfor denne – lad os

kalde det vidtdrevne – Nervøsitet og bemærkede, at Forholdet mellem Fagfællerne i Kiel og mig altid havde været præget af gensidig Respekt. Da jeg kom hjem, fik jeg imidlertid den Tanke, at Graaes Ytring kunde være inspireret fra en Side, som ikke vilde mig vel, og jeg redegjorde derfor omgaaende i et Brev til ham for den Opfattelse af mig, der gentagne Gange var givet til Kende af baade Prof. Otto Scheel og Dr. Volquart Pauls – af Scheel saa sent som i et Brev af 1. Marts. Begge hævdede, at jeg altid nøje havde overholdt Skellet mellem videnskabelig Forskning og aktuel Polemik. Jeg sluttede Brevet med følgende:

»Naar jeg så bestemt afholder mig fra enhver Sammenblanding, skyldes det selvfølgelig i første Række de Krav, som en hæderlig Forskning i sig selv stiller til sin Udøver; men jeg tror ubetinget ogsaa, at vi rent nationalt staar os ved at lægge vort Forskningsarbejde uangribeligt an, ja, jeg er ikke bange for at sige: vi har mange Sejre at vinde, naar vi handler paa denne Maade« (Brev af 14. Juni).

Et Par Dage senere indløb Svaret fra *Stender-Petersen*. Man ønskede i Aarhus Embedet besat snarest, og et nyt Opslag vilde trække Sagen i Langdrag. Besluttede Fakultetet ikke des mindre at lade det opslaa paa ny, maatte man have Sikkerhed for, at Ansøgerne ikke af en eller anden Grund sprang fra, saa Resultatet kun blev Tidsspilde. Derfor havde han ønsket at vide, om jeg – hvis jeg søgte – var villig til at underkaste mig »den sædvanlige procedure«. Jeg havde tidligere ytret Ønske om at opnaa en vis Garanti for at blive indstillet, men en saadan kunde Fakultetet ikke give, og min Skrivelse kunde fremkalde det Indtryk, at jeg kun »under visse betingelser« vilde indsende en Ansøgning. Det eneste, som Fakultetet kunde tilsikre mig, var en »fair behandling«, og det var jo en Selvfølge. Han bad mig nu om Bemyndigelse til at meddele Fakultetet, hvorvidt jeg »med eller uden forbehold af denne eller hin art« ønskede at søge Stillingen (Brev af 17. Juni).

Prof. Stender-Petersens Svar var fuldkommen korrekt. Han kunde og skulde ikke se Sagen ud fra noget andet Synspunkt end Fakultetets – havde forøvrigt heller ikke Grund til det, da vi personligt ikke kendte hinanden. Men Svaret viste mig, at jeg havde forvildet mig ind i en Blindgyde, som nu blev kortlagt. Det var rigtigt, at jeg – underforstaaet – havde stillet Betingelser, som Fakultetet ikke kunde imødekomme. I Realiteten havde jeg endnu en Gang forlangt at blive kaldet, skønt jeg vidste, at denne Løsning var udelukket, og derfor vilde jeg blive tvunget til *enten* officielt at frafalde dette Krav *eller* tage mit Tilsagn om en Ansøgning tilbage.

Hvad jeg i mit Gensvar til Stender-Petersen skrev om det naturlige i en Kaldelse var derfor kun et Forsøg paa »at redde, hvad reddes kunde«, og uden reel Betydning. Det samme gjaldt min Kritik af Tanken om et udvidet Bedømmelsesudvalg. Den var sagligt berettiget, men i den her givne Sammenhæng irrelevant. Den, som er snublet een Gang, snubler imidlertid let to. Jeg gjorde det. Jeg erklærede mig tilfreds med Tilsagnet om »fair behandling«. »Ud fra denne Forudsætning vil jeg altsaa søge Embedet, hvis det opslaas paa ny« (Brev af 18. Juni). Det var faktisk Kapitulatation – uden at Begrebet »fair behandling« var blevet nøjere defineret. Dets Fortolkning var i Realiteten lagt i Fakultetets Haand, og *dermed var Kimen lagt til den bitre Strid, som fik sin dramatiske Afslutning ved Retten i Helsingør.*

Naar jeg nu genser disse mange Breve og Brevkopier fra 1938, faar jeg Indtryk af, at jeg maa have været temmelig raadvild. Det er man vel ofte, naar man befinder sig i en Blindgyde. Min Raadvildhed tegner sig grelt i et Brev til Departementschef *Graae*, i hvilket jeg trods alt blev ved med at kredse om Kaldelse som den eneste acceptable Løsning. »Vil Fakultet ikke *formelt* gaa med til en Kaldelse, maa det *gøre* det *reelt*. Alle Omstændigheder taget i Betragtning vilde det være urimeligt af mig at modtage Stillingen paa noget andet Grundlag«. Kunde de to af mig stillede Betingelser »ikke af Fakultetet opfyldes ved noget direkte Tilsagn til mig personlig, maa de sikkert kunne opfyldes ved Tilsagn over for de Instanser, som har med Sagen at gøre – forudsat, at man i det hele ønsker at kunne gøre Brug af min Arbejdskraft ovre i Aarhus« (Brev af 28. Juni). Det var ikke Tanker, som udmærkede sig ved Sans for Realiteterne, og det var temmelig ved Siden af at tro paa Departementschefens Mulighed for – eller Vilje til – at gribe ind.

Men jeg var som en Mand, der er kommet ud paa dybt Vand og er blevet grebet af Strømmen. Han søger at faa fat i bare et Halmstraa, skønt han inderligt godt veed, at det intet nytter. Jeg havde kun Løftet om »fair behandling« at haabe paa. Først hvis dette blev brudt, vilde Situationen totalt skifte Karakter. Saa vilde jeg igen føle fast Grund under Fødderne, for saa vilde heller ikke *jeg* længere være bundet af et Løfte, der inderst inde føltes af mig som et Fejlgreb.

Nogle Dage senere var det, at min Familie og jeg rejste til Sverige og Norge. Den øvrige Del af Ferien skulde tilbringes i vort Sommerhus,

»Skriverstuen«, i Rørvig. Først her gensaa jeg danske Aviser, og straks efter Ankomsten – den 31. Juli – blev jeg opmærksom paa, at Embedet i Aarhus havde været slaaget op, medens jeg var borte, og at Ansøgningsfristen var udløbet for tre Dage siden! Jeg vilde dog saa vidt muligt staa ved mit Ord og sendte derfor omgaaende en Ansøgning af Sted med Undskyldning for den ufrivillige Forsinkelse – en mere udførlig og motiveret fulgte Dagen efter –, og saa haabede jeg paa, at man i Aarhus vilde tage den for god Vare.

Der gik halvanden Maaned, i hvilken jeg intet hørte. Men i dette Tidsrum indtraf Dr. *Plesners* Død (10. Septbr.), og nu stod altsaa baade Professoratet og Docenturet vakante. Det meddeltes mig ved en Skrivelse af 17. September, at alle foreliggende Ansøgninger om Docenturet vilde blive taget i Betragtning ogsaa ved Professoratets Besættelse, »saafremt der ikke fra Ansøgnernes Side foreligger et udtrykkeligt Ønske om kun at komme i Betragtning til den ene af de to ovennævnte Lærestole«. Forøvrigt forlængedes Ansøgningsfristen indtil 3. Oktober.

Hvis jeg havde tvivlet om, at de Rygter, der havde udpeget Arup som et vordende Medlem af et udvidet Bedømmelsesudvalg, havde noget paa sig, blev Tvivlen som blæst bort, da jeg uventet fik Besøg af Prof. *Blinkenberg* den 17. September. Han kom til mig i Birkerød, udelukkende for at tale om »Sagen«. Ganske vist kunde han forsikre, at Bedømmelsesudvalget endnu ikke var nedsat; men jeg skulde have været en meget slet Psykolog, hvis jeg ikke havde forstaaet, at de gængse Rygter hurtigt kunde ventes officielt bekræftede. Han vidste saa godt som nogen, at der i saa Fald maatte forudsættes en stærk Reaktion fra min Side, og det var ham meget magtpaaliggende at faa mig til at fravige mit ofte hævdede Standpunkt og – om galt *skulde* være – acceptere Arup. De Argumenter, han førte i Marken, var ikke nye. Jeg havde hørt dem Gang paa Gang og altid afvist dem. For mig var Spørgsmaalet slet ikke, om Arup vilde blive overstemt i Udvalget og jeg gaa af med Sejren – det var slet og ret dette ene, om man vovede at byde mig en Dommer, som een Gang havde diskvalificeret sig til Hvervet. Accepterede jeg det, vilde jeg føle mig som declasseret. Spørgsmaalet forekom mig helt indiskutabelt.

Og jeg syntes, at Fakultetet selv maatte kunne indse, at det ved at udpege ham som Meddommer brød sit Tilsagn til mig om »fair behandling«. Hvad Dekanen havde forstaaet ved Udtrykket, maattet naturligvis blive *hans* Sag. Om min egen Opfattelse kunde der ikke næres Tvivl – heller ikke i Fakultetet. Jeg blev heftig under Diskussionen – ikke paa Grund

af Blinkenbergs Argumenter, for hans *personlige* Opfattelse følte jeg mig sikker paa, skønt han loyalt efter Evne søgte at afværge mine Angreb paa dem blandt hans Kolleger, der maatte bære Hovedansvaret; men jeg blev heftig, fordi jeg nu atter var snigløbet, og samtidig følte jeg mig fuldkommen parat til at gaa ind i den Kamp, der ikke kunde udeblive, naar Arups Udnævnelse forelaa officielt – den sidste og afgørende Kamp med en Mand, som jeg ikke havde skaanet, men som i sine Modangreb havde anvendt Vaaben, der efter min inderste Overbevisning ikke hørte en hæderlig Kamp til. Blinkenberg tog mine Vredesudbrud overlegent roligt, nøgternt afvejende, elskværdigt afdæmpende. Og da han gik, bad han mig om endnu en Gang at tænke over Sagen. »Det gaar nok«, sagde han i Døren.

»Nej«, svarede jeg ham i et Brev to Dage senere,

»det gaar *ikke* undtagen under een bestemt Forudsætning. Det er, at Arup *hverken* direkte *eller* indirekte faar med Indstillingen at gøre. Med det sidste tænker jeg paa, at Kommissionen [Udvalget] ikke kommer til at tælle Medlemmer, der i Virkeligheden kun sidder der for at repræsentere ham... Skal jeg fastholde min Ansøgning, maa Indstillingskomiteen derfor sammensættes af hjemlige og udenlandske Forskere, hvis *Uhildethed* og *Upaavirkelighed* er paa Forhaand givet... Folk, hvis Votum vil være uangribeligt og sikre Aarhus Universitet *den* moralske Garanti for fair Behandling af Ansøgerne, som den hidtil overvejede Ordning under ingen Omstændigheder vil byde paa... [Fakultetet] har valgt at slaa Embedet op og lade det søge. Jeg har søgt det. Men jeg gaar ikke det næste Skridt, som De nu opfordrer mig til: at underkaste mig en Dom, der er partisk (og derfor uhæderlig) eller upersonlig (og derfor ynkelig). De savner ikke Forstaaelse af, hvad jeg kunde have at byde Aarhus. Aarhus maa da, siden det har bragt mig i den i sig selv urimelige Situation at skulle søge, vise, at det forstaaer, hvad det maa byde *mig*« (Brev af 19. Septbr.).

Blinkenbergs Svar var behersket og vel gennemtænkt. Mit Brev havde skuffet ham; men jeg maatte forstaa, at han hverken kunde eller vilde benytte dets Indhold til Indgreb i Fakultetets Beslutninger. Han fortsatte:

»Over for Dem kunde jeg gøre mine følelser gældende; det var det, jeg gjorde efter evne i lørdags. De indsaa under vores samtale vægten af de argumenter, der gjorde kaldelse umulig. Jeg finder det overflødigt at gentage det *rent saglige* og *upersonlige* hensyn, som *alle* ansøgerne har krav paa, naar en stilling har været slaaet op. Et tredje gives ikke... Da jeg ved, hvor absolut saglig bestemt fakultetets indstilling til spørgsmaalet er, vil det naturligvis gøre mig ondt, hvis De ikke kan acceptere konsekvensen deraf, men det ændrer ikke min opfattelse af sagen. Og derfor giver jeg som sagt afkald paa at benytte den viden, jeg faar gennem Deres brev. Mine personlige følelser maa i den sammenhæng forblive sagen uvedkom-

mende. Derfor bestaar de alligevel; det haaber jeg, at De forbliver overbevist om« (Brev af 21. Septbr.).

Ja, det forblev jeg overbevist om, og mine egne Følelser for Blinkenberg led derfor heller intet Skaar, selv om Forholdene nu førte med sig, at Kontakten imellem os hørte op.

Thi Sagen var naaet til et Punkt, hvor Vandene skiltes. Det var de *helt* rene Linier, der maatte følges, og efter min Udladning følte jeg mig endelig fuldkommen rolig og tryk. Jeg var kommet ud af Blindgyden. Jeg befandt mig ikke længere paa dybt Vand, men paa fast Grund. Derfor ventede jeg uden Utaalmodighed paa det næste Skridt og meddelte (30. Septbr.) Universitetsbestyrelsen, at jeg kun ønskede min Ansøgning taget i Betragtning ved Besættelsen af det ledige Professorat. Jeg forespurgte Prof. Stender-Petersen, »hvorvidt det humanistiske Fakultet fastholder Anmodningen til Prof. Arup om at indtræde i den Komité, der skal foretage Bedømmelsen af de indkomne Ansøgninger, eller om denne Tanke maatte være opgivet« (Brev af 2. Oktbr.), og jeg fik til Svar, at der endnu ikke forelaa nogen endelig Fakultetsbeslutning, og at han – hvis en saadan havde foreligget – som Dekan vilde have været afskaaret fra at meddele mig dens Indhold (Brev af 3. Oktbr.).

Det var imidlertid en forbavsende lang Tid, det tog, inden man kunde faa Udvalget sammensat. Man maatte være stødt paa uventede Vanskeligheder. Uge gik efter Uge, og intet Resultat forelaa. Men endelig den 3. November løftedes Sløret, og Pressen offentliggjorde Navnene paa Udvalgets Medlemmer: Professorerne *Erik Arup*, København, *Franz Blatt*, Aarhus, *O. A. Johnsen*, Oslo, Dr. *Sture Bolin*, Lund, og Direktør for Nationalmuseet, Dr. *Poul Nørlund*.

Hvordan var pludseligt Nørlund kommet med? Jo, *Fabricius* havde betakket sig for at gaa ind i det udvidede Udvalg, og man havde – efter forgæves at have henvendt sig til andre – faaet Nørlund til at sige Ja. I »Nationaltidende« redegjorde *Fabricius* kort og klart for Aarsagen til sin Fratræden:

»Jeg har ikke ønsket paa ny at sidde i et Udvalg sammen med Prof. Arup, naar det er Dr. la Cour, der skal siddes til Doms over. Der kan ikke være Tvivl om, at Prof. Arup – med hvem jeg iøvrigt ikke har nogen Strid – er stærkt indtaget imod Dr. la Cour. Ved Prof. Arups Indtræden har man givet Udvalget en bestemt Karakter, og derfor har jeg trukket mig tilbage. Naar Halvdelen af Udvalget i sin Tid i København stemte for Dr. la Cour, kunde der vel ikke være nogen Tvivl om, at

han denne Gang burde anses for temmelig selvskreven til Professoratet i Aarhus. Men Udvalgets Sættelse viser, at visse andre ikke har været af denne Opfattelse«.

XXIV

Hvad jeg selv foretog mig, var paa Forhaand nøje overvejet. Jeg tør godt bruge Udtrykket, at jeg handlede koldblodigt, selv om Folk, der kender mit Temperament, vil tvivle om Rigtigheden. Jeg havde gjort baade Vejen, jeg vilde gaa, og Konsekvenserne, som kunde følge deraf, klare for mig selv – og saa kastede jeg Handsken.

Mit eneste Formaal var at faa slaaet det fast, at der *skal* stilles de strengeste Krav til en Dommers – ogsaa en akademisk Dommers – absolute Upartiskhed, og at dette Krav langt fra var blevet opfyldt af Arup, da han forfattede sin berygtede Indstilling før Konkurrencen i København. Endvidere, at det med denne Erfaring in mente var ansvarløst og unfair af Universitetet i Aarhus at byde mig ham som Dommer. Sligt burde ikke kunne passere uhindret. En Appel til Universitetet vilde imidlertid være formaalsløs, thi »Universitetet har intet Mæle«, som Prof. Østrup i sin Tid sagde. Og en Appel i Pressen vilde være virkningsløs, for hvem tænker paa et Indlæg heri, naar Spækhøkeren paa Hjørnet har brugt den daggamle Avis til at pakke røgede Sild ind i? Jeg havde kun een Vej at gaa: at faa ham og mig selv placeret for en Domstol, der i en Kendelse uvilddigt kunde fastslaa, hvorledes Landet laa. Det var mit vel overvejede Forsæt – til Advarsel for begge Universiteter og til Hjælp for den stakkels Alma mater, hvis Børn hverken i København eller Aarhus havde forstaaet at holde hendes Sti ren.

Straks, da Udvalgmedlemmernes Navne var offentliggjort i Pressen, sendte jeg Bestyrelsen for Aarhus Universitet flg. Skrivelse (3. Novbr.):

»Efter at have set, at Hr. Prof., Dr. Erik Arup er indtraadt i det Bedømmelsesudvalg, som af det humanistiske Fakultet er nedsat vedrørende Besættelsen af Professoratet i Historie, skal jeg tillade mig at meddele, at jeg *hermed betragter min Ansøgning som bortfaldet*.

Min Motivering er følgende:

Ved Prof. Arups Deltagelse i det af Københavns Universitet den 2. December 1935 nedsatte fagkyndige Udvalg, som havde at udtale sig om de i Anledning af det vakante Professorat i Historie indkomne Ansøgninger, afgav han den 13. Februar 1936 en Mindretalsindstilling, ledsaget af en dertil knyttet Oversigt over Ansøgernes hidtidige Produktion. Oversigten var *i aabenlys Strid med Ministeriets Opslag angaaende Embedet*, idet Prof. Arup ved en *bevidst falsk Gruppering af*

Produktionen søgte at afskære mig paa Forhaand fra enhver Mulighed for at kunne blive taget i Betragtning. Hans uimodsigelige *Pligt som Embedsmand* til i det foreliggende Tilfælde at udtale sig fair og uvildigt om samtlige Ansøgere *krænkede han derved paa det groveste*, og hans Indstillings Form var i den Grad *perfid*, at den een Gang for alle burde have udelukket ham fra fremtidige Opfordringer til at afgive Responsa i analoge Tilfælde.

Min Holdning i den nu foreliggende Sag er ikke dikteret af min fra Prof. Arup afvigende Opfattelse af den historiske Forskning. Paa dette Punkt maa hver enkelt Forsker – han som jeg – svare for sig selv. Men den hviler paa en absolut Afvisning af at skulle underkastes Bedømmelse af en Mand, der ikke ved tidligere Lejligheder har skyet Anvendelsen af Midler som de ovenfor nævnte. Jeg ønsker ikke at følge mig declasseret.

Da Hr. Prof., Dr. Stender-Petersen i Brev til mig af 17. Juni 1938 har tilsikret mig en »fair behandling«, kan jeg ikke tilbageholde min Forundring over, at Fakultetet virkelig har ment det muligt efter det i København forefaldne at gøre Brug af Prof. Arup, og at det ikke har været klar over den moralske Svækkelse, det derved har bibragt sig selv«.

Skrivelsen blev i de følgende Dage offentliggjort i Pressen og refereret i Radioavisen og vakte en kolossal Opsigt. Der vejredes straks en førsteklasses Sensation. Til mig strømmede det ind med Breve, som gav mig Tilslutning; men man behøver ikke at være Kildekritiker for at kunne vurdere den Slags. Saa at sige ingen af Brevskriverne kendte den virkelige Baggrund for min Demonstration, de fleste misforstod den helt. Nogle opfattede den som rettet mod min »unationale« Modstander – de vilde have faaet et Chock, hvis de havde vidst at Stridens »nationale« Part stadig korresponderede venskabeligt med de slesvig-holstenske Historikere i Kiel. Andre betragtede glædestraalende denne »konservative« Undsigelse af en »radikal« Professor – de vilde være blevet lige saa himmelfaldne, om de havde anet, at jeg i høj Grad støttede mig til radikale Fagfæller. En enkelt skrev, som de helst alle burde have skrevet – tog ikke Standpunkt til Ting, han ikke kunde danne sig en selvstændig Mening om, men gik heller ikke af Vejen for at sige sin Mening, hvor han fandt Grundlaget tilstrækkeligt indlysende. Det var min gamle Elev, den radikale Protokolsekretær i Folketinget *Svend Thorsen*. Han skrev:

»Tillad mig som interesseret Lægmand at bevidne Dem min Sympati i den standende Strid.

Eventuel Forskel i »ideologisk« Indstilling uanset forekommer det mig at være en topmaalt Skandale, at De ikke blev kaldet til Professor i Aarhus. Dette mit Syn vil ikke kunne ændres, selv om det skulde vise sig, at De er gaaet for vidt i Karakteristikken af Modpartens Optræden.

Jeg tror, at mange deler min Opfattelse« (Brev af 9. Novbr.).

Utvivlsomt gjorde overordentlig mange det. Men hvad sagde de, som kendte Sagens Sammenhæng – og vel at mærke: kendte den af *begge* Siders Fremstilling, Aarhus' og min? Hvad sagde f. Eks. Departementschef Graae?

Holger Andersen havde over for ham kritiseret Fakultetets Handlemaade og udtalt sin Forbavelse over, at Ministeriet havde kunnet godkende Udvalgets Sammensætning. Graae svarede:

»Ja, Sagen er lagt saa ubehændigt til Rette som muligt af Fakultetet i Aarhus. Men naar der forelægges Indstilling om et sagkyndigt Udvalg, kan Ministeriet anstændigvis ikke gaa ud fra, at Sammensætningen er tendentiøs, og at et enkelt Medlem ikke vil føle sit Ansvar som objektivt saglig Indehaver af et offentligt Dommerhverv, hvorfor Ministeriet heller ikke ved at nægte Godkendelse kan være med til at sætte sort Kokarde paa en bestemt Mand, som Offentligheden straks kan udpege.

Det er uheldigt, at Professor Fabricius har nægtet at indtræde, og det er uheldigt, at la Cour har trukket sin Ansøgning tilbage, for jeg er overbevist om, at han vilde være blevet Professor, selv med den Sammensætning Udvalget har faaet« (Brev af 5. Novbr.).

Det sidste turde være tvivlsomt; men det afspejlede jo en Opfattelse, som flere af Fakultetets Medlemmer havde givet Udtryk for – bl. a. Professor Blinkenberg. Forøvrigt var Graaes Stilling selvfølgelig korrekt. Ministeriet kunde ikke »sætte sort Kokarde« paa nogen, som Fakultetet udpegede. Ansvarret laa i Aarhus, ikke ved Frederiksholms Kanal.

Men Aarhus vilde ikke vedkende sig noget Fejlgreb. Fakultetet afholdt (5. Novbr.) et timelangt Møde, hvis Resultat blev en Erklæring, offentliggjort Dagen efter. Der henvistes i denne til Nyordningen af Universitetets Historieundervisning som Motivering for Nedsættelsen af det »alsidige« Bedømmelsesudvalg – en Begrundelse, som dog først kunde have Gyldighed for Tiden *efter* Prof. Plesners Død i September, og som derfor ikke forklarede de Ønsker om et udvidet Udvalg, der ventileredes Maaneder forud. Dernæst afviste Fakultetet meget bestemt min Paastand, at det nedsatte Udvalg ikke var i Overensstemmelse med »den ham tilsikrede og selvfølgelige fair Behandling«, og hævdede i Stedet,

»at man under hele Sagen har taget ligeligt og loyalt Hensyn til samtlige 11 Ansøgere til de to Lærestole. Fakultetet maa derfor med Bestemthed afvise den Kritik, som Dr. la Cour har fremsat i sin Skrivelse og gennem Udtalelser i Pressen«.

Paastanden om fair Behandling var kategorisk – men af gode Grunde fremsat uden nærmere Dokumentation. I mit Svar gik jeg derfor angrebsvis til Værks:

»Et Valg af en Mand, som har benyttet disse [af Arup anvendte] Midler, har ikke det fjerneste med Hensyntagen til alsidig Bedømmelse eller fair Behandling at gøre. Det er Udslag af en moralsk Slaphed, som jeg hverken vil være Offer for eller tavs Tilskuer til . . . For et Universitet, som vil se sin Autoritet styrket, er der Brug for andet end videnskabelige Kvalifikationer. Der er Brug for Karakter. Og det er iøvrigt min inderste Overbevisning, som jeg ogsaa skriftligt har fremsat for dets Lærerkår og faaet bekræftet fra deres Side, at heller ikke den strenge Videnskab hos sine Dyrkere kan savne Karakter, hvis den skal gøre en Indsats af Betydning« (Jyllands-Posten, 6 Novbr.).

Kun een var tavs som Graven: *Arup*. Pressen fandt det paafaldende, at en Universitetsembedsmand offentligt kunde beskyldes for grov Pligtforsømmelse og dog undlade at reagere, og Departementschef *Graae* havde den samme Opfattelse. Han tilkaldte (5. Novbr.) Arup og havde med ham en »meget indgaaende og langvarig« Forhandling, under hvilken han søgte at gøre Arup Stillingen klar, først og fremmest af Hensyn til Universitetets Værdighed. Han burde frivilligt gøre Skridt til at blive renset. Men dertil følte Arup sig ikke tilbøjelig, og paa den anden Side vilde Graae nødigt foranledige Ministeriet til at give ham direkte Paalæg om at rense sig ved et Sagsanlæg. Da jeg senere paa Dagen ved Samtale med Graae blev klar over, at Arup kun ønskede »Ro« om Sagen i Haab om, at den saa ganske stille kunde blive begravet, og da jeg ikke havde sat mit Navn og min Ære paa Spil for at lade dem begge i »Ro« gaa tabt, meddelte jeg Graae, at jeg agtede at kræve en retslig Afgørelse, for at Arups og mit Mellemværende kunde blive uvildigt belyst og afgjort ved en for begge Parter bindende Kendelse. Graae beklagede den Udvikling, Sagen havde faaet, han vilde ogsaa ønske, jeg kunde vise mindre Uforsonlighed; men han forstod, at hvor stærk en Rolle det personlige Element end spillede for mig, havde min Aktion et videre Sigte, og at Forsøg paa Mægling derfor utvivlsomt vilde strande.

Efter Samtalen sendte jeg samme Dag en Skrivelse til Undervisningsministeriet. I den rekapitulerede jeg saa kort som muligt Baggrunden for mine Angreb og sluttede derpaa med følgende:

»Da flere Bladmeddelelser samstemmende lader formode, at Prof. Arup mener at kunne sidde min Beskyldning for embedsmæssig Pligtforsømmelse overhørig, og da der nu er Udsigt til, at man vil gøre Brug af hans Votum ved en Lejlighed, ganske analog med den ved Københavns Universitet i 1935–36 forefaldne, hvorved han altsaa atter vil kunne øve Indflydelse paa unge danske Historikeres embedsmæssige Karriere, tillader jeg mig ærbødigt at anmode det høje Ministerium om, at dette vil

beordre Hr. Prof., Dr. Erik Arup til at søge sig renset ved et Sagsanlæg, samt til – indtil en Retskendelse i denne Retning maatte foreligge – at udtræde af det ved Aarhus Universitet nedsatte fagkyndige Bedømmelsesudvalg«.

Denne Skrivelse bragte Stenen til at rulle. I de følgende Dage fandt Forhandlinger Sted mellem Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen*, Departementschef *Graae* og forskellige tilkaldte Personligheder, blandt dem Rektor magnificus ved Københavns Universitet, Prof. *C. E. Bloch*, og Udgangen blev, at Ministeriet (9. Novbr.) overdrog til Rektor

»at foretage det fornødne, for at Sagen kan blive nærmere undersøgt og Klarhed tilvejebragt med Hensyn til, om Dr. la Cour i sine offentlige og over for Myndighederne fremsatte Udtalelser og Sigtelser overskrider Ytringsfrihedens Grænser, idet Ministeriet ikke – af Hensyn til Universitetets Værdighed og Offentlighedens berettigede Tillid til, at Universitetslærernes Bedømmelse af faglige Kvalifikationer hos Ansøgere til ledige Universitetsposter sker efter saglige og uheldede Synspunkter – finder det forsvarligt, at et Angreb som det foreliggende lades ubesvaret«.

Efter Modtagelsen af denne Skrivelse overdrog Rektor Sagen til Statsadvokat for Sjælland *V. G. Moltke*, og Pressen fik Meddelelse om, at Prof. Arup havde bedt sig fritaget for Hvervet som Medlem af Bedømmelsesudvalget i Aarhus. Fra Statsadvokaturen gik Sagen til Politiiundersøgelse i Helsingør, hvor jeg blev indkaldt til Afhøring (23. Novbr.) og en Politirapport blev optaget. Der hændte det vistnok ret ejendommelige, som maa forklares ud fra Sagens særlige Karakter, at Rapporten blev tilstillet Prof. Arup til Udtalelse og denne atter ved en ny Afhøring forelagt for mig, saa jeg kunde fremsætte en Duplik. Det var altsaa en formelig »Procedure«, der fandt Sted, saa man paa Grundlag af det herved indsamlede Materiale kunde se bort fra en retslig Forundersøgelse og lade Sagen gaa umiddelbart til Domsforhandling. Rapporterne blev tilstillet Statsadvokaten, som i Mellemtiden havde søgt at faa Sagen belyst ogsaa fra andre Sider. Han var mest tilbøjelig til at foreslaa Striden løst ved et privat Søgemaal fra Arups Side; men paa et saadant vilde Arup ikke indlade sig, og da Rektor fremhævede Sagens store principielle Betydning og den uhyre Opsigt, den havde vakt i Pressen, gik Statsadvokaten ind paa at rejse offentlig Tiltale imod mig. Den 8. December udfærdigedes derpaa Anklageskriftet, ifølge hvilket jeg blev sat under Tiltale »for Bagvaskelse efter Straffelovens § 268, jfr. § 267, subsidiært for Ærekrænkelse efter Straffelovens § 267... De ærefornærmende Sigtelser paastaas derhos kendt ubøjede i Medfør af Straffelovens § 273«. Skønt Arup ved den nu offent-

ligt anlagte Sag havde Adgang til at intervenere, undlod han ogsaa dette. Han mente, udtalte han i et Interview (Aarhus Stiftstidende, 14. Decbr.) helt at kunne undgaa at give Møde i Retten.

Enhver, som i disse Maaneder fulgte Pressen, hvor det vrimlede med Ledere, Interviews, Kommentarer, Reportage og Indlæg, alt drejende sig om Striden, kunde ikke være i Tvivl om, at man fra flere Sider søgte at slaa politisk Mønt af den. Baade Arup og jeg blev bedømt efter den gængse Recept: Du har ikke samme Kulør som jeg, ergo har du Uret! Det virkede temmelig mistrøstigt. Hvilken Rolle kunde dog Etiketter som »radikal« og »konservativ«, »unational« og »chauvinistisk« spille i et Spørgsmaal, der ikke drejede sig om Opfattelser eller »Ideologier«, men udelukkende om, hvorvidt der i Embeds Medfør var blevet begaaet en Uret, som man havde været paa Nippet til at berede Vej for en Genta-gelse af?

Jeg kendte yderst faa Jurister, som jeg kunde henvende mig til, men da jeg i sin Tid udgav Piècen »Professor Arup og Sandheden«, havde Højesteretssagfører *E. Harboe* været mig behjælpelig, og til ham gik jeg nu igen. Han lovede med Glæde at tage sig af min Sag, gjorde ogsaa en Del indledende Forberedelser, men var højt oppe i Aarene og havde næppe de tilstrækkelige Kræfter til at føre Defensoratet igennem. Ved venskabelig Overenskomst trak han sig da tilbage, og Højesteretssagfører *Leif Gamborg* overtog i hans Sted Forsvaret. Han var ganske vist overlæst med Arbejde; men det var tydeligt at mærke, at Sagen fristede ham, og hans vældige Arbejdskraft, hans Impulsivitet og hans eminente Dygtighed baade under Afhøringer og under Procedure var Aktiver, som jeg vanskeligt kunde have undværet. Der kom Fart og Idé i Tilrettelæggelsen, selv om denne til at begynde med i nogen Grad hæmmedes ved Overgangen fra den ene Sagfører til den anden.

Baade Gamborg og jeg lagde stærk Vægt paa den forestaaende Vidneførsel, men her stødte vi paa to Vanskeligheder, som dog begge blev overvundne. For det første ønskede den Politifuldmægtig, der fik med Sagen at gøre, at indskrænke Vidneførslen, hvad Gamborg forhindrede ved fornuftig Forhandling. For det andet sendte Universitetsledelsen ved Midten af Januar en Skrivelse til Professorerne *Friis, Fabricius og Hammerich*, der mentes at ville blive indstævnedes som Vidner. Skrivelsen indskærpede en Anordning af 1936, ifølge hvilken Forhandlingerne paa Fakultetsmøder eller i Fakultetsudvalg skal betragtes som fortrolige; Deltagernes Tav-

hedspligt kan kun bortfalde, hvis Rektor giver sit Minde dertil. Da Rets-sagen i Hovedsagen vilde komme til at dreje sig om Arups Indstilling paa Fakultetsmødet den 24. Febr. 1936 og Fakultetets Behandling af den, vilde jeg altsaa blive afskaaret fra at faa denne Indstillings Karakter rets- ligt belyst ved Vidneudsagn af de tre nævnte Professorer, forudsat at Di- spensation ikke blev givet. Fabricius meddelte mig (19. Jan.), at han havde sit Indlæg færdigt, men nu var afskaaret fra at fremsende det, hvis Forbudet ikke blev hævet. Friis tog Situationen mere overlegent. Han un- derrettede Universitetet om, at Gamborg allerede havde modtaget en Re- degørelse fra ham, og at han uanset Forbudet agtede mundtligt at ved- staa og supplere sine Udtalelser, hvis der fremsattes Ønske derom. Hamme- rich oplyste, at han havde besvaret Skrivelsen med en Protest. I Pressen fy- rede dens Lederskribenter en Bredside af mod Universitetet. Det kunde umuligt selv foranledige Sagen rejst og derpaa baandlægge Vidneførslen, og da Kanonaden havde varet et Par Dage, blev Forbudet hævet. I en Erklæring (21. Jan.) udtalte Rektor, at Offentligheden misforstod Hen- sigten med Skrivelsen. Det havde aldrig været Universitetets Mening at »hindre Sagens fulde Oplysning« eller give »Udtryk for en Partitagen i Sagen«. *Hvorfor* man da havde udsendt Paamindelsen om den gældende Tavshedspligt, blev ikke forklaret.

Derefter fulgte en længe tiltrængt Pause, indtil Domsmandsretten blev sat i Dagene 29.–31. Marts. Dommer var *Elias Olrik*, Doms mænd en Bog- holder fra Helsingør og en Købmandsfrue fra Hornbæk, offentlig Anklager Politifuldmægtig *O. Emborg*. Det lille Retslokale var alle tre Dage sprængfyldt af interesserede og sensationslystne Tilhørere mellem hinan- den. Som der stod i en Avis: »Pladsen er beskeden, men Hjertet til Gen- gæld stort i Helsingørs Domhus paa Slagtertorvet«.

Det vilde være den letteste Sag af Verden at give en journalistisk-dra- matisk Skildring af Retsforhandlingen. Jeg kunde jo nøjes med at af- trykke en af de alenlange Reportager, som fremkom i baade den køben- havnske og aarhusianske Presse. Men det er ikke min Hensigt. Jeg havde aldrig før fremkaldt nogen Retssag, og naar jeg i dette Tilfælde havde be- tragtet det som en Nødvendighed at gøre det, var det fordi det var bitter Alvor for mig. Som Sagen allerede før Retsforhandlingen begyndte fore- laa offentligt oplyst i snart sagt alle Enkeltheder, kunde Vidneførslen hel- ler ikke bringe noget Nyt af Betydning. Kun to Forhold berørtes, som jeg ikke i Forvejen kendte.

For det første udtalte Prof. *Ravn* under Vidneansvar, at Prof. Friis under Konkurrencen i 1936 havde henstillet til ham at udtræde af Dommerkomiteen, hvilket Ravn havde fundet »højest malplaceret«. Friis kan næppe heller have gennemtænkt sin Henstilling. Ravn var usagkyndig – det er sandt, og hans Votum maatte derfor afgives paa bedste Beskub. Men Friis havde selv været i den samme Situation, uden at han *den* Gang havde fundet det fornødent at gaa sin Vej. Og desuden: hvem skulde have erstattet Prof. Ravn? En *Historiker*, naturligvis! Men hvem? Det er – for at benytte et vulgært Udtryk – fuldkommen »Hul i Hovedet«, at Universitetet arbejder efter Regler, der i visse Tilfælde kan lægge det afgørende Votum i en Konkurrence i Hænderne paa en usagkyndig Dekan. Men saa taabeligt *er* det nu engang. Skulde en anden end Ravn have haft Sæde i Komiteen, maatte hele Reglementet have været lavet om – og det sker jo ikke fra den ene Eftermiddag til den næste Morgen.

Den anden Ting, som var ny for mig, fremkom under Vidneafhøringen af Prof. *Albert Olsen*. Han udtalte nemlig, at Arup og han ikke vilde have protesteret, hvis Aarhus Universitet havde kaldet mig. Nej, hvordan skulde de have baaret sig ad med det? Det havde de jo ikke den fjerneste Bemyndigelse til. Og desuden vidste de, at en Kaldelse ikke vilde komme til at foreligge. Men i enkelte Aviser blev Stikket taget hjem under den vildledende Overskrift: »Prof. Arup vilde ikke være gaaet imod Dr. la Cour«.

De, som endnu maatte huske den stormfulde Affære, undrer sig maa-ske over, at jeg ikke nævner en tredje Ting: et besynderligt Brev, som Arup kort forud havde sendt Rigsarkivar Linvald. Rigsarkivet skulde den 20. Marts fejre sit halvhundredears Jubilæum, og i den Anledning udsendte Rigsarkivaren paa Embeds Vegne en Række Indbydelser, saaledes ogsaa til Arup og mig. Arup svarede, at Indbydelsen havde hensat ham »i en tilstand af højeste forbavelse. Dagen før, at Friis og De og de andre kumpaner har gjort deres bedste for at berøve mig ære, navn og embede ved en lumpen og gennemhyklerisk retssag, skulde jeg møde op som venlig gratulant ved en aldeles ligegyldig festivitas i rigsarkivet! Det er jo det rene vanvid«. Brevet betegnedes i Pressen som en »Bombe«, og min Forsvarer vilde have det betragtet under Synsvinkelen: Forsøg paa Paa-virkning af Vidner. Jeg ved ikke – hvis *jeg* havde tænkt mig at blødgøre Vidner, som var mig mindre venligt stemte, vilde jeg afgjort have benyttet en anden Udtryksform!! Arup selv forklarede Brevet som et spontant Udslag af »alvorlig Vrede«, og mon han ikke havde Ret? Den, som har

Temperament, tvivler i hvert Fald ikke derom. Brevet var en Rekord i Uklogskab og Mangel paa Omtanke. Men det er jo ikke det samme som Uhæderlighed, og personligt falder det mig vanskeligere at forstaa de Mennesker, der altid og under en hvilken som helst Situation bare handler – klogt.

For mig var det afgørende ved Vidneførslen at faa fastslaet Karakteren af den Bedømmelse, Arup havde underkastet mig i sin ofte nævnte Indstilling. Jeg havde paastaet, at denne Indstilling var »i aabenlys Strid med Ministeriets Opslag angaaende Embedet«, præget af en »bevidst falsk« Gruppering af min Produktion, i sin Form »perfid« og derfor paa det groveste krænkende hans Pligt som Embedsmand. Som Vidner, indkaldt af mig, førtes Prof. *Fabricius*, Prof. *Friis*, Prof. *Norvin*, Rigsarkivar *Linvold*, fhv. Nationalmuseumsdirektør *Mackeprang*, fhv. Udenrigsminister, Dr. *Moltesen*, Dr. *Hjelholt*, Dr. *Ellen Jørgensen*, cand. mag. *Erik Møller* og Landsarkivar *Hans Knudsen*. De gav mig alle Medhold, om de end med varierende Udtryk fordømte hans Optræden ved den paa-gældende Lejlighed (»ikke sagligt begrundet«, »vildledende«, »illoyal«, »uforsvarlig«, »sælsom« o. s. v.). Af Anklagemyndigheden var indkaldt Prof. *J. Oskar Andersen*, Dr. *Hans Jensen*, Prof. *Albert Olsen* og cand mag. *Axel E. Christensen*. De støttede til Gengæld Arup. Prof. *Ravn* blev i og for sig ikke afæsket nogen Mening om det saglige Indhold af Arups Indstilling, da han ikke her havde Forudsætninger for at udtale sig; men han blev spurgt, om Fakultetet ved sin Behandling af den havde misbilliget den, og om han selv tog Afstand fra dens Begrænsning af Undervisningsomraadet, og til begge Spørgsmaal svarede han Nej.

Nu er det ikke *Antallet* af Vidneudsagn for eller mod en Tiltalt, der afgør noget. Var det Tilfældet, kunde Resultatet let regnes ud – med seks Decimaler. Det er hvert enkelt Vidnesbyrds *Vægt*, der maa vejes, og til det hjælper ingen Logaritmetabel. Det formaa kun det menneskelige Skøn. Dets Ufuldkommenhed hjælper Aktor og Defensor til at etablere den obligate Uenighed, der *skal* præge Proceduren. Det vanskeliggør paa den anden Side Dommerens Mulighed for at træffe en Afgørelse, som ikke kan kritiseres.

Netop saadan gik det her. Ved Proceduren (31. Marts) paastod Aktor, at mine Beskyldninger imod Arup havde vist sig ubeføjede, og at jeg havde skrevet imod bedre Vidende. Han krævede mig derfor principalt dømt for Bagvaskelse, subsidiært for Ærekrænkelse, medens Defensor

hævdede, at der var ført Sandhedsbevis for alt i mit Angreb, og at Dommeren ikke havde andet at gøre end pure at frifinde mig. Klar og utvetydig maatte Dommen fældes, thi

»et Uvejr er gaaet hen over Københavns Universitet. Naar nu med den forestaaende Dom dette Uvejr er drevet over, skal Luften være rensed og Striden i Historikernes Verden standset. Vi Jurister kan ellers være Tilhængere af et Kompromis, men i denne Sag er et Kompromis umuligt og en Afgørelse, der gør op, det eneste mulige«.

Hvad havde jeg selv at bemærke? Jeg havde bedt om personligt at kunne sige nogle Ord, for jeg var mødetrænet nok til at vide, at den sidste Taler som Regel stjæler Billedet. Jeg sagde bl. a.:

»Jeg er overbevist om, at vort Folk trods al indbyrdes Strid om politiske, sociale eller aandelige Spørgsmaal og trods mange haarde gensidige Beskyldninger er et i Bund og Grund hæderligt, sundt og dygtigt Folk. Mit eget Arbejde hviler paa denne Tro. Hvis jeg tvivlede derom, hvis jeg hengav mig til Kværlanteri, til Spot, Haan og Mistæneliggørelse, vilde jeg lamme min egen Gerning – træde ud af Geledet og afskære mig fra den Styrkekilde, der skyldes Bevidstheden om et Medansvar. Men at Folket er sundt vil ikke mindst sige dette, at dets Administration, dets offentlige Institutioner og Funktioner er sunde. Selvfølgelig er de det. Om man nævnede mig ti uimodsigelige Eksempler paa administrative Misbrug, vilde det ikke ændre min Opfattelse. Men det vilde unægteligt i mine Øjne forpligte dem, som virkelig *kendte* disse Misbrug, til enkeltvis at faa dem klarlagt, bedømt i Offentligheden og dermed uskadeliggjort. Unnlader man i givet Tilfælde dette, eller dækker man ved en juridisk Definition over det, der efter almindelig sund Retsbevidsthed virkelig fortjener at stemples med et rammende, om end skarpt Udtryk, saa risikerer man, at de sunde og opbyggende Instinkter langsomt gaar i Opløsning, og en af de første Følger deraf vil være en Svækkelse af det offentliges Autoritet – en Udvikling, som ingen dansk Borger kan være tjent med.

Her har De i kort Begreb Motivet til min Handling . . . Og jeg vil understrege, at jeg har gjort dette ikke alene som dansk Borger, men i første Række som *akademisk* Borger. Det er Universitetet i København, jeg skylder min hele Uddannelse i de Modningsaar, hvori en ung Mands Ansigt bliver til. Af Lærerne derinde har jeg ikke alene lært mit Haandværk, jeg har lært Respekt for de Karakteregenskaber, som muliggør et hæderligt Haandværk. Enhver – gammel eller ung – Akademiker vil forstaa mig . . . Vi er Børn af den samme Videnskabernes Moder og har af hende i vor Ungdom faaet indprentet de samme Leveregler: videnskabelig Ansvarsbevidsthed, menneskelig Retsindighed og – som en nødvendig Forudsætning for at kunne uddøve vort Kald – Mod til baade at erkende og klart at udtale, hvad vor egen inderste Bevidsthed siger os er og maa være *ret* . . . Følger vi ikke denne Retsnor, falder vi for den Fristelse, som Kierkegaard tænkte paa, da han sagde, at Menneskene som Regel forholder sig absolut til det relative, men kun relativt til det absolute.

Man skulde fremføre meget kraftige Beviser, før man fik mig til at tro, at denne Aand ikke stadig lever paa Københavns Universitet, og at den ikke vedblivende udgør Rettesnoren for langt de fleste af Universitetets Lærerkrafter. Derfor anser jeg det Tilfælde, vi her har sysselsat os med, for et isoleret Tilfælde, og derfor kan Universitetet som saadant aldeles afgjort intet Skaar lide ved, at jeg helt og fuldt faar min Ret. Tværtimod. Enhver, som kender Forholdene, veed, at Universitetet slet ikke har ønsket dette Sagsanlæg for paa nogen Maade at ramme mig derved. Man har ønsket det, fordi man vilde have et konkret foreliggende Spørgsmaal, en Anklage, rejst mod en bestemt Universitetslærer og omfattende ikke en generel Bedømmelse af hans Personlighed eller af hans Værd som Forsker, men begrænset til et nøje beskrevet og nu ved Retshandlingen dokumenteret Misbrug af en Myndighed, der i Tillid var overdraget ham – fordi man har villet have dette Tilfælde objektivt belyst og utvetydigt bedømt, saa Konsekvenserne deraf kunde drages og Offentlighedens Tillid til Upartiskheden ved Universitetets Embedsbesættelser faa fast Grund under Fødderne – enten ved en Dom eller ved en Frifindelse. Universitetets eneste Interesse bestaar i en klar Kendelse, udtalt i den Aand, det selv har lært os . . .

I ubetinget Tillid til, at en i Offentlighedens Retsbevidsthed fastslaet Kendsgerning absolut straffrit kan fremsættes, naar Hensyn til baade private og samfundsmæssige Interesser nødvendiggør det, har jeg sat det eneste, som jeg raader over – mit Navn – ind paa denne Sag. Jeg beder nu den høje Ret om at give mig dette mit Navn uplettet tilbage«.

Aktor, Defensor og Tiltalte havde ikke haft vanskeligt ved at finde deres Ord. De gav sig af sig selv. Langt sværere maatte det være for Dommer *Olrik* at oplede Retfærdighedens smalle Sti – for slet ikke at tale om de to Domsmænd, der sikkert ikke havde begrebet mere af det, der blev sagt i Retten, end jeg som Domsmænd vilde have begrebet i en Sag vedrørende omstridt Bogholderi eller tvivlsomt Købmandsskab, kort sagt intet. Dommer *Olrik* overvejede i tre Dage. Paa den fjerde (4. April) afsagde han Dommen.

Det hedder i Præmisserne:

»Retten finder ikke, at Tiltalte kan straffes for Bagvaskelse, idet der ikke kan ses at være anført noget, der taler for, at Tiltalte har fremsat sine Sigtelser mod bedre Vidende. Efter den af Tiltalte afgivne Forklaring finder Retten heller ikke, at Tiltalte kan anses for at have fremsat nogen Ringeagtstyrtning mod Professor Arup. Retten maa derimod finde, at de af Tiltalte fremsatte Sigtelser falder inden for den i Straffelovens § 267 givne Ramme.«

Og videre i Præmisserne:

»Spørgsmaalet bliver da, om Sandhedsbevis i Medfør af Straffelovens § 269^I maatte være ført. Dette kan nu ikke erkendes. Derimod finder Retten, at tiltalte i det oplyste har haft Føje til at tro paa Sandheden af sine Sigtelser, og Straffen vil da i Medfør af 269^{II} kunne bortfalde.

De af Tiltalte fremsatte Sigtelser vil i Medfør af Straffelovens § 273^I være at kende ubeføjede«.

Og Konklusionen blev:

Mine Sigtelser kendtes ubeføjede, uden at de krævedes tilbagekaldte af mig, og uden at jeg idømtes nogen Bøde eller anden Form for Straf. Derimod fik det offentlige, som havde anlagt Sagen, tilkendt Dækning af de dermed forbundne Udgifter.

To Dage senere tog jeg op til Helsingør for at tale med Dommer *Olrik*. Jeg vilde gerne have en autoritativ Fortolkning af denne »salomoniske Dom« (et flere Steder i Pressen benyttet Udtryk). »Hvorledes kan mine Sigtelser betegnes som ubeføjede, naar jeg hverken skal tilbagekalde dem eller idømmes Straf?« spurgte jeg. – »Fordi De ganske sikkert havde Ret«, svarede Dommeren. – »Ret?« sagde jeg; »ja, men hvorledes kan noget, som er rigtigt, samtidigt være ubeføjet?« – »Deres Sigtelser var ubeføjede i *juridisk* Forstand«, sagde Dommeren. »De var nemlig ude af Stand til *juridisk* at føre Sandhedsbevis for det berettigede i Deres Opfattelse af Arups Handlemaade, saaledes som han gav den Udtryk i sin Indstilling. Indstillingen maatte jo afspejle hans *Skøn* – baade hvad hans Ret til at begrænse Professoratets Undervisningsomraade, hans Fordeling af Deres Publikationer i »videnskabelige« og »populære«, hans Udeladelse af Værker og Afhandlinger og endelig hans samlede Konklusion angaar. Naar Arup stod i Retten og sagde: »Det er mit *Skøn* – ja, men saadan *skønner* jeg«, hvordan vilde De saa kunne føre noget *juridisk* bindende Bevis for, at han i Virkeligheden *skønnede* noget helt andet?« – »Men hans »*Skøn*« var da vitterligt *tendentøst*«, indvendte jeg. – »Ja, deri havde De utvivlsomt Ret«, svarede Dommeren; »men det er De jo selv kun i Stand til at *skønne* om – De kunde ikke, og De kan ikke føre et *juridisk* Bevis for Rigtigheden«. – »Han maatte da have været en Taabe, hvis han havde skrevet den Indstilling uden en bestemt Hensigt«, fortsatte jeg. Dommer *Olrik* smilede elskværdigt og trak paa Skuldrene.

Fru *Justitia* forbeholder sig nu og da Retten til at gaa Veje, som *Alma mater* ikke kan se det selvindlysende naturlige i.

Inden jeg gaar videre, vil jeg gerne indskyde nogle parentetiske Bemærkninger.

Det har ikke været mig let, og det har budt mig imod at genopleve hele denne Sag med dens Forudsætninger lige tilbage til 1936. Da Kendelsen var faldet, følte jeg, som Højesteretssagfører Gamborg havde sagt, at Striden nu maatte være endt og Luften rensat. Efter det, der var overgaaet mig forud, havde det været en psykologisk Nødvendighed for mig, at der blev sat en virkelig Slutstreg, som begge Parter maatte respektere. Og den *var* sat.

Derfor havde jeg helst set, at disse Begivenheder fra 1935–39 havde kunnet skæres ud af mine Erindringer; men enhver kan sikkert forstaa, hvor totalt umuligt det vilde have været. De greb alt for dybt ind i hele min Tilværelse i disse Aar, og de fik alt for afgørende en Indflydelse paa de kommende til, at de kunde forbigaa. Paa den anden Side kunde et *sandt* Billede af min Optræden ikke gives, hvis den ikke afspejledes gennem Datidens Breve og Aktstykker og derfor hentede sin Farve og sin Tone fra dem. Endvidere havde min Slutkamp et langt videre Perspektiv end dette at gøre op med en personlig Modstander. Det var vore to Lærdomssæders uafviselige Pligt til nøje og uden Personsanseelse at overvaage en fuldt ud retsindig og fair Behandling af enhver Embedsansøger, som jeg vilde henlede baade deres og Offentlighedens Opmærksomhed paa, og den enorme Opsigt, min Sag vakte, vidnede om, at Formaalet blev naaet, selv om mange Indlæg forplumredes af Hensyn, der var Sagen selv og begge dens Parter aldeles uvedkommende – f. Eks. politiske Fidusmagier.

Jeg nævner alt dette, for at man skal være paa det rene med, at det hverken har været mig en Lyst eller bare en Tilfredsstillelse at genopfriske Sagens mange Enkeltheder. Det er den bogstaveligste Sandhed, at jeg efter dens Afslutning følte mig lettet for mit personlige Nag til Arup. Jeg krydsede aldrig mere hans Vej og han ikke min. Det Samfund, vi levede i, var rummeligt nok til at acceptere os begge, og saadan skal det ogsaa være nu efter hans Død. Hans Personlighed var alt andet end usammen-sat, og mine Kontroverser med ham kaster derfor kun Lys over enkelte Sider ved hans Væsen – ligesom de kun kastede Lys over enkelte af mine egne. Uberørt af dem var hans levende Forskerglæde, som jeg delte, og hans dristige Opfattelse af Forholdet mellem Kildestudium og Historie-skrivning, hvor jeg principielt gav ham Ret, men kun kunde følge ham et lille Stykke ad Vejen. Det var *disse* Egenskaber ved ham, som gjorde

ham til et Stridens Tegn, men ogsaa til en inspirerende Kraft, hvad i første Række hans Elever fik at føle. Og det er disse Egenskaber, der skal nævnes *sidst* af mig, ligesom det var dem, jeg nævnedes *først*.

XXV

Den 5. Novbr. 1938 sendte *Holger Andersen*, der i 1936 var indvalgt i Landstinget, et Brev til Folketingsmand *Christmas Møller*, Det konservative Partis Formand. *Holger Andersen* var – ganske som jeg – klar over Følgen af den Udfordring, jeg samme Dag havde udslynget imod Arup og Aarhus Universitet. Som Døren til Københavns Universitet var blevet lukket for mig i 1936, havde jeg selv stængt mig ude fra Aarhus Universitet. Han beklagede ikke alene de personlige Følger af Udfordringen, han beklagede først og fremmest, at et videnskabeligt Forskerarbejde, Norden og Sønderjylland vedrørende og knyttet til et af de to Universiteter, nu syntes udelukket. Af denne Grund skrev han til *Christmas Møller* og foreslog, at man paa Rigsdagen søgte at rejse Stemning for Oprettelsen af et »*Institut til Forskninger i Sønderjyllands Historie*«, d. v. s. min gamle Idé fra 1928, som ogsaa havde været et Led i mine Aarhusplaner. I den forudgaaende Rigsdagssamling havde han haft den fremme og vundet de nord-slesvigske Rigsdagsmænds Tilslutning til den. Nu mente han Øjeblikket inde til at tage Arbejdet for den op paa ny. Hans Tanke var, at man lovteknisk skulde gaa den samme Vej, som havde ført til Oprettelsen af Rask-Ørsted-Fondet i Oktbr. 1919. Der burde afsættes 2 Mill. Kr. til et Fond, hvis Renter aarligt skulde gaa til Institutts Drift og dets Publikationer. Ikke mindst under den daværende spændte storpolitiske Situation maatte »enhver Kraftanstrengelse i Relation til den slesvigske Sag være en bydende Nødvendighed«.

Holger Andersen sendte mig Kopi af Brevet, og jeg hilste hans Initiativ med stor Glæde. Saa fandtes der dog maaske alligevel en Mulighed for, at mine Kræfter kunde blive taget i Brug, og utvivlsomt vilde der kunne udrettes et langt mere effektivt Arbejde gennem et Forskningsinstitut, end paa Grundlag af en Universitetslærestol. Hvad jeg i mit Svarbrev til ham (7. Novbr.) lagde Hovedvægten paa, var tre Ting. For det første maatte der skabes *almindelig* Tilslutning til Planen – »Politik maa fra første Færd bandlyses«. For det andet skulde Institutet ikke udelukkende være historisk betonet, det skulde slet og ret sysselsætte sig med

»sønderjydske Forskning«, altsaa baade Historie, Sprog, Retsforhold, Statsret, Folkekultur, Økonomi o. s. v. For det tredje skulde det sortere direkte under Undervisningsministeriet og være uafhængigt af de to Universiteter, men alligevel staa i frit Samarbejde med dem ligesom med vore Arkiver, Museer, Biblioteker og lignende videnskabelige Institutioner. Planen nedskrev jeg »hurtigt i en Fritime paa Skolen«, men i en Form, som jeg saa at sige i alle Enkeltheder kunde fastholde, saa længe der overhovedet forelaa den mindste Mulighed for dens Realisation.

Pressen havde nu og da bragt Indlæg, som tog Spørgsmaalet om et sønderjydske Institut op til Diskussion, og det var vel Aarsagen til, at Dr. *Age Lauesgaard*, Toftlund, i Februar 1939 henvendte sig til mig med Forespørgsel om, hvorvidt jeg vilde paatage mig Ledelsen af et »Sønderjydske Akademi (Dansk Institut for Grænselandsforskning)«, som han tænkte sig at oprette i Tilknytning til »Sønderjydske Læser- og Bogsamlerforening«, hvis Formand han var (Brev af 17. Febr.). Jeg slog det hen. Hvad der skulde gøres, kunde Privatfolk ikke magte. Det var en Statsopgave, som forelaa (Brev af 18. Febr.). Lauesgaard lovede derfor at stille sine Planer i Bero (Brev af 21. Febr.); men hans Utaalmodighed var ikke let at tøjle, og en god Maanedstid senere meddelte han mig, at Dr. *Gudmund Schütte* under et Besøg i Toftlund havde erklæret sig villig til at overtage Ledelsen af »Akademiet«. Vilde dette krydse mine Planer? Kunde et Samarbejde finde Sted, eller vilde jeg maaske selv indtræde i »Akademiet« og tage Ophold i Sønderjylland? (Brev af 1. April). Nu var jeg ved at blive nervøs. Hvad her var i Gære, havde jo hverken Hoved eller Hale. »Sagen er af saa overordentlig Betydning«, svarede jeg, »at man vil paatage sig et stort Ansvar ved ikke at starte den fuldkommen rigtigt«. Og saa hørte jeg heldigvis ikke mere fra *den Kant*.

Imidlertid havde »Børsen« været blandt de Dagblade, der lejlighedsvis havde slaaet til Lyd for Tanken om et Institut. Det var ikke noget udpræget Partiorgan, og jeg besluttede mig til en Samtale mellem Redaktøren, Landstingsmand *H. Stein*, Holger Andersen og mig (11. April). Stein blev straks vundet, og Dagen efter sendte jeg ham Udkastet til en stor Artikel, som vi havde aftalt, at »Børsen« skulde bringe redaktionelt. Derefter skulde det paagældende Nummer tilstilles en Række førende Kulturpersonligheder ved Universiteterne, Arkiverne, Bibliotekerne, Nationalmuseet, Stednavneudvalget, Dansk Folkemindesamling m. m., og »kan der blandt denne Kreds af sagkyndige skaffes Tilslutning til Planen,

er det næste Skridt vel at faa den godkendt af de ledende Personligheder i Nordslesvig og derefter gaa i Gang med den tredje Runde: Politikerne med Munch i Spidsen«. De økonomiske Forudsætninger for Realisationen vilde efter min Mening langt fra kræve de Beløb, som Holger Andersen opererede med. »Det Annuum, Staten skulde bevilge, for at alt kunde komme i fast Form, behøver ikke at være uoverkommeligt. Bliver Arbejdet udført, som det skal udføres, vil vore Fonds altid kunde bringes til at ofre det nødvendige til Publikationerne« (Brev af 12. April).

Det var let at mærke, at Retssagen nu var et tilbagelagt Stadium. Med vanlig Optimisme, Iver og Oplagthed kastede jeg mig ind i Kampen for det, der maatte være levnet mig. »Opgaven er saa uhyre vigtig, at dens Gennemførelse *maa* sikres, og at Løsningen ikke længere kan udskydes – hvis da ikke en Krig forhindrer alt. Man bliver helt forfærdet ved at skrive det; men det er faktisk den eneste Hindring, der bør respekteres. *Nu* er Øjeblikket til at handle!«

Det sidste var afgjort urigtigt. Netop i April steg Frygten for den truende Krig. I Marts havde Hitler voldtaget baade Czekoslovakiet og Memel, i April medførte den polske Krise en stigende Feberkurve, Storbritannien traadte advarende ind i Ringen med en polsk-britisk Bistandspagt og en Garanti for Grækenlands og Rumæniens Uafhængighed, og Hitler svarede med at opsigte Flaadeoverenskomsten af 1935 med England og Ikkeangrebspagten af 1934 med Polen. At dette ikke kunde ende med andet end Ragnarok, var sikkert de fleste klare over, og Sindene beherskedes hos mangfoldige af disse mørke Udsigter. Men der var ogsaa andet, som optog Folks – navnlig Politikernes – Tanker. Den langtrukne Kamp om en Revision af Grundloven var ved at gaa ind i sin sidste Fase. Regeringsforslaget var blevet vedtaget i Marts, og Nyvalg blev udskrevet til 3. April. Da det var overstaaet, stod man over for de to sidste Hurdler i Løbet: den nyvalgte Rigsdags uændrede Vedtagelse af Grundlovsrevisionen og dennes endelige Bekræftelse ved en Folkeafstemning. Det er klart, at Lidenskaberne slog ud i Flammer, og at i hvert Fald Politikerne ikke havde Sans for stort andet end den indbyrdes Styrkeprøve.

Netop i April fik jeg uventet Lejlighed til at se, hvorledes man i vor Modpol – Kiel – vilde bedømme de Planer, jeg gik og syslede med.

Den 16. April ringede det paa Telefonen. Det var Prof. *Otto Scheel*, som var kommet til København og bad om en Samtale med mig her i Birkerød. Han kom med første Tog, og vi tog Plads inde i mit Bibliotek.

Fra Hedebygravningerne, som han meget diplomatisk begyndte med, gled vi inden mange Minutters Forløb over til Øjeblikkets storpolitiske Situation. Scheel forsvarede uden at blinke Hitlers Gangstermetoder over for Czekoslovakiet og himlede op over de »Greuelnachrichten«, som Udlandet serverede. »Greuelnachrichten?« svarede jeg. »Tror De ikke, at ogsaa vi lyttede til den tyske Radio? Det gjorde i hvert Fald jeg. Og jeg har aldrig nogen Sinde hørt saa haandgribeligt gennemløgnagtige »Greuelnachrichten« som dem, *den* serverede! Man kunde tage paa dem med Bælgvanter! Føj, for en gemen »Hetz!«

Vi blev højrøstede – og Kaffen, som ventede inde i Dagligstuen, blev kold.

»Jeg kan ikke begribe«, sagde jeg, »at De som et kristent Menneske kan forsvare denne infame Strangulering af et frit Folk«. Scheel bruste op, han halvvejs raabte: »Jeg er lige saa kristen som De!« »Det ved jeg ikke noget om,« svarede jeg, »det maa vi nok lade Vorherre afgøre. Men lad gaa. Saa siger jeg i Stedet: Jeg kan ikke begribe, Prof. Scheel, at De som gammel Stresemannsmand kan gaa med til alt dette«. Scheel tyggede lidt paa det. »Ja«, sagde han, »det er rigtigt, at jeg *var* en Tilhænger af Stresemanns Politik. Men Tiden har lært mig, at den var en Fejltagelse. Den slog ikke til over for den Verden af Had, som omgiver Tyskland. Vi *maatte* gaa andre Veje for at genvinde vor Ret – indadtil og udadtil. »Pas paa, hvor de Veje fører hen!« indvendte jeg. »Nu er Hitler ved at kaste sig over Polen. Foreløbig har han Øje paa Danzig og den polske Korridor. Det er jo bare en Begyndelse«. »Den polske Korridor«, vrisse Scheel; »den er jo slet ikke polsk! Det er ikke Polakker, som bor i den, det er Masurer!« »Nej, hør nu, Scheel«, sagde jeg, »skal vi være *saa* nøjagtige, er det ikke Masurer, det er Kasuber. Men det er jo komplet ligegyldigt. *Tyskere* er de under alle Omstændigheder ikke, og de regner sig selv for Polakker. Lige fra 1870 har de ogsaa kun valgt polske Repræsentanter til den tyske Rigsdag. Tyskland skulde holde sine Fingre fra, hvad der ikke rager det!« Da rejste Prof. Scheel sig op af Lænestolen og afskar enhver yderligere Diskussion af Emnet ved kort og godt at sige:

»Ja, wir sind bereit, und wir tun was wir wollen!«

Kaffen blev drukket i Stilhed, og vi vekslede Emne. Jeg fortalte ham, at jeg gik svanger med Planer om at faa oprettet et Institut til sønderjydske Forskning. Hvilken Virkning vilde det fremkalde i Kiel? spurgte jeg. »Det vilde blive budt velkommen«, svarede han. »Et Arbejde paa ren videnskabelig Basis kan ingen Kritik vække, og jeg veed, at *De* altid har

skelnet mellem Videnskab og national-politisk Propaganda. Jeg er vel den dernede, som kender Dem bedst, og jeg vil selv kommentere Planen, hvis den bliver til noget. Den kan kun virke frugtbringende for begge Parter – animere til et aandeligt Kappedræb«. »Men hør nu her«, fortsatte han, »kunde De ikke tænke Dem til Efteraaret at holde en Gæsteforelæsning paa Universitetet i Kiel? En strengt videnskabelig Forelæsning om Oldtidens etnologiske Forhold ved Grænsen? Det kunde sætte en værdifuld Debat i Gang«.

I vor forudgaaende Brevveksling havde jeg selv udtalt Ønsket om at faa disse Problemer sagligt og lidenskabsløst diskuteret inden for et akademisk Forum. Det vilde nok være Fremtidsmusik, havde jeg skrevet, men man kunde dog stile efter at faa Vanskelighederne overvundet. Siden da var de vokset i Stedet for at mindskes, og Scheels Holdning nu – en helt ukritisk Tilskuers til Hitlerregimets Forbrydelser – gjorde Tanken umulig. Derfor afslog jeg hans Indbydelse. »Desuden«, tilføjede jeg, »faar vi Krig til Efteraaret«. »Krig« udbød han. »Absolut ikke! Føreren har sagt, at han ikke vil Krig, og saa *bliver* der ikke Krig«. »Det er mig komplet ligegyldigt, hvad »Føreren« siger«, svarede jeg. »Den Kurs, han følger, kan ikke fortsættes uden Krig, og senest til Efteraaret har vi den«.

Timerne var gaaet. Toget var kørt fra ham. Jeg maatte telefonere efter en Bil, for at han kunde naa rettidigt til København. Da jeg fulgte ham ud til Vognen, gjorde han endnu et sidste Forsøg. »Tænk over det«, sagde han. »Deres Forelæsning vil blive hørt med Interesse. Det hele har jo intet med Politik at gøre«. »Vel«, svarede jeg; »men jeg kommer alligevel ikke. Jeg vil nemlig ikke sættes i Konzentrationslejr«, tilføjede jeg med et Smil. »Vi sætter ikke pæne Mennesker i Konzentrationslejr«, indvendte han. »Nej«, riposterede jeg, »men Smagen er saa forskellig, Prof. Scheel. Hvem garanterer, at jeg i Det tredje Rige vil blive regnet for et pænt Menneske?«

Saa lukkedes Vogndøren, og han kørte. Det var sidste Gang, jeg saa ham. Endnu til hen paa Sommeren vekslede vi enkelte Breve. Det sidste jeg modtog, dateret den 24. Juli, sluttede med Ordene:

»Meddelelsen om den Situation, hvori Institutspørgsmaalet befinder sig, har interesseret mig meget. Men af Instituttets Tilknytning udelukkende til Aarhus, venter jeg mig ikke syndeligt. Kan Instituttet blive oprettet, saaledes som De har planlagt det, og faar De den videnskabelige Ledelse, saa vil dette Arbejde være meget lovende. Et saa ungt og lille Universitet som det i Aarhus kan efter min Mening aldrig afgive den rigtige Grobund for Instituttets store Opgaver. Det bør have sit Sæde i København. Der kan det arbejde med en helt anden Kraft end i Aarhus«.

Scheel var som næsten alle Tyskere blevet fortunlet af den hitlerske Propaganda, men hans videnskabelige Redelighed var uberørt af den. Derfor baade kunde og burde Forbindelsen med ham opretholdes, til Forholdene umuliggjorde den. Da han efter det store Sammenbrud levede som Emeritus i Slesvig og ofte kom paa det danske Bibliotek i »Slesvighus«, ønskede jeg at faa knyttet Traaden paa ny. Jeg prøvede paa at opsøge ham i hans Bopæl, men traf ham ikke hjemme. Han var en Karakter, jeg med alle dens Fejl og alle dens gode Sider *forstod*. Vi respekterede hinanden, og jeg var vist den sidste danske Historiker, som ikke gav slip paa ham. Friis, der ligeledes havde staaet ham nær, forbandede ham. Men han havde heller aldrig ubekymret taget den Kamp med ham, som var det eneste, der aabnede Adgangen til Kernen i hans Personlighed. Han havde nøjedes med et Samarbejde paa de Punkter, hvor det kunde foregaa gnidningsløst. Og saaledes kom man ikke en Kampnatur som Scheels ind paa Livet.

Herhjemme havde Grundlovsstriden gjort *Christmas Møller* til et Stridens Tegn inden for Det konservative Folkeparti paa Grund af den Tilslutning, han havde givet Regeringspartiernes Grundlovsprogram. Mod ham og de Konservatives officielle Ledelse havde en Opposition rejst sig, og blandt dens Medlemmer var *Holger Andersen*, som ved Nyvalget i April ikke opnaaede atter at faa Sæde i Landstinget – Partiet droppede ham slet og ret, en hensynsløs Hævsnakt som Følge af en overordentlig kortsynet Parole, der berøvede de Konservative en af Partiets ypperste Tingmænd og dets uden Sammenligning bedst orienterede udenrigspolitiske Kraft. Denne Fremfærd førte til et totalt Brud mellem Holger Andersen og Christmas Møller, og Luften mellem Christmas Møller og Red. Stein, der havde fulgt samme Linie i Grundlovsspørgsmaalet som Holger Andersen, blev ligeledes stærkt afkølet. Det var netop disse tre Mænd, som udgjorde mine eneste politiske Kontakter af Betydning, og Splittelsen mellem dem øgede derfor yderligere Vanskeligheden ved at faa skabt en bred Forstaaelse af Institutplanen blandt Politikerne. Stein vilde bestemt tilraade, at hele Aktionens blev udskudt til Efteraaret; men havde jeg Tid til at vente? Jeg rettede Spørgsmaalet til Christmas Møller. Der skulde jo Vitalitet og Mod til at gaa i Gang med en stor ny Opgave, og kunde jeg regne med, at disse to Aktiver stadig vilde staa til min Raadighed? »At kunne udføre et Arbejde er ikke det samme som at have Mod til at gaa i Gang med noget nyt. Modet til noget saadant svinder altid, før Arbejds-

kraften er udtømt«. »Er der det mindste i Vejen for, at De allerede nu taler med Repræsentanter for de øvrige Partier om Sagen?« skrev jeg. »Den maa ikke vedblivende være et konservativt Foretagende«. Den burde forud sikres en velvillig Modtagelse paa Rigsdagen, inden Finanslovdebatten begyndte i Oktober. Selv i bedste Fald kunde Instituttet jo ikke træde i Funktion før til April 1940; men kunde jeg ikke ved en ekstraordinær Orlov sættes i Stand til at træffe mine *egne* Forberedelser – bl. a. paa nærmeste Hold sætte mig ind i, hvorledes man arbejdede i Kiel? »Saa elendigt snævre og fattige kan vi vel ikke være her i Landet, at Staten ikke af rette Vedkommende kan bringes til at ofre den Smule, et Vikariat vil koste?« (Brev af 29. April).

Det var temmelig haabløst at vente nogen politisk Resonnans, før Grundlovsspørgsmaalet var afgjort, og med dette gik næsten hele Maj. Den 4. Maj vedtog Folketinget og den 10. Maj Landstinget Grundlovsændringerne. Tilbage var da kun Folkeafstemningen den 23. Maj.

Paa selve Afstemningsdagen skrev Christmas Møller til mig, at hvis den fik et heldigt Udfald for ham og hans Meningsfæller, »skal jeg nok ordne Sagen, det nærer jeg ingen Tvivl om. Saa snart Dagen i Dag er overstaet, skal jeg altsaa tage fat paa Sagen; men hvis Afstemningen gaar Partiet imod, maa jeg lægge den i andre Hænder« (Brev af 23. Maj).

Den *gik* ham og Partiet imod. Men jeg kunde ikke tænke mig at skifte Heste midt i Vadestedet. Sagen maatte vedvarende ligge i hans Hænder. Han havde Kontakt med baade Social-Demokratiet og de Radikale foruden med sine egne konservative Partifæller. Inden for Venstre havde jeg selv paa Grænseforeningens Sendemandsmøde (19.–20. Maj) interesseret Venstremanden, Folketingsmand, Politimester *Vagn Bro* for mine Planer, og han var paa mine Vegne gaet til sin Partifælle, Folketingsmand *J. S. Vanggaard*. Hvorfor ikke nu, da Grundlovsspørgsmaalet var ude af Verden, bringe Planen offentligt frem?

Herfor talte ogsaa, at Spørgsmaalet var ved at blive rejst fra anden Side. Et Indlæg af *Claus Eskildsen* i »Sønderjydske Aarbøger« (»Kiel–Hamborg–København–Aarhus«), hvori han redegjorde for Misforholdet mellem det aktivt indstillede Universitet i Kiel og de tilsyneladende passive Universiteter i København og Aarhus, gav Pressen Stof til Noter og Interviews. Til »Kristeligt Dagblad« udtalte Prof. *Fabricius* sin Beklagelse af, at vi stadig maatte savne et sønderjydske Institut; »endda har vi den helt rette Mand i Dr. la Cour, og jeg vilde inderligt ønske, at hans Evner blev udnyttet gennem et saadant Institut« (9. Maj). I »Nationalt-

dende« gav han Udtryk for den samme Tanke, som jeg ved flere Lejligheder havde drøftet med ham: at Institutet burde sortere direkte under Undervisningsministeriet, men i frugtbart Samarbejde med begge Universiteter og øvrige videnskabelige Institutioner (26. Maj). Var der da længere nogen Grund for mig til at tøve?

Den 30. Maj offentliggjorde »Børsen« redaktionelt min Artikel om Institutet, og den 6., 11. og 15. Juni fulgte i Tilslutning hertil Udtalelser af 17 fremtrædende danske Personligheder, hovedsagelig Videnskabsmænd fra Universiteterne. Principielt indrømmede de alle, at vi i Studiet af sønderjydske Forhold laa adskillige Hestelængder bag Kiel, og at en Koncentration af vore Kræfter derfor maatte søges opnaaet.

Men en særlig Interesse knyttede sig til de fire Aarhusprofessorers, *Blinkenbergs*, *Blatts*, *Skautrups* og *Bøggild-Andersens* Indlæg. Deres Udtalelser laa paa Linie med de øvriges, kun gik de alle ind for, at Institutets Sæde burde være *Aarhus*, og at det formedes som en særlig Gren paa det jydskes Universitets unge, kraftigt voksende Træ. I min Artikel havde jeg set Løsningen i en *selvstændig* Institution med Sæde i *København*, hvor Rigsarkivet, Det kgl. Bibliotek, Statistisk Departement, Stednavneudvalget m. m. kunde staa til Raadighed for Arbejdet. Mine Argumenter blev imødegaaet af de fire Aarhusfolk, og jeg skal ikke nægte, at de kunde imødegaaes med Grunde, som ikke uden videre lod sig afvise. Hvad der laa bag Aarhusplanen var dog ikke kun *teoretiske* Overvejelser, det var den Kendsgerning, at de selv havde taget et *praktisk* Arbejde for Tanken op.

Prof. *Blatt* kunde med Rette henvise til, at man i Aarhus ikke havde siddet H. P. Hanssens Paamindelse ved Universitetets Indvielse overhørig. Man *havde* vist Forstaaelse af »Opgaven i Sønderjylland«. Universitetet havde udskrevet Prisopgaver med sønderjydske Emner, det havde stillet sine Auditorier til Raadighed for danske Videnskabsmænd, som i særlig Grad havde dyrket sønderjydske Studier, og det havde *den* naturlige organiske Forbindelse med Landsdelen hinsides Tvangsgrænsen fra 1864, at en stor Del af dets studerende Ungdom kom fra Nordslesvig. Hertil føjede Prof. *Skautrup* den Oplysning, at det humanistiske Fakultet for ca. 3 Maaneder siden havde nedsat et Udvalg, som skulde planlægge Rammerne for et sønderjydsk Institut, og at dette Udvalgs Arbejde stod overfor sin Afslutning. Man havde i Aarhus sin egen Mening om Institutets Opbygning, i nogen Henseende svarende til min, men paa andre Punkter stærkt afvigende fra den.

Min egen Plan kunde naturligvis ikke gøre Krav paa at være den eneste anvendelige, og Enkeltheder i den kunde altid diskuteres. *Linvald* havde, da han i sin Tid saa den i Manuskript, gjort mig opmærksom paa, at man vilde handle klogt ved »til en vis Grad at holde alle Muligheder aabne« (Brev af 11. Maj). Dette havde jeg heller intet imod; men jeg blev pinligt berørt, da jeg paa Hingsavl, hvor Folketingsmand *A. Svensson* havde bedt mig tale den 14. Juni om »Videnskaben og Grænsen« (Foredraget trykt i »Jyllands-Posten«, 15.–16. Juni) traf *Claus Eskildsen*, som fortalte, at han under en Drøftelse med Universitetslærere i Aarhus havde bragt mit Navn paa Bane som Leder af et kommende Institut og var blevet kort afvist, fordi – som de skulde have sagt – Planen vilde støde paa store Vanskeligheder, hvis jeg blev blandet ind i den, da jeg efter Retssagen næppe var persona grata i Undervisningsministeriet. I mit Sted havde de fremholdt den unge cand. mag. *Troels Fink* som et brugbart Emne.

Troels Fink vilde utvivlsomt være en udmærket Kraft, der slet ikke kunde savnes i Arbejdet. I ovennævnte Brev fra *Linvald* havde han anbefalet, at man tog Finks Navn med i Betragtning. »Et Samarbejde mellem ham og Dem vil sikkert i enhver Retning være frugtbart, ogsaa han kan siges at repræsentere nyere Historie«. Dette var en fair Bedømmelse af Spørgsmaalet, som jeg fuldt ud kunde underskrive. Men Troels Fink var endnu et ubeskrevet Blad, uden en Produktion, som paa dette Tidspunkt kunde gøre ham kvalificeret til en Lederstilling, og at udskyde mig af Diskussionen til Fordel for ham kunde afgjort ikke siges at være sagligt begrundet – den anførte Motivering var kun en Udflugt. Aarhusfolkenes Holdning var psykologisk forklarlig paa Baggrund af den forudgaende Kontrovers mellem dem og mig, men Valget af Institutts Ledelse skulde dog ikke gøres afhængigt af Følelser og Stemninger. »De vil se«, skrev jeg fra Hingsavl til Christmas Møller, »at man nu lægger op til paa ny at slaa mig ud; men det vil dog næppe kunne ske, hvis der tages hurtigt og haandfast paa Sagen ... At de i Aarhus er rede til at gaa til Aktion kan der ingen Tvivl være om. Det vil da være af den allerstørste, ja, maa-ske af afgørende Betydning, at Sagen er politisk forberedt fra vor Side først« (Brev af 13. Juni).

Mit Ønske gik ud paa, at der nu snarest muligt blev talt med Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen*. En Samtale, jeg havde haft med Folketingsmand *S. P. Larsen* (9. Juni) havde bekræftet Nødvendigheden af, at vi paa det nuværende Tidspunkt fik Undervisningsministeren personligt

interesseret i Planen, og jeg havde omgaaende refereret disse Ytringer for Christmas Møller (Brev af s. d.). Det undrede mig derfor i Øjeblikket, at Red. *Stein* faa Dage senere indtrængende kunde henstille til Christmas Møller *ikke* at gaa til *Jørgen Jørgensen*. »Jeg nærer ikke noget Ønske om at tage Patent paa denne Sag, men jeg tror ikke, at man tjener Sagen ved nu over for Ministeren at rejse den fra Partiets Side« (Brev til C. M. af 14. Juni). Det var der jo heller slet ikke Tale om. Den skulde netop *ikke* rejses af »Partiet«, men paa Basis af de utallige Indlæg, som min Artikel i »Børsen« havde fremkaldt i saa at sige hele Landets Presse, og som uanset Partifarve, overalt havde anbefalet Tankens Realisation i den ene eller den anden Form. Betegnende for Stemningen var et Brev, som *Stein* selv havde modtaget fra den radikale Bankmand og Politiker, fhv. Minister *Hassing Jørgensen*: »For saa vidt De har tænkt Dem, at Politikere af forskellige Partier skulde enes om en personlig Henvendelse til Undervisningsministeren, er jeg gerne rede dertil og imødeser Deres nærmere Meddelelse herom« (Brev af 14. Juni). Det var naturligvis dette Brev, der laa bag *Steins* Varsko til Christmas Møller; men en saadan Fremgangsmaade vilde være overordentlig vanskelig at benytte nu i Ferietiden, og jeg bad Christmas Møller om ikke at lade sig standse. Den 27. Juni opnaaede han Samtalen med *Jørgen Jørgensen* og refererede straks dens Resultat for mig. Undervisningsministeren »vilde helst have et ekstraordinært Professorat ved Københavns Universitet; men det tror jeg ikke, han kan faa, og var ikke alt for stemt for Planen. Jeg veed ikke, hvad det bliver til. Jeg fik den Aftale med ham, at jeg skulde tale med ham om Sagen, naar Ministeren kommer hjem fra Ferie i Begyndelsen af August, og det er jeg parat til« (Brev af 27. Juni).

Den Utaalmodighed, jeg havde lagt for Dagen, hang sammen med, at jeg ikke følte mig rask. Uden at jeg selv vidste noget derom, havde min Læge i Begyndelsen af Juni henvendt sig til min Rektor og tilraadet, at jeg fik Sygeorlov, saa snart Skoleaaret var udløbet. Nerverne var kommet i Uorden, dels paa Grund af uafbrudt forceret Arbejde, dels paa Grund af den Spænding, jeg havde levet i siden 1935, og de Skuffelser, jeg havde høstet. Før til Nytaar maatte jeg ikke genoptage min Undervisning. Han meddelte mig (4. Juli), at jeg værsaagod skulde indsende en Orlovsansøgning – hvad han ikke behøvede at sige to Gange!

For frigjort for Skolen kunde jeg for Alvor tage Arbejdet for Realisationen af min Plan op. Jeg syntes ikke, der kunde sættes tilstrækkeligt

Pres paa. Men desværre fungerede Ferietiden omtrent som et Jerntæppe. Folk, med hvem jeg vilde drøfte Planen, var bortrejst. Christmas Møller opnaaede lige en Samtale med Udenrigsminister *P. Munch* – »hvor meget man kan faa ham til, veed jeg ikke. Det er jo aldrig saa forfærdelig nemt at sige« (Brev af 27. Juli) – det var alt. Men samtidig havde Aarhus Universitet sine egne Planer færdige og rettede en Henvendelse til Undervisningsministeriet om Støtte til dem. Da *Jørgen Jørgensen* i August vendte tilbage fra sin Ferie, forelaa der altsaa *to* Planer, som han skulde tage Stilling til: en skriftligt udformet Aarhusplan og min egen, som han endnu kun i meget store Træk havde faaet skitseret ved Samtalen med Christmas Møller.

Der var i Sandhed ingen Tid at spille! Der maatte handles omgaaende. Jeg fik atter fat i Christmas Møller og sendte ham en fuldstændig Redegørelse for, hvorledes jeg tænkte mig Institutet opbygget – saa havde han den at gaa ud fra, naar han atter søgte *Jørgen Jørgensen*. Kun paa et eneste Punkt havde jeg ændret noget i Planen paa Grund af kritiske Bemærkninger, som Prof. Skautrup var fremkommet med i »Børsen«. Forøvrigt saa min Plan saaledes ud:

FORMAALET:

1. »*Institutet for sønderjysk Forskning*« har til Opgave paa uangribeligt videnskabeligt Grundlag at fremme Studiet af alle Spørgsmaal vedrørende Sønderjyllands Historie, Sprog, Kirke- og Retsforhold, statsretlige Stilling, Folklore, Erhverv, Statistik og Økonomi.

ORGANISATION:

2. Institutet er en Statsinstitution, direkte underlagt Undervisningsministeriets Ledelse. Det daglige Arbejde varetages af en Sekretær.
3. Som Medlemmer af Institutet indtræder efter Ministeriets Opfordring dels Universitetslærere og andre Videnskabsmænd, som arbejder med sønderjydske Emner, dels Repræsentanter for vore Arkiver, Biblioteker og Museer, som ved deres Materiale har Tilknnytning til det paagældende Studium.
4. Institutet deles i tre selvstændigt virkende *Sektioner*: en historisk-folkloristisk, en filologisk og en statistisk-økonomisk Sektion. Af disse har den førstnævnte Sæde i København, de to sidstnævnte i Aarhus.
5. Hver enkelt Sektion ledes af en Formand, valgt for eet Aar ad Gangen af Sektionen selv. I Samarbejde med Sektionens øvrige Medlemmer planlægger han og varetager Gennemførelsen af Sektionens Virksomhed.
6. Ordinært mødes een Gang hvert Aar den ledende ministerielle Embedsmand med Sektionsformændene og Sekretæren til Drøftelse af det kommende Aars Arbejde og Tilrettelæggelse af den økonomiske Basis for dette. Ekstraordinære Møder indvarsles, naar Ministeriet skønner det ønskeligt.

ARBEJDET:

7. Arbejdet inden for Sektionerne bestaar i Tilrettelæggelsen af videnskabelige Publikationer, Laboratorieøvelser med Studerende, eventuelt Organisation af Studiekredse i Provinsen, af folkelige Foredrag og af Ekskursioner.
8. Publikationerne vil fordele sig paa to Rækker: 1) Kvartaarlige Meddelelser (Referat af Lovforslag og deres Behandling, statistiske Oversigter, mindre Afhandlinger, Recensioner o. lg.) og 2) Monografier. Meddelelserne redigeres af Sekretæren i Samarbejde med Sektionsformændene. Monografierne udsendes af Sektionerne.
9. Sektionerne skal have Opmærksomheden henvendt paa Opgaver, som trænger til dansk Belysning, og søge Aftale truffet med Fagmænd, som har Forudsætninger for at løse dem.
10. Sekretæren skal dels danne Mellemløbet mellem Ministeriet og Sektionerne, dels sørge for den nødvendige Kontakt mellem Institutet som saadant og andre Organisationer eller Enkeltmænd, der arbejder i den sønderjydske Forsknings Tjeneste, saa Arbejde og Penge udnyttes paa den mest rationelle Maade. Han maa derfor til enhver Tid holde sig underrettet om, hvilket Arbejde der udføres i eller uden for Institutet, af hvem det gøres og for hvilke Midler. Han maa nøje følge al fremkommen Litteratur, Sønderjylland vedrørende, og han skal være Forskere til Tjeneste med Henvisninger til Arkiv, Bibliotek eller Museum, om saadanne ønskes. Yderligere maa han i givet Tilfælde være Sektionerne behjælpelig med at fremskaffe de Pengemidler, som deres Arbejde nødvendiggør ud over den faste aarlige Bevilling.

Det er meget muligt, at et og andet i Programmet kunde underkastes Kritik – alligevel, som et brugeligt Diskussionsgrundlag var Planen i hvert Fald anvendelig. Christmas Møller tog den ogsaa i Brug under sine Samtaler – desværre uden at der kom rigtig Gang i Sagen. »Bare man kunde faa de Folk til at tage fat«, skrev han; »men det er jo ikke saa nemt« (Brev af 24. Aug.). Nej, det var aabenbart svært. Da vi naaede Midten af September, spurgte han, om jeg havde hørt noget, hvad jeg selvsagt ikke havde, for saa vilde jeg omgaaende have givet ham Besked. Den 1. September var Krigen brudt ud med Hitlers æreløse Overfald paa Polen, med Englands og Frankrigs paafølgende Krigserklæringer til Tyskland og herhjemme med nervøs Uro for Følgerne og med en Række ekstraordinære Foranstaltninger. Det var klart, at September ikke var en Maa- ned, i hvilken Offentligheden og Politikerne havde Tid til at sysselsætte sig med Problemer uden Relation til Dagens hastende Spørgsmaal.

Da man ud i Oktober havde vænnet sig lidt til den foruroligende Situation og kunde begynde at tænke paa andre Ting, dukkede Sagen atter frem. Departementschef *Graae*, som i Undervisningsministeriet havde faaet med den at gøre, udbad sig et Responsum af Rigsarkivar *Linvald*, og der-

med blev Tankerne ledet ind i en helt ny Retning. Linvald foreslog, at man hverken fulgte Aarhusplanen eller min, men søgte en mere fremkommelig Vej ved at lade det sønderjydske Forskningsarbejde koncentrere i en *særlig Afdeling af det allerede bestaaende »Institut for Historie og Økonomi«*. Dette kunde deles i to Afdelinger, af hvilke den ene varetog de økonomiske og historisk-økonomiske Opgaver, medens den anden fik de i almindelig Forstand historiske, specielt de sønderjydsk-historiske, til Arbejdsfelt. Begge Afdelinger skulde have fælles Formand, men Institutets Bestyrelse suppleres, saa Afdelingerne hver for sig var i Stand til at arbejde selvstændigt.

Saaledes fik jeg i Slutningen af Oktober Hovedtrækkene i den tænkte Ordning skitseret. Den havde da været fremlagt af Formanden, Udenrigsminister *P. Munch*, i et Bestyrelsesmøde, hvor Linvald havde motiveret den. Medlemmerne havde ikke i Forvejen været gjort bekendt med, at den vilde komme til Debat, og en skarp Opposition blev straks rejst af *Arup*, *Albert Olsen* og Statistikeren, Prof. *Hans C. Nybølle*. Oppositionen var rent saglig. En Deling af Instituttet vilde, blev der sagt, være højst upraktisk, og skulde der tages specielt sønderjydske Problemer op, maatte Arbejdet med dem glide naturligt og organisk ind blandt de øvrige, som Instituttet sysselsatte sig med. Saa vidt jeg veed, støttedes Linvald under Debatten kun af Dr. *Moltesen*. Formanden udtalte sig hverken for eller imod.

Da jeg forstod, at Ministeriet var vundet for Linvalds Plan, og de to andre Forslag dermed var ladet ude af Betragtning, gav ogsaa jeg min Tilslutning til den – »i Mangel af bedre«. Skulde Ministeriet mod Forventning følge Oppositionen, »kan jeg i sidste Instans gaa med ogsaa til dette – men med den udtrykkelige Forudsætning, at jeg indtræder i Instituttets Bestyrelse« (Breve til C. M. af 26. og 27. Oktbr.). Jeg vilde hverken formelt eller reelt have mit Arbejde gjort Afhængigt af Dispositioner, som jeg ikke selv kunde øve nogen Indflydelse paa.

Og min Plan var i Sandhed skrumpet alvorligt ind. Den havde været vidt spændende og – det er stadig min Opfattelse – den eneste fuldt ud tilfredsstillende. Aarhusplanen bød paa en betydelig mindre Mulighed for Koncentration af Studiegrenene og derfor paa mindre effektiv Udnyttelse af den Arbejdskraft, som maatte være for Haanden. Linvalds vilde medføre endnu en Reduktion af Opgaverne, og Institutoppositionens vilde helt udviske det Præg, min Tanke oprindeligt havde haft. Naar jeg trods alt erklærede mig villig til at acceptere ogsaa den, skyldtes det udelukkende,

at jeg ikke øjnede anden Udvej til fremtidig at kunne gøre en personlig videnskabelig Indsats. Dør efter Dør var blevet lukket for mig – af andre eller af mig selv. Nu maatte den *sidste* blive holdt paa Klem.

Imidlertid var Linvalds Plan blevet rundsendt til Bestyrelsens Medlemmer, saa den kunde blive nøjere overvejet inden næste Møde. Da dette fandt Sted (4. Novbr.) blev mit Navn i Debattens Løb bragt paa Tale. Arup fastholdt meget bestemt sin Modstand, men uden at forlade de saglige Argumenter og give sine Indvendinger nogen personlig Adresse. Albert Olsen sekunderede ham – lidt vakkende –, og da Munch stadig ikke havde taget bestemt Stilling til Sagen, endte Drøftelsen med, at man nedsatte et Udvalg, bestaaende af Munch, Bramsnæs, Linvald og Albert Olsen, som ved Forhandling med Undervisningsministeren skulde naa frem til en Løsning. Hvorledes denne vilde blive, var ikke til at sige. Linvald var mest tilbøjelig til at tro, man sluttelig vilde anmode baade Fink og mig om at tage et Arbejde op inden for det bestaaende Instituts Rammer; men, føjede han til, »De vil selv komme til at kunne udpege den Opgave, De ønsker at gaa i Gang med, og den kan være af et saadant Omfang, at den efter menneskelig Beregning vil kunne beslaglægge Deres Arbejdskraft i Resten af Deres Levetid«.

Jeg overvejede Situationen. Mon han havde Ret? Skulde det være tænkeligt, at man traf en Ordning, som gjorde mig uafhængig af Instituttets Bestyrelse og alligevel gav mig Tilknytning til dets Arbejde? Jeg tvivlede. Men til Christmas Møller skrev jeg:

»Hvis denne Ordning kan gennemføres, bør jeg sikkert ikke i Øjeblikket gøre Knuder ved Krav af den ene eller den anden Art. Jeg vil saa tro, at man skal tage Kampen i to Tempa og i første Omgang nøjes med dette« (Brev af 5. Novbr.).

Og som altid før var han parat til at yde den Støtte, han evnede. Han forberedte Samtaler med baade Jørgen Jørgensen, Linvald og P. Munch (Brev af 6. Novbr.), og da jeg havde givet ham yderligere Informationer, kom det lakonisk og karakteristisk fra ham: »Jeg gør, hvad jeg kan, og De hører fra mig« (Brev af 8. Novbr.).

Det viste sig desværre stadig uhyre vanskeligt at faa sat rigtig Gang i Sagen. Der var saa mangfoldige andre Ting, som pressede sig paa, og som slugte Folks Tid og Opmærksomhed. »Jeg har i sidste Uge to Gange rykket Undervisningsministeren for Besked, men har endnu ikke kunnet faa den. Hvad skal jeg gøre andet end at blive ved med at rykke ham?«

skrev han (Brev af 14. Decbr.). For mig, som ikke havde alle Rigsdagens og Administrationens Sager at slaas med, men som ene og alene havde min egen i Hovedet, var det ubegribeligt, at der ikke kunde komme en Ende paa dette Tovtrækkeri. Nu stod vi tæt under Jul. Til Nytaar hørte min Orlov op, og jeg maatte atter tage fat paa Skolearbejdet – og hvad saa? Jeg gav min Bitterhed Luft:

»Jeg kan meget vanskeligt sige, hvad der kan og bør gøres – jeg kan kun sige, at jeg efterhaanden ikke *selv* har Lyst til at foretage mig mere. Naar denne Opgave lader til at være fuldkommen uløselig – selv i dens mest beskedne Form – nuvel, saa maa Grunden jo være den, at man mener at kunne undvære mit Arbejde, og det skal jeg ikke bebrejde nogen. Der er adskilliges Arbejde, jeg selv særdeles godt kunde undvære.

Jo mere jeg tænker over Sagen, des latterligere forekommer den mig. Kærnen i Spørgsmaalet er slet og ret, om det danske Samfund, den danske Stat mener at turde vove et saa hasardiøst Skridt som at paatage sig det økonomiske Offer ved at stille hele 10–12.000 Kr. til Disposition for et Arbejde, hvis nationale Værdi ingen tvivler om, ja, hvis Nødvendighed man med dyb Overbevisning forsikrer... Man overvejer i Ministeriet, man gør det i Instituttet, man er rede til at gøre det i Finansudvalget, og man vil ikke afslaa at underkaste Sagen endnu en afgørende Overvejelse i baade Folketing og Landsting. En Hærskare af ansvarsbevidste Mænd vil mødes, drøfte, forkaste, billige og atter diskutere dette for vort Budget tungtvejende Problem: om man virkelig af Hensyn til en Sags utvivlsomt store Betydning og en enkelt Medborgers ikke helt ringe Arbejde *kan* gaa med til ekstraordinært at bevilge ham Løn for et fortsat Arbejde. Som vildig i Sagen vil jeg ikke udtale nogen Mening. Der er jo saa mange Faktorer, som andre har langt bedre Øje for end jeg... Desuden maa Krigen have Lov til at gaa sin Gang, og jeg vil aldrig med Rimelighed kunne forlange, at man standsede dens Løb for at ordne mine Sager« (Brev af 17. Decbr.).

Ja, jeg var blevet bitter – en yderst gold Tilværelsesform. Mest bitter var jeg, fordi jeg ikke begreb, at denne Sendrægtighed kunde være nødvendig. Da jeg skrev ovenstaaende Brev, havde jeg to Gange haft lange Samtaler med Undervisningsminister *Jørgen Jørgensen* – sidst den 7. December. At det ikke var *ham*, Løsningen strandede paa, var jeg overbevist om. Begge Gange havde han oprigtigt og elskværdigt forsikret mig, at han meget gerne saa Sagen gennemført, og at han i saa Fald vilde garantere mig, at den trufne Ordning ikke i nogen Henseende vilde gøre mig afhængig af min Modstander fra Retssagen. Ellers kunde jo nye Kontroverser blomstre frem. Men han var ikke sikker paa, at Finansminister Buhl vilde gaa med til den nødvendige Bevilling. Og han beklagede, at hverken P. Munch eller Linvald i lange Tider havde berørt Sagen over

for ham. Nu vilde han efter vor Samtale selv sætte sig i Forbindelse med Linvald.

Ogsaa med Social-Demokratiet havde jeg søgt Kontakt. Fra Jørgen Jørgensen var jeg samme Dag gaaet til Folketingets Formand, *Hans Rasmussen*, som jeg flygtigt kendte fra Grænseforeningens Hovedstyrelse. »De tvivler forhaabentlig ikke om«, skrev jeg til Christmas Møller, »at han var yderst interesseret i baade Sagen og min Person? Han bød paa Kaffe, jeg fik en udmærket Cigar, og han lovede med Haand og Mund straks at tale med I. P. Nielsen og med Undervisningsministeren om Sagen. Jeg skulde omgaaende høre fra ham. Jeg beundrede stille den Trang til Handling, der gav sig saa øjensynlige Udtryk. Den 8. ds. modtog jeg et Par Linier: at han – som Helhed taget – *ikke* kunde bedømme Udsigterne særligt godt, og da jeg omgaaende bad om en Samtale for at erfare, *hvad* det var for Vanskeligheder, man maatte regne med, [fik jeg] et nyt Kort: en Samtale var ganske formaalsløs, da Hr. Rasmussen naturligvis ikke kunde sige mig, med *hvem* han havde talt; han kunde kun forsikre, at han var »ganske uden Indflydelse paa de afgørende Myndigheder«. Jeg gemmer i Taknemmelighed dette Kort. Det viser den oprigtigste Uoprigtighed, jeg endnu har mødt«.

Paa Vejen ud fra Snapstinget løb jeg paa Folketingsmand *Victor Larsen*, der var Medlem af Finansudvalget. Saa fik *han* en Fremstilling af mit Jammersminde. Han lovede ubetinget Støtte, naar Sagen kom for i Udvalget, og han blev ved med at gentage, at det hastede, det hastede! Det lod jeg om Aftenen gaa videre til *Linvald*, som jeg bad om hurtigt at sætte sig i Forbindelse med Jørgen Jørgensen. Han lovede det naturligvis – saa snart han kunde. Næste Dag vilde han desværre være forhindret. »Som De kan forstaa«, fortsatte jeg Brevet til Christmas Møller,

»kan jeg paa ingen Maade klage. Alle er interesserede, alle vil have gjort noget, alle raader og overvejer og skynder paa, der er kort sagt et Liv og en Gang i Sagen, som ganske sikkert i Løbet af en Aarrække vil kunne føre til et Resultat, hvis man ikke griber forstyrrende ind i de tegnede Cirkler. Og derfor har jeg besluttet mig til at holde mig musestille. Jeg vil ikke have Ansvar for, at store Kræfter gaar til Spilde. Jeg begynder atter til Nytaar paa Skolen og lægger mine Studier paa Hylden. Hvorfor ikke? Nu og da kan jeg jo læse lidt, som har min private Interesse. Hvem veed, maaske kan man faa Tid til endogsaa at skrive en Kronik eller en mindre Afhandling. Naturligvis maa jeg kunne bedømme Sagen ud fra en større Synsvinkel end min egen. Jeg maa kunne indse, at dens Gennemførelse efter *min* Plan i Virkeligheden vilde være en Slags national Oprustning, om hvilken der slet ikke kan være Tale. Det vil alle Dage være en tvivlsom Affære at give en notorisk

Opruster Luft under Vingerne. I Nationens Interesse bør det overhovedet ikke kunne ske...

Jeg overlader Afgørelsen helt til Dem. Selv rører jeg mig ikke mere ud af Flækken... Altsaa: gør, hvad De vil, hvordan De vil, og naar De vil. Det forløbne Aar har ikke givet mig *flere* Kræfter; men dets Skuffelser og Erfaringer har forhaabentlig ikke heller taget saa stærkt paa dem, jeg hidtil har haft, at jeg vil være ude af Stand til personligt at udrette noget.

Men Christmas Møller vilde hverken henlægge eller udskyde Sagen. Han havde besluttet at tage den frem, naar Finansloven efter Nytaar kom til 2. Behandling, og han vilde da benytte den til et Ændringsforslag (Brev af 18. Decbr.). Det var selv for en Optimist som mig ufatteligt, at han ikke gav op.

Da indtraf der noget højst overraskende. Paa min Fødselsdag (23. Decbr.) modtog jeg gennem min Rektor en Meddelelse om, at Undervisningsministeriet var »sindet« at forlænge min Orlov til 1. April 1940, hvis jeg kunde begrunde en Ansøgning derom ved Henviisning til et videnskabeligt Arbejde, der vilde kræve min fulde Koncentration og Kraft. Selvfølgelig skrev jeg med det samme til Jørgen Jørgensen:

»Jeg tager næppe fejl, naar jeg tænker mig denne Meddelelse som et direkte Udslag af den forstaaende Velvilje, De, Hr. Minister, har vist for mit Arbejde. Maaske er det stridende imod vedtagne Former, at jeg sender Dem disse Linier som Tak, men jeg kan ikke afholde mig fra at gøre det. Under de sidste Aars Skuffelser har jeg ofte været ved at tabe Modet; men Trangen til redeligt at faa klaret Spørgsmaal, som maa være af virkelig Betydning for vort Folks Opfattelse af dets egen Fortid, har jeg ikke kunnet slippe, og det har kun været mig umuligt at se, hvorledes jeg rent fysisk har skullet kunne holde til det Dobbeltarbejde, jeg hidtil har maattet præstere som Skolemand og Videnskabsmand. Jeg kan jo ikke vedblive med at have de samme Kræfter. Nu synes jeg, det lysner, og jeg vil sige Dem, at den Tak, disse Linier indeholder, først og fremmest skal give sig Udslag i en samvittighedsfuld Brug af Tiden, saa jeg virkelig maa kunne udrette noget. Hvad jeg arbejder med, kræver jo som al Forskning lang Tid til at modnes. Men jeg veed, at der ikke vil blive krævet Urimeligheder af mig, og jeg skal i hvert Fald yde mit bedste« (Brev af 23. Decbr.).

Endnu tre Maaneders Frist! Tre blanke Maaneder, hvori jeg kunde be- raade mig! Kunde denne direkte ministerielle *Opfordring* til at søge Orlov betyde andet, end at Jørgen Jørgensen anede en Mulighed for at faa »Sagen« ordnet, inden Finansaaret løb ud? Ja, saa var det vel rigtigt, at Christmas Møller ikke vilde give op. Og saa maatte jeg heller ikke selv

gøre det. »De vil bedre end nogen anden kunne afgøre, hvad der skal gøres for ikke at forspilde Muligheden«, skrev jeg til ham. »Paa den ene Side er der næppe Tid at give bort – paa den anden Side gælder det vel om ikke at irritere. Men dette overlader jeg helt til Dem. De kan beregne baade den nødvendige Frist og den virkningsfuldste Fremgangsmaade« (Brev af 23. Decbr.).

Og saa indsendte jeg (27. Decbr.) min Orlovsansøgning. Jeg vilde gøre mine Forelæsninger over det 16. og 17. Aarhundredes sønderjydske Historiografi trykfærdig, og jeg vilde tilrettelægge en systematisk Supplerings af det etnologiske Materiale, jeg gennem mange Aar havde samlet.

I det nye Aar – 1940 – fortsattes altsaa Arbejdet paa at skabe i det mindste et sønderjyds Institut »i Svøb«. Tanken blev fastholdt af baade Linvald og Jørgen Jørgensen. Fink gled allerede i Januar ud af Billedet – han havde faaet »en anden Chance«, som Linvald udtrykte sig, og blev i 1940 Sekretær for De sønderjydske danske Samfund. Ved personlig Paavirkning lykkedes det Linvald at faa Albert Olsen til at opgive sin Opposition og godkende den nu foreliggende Plan: at jeg skulde knyttes til Institutet som Leder af dets specielt sønderjydske Arbejder. En Udbygning af denne Virksomhed kunde tænkes at finde Sted senere, naar Finansministeren ikke længere sad saa tungt paa Pengekassen. For det var efterhaanden *ham*, som var ved at blive vort eneste Problem. *Hvem* skulde tage ham under Behandling? Naar kun *han* blev vundet, stod i Finansudvalget Victor Larsen og Otto Himmelstrup parate til at tage Affære.

Ugerne gik, og Krigens Pres lagde større og større Beslag paa alles Tid og Tanker. Januar svandt, Februar gik samme Vej. Naar Marts var fulgt efter, vilde min Orlov være udløbet, og jeg maatte atter tage Stilebøgerne under Armen og slaa mig ned paa Statsskolens Kateder.

Men saadan skulde det ikke gaa. Midt i Marts meddelte Victor Larsen, at Undervisningsministeren afgjort ønskede en Ordning truffet, hvorved min Arbejdskraft kunde udnyttes til videnskabelige Formaal. »Personlig tror jeg«, skrev han, »at De ikke bliver ført tilbage til Statsskolen, hvorfor Deres Orlov bliver forlænget, hvis man ikke til den Tid, den udløber, har faaet en endelig Ordning. Det er nemlig svært at faa nye Bevillinger, men jeg tror, det gaar« (Brev af 13. Marts).

Det virkede saare beroligende. Og alt vilde have været godt, hvis der ikke nu havde meldt sig en ny Kok i Køkkenet. Det var Prof. *Friis*. Han

telefonerede pludseligt til mig (29. Marts) og sagde, at den Ordning, Linvald og Jørgen Jørgensen arbejdede med, vilde vise sig baade utilfredsstillende og ugennemførlig. Derfor havde han i Sinde at gaa til Undervisningsministeriet med et helt andet Projekt: mit Arbejde skulde ikke knyttes til Instituttet, men til »Dansk Kultursamfund«, for hvilket han var Formand. Her skulde det straks faa en langt bredere Basis, saa det i nogen Grad nærmede sig den Plan, jeg oprindeligt selv havde lagt. Hans Ræsonnement var bl. a. dette, at jeg ved Instituttet vilde faa »ganske ulidelige Arbejdsvilkkaar«, fordi jeg reelt vilde blive afhængig af Arups Luner.

Det begyndte virkelig at svimle lidt for mig. Folk, som vilde mig det vel, sled nu i mig fra to Sider. Paa den Maade kunde det hele ende i Vrøvl. Og jeg skrev derfor til Jørgen Jørgensen, at jeg, naar alt kom til alt, følte mig mest tryk ved den af ham og Linvald foreslaaede Løsning. Jeg havde jo det bestemte Tilsagn, at den hverken formelt eller reelt vilde bringe mig i noget Afhængighedsforhold til Arup. Det maatte være mig Garanti nok. Jørgen Jørgensen havde endvidere under Samtalerne slaet paa, at mit Arbejde jo kunde tilrettelægges med en senere Udvidelse for Øje, og jeg foretrak at gaa etappevis frem og ikke starte med noget, der kun halvt om halvt svarede til, hvad jeg stiledede efter, og som ingen Udsigt gav til, at Maalet senere vilde blive naaet. Bag mit Standpunkt laa tillige Frygten for et Samarbejde med Friis. Jeg var sikker paa at Arup vilde forholde sig i Ro, men jeg var endnu mere sikker paa, at Friis vilde blande sig i stort og smaat – og saa vilde hundrede og eet være ude! Altsaa: »Om min Plan skal omstøbes, før den kan realiseres«, skrev jeg til Jørgen Jørgensen, »kan ikke noget Menneske i Øjeblikket afgøre; men at een Mand ikke kan gøre den Gerning, der nødvendigvis maa udføres, er givet, og naar Tiderne atter er lysere, vil det derfor være nærliggende at tage Spørgsmaalet op til en endelig Ordning. »Det har slet ingen Hast for den, som tror«. Saa vil ogsaa Erfaringer – praktiske og teoretiske – være indvundet«.

Det var min sidste Henvendelse til Undervisningsministeren. Fra Ministeriets Side blev det betydet mig, at jeg ikke behøvede at nære nogen Ængstelse, selv om de øjeblikkeligt spændte Forhold tilsyneladende kom til at gribe forstyrrende ind, saa en Afgørelse først kom til at foreligge ud paa Efteraaret. Ministeren *vilde* have denne Sag tilfredsstillende løst, og det var af den Grund hans Hensigt administrativt at forlænge min Orlov, saa længe det var nødvendigt. I Realiteten vilde dette komme til at virke som en skjult Bevilling.

Men Hitler havde desværre ingen Sans for Betydningen af et sønderjydske Institut. Han havde jo heller ikke været indbudt til at deltage i Forhandlingerne derom. Seks Dage efter at jeg havde orienteret Christmas Møller vedrørende Ministeriets Standpunkt, drøede i det graa Gry »Førerens« Bombefly ind over Danmark. Virkningen kender vi. Den sporedes i alle Forhold. For mit Vedkommende hørte jeg Døren til mine Planer om det sønderjydske Institut smelde i med et Brag. Det vilde have smertet mig, hvis det var sket paa nogen som helst anden Maade. Men som en Følge af dette lumpne Kup var det en anden Sag. Det fritog for Spekulationer over noget som helst andet end den ene Ting: *Modstand, Modstand, Modstand!*

At kalde paa den blev foreløbig min eneste, alt beherskende Opgave!

EN TILFØJELSE TIL »TO LIVSLINIER«

I det foregaaende Bind, »To Livslinier«, har jeg Side 152 refereret et Møde, som fandt Sted den 26. Januar 1918, idet min Kilde til Referatet – hvilket fremgaar af dette selv – var et Brev, som jeg Dagen efter modtog fra Malerinden, Fru *Agnes Slott-Møller*. Paa Mødet havde Prof. *Knud Fabricius* under Diskussionen vedrørende den kommende Grænse »blandt andre Muligheder« drøftet den, at vi »maatte nøjes med Haderslev Amt«, en Bemærkning, der satte Fru Slott-Møller i »den voldsomste Affekt«, saa hun erklærede, »at nu befandt vi os altsaa paa Grænsen af det forbryderiske«.

Prof. Knud Fabricius har i Brev til mig (26. Febr. 1956) gjort opmærksom paa, at det gengivne Mødereferat kan misforstaaes og ved en flygtig Læsning opfattes, som havde han *ønsket* denne nordlige Grænse. Personlig husker han intet som helst vedrørende det paagældende Møde, men »har aldrig betragtet den berygtede Gennerbugtlinje som andet end et fuldstændigt utilfredsstillende tilbud fra Preussen i slutningen af 1860'erne«. Hvis man paa Mødet har stillet Krav om en Dannevirkegrænse under Løsenet: Denne eller intet! (hvilket faktisk skete) »er det meget muligt, at jeg har taget til genmæle og hævdet, at vi skulde i værste fald hellere tage det mindste stykke af Sønderjylland, selv kun Haderslev amt, end slet ingen ting«.

Der kan overhovedet ingen Tvivl herske om, at Prof. Fabricius paa Mødet har fremdraget Gennerbugtlinjen som en Mulighed, man maatte *affinde sig* med, hvis ingen bedre Grænseløsning viste sig opnaaelig. Det kan siges at være meget forstaaeligt, at en Historiker gør opmærksom paa et tidligere tysk Tilbud, hvis Eksistens maaske ingen i Forsamlingen har haft Kendskab til. Men selv om Fru Slott-Møller med sit temperamentsfulde Udbrud, at man ved Fremhævelsen af en *saadan* Grænseløsning som en Mulighed nærmede sig det forbryderiske, naturligvis skød over Maalet, kan jeg ikke nægte, at det ogsaa i *mine* Øjne er komplet uforstaaeligt, at Prof. Fabricius ikke som eneste Kommentar til sin historiske Redegørelse for det preussiske Tilbud kort og godt erklærede, at denne Grænselinie selvfølgelig maatte være og blive komplet *indiskutabel* – *saa hellere intet!* At forraade den samlede Danskhed i Aabenraa, Sønderborg og Tønder Amter – for ikke at tale om den sydligere boende – kunde ingen Øjebliksoportunisme berettige til. Det vilde savne endog den moralske Motivering, som H. V. Clausen lagde i *sin* Linie.

Jeg vil dog meget nødig, at Læsere af Fru Slott-Møllers Mødereferat

i min Gengivelse skal faa det Indtryk, at Gennerbugtlinien »var et Standpunkt, jeg (Fabricius) gik ind for, ikke noget, man kunde blive tvunget til at nøjes med« (Brev af 4. Marts 1956). For at hindre en saadan Misforstaaelse har jeg gerne villet gøre denne Tilføjelse til det forudgaaende Bind.

BILLEDER

Udførligere Tekst til Gruppebilleder:

8. Fra v.-h.: Rektor H. P. Hansen, Redaktør Ernst Christiansen, Overlæge, Dr. med. Jonas Collin, Overretssagfører Knud Dahl, Forstander A. Th. Høy, Gaardejer Peter Grau, Grosserer P. Michaelsen, Dr. phil. Vilh. la Cour, Overretssagfører Ove Ture Krarup.

9. Fra v.-h.: Fil. kand. Erik Floderus, Dr. phil. Vilh. la Cour, Dr. phil. Sigurd Grieg.

11. Omkring Bordet fra v.-h.: Prof. Erik Arup, Prof. Jac. Worm-Müller, Prof. Knud Fabricius, Prof. Curt Weibull (næsten skjult), Prof. O. E. Ravn, Prof. Aage Friis, Prof. Nils Ahnlund, Dr. phil. Ellen Jørgensen.

1. Rolighedsvej i Birkerød. I Baggrunden Helga Knudsens Hus. I Forgrunden inspiceres vor nyerhvervede Byggegrund og Have (1921).

2. Huset er bygget og Haven groet til, og det er Sommer (1928).

3. Gerd og Nils paa Tur i den nye Have med Mor og Bedstemor (1921).

4. Gerd (1924).

5. Nils (1924).

6. Skriverstuen i Rørvig (1930).

7. Mor med lille Aagot i Daabskjolen (1926).

8. Ved Grænseforeningens 10 Aars Jubilæum (1930). Se Side 272.

9. Det samlede Norden under Hedebygravningerne (1930). Se Side 272.

10. Næsholmgravningerne er i fuld Gang (1937).

12. Arkæologen noterer under Næsholmsgravningerne (1936).

13. Paa Anklagebænken i Helsingør (1939).

14. Anklageren har Ordet (1939).